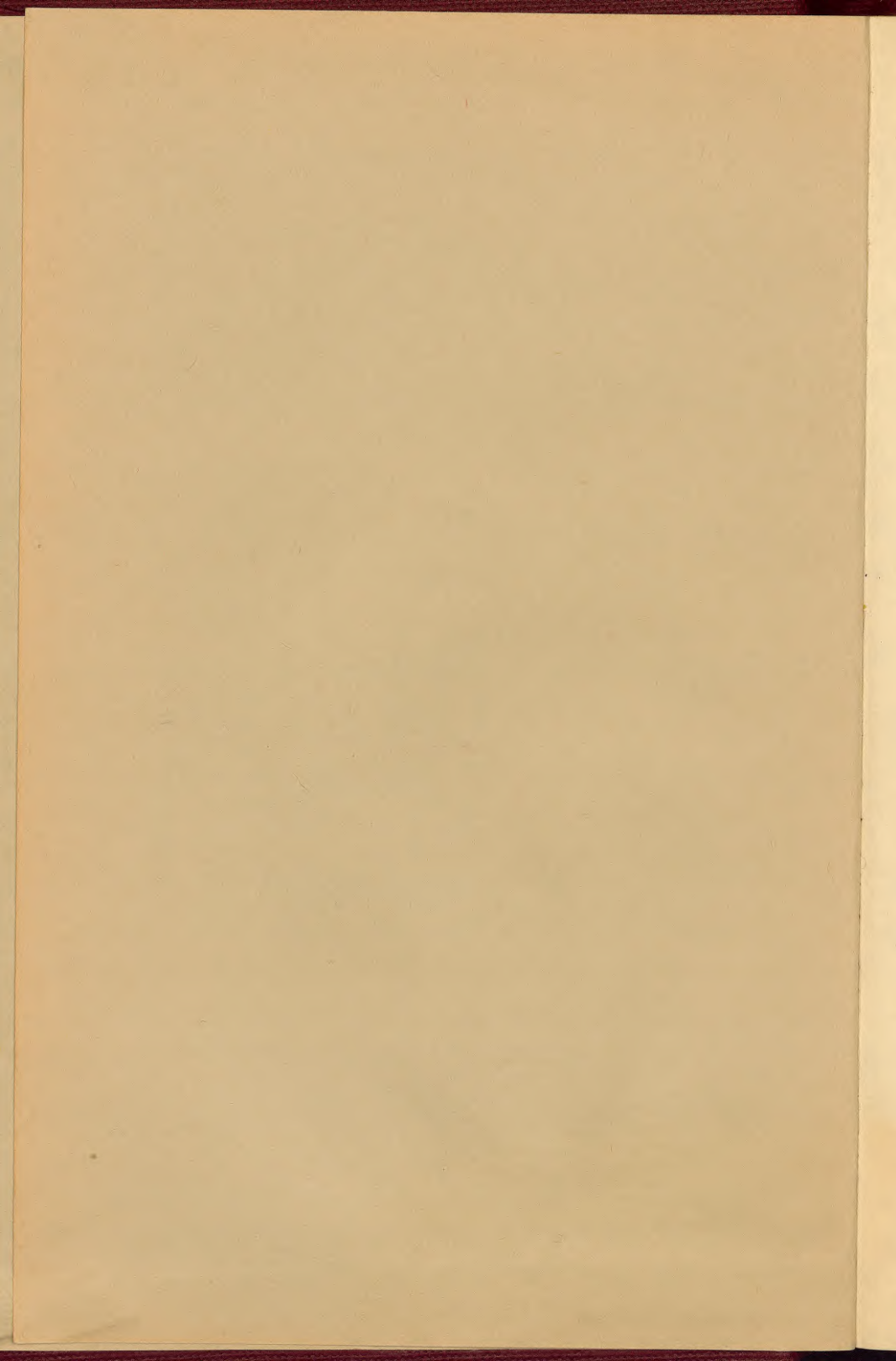

~~90-3~~

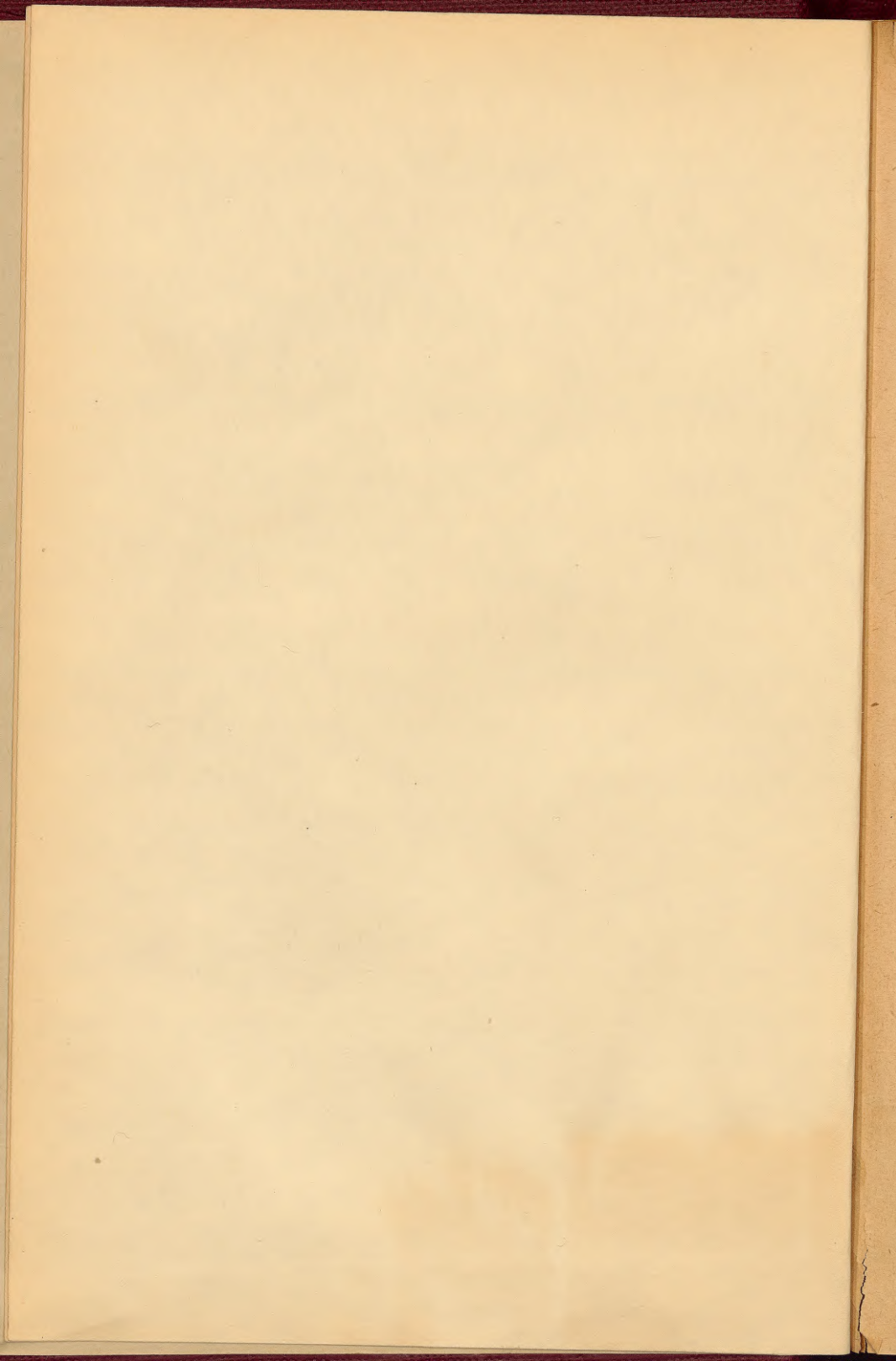
- 643 I

Mairas Bundhas
Dainapums

THE [illegible] [illegible]

TRIMDAS RAKSTNIEKI

B. R. L.

31-3
643

210.09

TRIMDAS RAKSTNIEKI

AUTOBIOGRAFIJU KRĀJUMS

I

Viršredaktors

PĒTERIS ĒRMANIS

Redaktors

ARTURS PLAUDIS

1947

VIĻA ŠTĀLA APGĀDS

16

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~31~~ 31.12.9

0302040471

0.1148

Authorized by UNRRA
and registered by
EUCOM HQ Civil Affairs Division.

Allgäuer Druckerei und Verlagsanstalt
Kempten (Allgäu).

IEVADAM

Šis rakstniecības darbinieku autobiografiju krājums gatavots taisni tagad, ļoti neizdevīgajos trimdas gados, vienīgi tādēļ, ka mūsu nolūks bija saglabāt to literatūras vēstures materiālu, ko te vēl varētu savākt, tālākā nākotnē, jo sevišķi vēl — pieļaujot pašas ļaunākās turpmākās varbūtības. Šo pasākumu ierosināja Ernests Aistars. Dabīgi, ka pašreizējie apstākļi jau paši novilka sniedzamības robežas, kādēļ krājuma titulējumā arī atzīmēts trimdas vārds.

Tie, kas uz aicinājumu, ko publicējām arī laikrakstos, neatsaucās, šai krājumā ir pārstāvēti tikai ar bibliografiju un tur pievienotiem īsiem biografiskiem datiem; pēdējie atzīmēti arī tiem autoriem, kas gan ar rakstu piedalās, bet kur dzīves dati nav atrodamī. Autoriem bija dota pilnīgi brīva izvēle kā temata pieejas, tā darba apjoma ziņā. No redakcijas puses tur nav nekas grozīts, kaut arī ne vienmēr ar autoru izteiktajām domām solidarizējāmies; tāpat ir atstātas pat rakstības savdabības tur, kur tādas autors apzināti konsekventi lieto. Tas darīts ar nolūku, lai savāktais materiāls būtu neitrāls un patiess. Tādēļ arī redakcija nav devusi nekur nekādus vērtējumus. Lai iegūtu aptuvenu pārskatu par mūsu rakstniecību trimdas pirmajos gados, norādām uz šādiem rakstiem: P. Ērmaņa — Latviešu rakstniecība trimdā — Z. Lazdas red. Latviskā laika gr-tā 1947; J. Kadiļa — Latviešu rakstniecība trimdas krustceļos — Latv. apgādu ggr-tā 1947; O. Liepiņa — Latviešu prozas rakstniecība — Tēvz 1947 (janv.-febr.); Ē. Raistera (NA), prof. K. Kārklīņa (Alaiņa izd. kalend. 1947), V. Kalves (Latv.), arī Ķiploka (par grāmatniecību trimdā) un K. Rabāca (par presi tr.; abi pēdējie Latv. apg. ggr-tā 1947) darbiem.

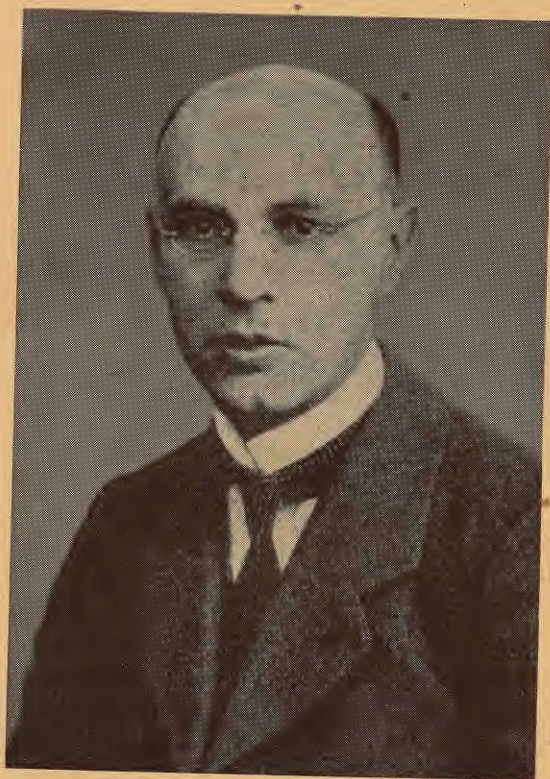
Vislielākās grūtības, daudzkārt arī nepārvaramas, radās, sastādot bibliografiju, kādēļ, dodot tikai to, kas bija pieejams, tā ir palikusi ar lieliem robiem, taču tā darīt izšķirāmijs pēc slēdziena — labāk maz nekā nemaz. Ne vienmēr bija arī iespējams datus pārbaudīt; kur tie likās apšaubāmi, tā arī ir atzīmēts (?).

Viss krājums sadalīts 3 sējumos, sākot ar gados vecākajiem autoriem (II sēj. — 1890—1905. g. dzimušie, III — paši jaunākie).

Paldies Jānim Bičolim, prof. Ludim Bērziņam, Ernestam Aistaram un visiem citiem, kas devuši vērtīgus materiālus vai citādi sekmejuši šī krājuma tapšanu.

Redakcija

TRIMDĀ MIRUŠIE

Arvēds Smilga
1879—1947

Kārlis Skalbe
1879—1945

Jūlijs Vecozols

1884—1945

Eduards Zicāns

1884—1946

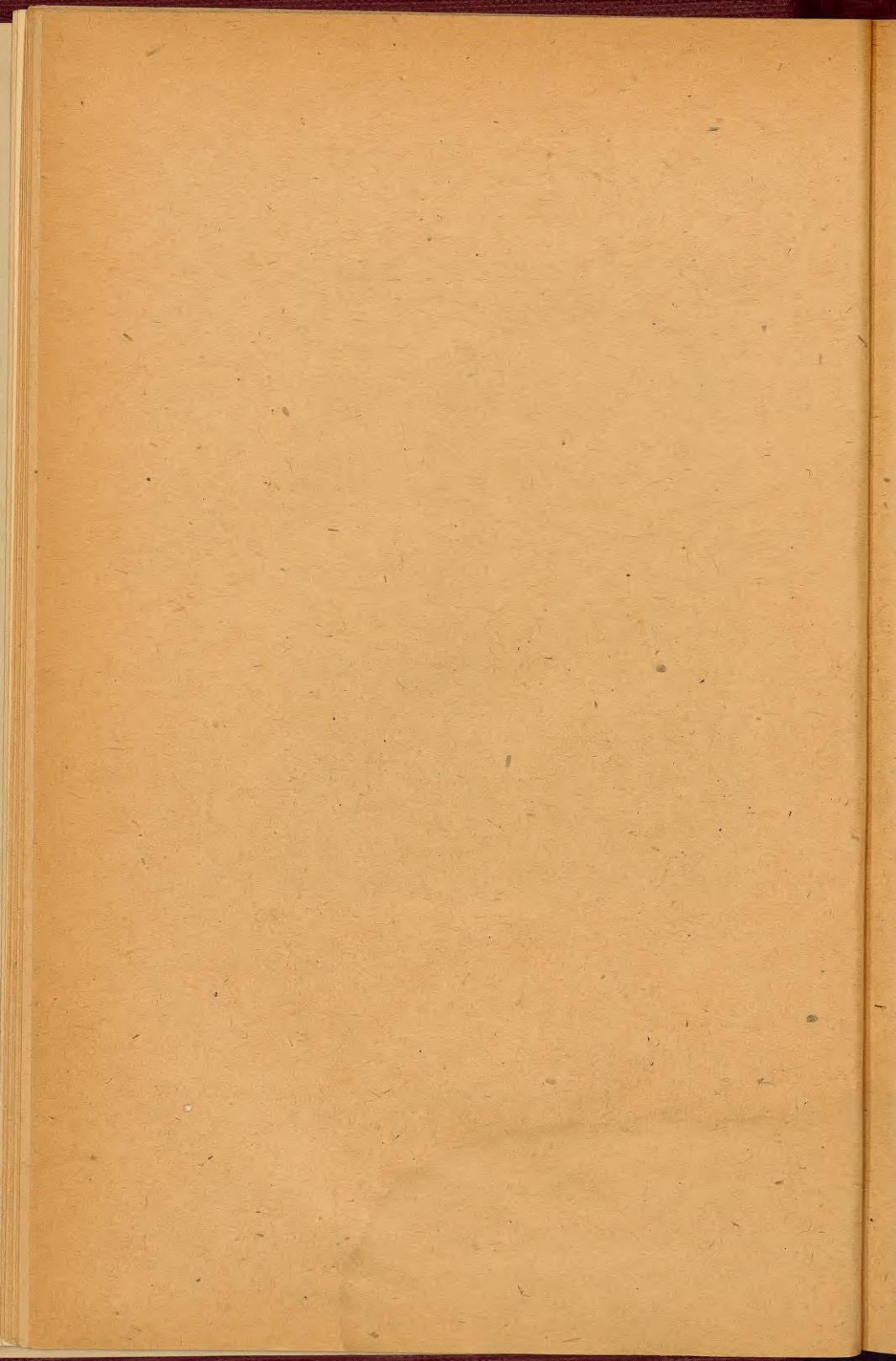

Kārlis Plukšs
1906—1945

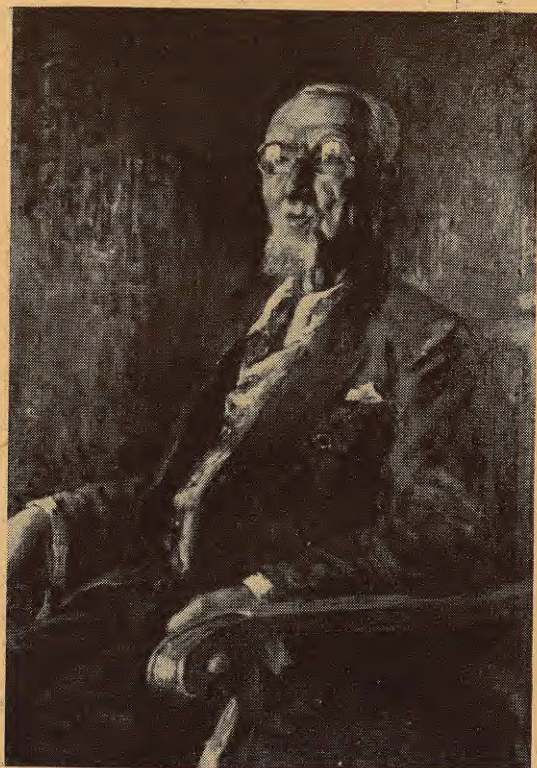

Alfrēds Kvālis

1908—1945

BIOGRAFIJAS

L. Berzoff

LUDIS BĒRZIŅŠ

Ar dzejošanu pantu darināšanas nozīmē esmu sācis nodarboties jau gluži agri, vēl cūkas ganot. Bij tur savi ierosinājumi, kas nāca no vecākiem brāļiem. Jau pats vecākais brālis, kas pavisam maz bija skolā gājis, piegriezta vēribu vēstuļu rakstīšanai un sacerēja pa starpām arī kādu pantu. Bet īpašs iespaids izgāja no ceturtnā brāļa Indriķa, kas bija ar Teodoru Zeifertu kopā apmeklējis Džūkstes Ērgelnieku skolu un līdz ar Zeifertu mēģinājies dzejošanā. Mēs jaunākie trīs brāļi, paraugu ierosināti, tad pārbaudījām arī savus spēkus. Pieminu, ka man gados vistuvāk stāvošais brālis Roberts vēlāk tika īpaši pazīstams kā garīgs dziesminieks. Mani pirmie darbi bij laikam didaktiskas dabas. Tā atminos vienu pašmācības pantu:

Pa reizām paņem tāpeli,
Kaut tas ar tev būt' grūt',
Un mācies rakstīt riktīgi,
Daudz gudrāks tā var kļūt.

„Riktīgā rakstīšana” būs laikam autoram pašam darijusi galvas sāpes. Pa reizēm kā brāļi, tā es mēģinājām dziesmā salikt kādu skolā piesavinātu mācības vielu, notikumus mājas dzīvē vai arī kādu avižu rakstu. Tā kādreiz mēģināju apdziedāt zaģļa neveiksmi ābolus zoģot:

Iekš kuplas ābeles
Kāds zaģlis sēdēja
Un ābolus iekš kules
Ļoti daudz sarāva.

Tālāk neatminos, bet pietiks jau ar barbarisko sākuma pantu. Bija, varbūt jau drusku vēlāk, kādas rindas arī labāk izdevušās, pie tam uz gluži reāla atģadģjuma pamata:

Mūsu divi balodiši
Kokā ielaidās;
No šī koka, no šī koka zara,
Akā skatījās.

Vēsās akas spožie vilņi
Bij to milība:
Sevi šinī dzelmē apskaidrotus
Viņi redzēja.

Ceru gan, ka „milību“ turpmāk nekad aplam neesmu valkājis „mīlestības“ vietā. Ap šo pašu laiku, apmēram 14—15 gadu vecumā, mūsu tēva mājās viesojās māsiņa Mežgaļu Mile, iekarodama jaunāko brālēnu simpatijas. Viņai bij veltīti šādi panti:

Tu nežēlojies, nenopūties,
Kad runājām no šķiršanās,
Par nolikumu nesūdzējies,
Bet acs tev mirdzēj' asarās.

Un it kā spožai saulei spīdot,
Uz viņu nevar lūkoties,
Tā no šīs gaismas tajā brīdī
Man vajadzēja novērsties.

Tā dzejošana bij sākusies jau priekš vairāk kā 60 gadiem. No šiem laikiem savā dzejoļu krājumā Ceļi un teki biju uzņēmis Vēl saule jūrā.

Prozā biju izmēģinājies, kādus sīkus ziņojumus iesniegdot L. Avīzēm, vēlāk Balsij.

Dzejošanā man jauneklā gadi būtu varējuši būt auglīgāki, ja es būtu sapratis darbībai spraut cēlāku mērķi. Bet es spēkus pa daļai izšķiedu, rakstot vēstules dzejā, sacerot satīras vai ejot skolas biedriem palīgā dzejisku mīlestības vēstuļu sacerēšanā. Bij arī patika pie vārdu rotaļām, kaut gan ne gluži Steika garā. Tā ap 1890. g. Velme bij Austrumā no manis ievietojis mazu dzejoli, kur katra strofa beidzās ar 3 līdzīgiem vārdiem dažādā nozīmē. Beigu pants, piem., skanēja:

Vēl ilgi stridējās šie trīs,
Cits būtu tīri nosalis;
Bet debess liedza stridus vietu
Caur joka lietu: lietu lietu.

Studenta gados sacerēju kādus satiriskas vai polemiskas dabas dzejojumus. Viens no tiem vērsās pret Jansona uzbrukumu toreizējai rakstniecībai; tas saucās Mācekļa uzņemšana un sākās ar vārdiem „Kungs cienīgais, žēlīgais, pasakiet”. Parakstīts bij ar M. M.—tis, kas bij jālasa: Mazais mulķītis, jo Jansons savās Domās par jaunlaiku literāturu bij Pavasaru Jānim un man, līcis pašiem sevi tā apzīmēt. 1895. g., no eksāmena Konsistorijā mājā pārraidīts, savu sakrājušos rūgtumu izlēju Prātvēderijādā, kur uz grieķu filozofiem atsaukdamies, graizīju sava laika smieklīgās parādības. Pats sevi apzīmējis biju kā Dr. Auzekli. Iemeslu tādām pseidonīmam bij devis kāds latviešu ārsts manā dzimtenē, kas nebij zinājis pareizi izrunāt dziesminieka Ausekļa vārdu, bet no viņa iztaisījis Auzekli. — Tīri tehniski ņemot, domāju, ka šis „liriski-episki-drāmatisks pačalojums” nav zemē metams; bet ir tur daudz sīku tā laika attiecību, ko tagadējais lasītājs nevarēs atšifrēt, un par dažām toreiz graizītām nebūšanām tagad vecumā spriedums būtu maigāks.

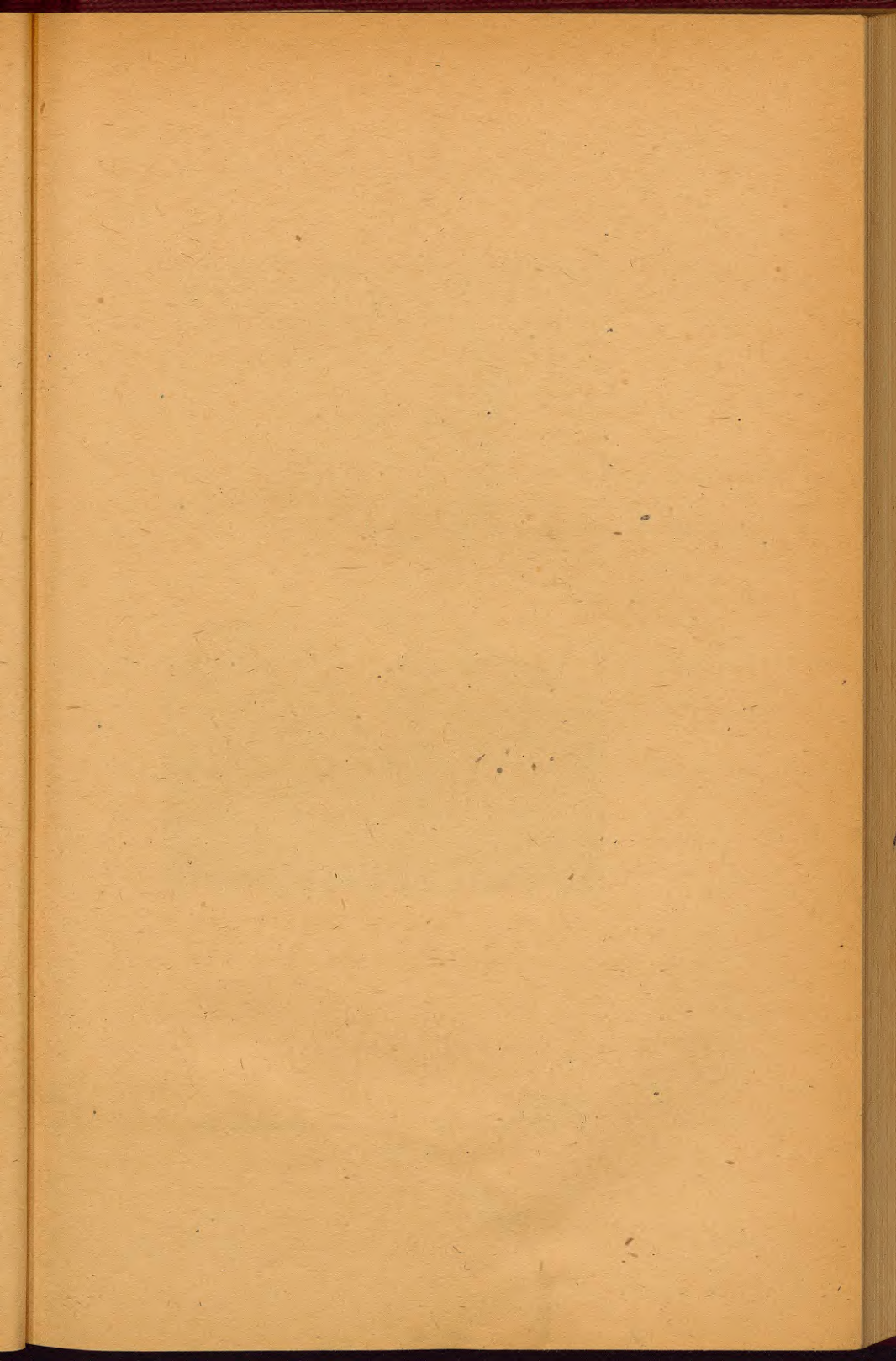
Vēlākie internīva darba gadi skolā, draudzē, universitātē un zinātniskā rakstniecībā novadīja interesi un spēku citā virzienā. Tā nu no manis profesionāls dzejnieks nav iznācis. Pats gan sev atļaujos domāt, ka īpaši apceres lirikā nebūšu bijis gluži neauglīgs, bet ka kaut kas no maniem sacerējumiem, kas nav radušies pēc pārejošas modes prasībām, pāries arī vēl uz kādām nākamām paaudzēm. Īpaši to, domāju, varēs attiecināt uz draudzes dziesmām, kas nāk pretim plašas tautas vajadzībām, kamēr modernistu lirika dažkārt — un ne gluži reti — noved izolācijā. Izkopis esmu, kā man pašam šķiet, stingru formu un noteiktu izteiksmi. Jūtu vibrācija varbūt nav ikreiz viegli tverama. —

1940. g. iznāca mans Ievads latviešu tautas dzejā I, kur bij apvienoti mani pētījumi par latviešu tautas dziesmu metriku un stilistiku. Otrai daļai vajadzēja raksturot gara virzienu latviešu tautas dziesmās. Apvienojot daudzus agrākus iespiedumus, šai daļai saturs būtu bijis īsti tikai noapaļojams. Agrākus rakstus biju arī sakrājis, bet kaŗa notikumos par šīs daļas iespiešanu nebij ko domāt. Tāpat neiespiests palika rokrakstā pilnīgi pabeigts liels darbs par latviešu tautas dziesmu vākšanu un pētīšanu vācu laik-

metā. Gatavs bij arī plašs darbs par Manceli, bet par Herderu bija tīrrakstā pabeigta un Mēnešraktam iesūtīta ievada daļa Herdera biografijai. Šo sacerējumu tālākais liktenis man nezināms. 1944. g. kopā ar meitu Irēni paspējām publicēt Tēvu dziesmu, t. i. tautas dziesmu krājumu ar notīm dziedāšanas vajadzībām.

Trimdas laikā esmu pa retam uzrakstījis kādu dzejoli, apskatījis kādus stila jautājumus dzejas mākslā un piešķāries skolas dzīvei, bet praktiskā dzīvē kādu mazumu kalpojis draudzei un sabiedrībai. —

Fragmenti ir, ko mēs zinām, un fragmenti, ko mēs mēcām, bet man ar dziļu patēicību jāliecina, ka, ar šo fragmentu atklātībā ejot, esmu pieredzējis daudz pretimnāšanas un sirsnības, īpaši no bijušo audzēkņu puses. —

Friedrich Plastermies.

FRIDRICHS PLOSTENIEKS

Esmu dzimis 1870. gada 1. oktobrī kā dārznieka dēls Virgā (Liepājas aprinķī). Pēc skolas beigšanas izmācos par burtlicī. Spiestuvēs nostrādāju 56 gadus kā burtlicis, metiers, korektors un beidzamos 25 gadus no tiem kā Valtera un Rapas akc. sab. spiestuves faktors un spiestuves vadītāja palīgs. Ar rakstniecību sāku nodarboties jau kā skolnieks. Ar saviem darbiem esmu piedalījies Latvieti, Dienas Lapā, Mājas Viesa Mēnešrakstā, Pēterburgas Avīžu Purvamalā, Latvijā, Jaunā Ražā, Zvārguļa Zobgala kalendāra visos gada gājumos. Esmu bijis atbildīgs redaktors grāmatrūpniecības strādnieku žurnāliem Baltische Typographia un Latvijas Grāmatrūpnieks. Izglītības ministrijas Terminoloģijas komisijā darbojos līdz tehnisko terminu radišanā. 1940. gadā manā līdzdarbībā iznāca Vāciski-latviski grāmatrūpniecības termini.

Manas dzejas iespiestas Kaudzītes Matīsa, Zvārguļa-Treumaņa, Janševska un Rūdolfa Egles antoloģijās.

1906. gadā iznāca mans dzeju krājums Bezmiega naktis un Diedelnieka izlasīti un neizlasīti raksti prozaiskā dzejā un dzejiskā prozā. Atsevišķā izdevumā neiespiestas dzejas un patlaban rakstītās atrodas rokrakstā.

A. Walters

MIKELIS VALTERS

ATMIŅAS UN DOMAS

Senu dienu vārdi, senu dienu domas, atmiņas — kāds sajaukums! Ko teikt nō visa tā šodien? Vai teikt, runāt, kur sāpēs sirdis klusē, pašās dziļākās, kas nepazīst skaņu un nezīn, kas ir vārds. Šīs dienas, mūsu dienas — es skaitu un redzu tās, mirklus un stundas un — ik brīdis klieudz to pašu: Kur dzimtene, kur mājas? Un tad — šos kliedzienos — paceļas sirds, vēl vairāk prāts, un liek teikt: sāpes ir lielas, bet vēl lielāka ir mūžība, mūžības teika par tautām un cilvēkiem, kas neļaujas lauzties, kas nesabrūk, bet dzīvo, dzīvo pacietībā, izturībā.

Senās dienas, gadi pirms brīvās Latvijas bija melni bezcerību mūži. Kādas atmiņas ir vēl no gadiem, kuŗu sākums ir apmēram pēdējais gadu desmits pagājušā gadu simtā? Kam vēl ir kādi vārdi atmiņā no tiem laikiem? Cilvēku vārdi, ideju vārdi, dziesmas un dzejas, kuŗās dzīvoja jaunās sirdis no tās paaudzes? Es nezīnu — zīnu varbūt tikai vienu, ka to nav vairs daudz, — un tas uzliek par pienākumu šai vēl dzīvai spalvai runāt varbūt brīvāk, nekā to pieļauj jaunie gadi — tagadne, šī paaudze, kuŗai šķiet, ka Latvija ir lielākā postā, dziļākā nelaimē tikai tagad. Nedrīkst piemirst, ko piedzīvoja un juta Latvija jau minētos attālos laikos, kad toreizējā jaunā paaudze sāka pietuvoties Rietumeiropas domām un šo domu refleksiem rakstniecībā. Latvijas toreizējā nacionālo tiesību ideja izpaudās gandrīz vienīgi dzejā, ne jēdzienos un smagos argumentos, klāstītos prozā tiesisku formulējumu sistēmās. Nē — tiktāl nesniedzās vēl prāta asums sabiedriskās nacionālās strāvās, bet gan lirisku jūtu dzīvē uzliesmoja salīdzinājumi, gleznas, drošāki nacionāli vārdi, brīžam tīri individuāli, gandrīz

neapzinīgi un neapzināti zemapziņu krājuma doti vērtību sniegumi. Te viens piemērs. — Ko nozīmēja Ausekļa dzeja? Pie šī jautājuma, kuŗš uzspiežas kā viens no pirmajiem, liekas, atrastu paskaidrojumus daudz citiem mūsu dzejas un nacionālās domas pagātņes vārdiem, viņu iespaidiem uz mūsu tālāko nacionālās idejas attīstību. Vai kādā no vēlākām paaudzēm ir Ausekļa dziesmas par Daugavu, par trīs ozoliem pie sērās Kaibalas dziedātas ar tādu aizgrābtību kā toreiz, kad liepājnieku puisīši — vienalga kādi viņu vārdi — kautkur tur no Jaunliepājas, no Apšu ielas, no šīs ielas mazām būdām klaiņoja pa Jaunliepājas paviljona dārzu vēlos vakaros, naktīs — dziedāja Ausekļa brīnišķīgās dziesmas veco koku tumsā. Tādi Ernesti un Miķeļi — jā — to bija Liepājā diezgan daudz. Tie bija vai nu humanitārās vēl vācu ģimnazijas, vai reālskolas latvju puisī, kas sēdēja kādās mazās istabiņās pie kāda maza galdiņa ar mazo petrolejas lampiņu — un lasīja, mācījās. Tā atminu šo mazo lampiņu, šo miļo neaizmirstamo, mūžībā aizgājušo! Tai pašā istabiņā vectēvs ar veco māmiņu jau dziļā miegā, bet puisēnam vēl dullums, vēl acis grib skatīt, kautko saprast, rokas grib vēl šķirstīt kādas grāmatas lapas. Tādi mēs tur bijām: cilvēki bez vārdiem, kādi diģļi, kas no zemes tumsas ceļas. Kādi dažādi liktēņi iznēsāja šos cilvēkus uz visām pusēm! Cik daudzu ceļi palikuši nezināmi — un cik bieži viens otrs no viņiem jautāja, kur pārējie. Bet tie, kuriem bija lemts vēlāk ieiet mūsu dzīvē dziļāk, zinās pārējo tuvākos vārdus, tie centīsies vēl vairāk sasaukties, lai arī pāri kopīnām, kas sen jau sedz cilvēku putekļus. No visiem šiem putekļiem nāca augi, dažreiz arī ziedi, kas nesa mūsu sabiedriskās un nacionālās domas jaunām paaudzēm. Kā varētu neatminēties vēl šodien, ar kādu sajūsmu teica, atkārtoja Ausekļa vārdus par putekļiem, kas garus vēl sedz, viņa vārdus, parakstītus zem paša ģimetnes, vienas no tām, kuŗas nekad nepiemirstu un nepiemirsīšu tūkstošos skatītu gleznu un gravīru starpā. Tik stūrgalvīgi lepna liekas šī piere, šie biezie Ausekļa matu pauguri. Ko varējām mēs saprast šai dzejas gleznā par putekļiem, kas garus vēl sedz? Es nezīnu, kad to sev jautāju vēl šodien. Tikai zīnu, ka mazais pantiņš un Ausekļa seja bija viens — kāds divains sauciens, kāda noslēpumaina dzeja, suģestīva, liriska,

personīga, bet ne mazāk sociāla, kas sauc uz kādu kopīgu esamību, sadarbību un — galvenais — uz kādu hēroismu, kuŗš prasa, lai no putekļiem atsvabina garu, lai dod tam brīvību. Gars! Jā — jēdziens, kas šodien tāpat kā toreiz ir noslēpums, nezināms avots, pati dievība. Tāds šis jēdziens bija vēl vairāk toreiz. Varbūt, ka šodien prāts to tulko saprotamāk, vienalga — dogmatiski vai pretdogmatiski, pozitīvisma prātniecībā vai spirituālisma apsvērumos, kamēr toreiz zaļajā jauneklībā gars bija kas īpatnēji sajūsts, kas apvienots, jēdziens tuvs Dieva jēdzienam, visam, kas nav materiāļā iesaistīts. Tā, šķiet, varētu teikt par sajūtu, ko modināja vārds — gars. Pār to nedrīkstēja valdīt ikdienība, važas, nebrīvība. Un tādu spēku sedza putekļi! Protams, ka nesapratām, ko Auseklis ar šo vārdu bija gribējis teikt mūsu sabiedrīskācināšanai dzīvei. Tiesiskus jēdzienus nevarējām tajā saskatīt, jo nepratām vēl tiesiski domāt. Ka tas bija protests pret kādu mūsu dzīves kopējo nastu un nebrīvību, to jutām. Tur jaucās tādas sajūtas kopā: naids pret kārkļvācietību, pret krievlību, sociālu netaisnību. Pirmie vērtējumi, bet vēl vairāk pirmās dziņas — tikt uz priekšu, kur, kādā ceļā — vienalga tikt uz priekšu! Un te bija grāmata (likās, grāmata — lielais, vēl nepiedzīvotais skolotājs, mācītājs, vadītājs, jā — arī visi šie vārdi neizteic sakaru starp jaunatni, kas nule kā tīstījās ārā no savām pirmām digļu lapām)! Grāmata saistīja, deva lepnumu, pašapziņu. Grāmata bija kļuvusi par brīnumu, kas nesa sevī grēcīgo un dievišķīgo pasauli — svešu, bezgala tālu fantāzijas pasauli. Vai tad ko brīnēties, ka šie paši Liepājas skolu puisiņi bija varbūt vieni no pirmiem mūsu pārjaunotā garīgā dzīvē, kas laužās iekšā pat tādās grāmatās kā Kanta Kritik der reinen Vernunft, smagā, kantiski smagā vācu valodā rakstītā filozofiskā darbā par laika un telpas katēgorijām. Un te nāk atmiņā Friča Roziņa vārds. Šis vēlāk Latvijas sociāldemokrātu partijas ārzemju teorētiķis, kuŗš viens no pirmajiem veda uz Kantu — toreiz, ap 1890. gadu. Šai agri apsūņojušā zēnā atspoguļojās lielā mērā tā laika jaunstrāvnieciskā literārā un prātnieciskā dziņa, vismaz viņš bija zināma autoritāte, viņu uzklausiņa, tam bija labs vārds visā Liepājas ģimnazijā. Kā sevi ielīdis, ar patreknū, drusku vecvīriģu smaidu, tuvredziģs jau pui-

sēna gadus, vienmēr uz kādu joku vai jocīgu piezīmi, salīdzinājumu gatavs, Fricis Roziņš bija viens no tiem, kas Liepājas jauno klonā jau agri ienesa literāru garu, literārus vērojumus no cittautu rakstniecības, prātojumus par daili, mākslas īpatnībām, mākslas virzieniem. Tā redzu viņu savas mīļās vecmāmiņas mazā istabiņā: viņš runā par tēlošanas veidiem, literāro psiholoģiju. Vai rakstnieks var saredzēt cilvēka dvēseli, dvēseles saturus? Nē, vienīgais, ko rakstnieks var, ir rādīt cilvēka ārējās kustības. Cilvēks nāk iekšā pa durvīm, viņš liek savas rokas uz galda, viņa acis kustas, raud, smejas, lūk, to pateikt tēlojumā ir rakstnieka varā, bet ne vairāk. Kas norisinās tēlojamo cilvēku dvēselē, paliek noslēpums. Mēs spriežam tikai tā aptuveni, lūkojam no saskatītā atvasināt psiholoģiskus spriedumus, bet tas neizdodas. Ārējā pasaule ir šķirta no iekšējās, dvēseliskās. Starp ārējo, jutekļiem uzņemto pasauli, un to, kas ir garīgā pasaule cilvēka iekšējā būtībā, nav pārliecināto sakaru. Tāpēc psiholoģiskais romāns neiespējams; psiholoģiskā tēlošana ir mānīšana — nekas cits. Tāds, vienīgi tāds varēja būt šādu uzskatu noslēgums galīgā rezultātā. Kas šos uzskatos bija redzami novirzīti no psiholoģiskās izpratnes uz tā laika fizikālo pozitīvismu, jau saprotams. Ja mēs nevaram pazīt cilvēku gara norisi, gara intīmo dzīvi, tad jau skaidrs, ka ar to nav vērts nodarboties. Tiklīdz spriedums gan vēl negāja, bet jau toreiz pazibēja tādos uzskatos nostāja pret dvēseliski individuālo, pret atsevišķu personu nozīmi, uzsverot individuālās dvēseles dzīves nevarīgumu un nespēku. Dzīves problēmatika pārsvērās uz sociālām sabiedrības formām, uz ārējo, saskatāmo, kvantitatīvi mērojamu, uz sakariem, attiecībām kolektīvā izteiksmē, atējot arvien vairāk nost no īpatņa problēmām. Transsubjektīvisma Kanta ideja pārvēršas tādu skatījumu gaitā materiālisma elementos, tuvāk vēl neapzinoties, ka turpmākie soļi varēja būt tikai pāreja uz dialektisko vēstures materiālismu, kā tas attīstījās, kad Dienas Lapa pārgāja uz sociālistiski noskaņotu virzienu deviņdesmito gadu vidū. Jaunekļi Liepājā dzīvoja vēl gandrīz pilnīgi pirmā posmā — nacionāli-ētiski sajūstā morālā nacionālisma kaislē, Ausekļa dzejas sajūsmās, tautas dziesmās par bāreņu likteni. Saulit' tecēj' tecedāma, Div' dūjiņas gaisā

skrēja — visur šīs dziesmas skanēja, visur tās teica dziļas ilgas pēc kāda svešuma, bijuša vai nākoša, ilgas pēc kādas svešas būtības, attālināšanās no ikdienišķā, piesliešanās kādai neizpaustai idejai. Tikai pamazām sāka spiesties uz priekšu sociālisma praktiskie prātojumi. Literārie elementi taustījās pēc kāda konkrēta ideāla dzīves gaitās, notikumos. Un tā varēja arī notikt, ka jau toreiz iezīmējās jaunajos domu dažādības par šo ideālu vai ideāliem, uzskatu cīņas, kurās spēlēja lielu lomu indivīds un sabiedrība, personība un masa. Tā atmiņā kāda stunda uzskatu cīņā ar mūsu lielo polemistu — laikam pareizāk teikt pamfletistu — Jāni Jansonu Rīgā, toreiz iecienītā advokāta Pēteru Stučkas dzīvoklī, kur mēs jaunie klaidoņi no dažādām Latvijas mālām varējām piemesties un padzīvot, pie laba galda paēst, kādā stūrī pagulēt vai arī ļaunākā gadījumā pārgulēt uz Dienas Lapas redakcijas lielajiem galdiem Elizabetes ielā Nr. 14. Ar Jansonu nebija viegla saruna. Viņš iecienīts, apbrīnots kritiķis, ar liesmainu spalvas spēku, kas dzirkstīja un smējās Dienas Lapā gandrīz ikdienas: polemisku rakstu rindu autors, kas sacēla sajūsmu vai dusmas visā Latvijā, laukos un pilsētās, it visur, kur lasīja Dienas Lapu; autors ar satīrisku, izaicinošo smaīdu, vienmēr ar lidojošu vārdu uz lūpām, ar savām degošām brūnām acīm; autors ar lielo Maskavas universitātes t. s. nikolajisko mēteli pāri pleciem; rakstnieks ar Pisareva nokrāsu, ar Maskavas augstskolā dzirdēto, tur Tēna aistētikas pirmos iespaidos sakaislotais — viņš — kritiskā kaislība, es — nedrošais prātotājs; viņš — gudribu nesējs, un es — pēc darba tauvu un šņoru vituvē, spiestuves burtu liktuvē, dzelzceļu fabrikā, neaptēsts, nedrošs, šo to sadzirdējis, šo to lasījis, tikko tikko drīkstēju pacelt savu balsi. Vai dzejai, kas runā par sociālo „mēs“, vai sociālo „mums?“ Vai personas jūtu, pārdzīvojumiem ir kāda nozīme aktivistiskā literatūrā? Tāds bija mūsu strīdus jautājums. Karsti šķērsojās, krustojās vārdi Pēteru Stučkas lielā salonā. Es: personas dvēseliskie pārdzīvojumi, personiskā jušana izpauž ne mazāk sabiedriskas dusmas, sabiedriskas cīņas; nav vajadzīgs atkārtot šos stereotipos mēs un mums. Dzejai jābūt personīgai, dvēseliskai, no īpatnības nestai. Liesmaino, sarkastisko Jāni Jan-

sonu tāds uzskats varēja tikai sadusmot — un viņš prata izliet žulti, pašu rūgtāko. Viņa garās rokas gāja pa gaisu kā sudmalu spārni, viņa acis dega, zibēja. Es biju sists, samalts, iznīcināts. Tādas stundas neatkārtojās bieži, bet to cīņu problēmas vienmēr sabiezējās ap to pašu: kāds iespaids ir apkārtnei uz māksliniekiem, kādi faktori izpaužas mākslas darba radīšanā. Pāreja no Tēna aistētiskām idejām uz tīro dialektisko materiālismu notika arvien straujāk, kad arvien biežāk sāka ienākt — protams, nelegāli — Latvijā vācu sociāldemokratijas brošūras un marksisma iepaidi no Krievijas augstskolu studentu aprindām, ar kurām sāka iepazīties mūsu jaunie studenti, sevišķi Maskavā. Bet ar šo posmu esam jau atgājuši labu gabalu nost no agrākā laika, no neskaidrā, miglainā zēniskā ideālisma, kurā sajaucās tik dažādi pavedieni jau pašā sākumā. Mūsu sociālā struktūra, šīs zēniskās jaunības saimnieciskais pamats bija strādniecība, alkoholiskais proletāriāts no Apšu ielas, kur apses kopš seniem laikiem dziedājušas savas drūmās rudens dziesmas naktīs un dienās, kur krogū nodzēra labu daļu pie grūta darba pelnītā, kur bieži kāvās, kur druknās sievas runāja neliterāriem vārdiem, kur visa gara dzīve bija gaita uz baznīcu svētritā, kāda baznīcas dziesmu grāmata, kāda veca bībele, kāds kalendārs. Te sabiedrības vai tautības jēdziens neeksistēja. No šejienes mēs, jaunie zēni proletārieši, ienācām idejās, jūtās no kādas citas pasaules. Citi jauniņi nāca no laukiem, un pa daļai no labi pārtikušiem laukiem — no Jelgavas apkārtnes, no Zaļeniekiem, no Platones apgabala, no kviešu bagātībām, no Zemgales lepņajām sētām ar zemgalisko uzpūtību, zemnieciski-buržuazo šķiras ētiku. Divaini, ka šīs dažādās sociālo un jūto sfairas — no proletāriešu priekšpilsētas mazajām mājelēm un no pārtikušo zemnieku lielmajām varēja satuvoties. Jaunatne — jaunatne — tā atbildēs tūdaļ bez kādas pārdomas. Un varbūt, ka tāda atbilde daudz ko paskaidro. Šie zēni dzirdēja pirmo reizi par romiešu cīņām lielās Romas iekšējā dzīvē, lielā vēsturē. Redzu vēl šodien uz mazā galdiņa grieķu rakstu zīmes. Ernests Rolavs raksta savas zēna dzejas seno grieķu un romiešu poemetu garā. Viņš jūt grieķiski-romiski, viņš sapņo līdz Cēzaram, Brūtam. brāļiem Grakhiem, Romas plēbējiem cīņās pret se-

nātu un Romas zemes lielīpašnieku šķiru. Par visu to mācīja skolā. Grieķu un romiešu dzeja iespiežas zemnieciskā Rolava dvēselē. Un tā daudzos. Tā visus viņus redzu: Paulu Kalniņu, brāļus Sprūžus, Gaili, Kovaļevski, vēlākos darbiniekus dažādos arodos, mūsu valsts attīstībā, visus viņu īpatnējās sejās, individuālās vājībās un individuālos gara spēkos, visus šai dīgšanas un pirmo gaiļu laikmetā. Jaunatne, kas lasa, mācās, stridas, ir liela savās vājībās, savās romantiskās sāpēs un slāpēs. Tāda viņa ieiet mūsu vēsturē, literārā un sabiedriskā. Jūs redzat: pirmie sākami ar trūkumu, nabadzību, bez tradīcijām, bez elkiem, bez dievībām, bez cietām vadītāju rokām, oriģināli augoša paaudze, par kuru sāk plūsmot smagas materijas, smaga vēsture, Kanta filosofiskais, protams, stipri populārizētais ideālisms ar tā vispasaules pilsonības un miera ideālu, sajūtot, ka pasaules problēma atziņu sfairā ir bezgala liela un liela ir vēsture, kas māca iet grūtus ceļus, pašus grūtākos. No Kanta teorētiskām atziņu idejām, kuŗu saturu jauniķi, protams, pilnīgi saprast nevarēja, vieglāka bija pieeja pie Kanta praktiskās-ētiskās pasaules atziņām un Kanta imperatīvās morāles avotiem. Bet tie varēja būt tikai brīži, ne gadi, tikai vairāk atsevišķu jauniķu pārdzīvojumi, no kuŗiem neatvasinājās tālākā jaunājo garīgā gaita: tā bija jau sākusi ieiet citādā iedvesmē, sociālu ieskaņu piesātinātā, sabiedrisku disharmoniju ietekmētā. Kants palika Roziņa galvā; un arī no tās to bija izspiedis Markss, kad Roziņš rakstīja Šveicē savu darbu Latviešu zemnieks un pilnīgi bija pārgājis Latvijas sociāldemokratiskās kustības idejās ar skaidru vācu marksisma raksturu un šī marksisma sabiedrisko doktrīnu. Ar savām Domām par jaunlaiku literatūru Jānis Jansons bija padarījis lielu iekustības darbu. Arī viņš jō drīz pārgāja Jaunās strāvas sociālistiskā politikā, un līdz ar to viņa aistētiskās teorijas ieslika pilnīgi marksismā, jau atmetot galīgi Tēna teoriju. Tēns un Tēna mākslas zinību konstrukcijas no Latvijas domām pazūd, pa daļai gan vēl atdzīvojoties Teodora Zeiferta laikā un šī kritiķa literāros apcerējumos. Indivīda nozīme mūsu uzskatos mazinājas, ētiskā indivīda stāja līdz ar to, neskatoties uz krievu narodņiku iespaidu, kas šur tur sāka parādīties un bija naidīgs marksisma masas teorijai. Mate-

riālisms pasaules atziņā nāca pie mums no vācu sociāldemokratu brošūrām Bībele un Bebels, no brošūrām par Darvīnu un darvinismu, par augu dzīvi un augu evolūciju pēc prof. Dodeļa, par reliģiju un Jēzus dzīvi pēc Feiebaha, pa daļai pēc Ernesto Renana, tomēr visvairāk pēc antireliģiozā materiālisma tā rupjākā veidā. Tik dīvaini: šī strāva uz proletāriāta kolektīvisma un materiālisma pusī bija visstiprākā ne šos Jaunliepājas jaunekļos. Šiem bija pazīstams jo labi proletāriāts, uz kuŗu materiālisms lika lielākās cerības, no kuŗa sagaidīja ideālistiskus virzienus, ideālistisko sabiedrisko atbrīvošanos. Ētiskās jaunības pastrāvas bija nonākušas pie politiska krustceļa, iespiedušās politiskos uzskatos, cik par tādiem varēja toreiz nopietnībā spriest. Kur te — šai šķirā — bija ideālisms iespējams, kādā veidā, kur varēja te rasties varonīgais garīgais spēks, altruisma un solidaritātes gars, šai alkohola peklē, tumsā, šaurā egoismā Apšu ielā, Kaiju ielā, Brūža ielā, zvejnieku ciemu mājokļos pie jūras, kāpās, jūras smiltīs, kas pazina vienīgi rūpes un nāvi? Ai ideālisms, kas te meklēja idālismu! Un tomēr: kas bijām mēs, jaunās atvasītes no šī drūpošā vecā celma, ja ne drusku gaišāki mirkļi, un tomēr dziļumu dziļumos tie paši — tumšās nakts bērni, bāreņi sabiedriskā eksistencē, atsevišķie, laimīgie — nelaimīgie, ielas audzinātie, ielas lolotie? Bezmāju sajūta nāca mums līdzī. Mēs nezinājām, kas ir tēvija, dzimtene. Mēs ilgi vēl nezinājām, kas ir valsts, vēl ilgi, ļoti ilgi. Ko Auseklis bija teicis, tas it kā sapnī, neziņā aizgāja. Jaunie uzplūdi nesa pasaules pilsonības, kosmopolitismā jūtas. Protams, aiz tām kūšāja latvietība, skanēja latvja vārds — un tomēr kautkas svešs spiedās klāt, apvīja domas: zināma svešniecības sajūta pret pašu māju. Kurp iet? Un daži gāja, aizgāja uz visām pusēm, jauneklīgi, uzņēmīgi, arī pamulķi, bet pilni drošības spraiguma, pa daļai ar Friča Roziņa Vīnes humorista Safira jokiem uz lūpām, pa daļai ar Ludvīga Bōrnes, tā paša vīnieša polemiskā rakstnieka sentencēm sirdī. Jau šie vārdi vien izteic garu, kas bija iespiedies dažos prātos: tas bija polemisks, bōrnisks-jansonisks, asi literārs, vērstis pret veco rakstniecību, pret veco ētiku, veco ģimenes apziņu. Daudziem bija naktis pagājušas, lasot Bebeļa Die Frau und der Socialismus. Un kad

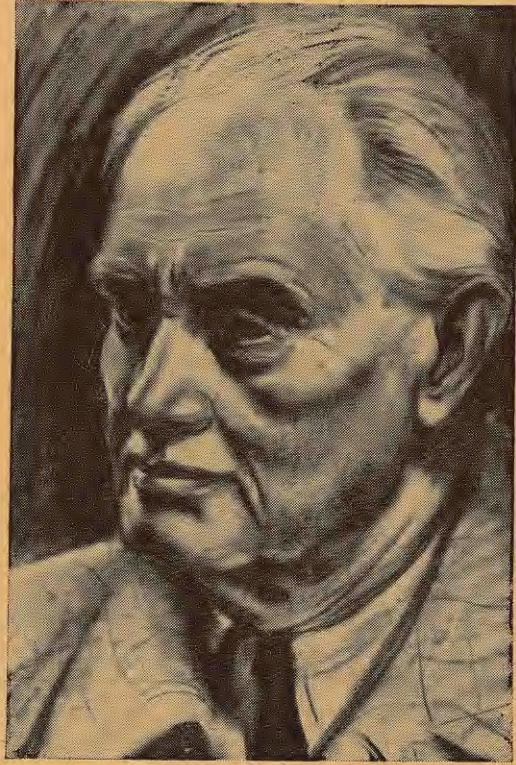
1896. gadā rakstīju savus rakstus Liepajas Libausche Zeitung ar iedomīgo virsrakstu Die Frau vom Standpunkte der modernen Geschichtsphilosophie, tad atzistos, ka tie bija tā paša Augusta Bebeļa iespaidoti. Tādus ceļus mēs staigājām visi, ne pārāk oriģinālus, ne pārāk gudrus, bet jaunības apkvēlotus. Vājībās dzemdētos jaunības produktus sniedzām runās, slepenās sanāksmēs, Dienas Lapā, kur — kā gadījās. Es divus vārdus vēl neminēju — un tie ir Heine un mūsu Rainis. Visi mēs bijām it kā dzimuši zem Heinricha Heines zvaigznes: tas likās esam turpat no mūsu zemes, ne no Frankfurtes un Hamburgas, bet no Rīgas. Heine mūs mācīja rakstīt vāciski un stilā arī latviski. Heine ar savu Harzreise, ar savām dzejām Buch der Lieder, ar savu Romancero, saviem nerespektabliem jokiem un ar savu polemisko asumu. Kāds prieks bija mūsu Jānim Jansonam šis Heinrichs Heine! Kā viņa stils un viņa runa mīlēja šos heiniskos epitetus, pārsteidzošās allegorijas, gleznieciskos salīdzinājumus! Tā dzirdu viņa iemīļoto teicienu no Heines: Es izraušu eglī no Norvēģijas klintīm un mērcēšu to Etnas vulkānā, lai rakstītu tavu vārdu pie debess velves — varbūt lielas mīlas vārdu, varbūt arī nē, varbūt tikai apreibstot Heines skaistā gleznā. Jā, kādu rītu, pēc trokšņaina vakara viesībās, sajūsmināts tas mums stāsta: „Un viņa — šī dievišķīgā Skaidrite — viņa man pasniedza pie galda, iedomājaties man — jā ko? — sinepju trauciņu.” Mēs domājām: degošu rozi, mēs sagaidījām poētisku notikumu — un pēkšņi — prozaiskais sinepju trauciņš! Tas bija heiniskā garā, varbūt drusku atminoties Heines Stadt auf dem Throne der Liebe ... īsti jansoniski, nebēdīgi. No tādām joku un blagu druskām nevar taisīt lielus slēdzienus — jā, tas taisnība. Lūk, pavedieni, kā tie vijas jaunajās galvās: blakus Kantam Heine, blakus Heinem Safirs un Börne un Brižam arī drusku Šillers, un tad Kārlis Markss — plejade, chaoss, filozofiskais Kanta ētisms ar Plutarcha un Tacita varonības dzejiskuma, antirelīģiozā heiniskā bezdievības un Marksa šķiru cīņas ideoloģijas ieskaņām. Turklāt nāk tuvumā jau Strindbergs ar Ibsenu, tikai mazā mērā Bjernsons — un pār visu to valda jaunība, jaunības paviršība, jaunatnes neželība, pārspilētais jauneklīgais asums un jaunības neiecietība. Tādā ainā iestrāvojās deviņdesmitie gadi sadursmē

starp veco un jauno paaudzi. Dzejiski nacionālais jūtu laikmets no Ausekļa posma bija pārgājis uz vairāk drāmatisko posmu, kuram stāvēja pretī literārā un sabiedriskā frontē Fricis Veinbergs, Dīriķis, Grosvalds, Kārkluvāls, visa Rīgas latviešu biedrība, un otrā pusē—jaunājie, sagrupēti ap Dienas Lapu, Jansonu un Raini, bieži nevienādos uzskatos, bieži savstarpējā naidā, un tomēr atkal vienoti ap kādu jēdzieniski neizsakāmu kopēju mērķi. Gars jāatbrīvo no putekļiem, — tā vien šķiet, ka Ausekļa vārdi ir vēl vadoši, tikai citās jūtās, kādā augstākā plāksnē ... Rainis! Viņu nupat minēju blakus vācu dzejniekam un polemistam; — viņš prasa atsevišķus vārdus, savas literārās svētnīcas telpas, savu templi, un par to te tikai īsa piezīme; viņš kā lielākais bija cietējs, klusētājs, domātājs, vienmēr lielais naivais, aizdomīgais cilvēks, kas nesa it kā sāpju zīmi uz saviem pleciem. Ko viņš mums teica Dienas Lapas redakcijā, kad mēs pēc pārgalvīgas nakts ieradāmies pie darba? Viņš parādīja uz zeltera ūdeņa bateriju tuvumā un klusēja. Viņa draudzība izvēlējās, bet dažreiz nē, viņš runāja saraustīti, atgūdamies, ar rūgtumu sirdī, kā likās, viņš draugiem daudz neticēja, viņam tādu pat nebija. Atminieties viņa pirmo dzejas vārdu pērli — aukstu, tik aukstu: „Bez palāvības, bez pieticības ...” Raiņa nozīme ir ārpus jaunības domu mudžekļa; viņš nācis no citas puses. Vientuļnieks viņš bija arī visā tālākā ceļā — cilvēks, kas kļiedza pēc otras sirds, pēc draudzības un cilvēcības. Dīvaini, ka šis lielais domātājs nevarēja atsvabināties no kolektīva dogmas. Kāda atmiņa— abi viņi — Rainis un Aspazija — stāvēja Cīrihes piekalna mājiņā pie loģa, skatījās rudenī, klausījās ar tevi kopā rudens lietū un vējos, runājot vēlreiz par dzeju īpatnīgā personīgā pārdzīvojumā un pārdzīvojumos, kuŗos izpaužas kolektīvi uzskati un kolektīvas jūtas. Atkal tās pašas domu dažādības. Viņi abi par kolektīva izteiksmes formu, par sociālo dzeju, šo rindu rakstītājs domāja, ka sociālā jūta tikpat labi izpaužas personīgā dzejā un ka personīgā dzeja ar savu lielo spilgtumu, koncentrēto pārdzīvojumu ir istās dzejas, patiesās dzejiskās jūtības būtne. Tā gāja runa kādā rudens lietainā novakarē svešatnē pēc 1905. gada sabrukuma, kur tad izmētāja latviešu jauno inteliģenci, strādniekus, zemnieku dēlus visos vējos.

Kas to laiku pārdzīvojis, zin visvairāk, ko nozīmē mūsu jaunā šodiena, kur posts jo liels un kur Latvijas gars, nacionālā doma tās augstākā tiesiskā formā dzīvo trimdniekos — tālu no mājām, tālu no dzimtenes. Ne sabiedriskais jautājums mūs te pamudina uzmost ātrā rakstā šīs lappuses, bet gan mūsu pagātne tās pārejā no gandrīz tīri materiālās būtības uz intelektuālo, no veģetatīvas eksistences uz reflektīvo pakāpni — un pirmā vietā mūsu senās jaunatnes uzplauksme dzejā un domāšanā. Gadi gāja, idejas auga, Latvijas cilvēki ieauga sabiedriskos nošķirojumos, pārkaisloti cīņu tieksmēs, naidā pret vecbaltisko tradīciju agrāro attiecību saspīlējumā. Gandrīz vienādas jūtas apskāva laukus un Latvijas pilsētas: tas bija liels augums — it kā kalna celšanās, it kā inertas masas atdzīvošanās, kuŗā 1905. gads nāca ar savu cerību sāpju kliedzienu. Kas notiek pēc šī lielā vēsturiskā gada, ir jaunā posmā rakstāms. No vecā pirmā cēliena nāca mūsu literārā atdzimšana līdzās renesansei sabiedriskās domās, nacionālās prasībās. Rakstniecībā iespiedās daļa no 19. gada simteņa sabiedriskā un rakstnieciskā polemisma ar tā stila rotājumiem, dekoratīviem satīras elementiem, ar tā necieņu pret tradīcijām, vecām parašām. Indivīds kļūst apzinīgāks, drošāks, bezbēdīgāks un romantiskāks, visnotāl jūtīgāks; laucnieciskais smagums meklē pēc vieglākas formas, lielāka izteiksmes un nianšu smalkuma. Mūsu dzejā un novelistikā bija sakrājiem konvencionālisms tiklab tematos kā veidojumos, dzejā rutīna. Par to visu kopā smējās jansoniskās apceres. Laiks bija garām neaizmirstulēm, nopūtām pie iedomātā mīļās kapa. Lielāka jūtība, dīzenāka oriģinālitate, spilgtāka un drošāka pietuvošanās dzīves ēnām, ļaunumiem, trūkumam, sociālām cilvēces sāpēm — uz to aicināja jaunā kritika un jaunā veidenbaumiskā dzeja. Pārbaudīt sabiedriskās institūcijas, ģimenes attiecības, sievietes tiesības, censties atrast ceļus uz jaunu, ētiski augstāku sabiedrību — vai tas neatskan no visa laikmeta pirms 1905. gada? Jā — tā teic, bet cik daudz šajās tieksmēs bija negatavības, arī dogmatikas, teorētiska nedzīva materiāla, kas pa daļai bija jau paguvījis sagandēt šo tieksmju labākos asnus. Un kas tā teic, nav apvainojams sprieduma vieglumā, tam daudz taisnības. Piemirst nedrīkst tikai vienu, ka jaunu

strāvojumu laikmetos jaucas kopā tik dažādi elementi — pozitīvi un negatīvi. Pie mums bija jāceļ gandrīz visa mūsu jaunā kultūras ēka nedaudz gados un no tik dažāda sastāva. Ja no mūsu šīsdienas vērojam seno mūsu kultūras dzimšanas laikmetu, tad nevar diezgan nopriecāties, cik daudz tai laikmetā ir zaļoksniņu stiebru, dzīvu augu, kas ievada jau nākamo mūsu epoku — pāreju uz tiesisko un it īpaši uz nacionāli-tiesisko domu. Ko tā mums deva, ir zināms, un ar to mēs stāvam tagad dzīvē un nāvē, ne liekti, ne salauzti.

-
1
.
-
Z
a
i
r
e

Fujansong

FRICIS JANSONS

Piedzimu 1875. gada 25. jūlijā (j. st.) Kursīšu muižas kalpu mājā Akmeņdzirās kā muižas vagara Viļa Jansona otrais dēls. Kristīts esmu Kursīšu baznīcā tā paša gada 15. augustā.

Kursīšnieks es tomēr neesmu. Mans tēvs bija dzimis Lielauces pagastā un visu mūžu skaitījās par šī pagasta sabiedrības locekli. Arī es skaitījos pie Lielauces pagasta līdz tam laikam, kad, uzsākot skolotāja gaitas, tiku no galvas naudas maksātāju sarakstiem dzēsts. Savā dzimtajā Lielauces pagastā dzīvojis tomēr nekad neesmu un maz to pazīstu. Tēvs nebija lielu radu, kalpa dēls, un, dzīvodams ārpus sava pagasta, bija no tiem pašiem mazajiem radiem atsvešinājies. Sveši un nezināmi tie palikuši arī man. Tu-
vākas attiecības man nodibinājās tikai ar mātes radiem. Mana māte Lavize, dzim. Brille, bija Ķeveles pagasta Gargrožu saimnieka meita. Viņai bija četri brāļi: vecākais saimniekoja Gargrožos, divi vidējie bija beiguši Irlavas skolotāju semināru un strādāja par skolotājiem, viens Kroņa Misā, otrs Zaļeniekos, bet jaunākais, nobeidzis Vecsātu lauksaimniecības skolu, gāja par „muižkungu“.

Tēvs man bija ļoti reliģiozs un liels grāmatnieks. Ik svētdienas, tikko bijām piecēlušies, mums, bērniem, vajadzēja piedalīties mājas svētkerē jeb „pātaros“, ko tēvs neiztrūkstoši noturēja, un tikai tad drikstējām sēsties pie brokastīm. Bet kad vecāki gāja pie dievgalda, tad bija gavēnis visai dienai, līdz vecāki pārradās no baznīcas. Svētdienas un visas svētku dienas „sprediķa laikā“, t. i., dievkalpojuma laikā baznīcā, kas parasti ilga no rīta līdz pusdienai, mums vajadzēja izturēties klusi, mēs nedrikstējām skraidīt,

rotalāties, trokšņot. Pat skaļāk sarunāties vai pasmieties mums bija liegts. Tēvs gribēja un neatlaidīgi prasīja, lai mājā valdītu pilnīgs svētdienas svinīgums un miers. Bibli, dziesmu un sprediķu grāmatu driksteja likt tikai uz tīra galdauta aplāta galda, un bibli, pirms to pavēra, tēvs papriekš uz vāka noskūpstīja. Viņam bija laba balss, un viņš labprāt dziedāja, bet dziedāja tikai garīgas dziesmas. Blēņu dziesmas, kā viņš sauca tai laikā parastās ziņģes, viņš nekad nedziedāja. Viņš mīleja „vāķēt“ mirušos. Ja muižā kāds nomira, viņš sapulcināja bērū priekšvakarā nelaika tuviniekus un piederīgos pie aizgājušā šķirsta un dziedāja ar tiem no dziesmu grāmatas miršanas un bērū dziesmas, visas no vietas, un kad visas bija izdziedātas, tad sāka atkal no jauna. Un tā visu nakti. To sauca par vāķēšanu. Tāpat viņam patika arī mirušo apstāvēšana. Tam nolūkam viņam bija īpaša svētrunu grāmata. Kur un kā viņam bija radusies tāda reliģiozitāte, es nevaru pateikt — savā jaunībā, kā bija noprotams no viņa paša nostāstiem, ko viņš gan tikai retumis atļāvās, viņš bijis diezgan draiskulīgs un nebedīgs jauneklis. Šadu tēva stingrību svētdienās mēs visi trīs brāļi, protams, sajūtām kā smagu slogu, un laikam arī tādēļ es vēl šo baltu dienu nemīlu ne svētdienas, ne svētku dienas. Citādi tēvs nebija ne bargs, ne pārāk stingrs, atļāva mums dzīvot un veidoties pilnīgi savā vaļā, pie kam lielākais sods, ko viņš retumis mums vienam vai otram par kādu izcilāku pārkāpumu piesprieda, bija izraidīšana no mājas. Pēc mūsu domām tas bija briesmīgs sods, un mēs no tā ārkārtīgi baidījāmies. Izpildīts tas nekad gan netika, jo mēs pasteidzāmies nolūgties. Lūgšanās gan arvien iznāca liela, jo tēvs ne lēti nebija pielūdzams, piekāpās tikai pēc ilgās un neatlaidīgas dievošanās un solišanās. No tēva esmu mantojis neatlaidību, izturību, pienākuma apziņu un darba mīlestību. No viņa esmu mācījies arī mīlēt grāmatu.

Māte nebija tik reliģioza. Dažreiz pat likās, ka tēva reliģiozitāte arī viņu nospieda, kaut gan viņa par to nekad neizteicās. Viņa nebija ne dziedātāja, ne grāmatniece, bet citādi bija dzīves priecīga, romantiska, varbūt pat mazliet sentimentāla un dažām labām tīri cilvēciskām vājībām. Bet dzīvi un cilvēkus, likās, viņa saprata labāk nekā tēvs. No

viņas esmu mantojis nevien viņas vājības, romantiku, mazumu sentimenta, kas, kā daži mani lasītāji man pārmetuši, izpaužoties manos literāros darbos, bet arī dzīves prieku, gaišu dzīves skatījumu un tikpat gaišu cilvēka un viņa vājību sapratni un vērtējumu.

Kā muižas cilvēkam tēvam nācās samērā bieži mainīt dzīves vietu. Tās visas bija lielākas vai mazākas Saldus tuvākās vai tālākās apkārtnes muižas, kur pagāja mana bērnība: vispirms Akmeņdzīras un Kursīši, tad Kaulači, Mazblidene, Lielblidene, Upesmuiža, Mazzante un Liel-satiķu Sūbru muižiņa, tā kā man nav Latvijā tādas vietas, ko es varētu saukt par savu dzimteni vārda šaurākā nozīmē, pie kā es turētos ar sevišķu mīlestību un kur varētu kavēties savās bērnības atmiņās.

Pasauli sāku apjaust un cilvēkus iepazīt Lielblidenē. Tā bija liela muiža, un cilvēku tur bija daudz. Tie bija dažādu raksturu un dažādu sabiedrisku slāņojumu, un dzīve tur bija raiba, dažkārt pat nemierīga un trokšņaina. Muižā darbojās alus darinātava, un aldaris savu darinājumu pa daļai izkroģēja turpat uz vietas. Aldaŗa viesi bija nevien muižas, bet arī pagasta ļaudis, un dzērumā viņu starpā nereti norisa ļoti asas sadursmes. Muižas ļaudis izturējās lepnāk un domājās pārāki par pagasta ļaudīm, kāpēc laikam starp abām pusēm valdīja zināms antagonisms. Patiesībā kā vieni, tā otri bija vēl diezgan zemas kultūras cilvēki, un kā vienu, tā otru starpā bija stipri izplatīta dzeršana. Taču ko bija darīt nabaŗa blīdeniekiem, kad pagastā nebija neviena, kas būtu spējis un gribējis modināt viņus kaut kādai garīgai dzīvei, kaut vai Mēŗnieku laiku Pietuka Krustiņa stilā. Citos pagastos, kā zināms, tie bija skolotāji. Blīdenes tā laika skolotāji šai ziņā nedarija itin nekā. Arī muižā nebija nekādas kultūras dzīves, un visā muižā pienāca tikai viens eksemplārs Latviešu Avīzu, ko ar mācītāja starpniecību abonēja un ik svētdienas baznīcā saņēma mans tēvs. Tad pie mums pulcējās tie muižas ļaudis, kam kāroja zināt, „kas notiek pasaulē”, un tēvs lasīja viņiem savu avīzi priekšā. Tad es arvien biju klāt. Gan gribēja klausīšanos man lieŗt, jo tas varot man, mazam bērnam, kaitēt, bet es nolīdu kādā kaktiņā vai aizdurvē un klausījos slepen. Avīzē bija iespiesti arī stāsti. Tie man it sevišķi patīka. Es nezīnu šo

stāstu autorus, atminu tikai, ka tēvs, izlasījis kāda jauna stāsta virsrakstu, allaž ieteicās: „Atkal tulkojis Mazziļu saimnieks“. Tēvs avīzes uzglabāja un vēlāk, kad jau bija pats iemācījies lasīt, es zem daudzu stāstu virsrakstiem izlasīju piezīmi: tulkojis Mazziļu saimnieks. Kas šis Mazziļu saimnieks īsti bija un kā viņu patiesībā sauca, man palicis nezināms, bet ar saviem tulkojumiem viņš sagādāja man daudz jauku brīžu, taču izvilināja arī asaras. Fantazija man bija spilgta, un visu, ko tēvs citiem lasīja, es izjutu tik dzīvi, it kā visu to pārdzīvotu pats. Bet es biju arī ļoti jūtīgs, un dažu labu reizi, kad pagadījās kāds skumjāks notikums, es nevarēju vairs savaldīt asaras. Šī vājība man piemīt vēl tagad.

Atmiņas par Lielblīdenes un visu citu muižu dzīvi, kuŗu dabūju vērot vēlāk, biju iecerējis attēlot triloģijā Fišermeisteru dzimta, kuŗas pirmo daļu Elles dibenā biju gandrīz jau uzrakstījis, kad Latvijai uzbruka nebaltās dienas, kas darbu pārtrauca. Nepabeigtais manuskripts, tāpat kā visi citi manuskripti un visi mani periodikā iespiestie darbi, kuŗus biju sācis kopot, palika Rīgā.

Lielblīdenē bija daudz bērnu. Visi tie auga un dzīvoja savā vaļā, klīda pa plašajiem muižas laukiem un tuvākajiem mežiem kā vilcēni. Sevišķi iemīļots mums bija neliels mežs, ko mēs saucām par Strautiņu mežu. Cauri tam tecēja strauts, kas ietecēja turpat aiz meža sudmalu ezerā. Otra iemīļota vieta bija Karātavu kalns, no kurienes labi varēja redzēt Buku kalnu, kas gan īstenībā nebija nekāds kalns. No Buku kalna man bija bail, un es uz to pusi nekad negāju, jo tur bija kapsēta, kur, kā ļaudis melsa, spokojušies. Vēl cita tāda bīstama vieta man bija Kungu kapi pie baznīcas. Baznīca pati man patika. Tā bija samērā jauna, celta īpatnējā stilā, un manā iztēlē bija kautkas gaišs un valdzinošs. Svētdienās, tēvam pie rokas, es bieži turpu aizstaigāju. Ar savādu jūsmu klausījos zvana aicinājumā un ērģeļu elsās un skatījos altāŗa gleznā, kur, pienaglots pie krusta, Pestītājs skumji raudzījās man pretim. Bet tūlīt aiz baznīcas bija bīstamie kungu kapi. Patiesībā tur bija tikai dažas kapu kopīņas ar balta marmora krustiem. Bet pakalniņā, vecu koku paēnā, iepretīm skolai, bija noslēpumains namiņš, ap kuŗu vijās spokainas teiksmas. Tās stāstīja man vecākais

brālis, kuŗš gāja jau skolā, un es tanīs klausījos ar lielu kāri. Varbūt brālis bija dzirdējis tās skolā, varbūt arī izdomājis pats, vienalga, bet man tās pacēla priekškaru uz bargo kungu laikiem. Tagad arī Karātavu kalniņš, kur mēs lasījām rudmieses, kļuva man baigi nozīmīgs. Es sāku meklēt to laiku pēdas un domāju tās atrast vispirms šai kalniņā. Protams, ne es pratu tās atrast, ne arī kaut ko atradu. Bet brāļa nostāstī par noslēpumaino namiņu Kungu kapos un skolas puiku pārgalvības ap to deva man vielu stāstam Lielā dūša (Jaunības Tekās). Lielblīdenē man radās pirmie draugi, bet tie nebija bērni. Visdziļāk man atmiņā iespiedies vecs Krimas kaŗa veterāns, sirms vecītis ar baltu vaigu bārdu, kuŗu muižā sauca par Krimas Krišu. Diendienā viņu redzēja sava laika kaŗavīru tērpā ar veselu rindu medāļu pie krūtīm. Viņa pienākums bija uzturēt kārtībā pagasta tiesas telpas, kas bija ierādītas kādā no muižas dzīvojamām mājām. Viņš zināja daudz stāstīt par kariem, teicās izstaigājis visas turku zemes un uzkāpis pat „Pestītāja kalnā“, kur Pestītājs krustā sists. Un tad kādu dienu viņš ieveda mani tiesas zālē, atvēra kādu skapi un parādīja man trīs dažāda lieluma pletnes, ar kuŗām kungu laikos pērti cilvēki: ar mazāko bērni, ar vidējo sievietes, ar lielāko vīrieši. Tās bija biezas ādas, divu vai trīs kārtu sašūtas bērna plaukstas platumā, cietas un smagas. Pēršana notikusi turpat zem lielā oša, kuŗa ēnā Krišs mēdza pavadīt vasaras dienas un kur viņš stāstīja man savus brīnišķīgos piedzīvojumus. Kad es 60 gadus vēlāk kādreiz apmeklēju Lielblīdeni, tad tā laika pagasta tiesas mājā atradu rajona ārsta mitekli, bet osis vēl zaļoja. Šo savu veco bērības draugu pieminu stāstā Krimas Krišus (Cīrulītī). Bet man bija vēl citi draugi. Tāds bija vēl kalēja amata puisis Bendrups un muižas īpašnieka sulainis Strazds. Bendrups greba kokā glītas klišejas. Klišejas grebt viņš ierādīja arī man. Tas bija interesants darbs, un es tam nodevos ar lielu sajūsmu. Sevišķi interesanti bija klišeju apziest ar tinti un tad uzspiest to uz kāda papīra gabaliņa, lai redzētu, kas tur iznāk. No Strazda ieskatījos, kā sien sukās. Arī šai amatā vingrinājos ar aizrautību. Kaut kā, laikam arī ar Bendrupa palīdzību, tiku vēl pie cita amata, proti: grāmatu siešanas, ko daudz vēlāk skolotāju seminārā iemācījos pa-

matīgāk. Saprotams, tie visi bija bērnišķīgi darbi, bērna rokas, bērna saprāta un gaumes apdarīti, jo man toreiz bija vēl tikai 7 vai 8 gadi. Nu varēja sagaidīt, ka manas intereses novirzīsies uz tehniskām lietām, bet kad iemācījos lasīt, tad iemilēju grāmatu, un mani amati palika vairs tikai otrā vietā. Burtus un mazliet burtot pēc kādas gaiļa ābece ierādīja man Strazds. Tālāko jau veicu pats un ne vairs pēc ābece. Man bija pagādījusies kāda grāmatiņa par Kristapu Kolumbu un Amerikas atrašanu. Tai tad es urbos cauri bez kādas piepalīdzības no lielo puses, un kad biju izurbies tai līdz pusei, es lasīju jau tekoši. Tāpat, pats no sevis, iemācījos arī rakstīt. Vecākais brālis tikai ierādīja rakstāmos burtus.

Bet Lielblidenē es sāku arī nojaust, ka ikkatram cilvēkam ir savas īpatnības, kas viņu atšķir no citiem cilvēkiem. Jau mani trīs draugi nebija visi vienādi. Krimas Krišus savā ziņā bija līdzīgs Jāņa Ezeriņa Burbeku tēvam — tīrs, balts un gaišs, kā mīlā Dieva saulīte, allaž laipns un saudzīgs kā silts vasaras svētvakars, tāds viņš palicis man atmiņā. Bendrups bija vēl jauneklis, pats gandrīz vēl bērns, maīgs un sirnīgs. Strazds turpretim bija gan laipns, bet arvien nopietns, stingrs un vārdos skops un strups. Ar mani viņš runāja maz, klusēdams iespieda man rokā kādu vācu žurnālu, kur bija skaistas bildes, kas man darīja lielu prieku, vai arī gardumu, ko citādi nekad nebūtu dabūjis. Pie abiem pirmajiem es varēju pieskriet, kad iedomājos, varēju viņiem pieglausties un, nekad viņiem neapnīcis, izrunāties pēc visas savas mazās sirds patikas. Pēdējam turpretim tuvojos tikai ar rātņu bijību. Pārējo muižas ļaužu vairums savā dzīvē un raksturā vairāk vai mazāk līdzinājās manam tēvam un mātei. Un tomēr arī tie nebija gluži tādi kā mani vecāki, kaut kas tomēr viņos bija citāds, tikai es vēl nevarēju pateikt, kas tas bija un kā tas bija. Bet muižā dzīvoja vai arī laiku pa laikam uzklida daži īpatņi, par kuriem es biju pilnīgā skaidrībā, ka tie nepavisam nav tādi kā pārējie, un zināju, ar ko tie atšķiras no citiem. Tur bija citādi miermīlīgais un klusais milzis Krauzs, kas dzērumā klīda pa muižu ar atvāztu nazi rokā un uzbruka it visiem, ko ceļā satika, un kuŗu šādos gadījumos varēja savaldīt tikai viņa mazā, sīkā un trauslā sieviņa. Tur bija spēka vīrs

kalējs Pricis, kas dzērumā ar zobiem sagrauza degvīna glāzītes un ar savu lielo un smago dūri atsita visiem galdiem malas, bet vienreiz saniknotam vērsim, kas viņam uzbruka, deva ar dūri ragu starpā tādu belzienu, ka vērsis, galvu domīgi grozīdams, norīma. Un tur bija klaidonis un savādnieks, kalēja amata puisis, kuŗu, nez kādēļ, visi sauca par Ņezu, kas nebija viņa īstais vārds. Ziemu vai vasaru viņš staigāja tikai kalves koka tupelēs uz basas kājas un ne citādi kā tikai pa ceļa vidu kaut vai vislielākos dubļos, apgalvodams, ka gods ejot pa ceļa vidu, kamēr pa sauso ceļa malu ejot tikai negods. Arī dažas īpatas sievietes man palikušas atmiņā. Tā vientiesīgā, bet uzņēmīgā Annele, kuŗa kādreiz bija pusnaktī iezagusies baznīcā un sākusi zvanīt, lai kaitinātu mācītāju, bet kādu svētdienu, dievkalpojuma laikā tai pašā nolūkā pa ventilācijas lūku no baznīcas bēniņiem nosviedusi dēļa gabalu baznīcas vidū. Šad un tad muižā uzklīda ar savu preparēto vāverīti spieķa galā dullais Janelis, uzjautrinādams muižas ļaudis, un vācu Kārlis, kas, ienācis istabā, vispirms noskaitīja vācu valodā Mūsu Tēvs un tikai tad padeva labdienu. Šos un vēl citus tādus īpatņus es vēroju ar lielu interesi un laikam arī ar savādu mīlestību. Tāpēc laikam savos stāstos es ar sevišķu patiku pieķeros dažādiem īpatņiem, kā Jānim Tupelītim (Būdniekā), Sila Brencītim (Sila Brencīti), Zoķītim (Zoķītī), Stiebrīnam (Viļņiem šalcot) un citiem. Lielblīdenes īpatņiem bija paredzēta vieta augšā minētajā triloģijā.

Lielblīdenē mēs nodzīvojām piecus gadus un tad kādā Jurgū dienā sakravājām savas mantas pajūgos un aizbraucām uz Upesmuižu. Lielblīdene tēvam bija jāatstāj kāda konflikta dēļ ar muižas īpašnieku. Upesmuižā nebija tik daudz cilvēku, un tēvs cerēja, ka tur būšot mierīgāka dzīve.

Upesmuiža bija pavisam tuvu Lielblīdenei, un mums nebija nekur tālu jābrauc. Upesmuiža man patika. Tā atradās jaukā vietā, pašā Bērzes upes krastā. Tādu mežu kā Lielblīdenes muižas tuvumā gan nebija, bet pie muižas bija parks. Tas aizstiepās starp lielceļu un upi labi tālu uz Lielblīdenes pusi un bija pirmais, ko es ievēroju.

Tikko bijām iekārtojušies jaunajā vietā, tad arī tūlīt mani nodeva skolā. Tā bija tagadējā Zebrenes pagasta I pakāpes Upesskola. Man bija deviņi gadi. Skola nebija tālu

no muižas, un es ik ritu gāju turp un ik pēcpusdienas atkal atpakaļ uz māju. Skola un skolotājs Indriķis Niedra man patika. Niedra bija vēl jauns cilvēks, nosvērts un laipns. Vasarā viņš gāja kopā ar mums, skolas puikām, peldēties, bet ziemā rīkoja mūs sniega kaļiem Bērzes sniega pie-nestajos krastos (Sniega kauja, Cīrulītī). Upesskolā pirmo reizi atskārtu, ka apzinīgiem meliem patiesi īsas kājas. Kāds skolas biedrs man aizdeva papriecāties mazu bilžu grāma-tiņu ar dažādu svešzemju zvēru un dzīvnieku attēliem. Grāmatiņa man ļoti patika, un es apņēmōs pārzīmēt to sev, bet man nebija papīra. Lai nu tēvs neliegtu dažas loksnes papīra, es viņam iegalvoju, ka skolotājs man uzdevis bilžu grāmatiņas zvērus pārzīmēt. Tēvs noticeja, un tā es tiku pie paša darinātas bilžu grāmatiņas. Kādu dienu iegriezās pie mums skolotājs, un tēvs viņam pastāstīja, ar kādu cen-tību un aizraušanos es strādājis, lai iedomāto skolotāja uzdevumu veiktu. Skolotājs klusēdams noklausījās tēva stāstā un tāpat klusēdams noskatījās manī, bet man same-tās tāds kauns, ka savu dārgumu iemetu ugunī (Kā es iekritu grēkā, Mazajās Jaunības Tekās).

Bērzes krasts, iepretim mūsu dzīvojamai mājai, bija zems, purvainš, aizaudzis ar biezu lazdāju un alksnāju. Tie bija īsti džungļi. Vasaru tur nebija nekāds prieks bradāt, arī upe bija priekšā, bet ziemu, kad Bērze bija aizsalusi, džungļājs piesnidzis un koki un krūmi zem sniega nastas nolikuši un piesarmojuši, tad bija patīkami pa pazarēm lodāt. Tad raisījās brīnišķīgi iedomu notikumi, tad stājās darbā fantastiskas būtnes, vadātāji, sumpurņi, nebijuši varoņi, nomaldījušies ceļinieki un viss, ko vien var izdomāt bērna spārnotā fantazija. Tā bija brīnišķīga pasaule, kurā es tur mitu, brīnišķīga un mainīga kā pats šis džungļājs savās krāsū un gaismas maiņās. Gaišs un mirdzošs tas bija saulainās ziemas dienās, kad saules stari iedega sniega un sarmas kristallīnos visu vaļavīksnes krāsū dzirkstis un uguntiņas; tumšs un drūms, kad debesi klāja pelēki māķoņi; baiģs un draudošs, kad saulriets leģa sarkanu kvēli pāri baltajam snieģam un atplaiksnīģas koku stumbros un krūmu zaros, un noslēpumains un drausmiģs, kad vakara krēsla iegula pazarēs un viss, kas dienu bija skaidrs un saskatāms, pārvērtās pelēkā noslēpumā. Saskaņā ar šo mainiģo fonu

tad arī darbojās mana fantazija, veidojās mani iedomu tēli un notikumi un norisa manas rotaļas (Džungļi, Jaunajā Cīrulīti). Vasarā man bija cita iemīļota vietīņa Bērzes krastā. Tas bija kāds uzkalniņš, kur saulgozī sniegs jau bija nokūsis, kad citur tā bija vēl bieza kārtā, kur bija silti, saulaini un gaiši un kur norisa atkal saules tveicei pieskaņotas cita veida rotaļas. Mēs izģērbāmies kaili, taisījām metamos šķēpus un spēlējām nēģerus un citus tropu zemju iedzīvotājus (Draugs un siltā zeme, Jaunajā Cīrulīti). Bērzes upe un tās krasti bija mana pasaule, un es tās iemītņieks kopā ar citiem muižas bērniem, kungs un valdnieks.

Upesmuižā man drīz radās draugi. Tie bija divi vecīši, vīrs un sieva, ilggadīgi muižas gaitnieki, kas saņēma no muižas vecuma maizi un piemita muižas pirts dzīvojamā galā. Es bieži kavējos pie viņiem, klausīdamies senu laiku stāstos un mācīdamies pīt groziņus. Abi vecīši dziļi iespiekušies manā atmiņā kā divas gaišas būtnes (Novakarēs, Daugavas Vēstnesī).

Mans vecākais brālis tai laikā mācījās Jelgavas Aleksandra skolā un Ziemsvētkos atveda man kā dāvanu kādu ģeografijas atlantu, J. Avikņa (mana mātes brāļa pseudonims) ģeografiju un, ja nemaldos, Kaudzītes vēsturi. Šis trīs grāmatas sagādāja man tādu prieku un pomodināja mani tādu zināšanas kāri, ka aizmirsu visu citu un grīmtin iegrimu tanīs. Atlantu es izpētīju visos sikumos, bet ģeografijas un vēstures grāmatas zināju gandrīz no galves. Avikņa ģeografijā bija kāda nodaļa, kas citās tā laika ģeografijas grāmatās nebija, proti: ziņas par Latviju. Šī nodaļa mani sevišķi interesēja, jo tur, starp citu, bija arī vēsturiski dati par mūsu pilsētām, to dibināšanu un veidošanos. Šī nodaļa modināja mani pieķeršanos dzimtenei un patiku pētīt tās likteņus. Vēlāk šī patika iedegās īstā kaislē.

Upesmuižā mēs nodzīvojam tikai vienu gadu. Muižas īpašnieks nomira, un nebija zināms, kas ar muižu tālāk notiks. Šo nezināšanu izmantoja kāds aferists, kas aizvilināja tēvu uz Brocēnu pagasta Dumpju krogu, lai pats tiktu no tā vaļā, iestāstīdams tēvam, ka kroģējot būšot vieglāka un ienesīgāka dzīve. Tēvs nebija veikalnieks un krodziniēks jau nepavisam. Cērības, ko tēvs, krogu uzņemdams, loloja, drīz vien izgaisa, jo kroģēšana izrādījās pagalam neienesīga

un tēvs iedzīvojās tikai parādos. Lai neizputinātu visu savu iedzīvi, krogu vajadzēja atstāt priekš laika un apmesties uz bezdarba dzīvi kaimiņu mājās Zeberkšos, kamēr tēvs atkal atradis darbu kādā muižā. Zeberkšos nodzīvojām līdz nākamiem Jurgiēm.

Tās bija tumšas un trūkuma pilnas dienas, ko es Zeberkšos pieredzēju. Mēs dzīvojām lielās istabas vienā kaktā, un bieži mums nebija ko ēst. Māte savārija gaļas sālijumu, ko bija dabūjusi no saimnieka, un tas bija mūsu vienīgais aizdars pie kartupeļiem un rupjas maizes. Tēvs, darbu meklēdams, bieži nebija mājā. Tai gadā es skolā negāju, nīku savā kaktā pie mūsu vienīgā galda un „ceļoju” pa savu atlantu, meklēdams vēl neatrastas zemes un salas. Man šķita, ka visas zemes vēl nav atrastas. Es zīmēju šo iedomāto zemju kartes, jaunu pilsētu skatus, un šīs pilsētas it visas līdzinājās Saldum, vienīgai pilsētai, ko tanī laikā biju redzējis un kautcik pazīnu. Laikam Avīkņa ģeografijas ietekmēts, es spraudu Latvijai jaunas robežas, pārceldams tās arvienu dziļāk Krievijā. Varbūt es būtu pievienojis Latvijai visu Krieviju, ja nebūtu sameties žēl krievu ķeizara, par kuŗu toreiz biju gaužām labās domās. Citādi dzīve Zeberkšos bija vienmuļa un garlaicīga. Rotaļu biedru man tur nebija. Zeberkšu apkārtnē bija neinteresanta un mani nevilināja.

Beidzot tēvs bija dabūjis vaģara vietu Mazzantē. Tā bija neliela muižiņa, bet atradās diezgan jaukā vietā. Tur es atkal atplauku, bet drīz saslimu ar tīfu. Noslimoju gandrīz visu vasaru bez ārsta un zālēm un rudeni biju tik novārdzis, ka arī tai ziemā biju spiests palikt mājā. Skolā iestājos tikai nākamā gada pavasarī. Skola atradās diezgan patālu no Mazzantes. Par skolotāju tur bija Fedors Bergs. Viņš bija jau nobriedis vīrs un, pretēji Upesskolas Niedram, viņa attiecības ar skolēniem bija sausi oficiālas. Mani viņš bija ieskatījis par kārtīgu un labu skolēnu, un laikam tāds arī biju, jo Bergs iecēla mani par lielo uzraugu, kaut gan citi bija par mani gados vecāki. Mācības padevās man viegli, un vakaros, kad citi vēl mācījās, es ar saviem uzdevumiem ātri tiku galā. Un tad man nebija ko darīt, es garlaicojos. Būtu bijusi kāda grāmata, būtu varējis lasīt un garlaicīgi nebūtu bijis. Grāmatas bija turpat aiz sienas, Berga darbīs-

tabā, plauktā. Tās piederēja pagasta lasītāju biedrībai un atradās Berga rīcībā izsniegšanai biedrības biedriem. Kādu vakaru sadūšojos, iegāju pie skolotāju un lūdzu grāmatu. Bet skolotājs mani sausi un strupī noraidīja, lai ejot vien klasē un mācoties. Bergs laikam nemaz nenoskārta, ar kādu rūgtumu puika, cerībās vīlies un apkaunots, atgriezās atpakaļ klasē.

Tēvs lasītāju biedrībā neiestājās. Viņā bija noticis kāds lūzums, kuŗa cēloņi man palikuši nezināmi. Kopš Upesmuīžas viņš neabonēja vairs Latviešu Avizi, bet no grāmatām atzina vairs tikai bībeli, baznīcas dziesmu grāmatu, kādu vecu, jau stipri apdilušu sprediķu grāmatu un Hekera Laika grāmatu un necieta, ja ieraudzīja man kādu citu grāmatu rokā. Atceros viņa parasto teicienu tādos gadījumos: „Svied prom to pastalu, palasi labāk grāmatu!” Par grāmatām viņš sauca vairs tikai garīga satura grāmatas. Bet mani neinteresēja ne sprediķu, ne Laika grāmata un, ja kādreiz tēvam par patīku ieskatījos bībelē, tad jutos tā, it kā lasītu kādu senu laiku vēstures grāmatu. Tad es iepazīnos un sadraudzējos ar kādu kaimiņu saimnieka dēlu. Tas bija manos gados un arī liels grāmatu draugs. Ikkatru sestdienu viņš nesa no skolas svaigas grāmatas, jo viņa tēvs bija lasītāju biedrības biedrs. Tad nu arī man tika sava tiesa. Bieži mans draugs bija pat tik augstsirdīgs, pašaizliedzīgs, ka atļāva man savas grāmatas pirmajam lasīt. Lasīju ar lielu kāri un aizrautību, vairīdamies no mājas darbiem, kas man bija darāmi un kas man nekad nav patīkuši, arī tagad ne. Mūsu dārzā bija puduris ērkšķoģu krūmu. Tie bija saauguši biezi un kupli, un zem tiem varēja ērti nolīst un paslēpties. Ielīdīs uz vēdera tur pašā biežoknī ar grāmatu rokā, es aizmirsu savus pienākumus, ēdienu un visu pasauli, neatsaucos, kad mani sauca un meklēja, un izlīdu no savas slēptuves tikai tad, kad grāmata bija izlasīta. Lasīju visu, kas vien lasītāju biedrības bibliotēkā bija atrodams, un dzīvoju visam tam līdzī. Skolā rakstīju labus domrakstus. Skolotāja atzīme zem tiem allaž bija: „slavējami”. Izlasīto grāmatu ietekmē mēģināju šo to uzrakstīt. Saprotams, tie bija tikai bērnišķīgi nieki, bērnišķīgas fantazijas izpaudumi, kur darbojās tie paši lasīto grāmatu varoņi. Ka savos darbiņos varētu attēlot kādu savas vides

cilvēku, man neienāca prātā, jo latviešu rakstnieku darbus, kur attēloti latviešu cilvēki un latviešu dzīve, nebiju vēl ne redzējis, ne lasījis. Tādu grāmatu Berga bibliotēkā nebija, nebija arī citu man tuvāko cilvēku īpašumā. Paziņu, kas būtu varējuši mani ievadīt vērtīgā literatūrā un palīdzējuši izkopt manu literāro gaumi, man nebija. To būtu varējis varbūt tikai skolotājs Bergs, bet tas, kā jau teicu, mani noraidīja.

Šai ziņā jaunu ierosmi un jaunu vērienu ieguva, kad tēvs pārcēlās uz Lielsatīķu Sūbru muižiņu un es sāku iet Gaiķu pagasta skolā. Šai skolā strādāja divi skolotāji: pārzinis Jānis Upenieks un viņa palīgs Ansis Dekšenieks, no kuriem sevišķi Dekšenieks man palicis miļā atmiņā. Dekšenieks bija skolotājs, kas centās dot saviem prāvākiem skolēniem visas tās zināšanas, ko pats bija ieguvis Irlavas skolotāju seminārā un pašmācības ceļā. Viņa intereses bija plašas: dabas zinātnes, latviešu tautas vēsture, latviešu literatūra u. c. Viņa mērķi bija augsti un cēli: viņš dzīrās gatavoties uz ģimnazijas abituriju, lai vēlāk studētu. Par nelaimi viņš bija vairāk romantiķis, sapņotājs nekā censonis un, cik man zināms, savus augstos mērķus palika nesaņiedzis. Pats varbūt neapzinādamies un par to nedomādams, viņš bija atstājis tos par mantojumu mums, saviem tā laika vecākajiem skolēniem, jo no tā mazā pulciņa, kas pulcējās ap viņu, vēlāk izveidojās trīs skolotāji un divi Latvijas Universitātes profesori. Es un profesors Kārlis Dišleris bijām visaktīvākie šī pulciņa dalībnieki un Dekšenieka vistuvākie skolēni. Nezinu kā Dišleris, bet es no Dekšenieka mantoju ļoti daudz.

Arī Gaiķu pagasta skolā mācījos viegli un bez piespiešanās, un man atlika daudz brīva laika. Taču savu brīvo laiku ar Dekšenieka gādību šeit pavadīju lietderīgi un atbilstoši savām interesēm un tieksmēm. Es atkal daudz lasīju, bet tagad lasīju tikai latviešu rakstniekus — braļus Kaudzītes, Ausekli, Lautenbachu — Jūsmiņu, Andreju Pumpuru u. c. Grāmatas man deva Dekšenieks. Sevišķi miļās man kļuva divas grāmatas: Āronu Matīsa Latviešu tautas dziesmas un Andreja Pumpura Lāčplēsis, kas tanī laikā tikko bija iznācis. Par mūsu tautas dziesmām, izņemot Jāņu dziesmas, man tai laikā nebija vēl nekādas jausmas. Tautas

dziesmas nebiju dzirdējis ne dziedam, ne teicam. Tanī laikā populāras bija vēl tikai Vecā Stendera un viņa pēcteču ziņģes. Pirmo tautas dziesmu motīvu dzirdēju un iemācījos dziedāt taīsnī Gaiķu pagasta skolā (Kur tu skrīesi, vana-dziņi). Iepazīstoties ar Ārona nelielo dziesmu krājumu, man pavērās pavisam jauna, līdz tam nepazīta un nezināma pasaule. Ar lielu aizrautību un jūsmu lasīju un pārlasīju fragmentus no Garliba Merķeļa Vanema Imantas, ko Ārons bija piespraudis savam tautas dziesmu krājumam. Tie pavēra man skatu latviešu tautas sirmajā senatnē. Dekšenieka ierosināts, tagad pats sāku krāt tautas dziesmas un iesūtīju tās, ja atmiņa neviļ, Rīgas Latviešu biedrībai. Pumpura Lāčplēsi Dekšenieks mums lasīja priekšā. Nometāties kaut kur mauriņā skolas priekšā vai dārzā zem ābeles un klausījāties. Dekšenieks lasīja un komentēja. Citureiz mēs sapulcējāties arī Dekšenieka jumta istabiņā, kur tad viņš mums stāstīja par latviešu brīvības cīņām sirmajā senatnē, par latviešu rakstniekiem un ievadīja mūs viņu darbos. Daudz tikām runājuši par latviešu mitoloģiju. Senajā dievu mītņē Rāmavā jutos kā savās mājās, pazīnu visus senos dievus, kā īstos, tā dzejnieku izdomātos, un zināju no galvas noskaitīt visus krīvu krīvus. Mitoloģijai līdztekus soļoja latviešu senā vēsture. Blakus Dekšenieka nostāstiem man te lieliski noderēja Fr. Veinberga grāmata Iz latviešu-leišu vēstures. Šo nostāstu un grāmatu ietekmē es sāku apzināties par latvieti un lepojos ar to, ka esmu latvietis. Gaiķu pagastskolā pavadītais laiks manā mūžā bija apzināta latviskā gara atmodas laiks.

Pavasārī, skolas darbu nobeidzot, tiem, kam bija pienācis laiks no skolas aiziet, noturēja kaut ko pārbaudījumam līdzīgu. Mēs sacentāties gliņtrakstā un sacerējumos. Gaidījām baznīcas priekšnieku, Vecsatīķu baronu, kuŗš labākos skolēnus apbalvošot. Balvas saņēmām mēs abi ar Kārli Dišleri par sacerējumiem, Dišleris — vēsturisko romānu Benhūrs, es — sprediķu grāmatu, ko tūlīt uzdāvināju tēvam un ko tēvs glabāja kā lielu dārgumu, līdz tā daudz gadu vēlāk ugunsgrēkā sadega.

Gaiķu pagastskolu atstāju 1890. g. pavasarī. Tā bija mana pēdējā skola ar latvisku garu un latviešu mācības valodu. Turpmākās skolas — Pareizticīgo brālības 2 klā-

kas dzīvoja internātā, un Dēringera madāma labprāt to pieļāva, pat glabāja pie sevis arī viņu aizliegtās grāmatas.

Kad man sāka iet ļoti grūti, es vēlreiz lūdzu stipendiju, bet manas „latvietības dēļ” manu lūgumu noraidīja. Tad es sakodu zobus un, kā smejas, sajozu ciešāk vēderu un iztiku, kā redzēju. Bieži nevarēju laikā nodot savas devas un daudzreiz nevarēju tās nodot nemaz. Dēringera madāma, kaut gan pati nebija nekāda bagātniece, klusēdama (Lai viņai vieglas smiltis!) tās piecieta un pusdienas ēdienu, kaut tas dažkārt bija tikai šķīvis kurzemnieku skābās putras, man neliedza. Internāta audzēkņiem pabrokastis deva rupju rudzu maizi ar sāli pavalgam. Maizi varēja ēst, cik kuņš gribēja. Pabrokastu laikā es nu manijos citiem līdzī uz internāta ēdamzāli un, pieēdis maizes cik līda, paņēmu krietnu porciju tās arī uz māju sev līdzī. Atļauts tas nebija, taču aizliegts arī nebija, un tā es, savu sirdsapziņu neapgrūtinādams, apgādājos vismaz ar maizi. Lai apgādātu cukuru tējai, mācīju žīdu bērniem krievu valodu un biju priecīgs, ja nedēļā biju nopelnījis tik daudz, ka varēju nopirkt mārciņu cukura (18 kapeikas!). Mācību naudu gādāja man vecākais brālis, kuņš savu skolu tai starpā bija jau beidzis un strādāja Lielauces muižā par grāmatvedi. Brālis tomēr bija diezgan nolaidīgs un ne vienmēr sūtīja man naudu laikā. Tad mani izslēdza no semināra līdz tam laikam, kad mācības naudu būšu saņēmis un samaksājis. Ar otro klasi sākot, tas atkārtojās ikkatru gadu divas reizes. Iesākot tas mani skumdināja, vēlāk tomēr pieradu tā, ka dažu labu reizi naudu tiši laikā neiemaksāju, lai iegūtu dažas dienas savām „literārām studijām” un glezniecībai. Tā saucamās kabatas naudas man bija tikai tik daudz, cik varēju atlicināt no honorāriem par krievu valodas stundām žīdu bērniem. Bet tas bija ārkārtīgi maz. Taču man gribējās nopirkt kādu latviešu grāmatu, kas būtu mans īpašums. Laikrakstus mums piesūtīja redakcijas bez maksas, bet tie bija kolektīva īpašums. Mācības grāmatas es nepirku un to man arī nebija. Man pietika, ja stundu starpā dabūju izlasīt uzdoto no kāda internāta audzēkņa grāmatas. Bet es biju ārkārtīgi laimīgs un lepns, kad biju ietaupījis un iekrājis tik daudz, ka varēju abonēt Austrumu.

Semināra mācību līmenis manā laikā nebija augsts. Varbūt tas atkarājās no skolotājiem, kas nebija nekādi izcili pedagogi un, izņemot Līciti un Tretjakovu, savus mācību priekšmetus paši vāji zināja un mācības stundās ieradās nesagatavojušies. Tādus nākamiem skolotājiem nepieciešamus mācību priekšmetus, kā psiholoģiju, pedagogijas vēsturi un skolturību, tāpat arī fiziku, ķīmiju, vispārējo vēsturi, literatūras vēsturi, kaut vai tikai krievu literatūras, nemācīja nemaz. Pedagoģijā ieguvām tikai elementāras zināšanas. Toties pamatīgi izņēmām krievu vēsturi un Krievijas ģeografiju. No metodikām mācīja tikai krievu valodas mācības metodiku. Kaut gan seminārā bija labs fiziskais kabinets, to tomēr neizmantoja, visu mācīja tikai teorētiski, bez eksperimentiem, ņemot palīgā vienīgi tikai dažas uzskatāmības tabeles. Viss tas bija stipri trūcīgi un nedzīvi un garā možāku audzēkņi nevarēja saistīt. Viss tika tikai pēc mācības grāmatas bez kādiem paskaidrojumiem un komentāriem uzdots un pēc mācības grāmatas uzdevums atkal atprasīts. Latviešu valodu mācīja tikai pirmajā klasē Līcītis, bet viņa latviešu valodas stundas nebija interesantas. Līcītis aprobežojās tikai ar gramatiku, ko mācīja pēc Stērstu Andreja „mazās” gramatikas, kas man bija palikusi prātā un atmiņā no pēdējās pagastskolas, kur skolotājs Dekšenijs man bija to pamatīgi iemācījis. Par latviešu literatūru un rakstniekiem Līcītis neieminējās ne vārda, it kā tādu nemaz nebūtu, kaut gan toreiz tikko bija iznācis Rūdolfā Blaumaņa noveļu krājums Pie skala uguns, Frīdenberga-Mieriņa Līgas skaņas un citas grāmatas, kas savīlņoja tā laika latviešu inteliģenci. Arī par krievu literatūru netikām nekā dzirdējuši no krievu valodas skolotāja Torgašova. No krievu literatūras mums obligāti bija Gogoļa Tarass Buļba un, saīsinātā veidā, Mirušās dvēseles, Puškina Poltava un Jevgēņijs Onņegins un vēl šis tas. Bet viss tas bez ievadījuma, bez jebkādas sistēmas un plāna. Viss, ko seminārā no literatūras mantoju un kas man palicis atmiņā, ir Torgašova klasiskais definējums: ne viss tas, kas uzrakstīts prozā, ir proza un ne viss tas, kas uzrakstīts pantos, ir dzeja. Šo definējumu viņš atkārtoja neskaitāmas reizes.

Skolotāju starpā man bija tikai viens draugs. Tas bija kādas rakstura vājības dēļ no savas ģimenes izstumtais

bohēmietis, dziedāšanas un mūzikas skolotājs vācietis Oskars Kreičburgs, kuŗš gan neiemācija man ne dziedāšanu, ne mūziku, ko tas pats jau sen bija atmetis, bet gan zīmēt un gleznot, kam tas vecuma dienās bija kaislīgi pieķēries. Stundām ilgi es varēju nosēdēt pie viņa un skatīties, kā viņa ota rada uz audekla tēlus un ainavas, un mēģinājos arī pats. Vēl Lielblidenē, pavisam mazs zēns būdams, sapņoju kādreiz kļūt par gleznotāju un tikpat agrā bērnībā kā arī visu skolas laiku līdz pat semināram biju labs zīmētājs. Un te nu biju savam sapnim tik tuvu! Stāstīdams par Drēzdeni, kur viņš bija studējis mūziku, Kreičburgs korriģēja manus skicējumus un skubināja pēc semināra beigšanas iet uz mākslas skolu. Semināram mēs abi uzgleznojām skatuves priekškaru. Citi semināristi gāja ciemos pie Līcīša un par viņu daudz jūsmoja. Vienreiz aizgāju arī es citiem līdzi, bet jūsmot par viņu es nevarēju, un ar to reizi man arī pietika. Kaut kas mani atturēja draudzēties ar viņu.

Ar saviem semināra biedriem satiku labi, bet nevaru teikt, ka kāds būtu bijis man sevišķs draugs. Kā bērnībā, tā arī skolās es biju sevi noslēdzies savrūpa ceļa gājējs un nekādas tuvākas draudzības ar saviem biedriem neesmu meklējis. Savrūpa ceļa gājējs es esmu bijis visu mūžu un tāds es esmu arī tagad. Savrūpu ceļu esmu izvēlējis arī savā literārā darbībā un varbūt arī ar to pa daļai izskaidrojams tas, ka neesmu kļuvis populārs.

Seminārā reizē ar mani mācījās tautskolu direktors Krišs Melnalksnis, ģimnazijas direktors Indriķis Rītiņš, tautskolu inspektors Miķelis Štāls, Latvijas skolotāju savienības ilggadējais priekšsēdis Pēteris Kūla, dzejnieks Vilis Plūdons, tautskolu inspektors Aleksandrs Silis, Jaunības Teku redaktors un čaklais bērnu un jaunatnes grāmatu izdevējs Andrejs Jessens u. c. vēlākie skolu un sabiedriskie darbinieki, ar kuŗiem pēc tam dzīvē un darbā atkal bija lemts sadarboties vai citādi saskarties.

Čaklāko semināra audzēkņu starpā bija veltīgi mani meklēt, sevišķi pēdējos divos gados. Mācījos tikai tik daudz, lai neiedzīvotos pēceksāmenos vai netiktu atstāts kādā klasē uz otru gadu. To paspēju, kā jau minēju, stundu

starpbrīžos, kas mums bija pietiekoši gaŗi, lai aizgūtnēm izlasītu uzdots. Visu savu laiku ziedoju sirojumiem, lasīšanai un zīmēšanai.

Sirojumos pa pilsētu un pilsētas apkārtni, kā jau biju paradis, meklēju senatnes pēdas. Sevišķi mani interesēja kuršu ķēniņu senās pils vieta, dažus kilometrus lejpus Kuldīgas, hercoga Jēkaba rezidence un pilsētas rātsnams. Kuršu pilskalns bija apaudzis kokiem, un krūmiem un tur nekas sevišķs nebija vairs saskatāms. Man tomēr patika tur lodāt un domāt, un sapņot par senajiem ciņu un slavas laikiem. No hercoga rezidences bija palikusi vairs tikai tās vieta ar vaļņiem un grāvjiem, kāda torņa vai velves niecīgas atliekas, kas bija apbērtas ar biezu kārtu zemes un nodereja Dēringera madāmai par pagrabu, un kāds mazs namiņš pašā Ventas stāvā krasta malā, kur, kā seni nostāstī minēja, kādreiz dzīvojis pils bende, bet tagad dzīvojam mēs, četri semināristi ar Dēringera madāmu, kā teikt, priekšgalā (Baiga nakts, Cīrulīti). Citādi no lielās un kādreiz varenās Jēzuspils un slavenā un rosīgā zemes valdnieka rezidences nebija palicis vairs ne akmens uz akmeņa, un tās vietā šalca tikai pilsētas skaistā parka simtgadīgie koki. Rātsnamā varēju iekļūt tikai nelegālā ceļā. Bet es riskēju, jo tur pie zāles sienām karājās visu Kurzemes un Zemgales hercogu ģimenes eļļā un Jēzuspils drupu ainava, kur vēl bija redzama augsta mūra siena Ventas pusē un mūsu mazais bendes namiņš.

Ar krievu valodas pakāpenisku piesavināšanos man pavērās vārti uz krievu klasisko literātūru. Ar aizrautību lasīju Tolstoju, Turgēņevu, Gončarovu, Puškinu, Ļermontovu, Ņekrāsovu. Turgēņeva Pavasaŗa palus un dažas no viņa Mednieka piezīmēm pārtulkoju latviešu valodā. Tulkojumi palika neiespiesti. Bet it sevišķi man patika Dostojevskis un viņa savdabīgie tipi un likteņi. Līdz tam biju vērojis cilvēkus, tā sakot, tikai no ārienes, nedomādams, ka viņu gaitu un likteņu noteicēji un virzītāji spēki un viņu dzīves un laimes cēloņi meklējami viņos pašos, viņu raksturā un dvēselē. Dostojevskis atklāja man cilvēka dvēseli. Šī atklājuma iezīmē veidojies mans turpmākais cilvēka un dzīves skatījums un viss tas mazums darbu daiļliterātūrā, ko esmu paguvis laiku pastarpēs piecdesmit gados uzrak-

stīt. Dostojevskā Baltās naktis pārtulkoju latviešu valodā, bet arī šis tulkojums palika neiespiests.

Dostojevskā ietekmē sāku rakstīt kautko romānam līdzīgu, bet tā kā man trūka vēl plašāka vēriena dzīvē un cilvēkos, tad tur nekas nevarēja iznākt, ko pats drīz atskārtu, kāpēc rakstīšanu pārtraucu un savu romānu nenobeidzu.

Isi pirms semināra beigšanas pārtulkoju un sadūšojos iesūtīt Baltijas Vēstnesim kādu maznozīmīgu indiešu leģendu, kuŗas autoru vairs neatceros, un biju priecīgi pārsteigts, kad laikraksts bija to uzņēmis un iespiedis. Šī leģenda ir pirmais mans iespiestais darbs. Tas bija 1896. g. aprīlī vai maijā.

Semināru beidzu 1896. gada 13. jūnijā ar vidējām sekēm un ieguvu tautskolotāja tiesības.

II.

Beidzis skolas gaitas, aizbraucu atpūtā pie vecākā brāļa un vasaras lielāko daļu pavadīju pie viņa Lielaucē Tauvenē un pie mātes brāļa Ķevelē Gargrožos. Tikai, kad vasara pārsviedās otrā pusē, sāku pētīt avižu sludinājumus, meklēdams skolotāju vietu piedāvājumus. Tādu bija daudz. Beidzot apstājās pie viena: Plāteres pagasta skolas pārzinis Antons Benjamiņš meklēja sev palīgu; algu piedāvāja 120 rubļus par sešiem ziemas mēnešiem pie brīva uztura un aprūpes šais sešos mēnešos. Tai pašā reizē nāca daudz labāki piedāvājumi, taču es izšķīros par Plāteri un Benjamiņu. Uz to mani skubināja svarīgi apsvērumi. Benjamiņš tai laikā bija kļuvis pazīstams ar savu lugu Miglā, kas bija godalgota uz vispārējiem dziesmu svētkiem Jelgavā. Es nu cerēju, ka no Benjamiņa, kā atzīta rakstnieka, daudz ko mantošu savām literārām tieksmēm. Biju tomēr vilies. Izņemot Miglā un kādu stāstu, no kuŗa gandrīz pusī bija nosvītrojusi cenzūra un kuŗu iespieda Mājas Viesa Mēnešrakstā, Benjamiņš nekā vairāk tai laikā nav rakstījis. Kā vēlāk dzirdēju, tad godalga Benjamiņa lūgai piešķirta it kā aiz pārpratuma, jo Benjamiņa rokraksts bija stipri līdzīgs Rūdolfa Blaumaņa rokrakstam. Cik tur patiesības, nezinu. Taču savāda tā lieta tomēr bija. Benjamiņš nebija ne literā-

tūras pazinējs, nedz arī tās milētājs, un nekādas diskusijas vai pārrunas par literātūru, uz ko es tā biju cerējis, mums ar Benjamiņu vispārīgi nemaz neiznāca. Grāmatu viņam nebija, un vienīgais, ko viņš lasīja, bija Dienas Lapa. Ka viņš arī ko citu lasītu, nekad netiku redzējis, bet es taču dzīvoju tikpat kā viņa ģimenē. Arī kā iesācējs skolas darbā es no Benjamiņa nekā nemantoju. Viss skolas darba smagums gulās uz palīga kamiešiem, jo Benjamiņš taču to algoja un aprūpēja. Bet man bieži tik ļoti bija vajadzīgi piedzīvojuša kollēgas padomi un aizrādījumi. No Benjamiņa tomēr veltiģi bija tos gaidīt. Kā beidzis Cimzes semināru, tā, acimredzot, viņš arī bija apgūlies uz saviem lauriem un par paidagoģiskiem un metodiskiem jautājumiem tālāk nebija vairs ne domājis, ne interesējis. Savāda bija viņa nostāja klasē. Resns un cienīgs viņš iegāja klasē un nosēdās aiz galda. Viņam uz pēdām pakal ieskrēja kalpone, nesdama paplāti ar tējas traukiem. Benjamiņš nu piepildīja glāzi un, cukura piekozdams un karsto viru caur lielajām ūsām strēbdams, iesāka un vadīja stundu. Kad tēja bija izdzerta vai ūdens atdzisis, kalpone ienesa jaunu porciju. Un tā ikkatru dienu un ikkatru stundu. Savādi bija arī viņa metodiskie paņēmieni. Ticības mācības stundā viņš, piemēram, sapulcināja visu skolu no vismazākajiem pirmziemniekiem līdz vislielākajiem ceturtdziemniekiem un, neraudzīdamies uz bērnu dažādajiem vecumiem, priekšzināšanām un garīgās attīstības līmeņiem, stāstīja un skaidroja visiem vienu un to pašu vienā un tai pašā augstā stilā. Tad arī kādreiz bija noticis tāds kuriozs, ka kāds mazs pirmziemnieciņš piepeši piecēlies no pēdējā sola, pienācis pie Benjamiņa galda un noprasījis: „Ko tu tur stāsti, ka es nekā nesa-protu?” Vienīgais, ar ko Plāteres pagasta skola atšķīrās no tā laika latviešu lauku skolām, bija kopgalds, un tas bija Benjamiņa nopelns. Benjamiņš arī bija kopgalda rīkotājs un vadītājs. Bet šis uzņēmums dibinājās uz komerciāliem pamatiem. Pagasta kultūras dzīvē Benjamiņš tikpat kā nemaz nepiedalījās. Rosīgāks šai ziņā bija pagasta valdes skrīveris Kārlis Kārklīšs, kas arī mani iesaistīja pagasta kultūras darbā, cik nu tas telpu trūkuma dēļ rosīgs vispārīgi varēja būt. Kārklīšs ieveda mani arī pagasta sabiedrībā. Bet tie bija tikai atsevišķi cilvēki ar kuriem es te nācu

saskarē. Īsteni pagasta dzīvē un ļaudis es tomēr nedabūju ieskatīties īsā laika dēļ, jo 1897. g. pavasarī Benjamiņš uzņēma Madlienā koloniālpriekšu veikalu un vasarā no skolotāja vietas Plāteres pagastskolā atsacījās. Plāterē nu vēlēja jaunu skolotāju. Bijām divi kandidāti, kas uz šo vietu sacensāties: Madlienas draudzes skolotāja Neilanda svainis Jānis Tauriņš, arī Baltijas skolotāju semināra audzēknis, bet dažus gadus vecāks par mani, un es. Pagasta vietnieku balsis par mums dalījās līdzīgās daļās. Tad pagasta vecākais jautājumu izšķīra, nododams savu balsi man. Ar to es skaitījos par ievēlētu. Bija vajadzīga vēl tautskolu inspektora apstiprināšana. Tā ne lēti nepienāca. Tikai rudens pusē Kārklīņš man paziņoja, ka apstiprināts Tauriņš. Vēlāk izrādījās, ka inspektors bija to darījis, padodamies vietējā muižnieka spiedienam, kuŗu savukārt bija pierunājis Madlienas Neilands.

Inspektors nu mani aizsūtīja uz Salaspils pagasta skolu par otro skolotāju, dodams apstiprināšanu jau līdz. Tā 1897. g. rudenī nokļuva Salaspilī. Algu tur saņēmu no pagasta, 180 rubļus gadā bez uztura un aprūpes. Par uzturu un aprūpi maksāju 10 rubļus mēnesī, tā kā pārējām vajadzībām atlika veseli 60 rubļi gadā jeb 5 rubļi mēnesī. Kad uz pavasara pusi griezos pie pagasta vietniekiem ar lūgumu algu kaut drusciņ paaugstināt, kāds no tēviem atbildēja: „Jaunskungs, vasara tev brīva, nāc pelnīties pie mums uz laivām.”

Salaspils pagasta skola bija ārkārtīgi nabadzīga un nolaista. Tā mitinājās vecā kroģā, kas kautkā bija pielaiķots skolas vajadzībām. Pārzinim bija tikai viena dzīvojama istaba, bet otram skolotājam šaura aizgaldiņa, kas bija ar plānu un šķirbainu nomaļu sienu atdalīta no kādas skolēnu telpas. Grāmatu un mācības līdzekļu, izņemot Eiropas Krievijas sienas karti, skolā nebija nekādu. Pārzinis Andrejs Bokše bija ar trūcīgu izglītību un skolotāja tiesības ieguvis pie kādas komisijas. Citādi tomēr bija lāga vīrs, jau labi gados, un es ar viņu, tāpat kā ar Benjamiņu, satiku labi.

Sabiedriskā dzīve Salaspilī bija rosīga. Pagastā darbojās sātības biedrība Labais Prāts, pie biedrības pastāvēja koris, kuŗu vadīja Bokše, un grupa teātra mīlētāju mana vadībā. Biedrībai bija pietiekami ērta zāle ar blakus tel-

pām pašas namā, turpat pie skolas. Rosības arī netrūka, un biedrības namā diezgan bieži pulcējās pagasta ļaudis vai nu kādā teātra izrādē, koncertā vai kādā citā sarīkojumā. Visos biedrības kultūrālos sarīkojumos piedalījās ar visu jauneklā dedzību un jūsmu.

Darbodamies biedrībā, nācu tuvā saskarē ar pagasta sabiedrības dažādajiem noslāņojumiem: kalķu un ģipša rūpniekiem, lauksaimniekiem, Daugavas laiviniekiem. Sevišķi pēdējie mani interesēja, un es centos ar viņiem iepazīties tuvāk, vēroju viņus, viņu darbu un dzīvi. Tie bija savdabīgi un interesanti ļaudis, un es varbūt būtu labi darījis, ja būtu paklausījis tā tēva padomam, kuŗš mani aicināja vasaras brīvlaikā pelnīties pie viņiem uz laivām. Bet Salaspilī es iepazīnos un zināmā mērā sadraudzējos ar tādām augstas kultūras cilvēkiem kā Apsišu Jekaba brāļiem — Salaspils baznīcas ērģelnieku Ati Jaunzemi un Biķernieku draudzes skolas priekšnieku Kārli Jaunzemi, kā arī ar vēlāko Rīgas pilsētas 16. tautskolas pārzini Frici Ieviņu. Sevišķi ar Ati Jaunzemi mums iznāca biežas pārrunas gan par literāriem, gan arī par sadzīves un citiem tematiem. Atis Jaunzemis bija gadūs desmit vecāks par mani, un viņa ietekme uz mani, vēl pavisam zaļu jaunekli, bija labvēlīga un pamācoša.

Brīvajā laikā daudz lasīju. Grāmatas ņēmu no kādas privātas bibliotēkas Rīgā. Lasīju rietumtautu klasiskus, pie kam sevišķi iemīleju ziemeļnieku rakstniekus. Lielu interesi pievērsu filozofiskiem (Sopenhauers, Hartmanis, Nicše) un psiholoģiskiem jautājumiem. Vispārīgi šai gadā daudz strādāju, papildinādams un paplašinādams savu trūcīgo un vienpusīgo seminārā iegūto izglītību.

1898. gadā vasaru pavadīju Salaspilī. Rudens pusē saņēmu no Madlienas Neilanda vēstuli. Neilands rakstīja, ka viņa tēvs, Stukmaņu muižas Sofijas skolas skolotājs, šai rudenī aizejot pensijā, un ieteica man aizbraukt uz turieni — tēvs esot par mani jau informēts. Aizbraucu, un abi ar veco Neilandu aizgājām pie Sofijas skolas dibinātājas un uzturētājas, Stukmaņu muižas īpašnieka mātes, grāfienes Sofijas Medemas. Tā bija jau ļoti veca dāma, sagaidīja mani laipni, bet nožēloja, ka esmu vēl tik jauns, un atteicās savas skolas vadību man uzticēt. Taču mans brau-

ciens uz Stukmaņiem, kā vēlāk izrādījās, nebija veltīgs bijis. Bija izgādījies tā, ka tai pašā laikā bija kļuvusi vakanta arī otrā skolotāja vieta Stukmaņu pagasta skolā. Vecais Neilands nu bija sarunājis ar šīs skolas pārzini Pēteri Ārnesu, un es saņēmu uzaicinājumu otrreiz ierasties Stukmaņos, tagad jau pagasta valdē uz vēlēšanām. Šoreiz mani ievēlēja vienbalsīgi. Arī apstiprināšanai nebija kavēkļu. Un tā 1898. g. rudenī nokļuva Stukmaņu pagasta skolā.

Arī Stukmaņu pagasta skola mitinājās vecā krogā. Taču telpas tur bija labāk pielaiktas skolas vajadzībām nekā Salaspilī. Mācības līdzekļu trūkums arī tur bija tas pats kas Salaspilī, tomēr tur atradu jau skolēnu bibliotēku, kas nebija ne Salaspilī, ne Plāterē. Bibliotēkā gan bija tikai krievu grāmatas. Bet tādi jau bija toreiz krieviskās skolu vadības noteikumi — latviešu jaunatni vajadzēja ievadīt krievu valodā un krievu literātūrā, lai tā ar laiku pārkrievotos. Mācību līmenis bija augsts. Mans priekšgājējs, kā izrādījās, bija čakli un sapratīgi strādājis. Arī Ārness, Cimzes semināra audzēknis, vīrs jau labi gados, bija enerģisks, čakls un rūpīgs un mācīšanas darbu strādāja ar īsti jauneklīgu dedzību. Tad jau arī man bija jāturas. Tas nenācās man vairs grūti, jo man bija jau divu iepriekšējo gadu pieredze, un no savām kļūdām biju mācījies atrast īsto ceļu. Pagastā man drīz radās draugi un labvēļi, un pagasta sabiedrībā vispāri drīz tiku labi ieredzēts. Tas, likās, lāga nepatika Ārnesam, jo manu labvēļu starpā, kā vēlāk izrādījās un ko es sākumā nezināju, bija daži tādi, ko viņš turēja par saviem pretiniekiem. Kas īsti bija šīs nepatikas īstie cēloņi, grūti bija pateikt. Varbūt tā bija nenovidība. Bet varbūt arī Ārness baidījās, ka, saiedamies ar viņa pretiniekiem, nesāku kādas intrīgas pret viņu. Mani vienkārši interesēja cilvēki, raksturi, tipi, un es saģājos ar visiem, kas kaut kā manu interesi bija pamodinājuši, nedomādams nevienam kaitēt, vismazāk jau Ārnesam, ar kuŗu man patiesi gribējās labi sadzīvot. Viņa bažas, ja tādas viņam patiešām būtu bijušas, bija absolūti nedibinātas un veltīgas. Tomēr, jo tālāk, jo vēsāks kļuva Ārness. Sajutis to, arvien atturīgāk sāku izturēties arī es. Tagad, kad šo rakstu, man dziļi žēl, ka tas toreiz tā iznāca, jo Ārness tomēr bija lāga vīrs un, atskaitot brāļus Jaunzem-

jus un Ieviņu, vērtīgākais no visiem tiem skolotājiem, ar kuŗiem tai laikā biju nācis kaut kādā saskarē. Naidīgas mūsu attiecības tomēr neizvērtās.

Kultūras dzīve Stukmaņu pagastā nebija tik rosīga kā Salaspilī. Pagastā pastāvēja gan dziedātāju biedriba, kuŗas jaukto kori vadīja Ārness, bet tās darbība bija ierobežota, jo biedribai nebija telpu. Tāpēc biedriba varēja sarīkot vasarā tikai dažus zaļumsvētkus ar kuŗa dziesmām. Kad par biedribas priekšnieku ievēlēja enerģisko Vērsēnu Jēkabu Ģeistartu, sākām domāt arī par teātra uzvedumiem. Doma bija laba, netrūka arī sajūsmas un labas gribas. Trūka tikai, kā jau teicu, piemērotu telpu, trūka skatuves, skatuves iekārtas, dekorāciju un visa cita, kas teātra uzvedumiem vajadzīgs. Rieksts bija ciets, bet tomēr mēs to pārkodām. Man bija jau sava pieredze teātra uzvedumos, ko biju ieguvis Salaspilī. Es tad vadīju režiju. Uzņēmos arī pagatavot dekorācijas. Šai darbā man nu lieti noderēja veiksmes, ko savā laikā mantoju no sava bijušā mūzikas skolotāja Kreicburga Kuldīgas seminārā. Uzvedumam izvēlējam Rūdolfu Blaumaņa komēdiju No saldenās pudeles, telpas sarunājām izbijušā Dūnaslejas krogā, kur bija prāva „lielā istaba“. Uzvedumam bija labi panākumi. Vēlāk mēs uzvedām arī nopietnas lūgas, citureiz muižas manēžā, citureiz arī muižas Sofijas skolas lielajā klases istabā. Stukmaņu dziedātāju biedribā bija radusies rosme, kas vairs neapsīka arī tad, kad biju no pagasta skolas aizgājis.

Mana dzīve Stukmaņos bija bagāta vērojumiem un pieredzējumiem. Šeit es īsti tikai iepazīnu latviešu lauku ļaudis un lauku dzīvi. Bez tam Stukmaņos bija vēl kāda ļaužu šķira, kas saistīja manu interesi. Tie bija Daugavas plostnieki. Šie ļaudis savā darbā, dzīvē un paražās atšķīrās no pārējiem pagasta iedzīvotājiem. Tie arī dzīvoja savrup — vai nu Bebrulejas ciemā vai Pļaviņu un Gostiņu miestos, retāk kādās Daugavai tuvākās zemnieku mājās.

Stukmaņos īsti sākās arī manas rakstnieka gaitas. Dzīves vērojumi un pieredzējumi prasījās uzrakstāmi, un es sāku čakli strādāt. Ne lēti tomēr neuzdrošinājos rādīties atklātībā ar saviem klusajiem darbiem. Vainīgas tur bija mana kautrība un neuzticēšanās savām spējām, divas manas vājības, no kuŗām vēl tagad neesmu pilnīgi atsvabinājies.

Virināt redakciju durvis man nekad nav īsti paticis, kāpēc arī ļoti bieži „aizmirsu” ierasties pēc saviem honorāriem. Beidzot aizsūtīju Latviešu Avižu redaktoram Jānim Veismanim (dzejniekam Pavasaŗu Jānim), ar kaŗu biju drusku pazistams, mazu skicēti Nabagu eglīte, kuŗu biju uzrakstējis vēl Plāterē. Veismanis ievietoja to savā Māju kalendārā 1899. vai 1900. g., lāgā vairs neatceros.

Nabagu eglīte bija mans pirmais iespēstais oriģinālais darbs. Tam sekoja cita pakal citai noveles: Nebija vietas, Postā, Tālu aiz kalniem, Šķūtēis, Viļņiem šalcot, Sapnis vasaras naktē u. c. Tās iespēstas Latviešu Avēzēs, Jaunajās Latviešu Avēzēs, Apskatā un Dzimtenes Vēstnesē. Vēlāk, kad jau strādāju muižas Sofijas skolā, radās vēl Pelēkās dienas (Dzimtenes Vēstnesē), Dzirkestelite (Latvijā), Biedri (Jaunajās Latviešu Avēzēs) u. c.

Pamazām iepazīnos ar redaktoriem un man radās izdevība atstāt skolotāja darbu un nodoties vienīgi rakstniecēbai. Taču šo izdevību neizmantoju, jo gadējās kāds apstāklis, kas man liedza to darit. Mani vecāki tai starpā bija kļuvuši veci un nespēcīgi, un man vajadzēja gādāt, lai tie varētu savu saulrietu pavadit viegli un bez rūpēm, ko viņi abi ar uzviju bija pelnējuši. Bet man Stukmaņos bija pašam sava maza saimniecēba, kas prasēja aprūpi. Tāpēc es aicināju vecākus pie sevis un nodevu savu saimniecēbu viņu ziņā. Ar to biju panācis, ka savu saimniecēbu zināju rūpīgās rokās, kas to uzturēja priekšzīmīgā kārtēbā, un vecie darba rūki, kam bezdarba dzēve būtu bijusi smaga nasta, atrada sev viņu spēkiem piemērotu vieglu darbu un nejutās no dzēves pavisam izmesti. Pāriedams literārā darbā, es nebūtu varējis vecāku dzēvi tā izkārtot. Māte gan drēz nomira.

1905. gada rudenē, kad revolūcija bija uzsitusi jau augstu vilni, Stukmaņu grāfa pilnvarnieks aicināja mani, man pašam pavisam negaidot, uz Stukmaņu muižas skolu, kur skolotāja vieta bija kļuvusi vakanta, jo skolotājs Lustbergēis bija saslimis ar plaušu tuberkulozi un nevarēja darbu skolā vairs turpināt. Tā bija tā pati Sofijas skola, uz kuŗas skolotāja vietu Madlienas Neilanda ieteikumā reflektēju jau 1898. gadā. Tā kā no vienas puses mani bija sarūgtinājuši Ārnesa nepelnitā neuzticēba manam godēgumam un

tiņas latviešu grāmatas. Savus sakarus ar pagasta dziedātāju biedrību sākumā vēl nepārtraucu. Bet kad Pļaviņās nodibinājās kultūras veicināšanas biedrība un tās vajadzībām izbūvēja ērtu zāli, es iesaistījos šīs biedrības darbā. Dziedātāju biedrībai es arī nebiju vairs vajadzīgs, jo tā bija ieguvusi manā vietā citu enerģisku un spējīgu darbinieku pagastskolas otrā skolotāja Jēkaba Skudras personā, turpretī kultūras biedrībai darbinieku trūka. Darba kā skolā, tā arī biedrībā man nu bija pāri matu galiem, jo kultūras biedrība izraisīja ļoti intensīvu darbību un drīz kļuva nevien par Pļaviņu, bet arī par visa Stukmaņu pagasta kultūralās dzīves centru un vadītāju.

Stukmaņu muižā iepazinos ar Mariju Kozlovu, kas savus vasaras atvaļinājumus pavadīja pie savas mātes māsas Stukmaņu muižā. Šī jaunava 1909. gada agrā pavasarī kļuva mana sieva. Uzaugusi tālu no Latvijas citas tautas klēpī, viņa ātri iedzivojās jaunajā vidē un apstākļos, un viņas personā es ieguvu ierosinātāju un stingru, bet taisnīgu kritiķi saviem literārajiem darbiem. Novelei Pelekās dienas (Dzimtenes Vēstnesi), kas radās šai laikā, ir pa daļai autobiogrāfisks raksturs. Stukmaņu muižā piedzima arī abas manas meitas.

1910. gadā, dažus gadus pēc grāfienes Sofijas Medemas nāves, Sofijas skolu slēdza. Man nu vajadzēja apskatīties pēc citas darba vietas. Tuvākā apkaimē vakantu vietu nebija. Parasti tādos gadījumos skolotāji meklēja avīžu sludinājumos, kur kādā pagastā kļuvusi vakanta skolotāja vieta un kad tur vēlēs jaunu skolotāju. Vēlēšanas dienā tad pagasta valdē saradās 10—20 skolotāju, sevišķi jauno, kas visi reflektēja uz vakanto vietu. Visbiežāk vēlēšana bija tikai tukša formālitate, ko prasīja likums, jo kandidāts vakancei, kāds pazīstams kaimiņu skolotājs, jau iepriekš bija izraudzīts, kuŗu, protams, tad arī ievēlēja. Daži skolotāji, kas to nezināja un kam vieta un darbs noteikti bija vajadzīgi, braukāja pa visu Latviju no pagasta uz pagastu kā čīgāni no tirgus uz tirgu. Tā bija veltīga laika un naudas šķiešana, šāda braukāšana pa svešiem pagastiem, kur reflektantu nevienam nepazīna un nezināja ne viņa spējas, ne viņa darba tikumu. Zinādams to, es griezos pie tautskolu inspektora Tretjakova, sava bijušā semināra skolotāja, un lūdzu

izgādāt man vietu kādā valdības skolā. Valdības skolām bija gan neslēpti pārkrievošanas nolūki, taču es zināju, ka Tretjakovs nekāds pārkrievošanas nebija un es nevienu latviešu bērnu nepārkrievošu. Skolotājiem valdības skolās bija zināmas priekšrocības iepretim pagasta skolotājiem. Viņi bija padoti tikai inspektoram, kas daudzējādā ziņā atvieglāja viņu stāvokli, un saņēma algu, ko valsts banka ik mēnesi kārtīgi pēc inspektora ordeļiem izmaksāja, kamēr pagastos, sevišķi nabadzīgākajos, skolotājiem izpelnītās algas saņemšana dažkārt bija saistīta ar lielām grūtībām un novēlošanām. Bez tam valdības skolu skolotāji skaitījās valsts dienestā un pēc izdienas saņēma pensiju, ko pagasta skolotāji nesaņēma. Tretjakovs nu uzdeva man organizēt jaunu valdības skolu Raģaciemā, Rīgas Jūrmalā.

Raģaciemā ieradās 1910. gada oktobra sākumā. Tā bija pavisam jauna vide, kur es tagad biju iekļuvis. Ne par velti Fr. Brīvzemnieks, būdams par Rīgas pilsētas tautskolu inspektoru, savā laikā bija aizsūtījis dzejnieku Vili Plūdoni uz Biģauņciemu, Raģaciemu kaimiņos, lai gūtu jaunus iespaidus. Vispirms jau imponēja pati daba ar savu pirmatnību un savdabīgi pirmatnējo skaistumu. No vienas puses jūra, no otras puses nolaistais un gandrīz jau aizaugušais Kaņieris, īsta visādu ūdens un purva putnu paradīze; kailas kāpas, kuņas vētra jauca un krāva, un priežu mežs, kas nikni šalkodams spēkojās ar jūras vētras brāzmām un šalkšanā sacentās ar pašu jūru; neizbrienama smilts ciema ceļos un ielās un gludais, cietais klons liedagā. Savā ziņā pirmatnēji un kultūras maz skarti bija arī cilvēki: neviena inteliģenta un daudz analfabētu; pirmatnēji vienkārši un labdabīgi, sirsnīgi un biedriski, bet pār visām lietām ļoti reliģiozi. Lai gan krogu ciemā nebija, dzeršanas netikums tomēr bija pilnos ziedos. Bija pat gadījumi, kur pēc lomu nokopšanā pavadītas nakts lielākie zēni ieradās skolā manāmi iereibuši.

Es nu biju kā balts zvirbulis, kas apskatāms un iztaujājams. Un zvejnieki, paķēruši līdz kortelīti un kūpinātas zivis piekodom, nāca pie manis ciemos. Ikkatram bija kāds jautājums, kas prasījās izskaidrojams. Jautājumus labprāt izskaidroju, cik pašam tie bija pazīstami un zināmi, no korteliša, lāga vīriem par lielu pārsteigumu, atteicos. Kad tā, tad kortelišus vairs nenesa, bet zivju gan man nekad

vairs netrūka. Tās nesa tāpat ciema kukuļam un maksu neņema. Pamazām mums nodibinājās ļoti drauzīgas attiecības, un nebeidzamas bija tad tās sarunas, pārrunas un diskusijas par visvisādiem jautājumiem, sākot ar Dieva esamību un beidzot ar zemes griešanos, saules aptumsumu un pastaro tiesu. Šais pārrunās atklājās zvejnieku fatalisms, ko nekur citur latviešos tik skaidri izteiktu neesmu vairs novērojis (Pa nolemtu ceļu, Dzimtenes Vēstnesi).

Ciemos pie manis nāca arī jaunieši — puīši un meitas, pa vienam, pa trim vai četriem reizē. Arī tiem gribējās ar skolotāju izrunāties. Taču ko daudz jauniešiem runāt, nav jau veči un vecenes, un tā sākām dziedāt. Diriģenta mākslu vecais Kreicburgs gan nebija man iemācījis, taču pilnīgs analfabēts šai mākslā nebiju. Mēģinājām un, skaties tik, „diriģentam” un pašam korim par lielu lielo prieku, tā lieta gāja tīri labi. Un tad kādu dienu puīši atnesa mazu grāmatīņu: Slokā „spēlējot teātri”, vai mēs arī nevarētu to darīt. Tā bija kāda jaunatnes ludziņa, ko viņi bija atnesuši, un par to vajadzēja pasmaidīt. Taču apsverot visu citu, bija jāsaprot, ka izvēle pareiza, — tie taču bija lieli bērni, ar kuriem man tur bija darišana. Tādi paši vien bija arī vecie zvejnieki. Samācījāmies un nospēlējām. Publikas saplūda daudz, bet mazā telpā, skolas klasē, varēja uzņemt ne vairāk kā 30—40 cilvēku. Lai nu visi, kas to vēlējas, dabūtu mūsu izrādē noskatīties, dabūjām to tai pašā vakarā atkārtot trīs reizes. Tas mums bija iespējams, jo luga bija īsa un uzvedums neprasija daudz laika.

Ragaciema valdības skolai nebija savas mājas. Tā mitinājās šaurā zvejnieku istabā. Bet zvejniekiem skola bija paguvusi iepatīties. Tēvi nu sāka runāt par sevišķa skolas nama celšanu. Inspektors zvejnieku vēlēšanos atbalstīja, tikai prasīja, lai zvejnieki no savas puses dotu būvmateriālus un tos savestu būvviētā. To zvejnieki apņēmās un arī izdarīja. Tikai pie skolas celšanas ragaciemieši netika, jo, kamēr inspektors izdabūja vajadzīgos līdzekļus, izcēlās kaŗš. Ragaciēmā nostrādāju tikai astoņus mēnešus, kad inspektors mani iecēla par Dubultu valdības skolas pārzini.

Dubultos ieradās 1911. gada maijā. Tā nu bija pilsētas vide ar trokšņainām vasarām un klusām, it kā iesnigušām

ziemām, kur tagad man nācās dzīvot un strādāt. Skolai bija pašai savs nams, plašu zāli, ērtām un gaišām klasēm un labiem skolotāju dzīvokļiem. Ēka bija gluži jauna, bet palaidnīgi celta, un tas bija cēlonis tam, ka 1914. g. jūlijā citādi skaistā un staltā celtne aizgāja ugunsgrēkā. Skola bija divklasīga ar četrām nodaļām, resp. četrgadīgu kursu, un bērnu dārzu. Strādājām četri skolotāji un bērnu dārz-niece.

Sabiedriskā dzīve Dubultos rita diezgan spraigi. Darbojās Dubultu Labierīcības biedrība, kas nekavējoties ievilka arī mani sabiedrības darbā. Šai darbā dzīvi piedalījās arī vairāki rīdzinieki, vasarnīcu īpašnieki, starp tiem visredzamākie bija Rīgas pilsētas 4. tautskolas pārzinis, vēlākais Dubultu draudzes mācītājs Mārtiņš Eiche un 16. tautskolas pārzinis Fricis Ieviņš, ar kuŗu biju pazīstams jau no Salaspils laika.

Biedrības dzīvē un darbā piedalījās intensīvi. Taču neatstāju novārtā arī savu literāro darbu. Dubultos radās vairākas mazas impresijas, kā: Ņem mani, Ubadze u. c. (Latvijā) un noveles: Pa nolemtu ceļu (Dzimtenes Vēstnesi), Zokītis (Jaun. Latv. Avīzēs). Šeit uzrakstīju gaŗāku stāstu Gulbjezers, kur bija attēlots Ragaciems, Ragaciema ļaudis un viņu dzīve. Manuskripts, diemžēl, kaŗa un juku laikā gājis bojā. Bez tam daudz tulkoju. Dzīvodams vēl Stukmaņos, pārtulkoju Oskara Uailda Salomi (Skatuvē), Antona Čehova Auŗu (J. L. Avīzēs), Artura Šniclera Nāvi un viņa drāmu Laika kavēklis (abi Vērotājā). Dubultos tulkoju tā laika jaunākos krievu rakstniekus Teleŗovu, Buņinu, Čirikovu. Šie tulkojumi iespiesti visvairāk Veismaņa Jaunajās Latvieŗu Avīzēs. Neiespiesti palika Gerharda Hauptmaņa Un Pipa dejo, Blasko Ibaņesa romāns Jūras pabērņi un Ievas kūts, Tomasa Manna romāns Mirstoŗie*) un Klāras Fibtģas romāns Sievieŗu ciems. Šo tulkojumu iespieŗanu kavēja pirmais pasaules kaŗš un jukas, kas tam sekoja. Atgriezies pēc kaŗa dzimtenē, turēju viņu publicēŗanu par novēlotu. Manuskripti palika Rīgā. 1913. gadā iznāca manu noveļu sakopojums Viļņiem šalcot, kuŗā ietilpa noveles:

*) Autors laikam domājis pazīstamos Būdenbrokus, jo romāna ar virsrakstu Mirstoŗie, kas oriģinālā būtu Die Sterbenden, T. Mannam nav.

Red.

Viļņiem šalcot, Zoķītis, Biedri un Sapis vasaras naktī. Grāmatu izdevu Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu grāmatu apgādāšanas nodaļa.

1914. g. jūlija beigās, kaņam izceļoties, mani mobilizēja. Ģimene aizbrauca uz Novgorodu pie Volchovas, bet mani aizsūtīja uz Daugavpili, kur mani iedalīja 94. kaņalaika rezerves hospitālī, kas 1915. g. janvārī aizbrauca uz Varšavu. Krievu armijai atkāpjoties, arī hospitālis kāpās pamazām atpakaļ, pa īsam laiciņam apmezdamies Rembertovā, Līdā, kādā ciemā pie Līdas (Mazā māsiņa, Jaunības Tekās), Viļņā, Daugavpili un vispēdīgi Ostrovā, šaipus Pleskavas. Ostrovā uzkaļvējamies laikaļm kādu gaļu vai pusotra (Svētā Eilaliļa, manuskripts palika Rīgā), pārdzīvojām revolūciju un piedzīvojām krievu armijas galīgu sabrukumu un juku sāķumu. 1917. gada oktobrī mani demobilizēja, un es aizbraucu pie ģimenes uz Novgorodu, kur drīz dabūju vietu guberņas pārtikas komisāriātā.

Tagad sāķās grūti laiki. Vispirms mani piemekleja smaģs likteņa sitiens: 1918. g. janvārī pēc difterijas nomira mana vecākā meitiņa. Tad sāķās bads vārda vistiešākā nozīmē. Lai gan strādāju iestādē, kuņas tiešais uzdevums bija apģādāt guberņas iedzīvotājus ar pārtiku, man trūķa visnepieciešamāķo pārtikas vielu. Maizes vietā sieva cepa ricinellā kaut kādus plāķenišus no kafijas bieķumiem un sasalušu kartupeļu mizām. Strādājām abi ar sievu un pelnijām astronomiskas summas, bet nopirkt nekā nevarējām. Naudai nebija nekādas vērtības, un par naudu nekā nedeķa. Zemnieķi bija ārkārtīgi rāķēķi un prasīķa dārglietas, bet arī tās novērtēja neķaunīgi zemu. Droša valūta bija sāls. Kam tā bija, tas jau varēja vairāk ķo iegūt. Taču arī tās nebija. Dzīve bija nepanesama. Visur valdīķa bezcerīģs chaoss, patvara un nedrošība. Kad 1920. gada vasarā radās iespēja repatriēķies un es ieķraucu Abrenes (toreiz — Pitālovas) staciķā, es jutos ķā no slazda izsprucis zvērs. Novgorodā repatriantus biedēja ar badu, streiķiem un nemieriem, kas it ķā valdot Latvijā, bet te pierobeķas staciķā jau acīs kriķa veseli kalni baltmaizes kukuļu un desas līķumu. Kad augusta vidū beidzot ieķraucām Rīgā un, vajadzīģās formalitātes nokārtķojuši, izgāķām uz ielas, acīm negribēķās ticēt. Visur dzīķa ķustība, miers un kārtība,

veikalu skatlogi pilni visādu mantu, kas gaida pircējus, kamēr Novgorodā palika tukšas ielas, tukši un slēgti veikali ar iztukšotiem skatlogiem, kur uz putekļiem klātajām palodzēm mētājās tikai badā nosprāgušu mušu sīkie ķermeņi.

Biju tik novārdzis, izkāmējis un noplīsis, ka Fricis Leviņš, pie kuŗa bija mans pirmais gājums, mani vairs nepazīna un, domādams laikam kādu klaidoni, rezervēti noprasīja, ko es vēloties. Laimīgā kārtā Leviņam bija vakanta skolotāja vieta, un tā es tūlit tiku vietā un darbā. Taču 16. tautskolā nostrādāju tikai vienu mācības gadu. Jau 1921. gada sākumā pirmskolas skolotāju sagatavošanas kursu vadītājs, tautskolu inspektors Miķelis Štāls aicināja mani, blakus darbam 16. tautskolā, viņa kursos mācīt latviešu valodu latviešu valodas mācības metodiku un bērnu literātūru. Pats par sevi saprotams, ka man nu nācās daudz piestrādāt, sevišķi pie bērnu literātūras teoretiskās puses. Kursi nebija vēl beigušies, kad izglītības ministrs Aleksandrs Dauge uz tautskolu direktora Kriša Melnalkšņa ieteikumu aizsauca mani pie sevis un uzdeva organizēt un vadīt jaunatveřamo Valsts parauga pamatskolu Rīgā. Skolas uzdevums bija meklēt un pārbaudīt jaunus metodiskus un audzināšanas ceļus un paņēmienu. Darbs bija grūts un atbildīgs un prasīja lielu piepūli. Skolas darbs bija atklāts. Ikkatrs, kas par to interesējās, varēja nākt un noklausīties mācību stundās. Skolotājiem vajadzēja būt arvien gataviem uz to, ka viņu stundās ieradīsies viens vai vairāk viesu. Daždien skolā apgrozījās 10—20 svešu cilvēku, visvairāk, protams, skolotāju. Daži tautskolu inspektori bija uzdevuši sava iecirkņa skolotājiem vismaz divas reizes mācību gadā pa vienai dienai iegriezties Valsts paraugskolā. Vēlāk skolas uzdevumi paplašinājās. Visiem tiem, kas gribēja iegūt tautskolotāju tiesības ārpus skolotāju institūtiem un kas teorētiskajos priekšmetos bija izturējuši pārbaudījumus Izglītības ministrijas eksaminācijas komisijās, vajadzēja paraugskolā izturēt vēl pārbaudījumu praktiskajā mācīšanas darbā, dodot tā saucamās paraugstundas. Tādu gribētāju bija daudz, un šis skolai uzliktais pienākums prasīja sevišķi no pārziņa ļoti daudz darba, stundas iedalot, tematus izvēlot, hospitējot paraugstundās un jaunā iesācēja spējas un darbu vērtējot. Bez tam paraugskolā tika pārbaudīti visi tie, kas šādas vai

tādas vajadzības spiesti gribēja iegūt apliecību par tautskolas pilna kursa beigšanu. Arī to bija daudz.

Paraugskola uzsāka savu darbību 1921. gada 19. septembrī. Ar to sākās darbīgākais un raženākais mana mūža posms.

Sākot ar šo dienu, mana darbība jo dienas jo vairāk sazarojās un kļuva arvien plāšāka kā skolas, tā arī literārā un citās nozarēs.

Vispirms bija jādome par paša izglītību. Lai to paplašinātu un padziļinātu, 1921. gada rudenī iestājos Latvijas Universitātes pārdarbojuma nodaļā. Nebija manā nolūkā iegūt kādas pakāpes vai zinātniskus gradus. Klausījos tikai divus profesorus: Aleksandru Daugi mākslas audzināšanā un Jāni Kauliņu latviešu valodas metodikā, jo latviešu valodu biju izvēlējis par savu speciālitāti. Tomēr vairāk gūvu abos šajos pārējo mācības priekšmetu metodiskajos meklējumos un jaunākajos sasniegumos, kad Izglītības ministrijas uzdevumā, Latvijas valdības finansēts, 1922. gada martā, aprīlī, maijā un jūnijā apceļoju Vācijas tautskolas. Ceļojuma plānu saņēmu no Vācijas Izglītības ministrijas. Plānā bija uzrādītas visas nozīmīgākās skolas, kur visspilgtāk izpaudās tā laika vācu metodiķu meklējumi un to pielietošanas skolas praktiskajā darbā. Vispirms Berlīnes Pārdarbojuma institūtā noklausījos veselu sēriju lekciju par tiem darba jautājumiem, kas mani interesēja un varēja interesēt. Lekcijas lasīja izvēlēti teorētiķi, bet vairāk gan skolotāji-praktiķi. Pēc tam varēju noskatīties lekcijās noklausīto atziņu pielietošanā praksē pašu lektoru mācības stundās attiecīgās skolās. Berlīnē un Berlīnes izcilākās skolās pavadīju gandrīz veselu mēnesi. Pēc tam vēl apmeklēju izcilākās skolas Hamburgā, Minchenē, Drēzdenē, Leipcīgā. Leipcīgā ilgāk uzskatījos tālu ārpus Vācijas pazīstamā pārdarbojuma Hugo Gaudīga sieviešu skolotāju mācības iestādē, kur ar lielu interesi sekoju kā paša Gaudīga, tā arī viņa kolleģu patiešām interesantajam, spraigajam un pamācošajam darbam, Minchenē pabiju pie otrās vācu skolas darba slavenības Keršēnšteīnera, kurš bija jau aizgājis no aktīvā darba. Brīvo laiku pavadīju, apmeklējams muzejus, mākslas muzejus, zooloģiskos un botāniskos dārzus, bibliotēkas un visu citu, kur varēju kautko gūt un mācīties.

Rīgā atgriezies ar bagātīgu jaunu atziņu krājumu un lielu pieredzi, kas man lieti nodereja savas paraugskolas tālākai veidošanai. Īsā laikā iekārtoju plašu un bagātīgi apgādātu fizisko kabinetu ar projekcijas aparātiem un visu citu, kas bija vajadzīgs, lai dabas zinātnes varētu mācīt jo uzskatāmāk un skolēni paši varētu eksperimentēt; īpašas klases dziedāšanas un zīmēšanas stundām ar attiecīgu mobiliāru; priekšzīmīgas zēnu un meiteņu rokdarbu darbnīcas un priekšzīmīgu mājturības mācības virtuvi, kur katrai skolniecei bija savs īpašs galdiņš un skapītis ar attiecīgu trauku komplektu un pārējiem mājturības piederumiem; labi nostādītu skolēnu kopgaldu; pastāvīgu skatuvi ar dekorācijām un skatuviskām gaismas ierīcēm, kas deva mums iespēju sarīkot dažkārt diezgan sarežģītus un greznus skolēnu uzvedumus, kā Raiņa Zelta Zirgu un citus. Mazo bērnu uzvedumiem sarakstīju pats mazas ludziņas: Melnbaltā zeme, ko vairākkārt varēja pēc tam noklausīties visi Latvijas bērni Rīgas radiofona bērnu rītos; Brīnišķīgās zāles, ko trimdā nesēn uzveda Vircburgas Centrālajā un Ziemeļu nometnē; Spēlēju, dancoju, Kā Janka krāsoja mēnesi, Mirkliši, Sniega rūķītis u. c. Skolai bija pašai savs kino ar attiecīgām filmām, kas nodereja skolēniem gan kā uzskates līdzeklis dabas mācību un vispārējās ģeografijas stundās, gan arī uzjautrināšanai. Tāpat skolai bija savs stīgu un citu instrumentu komplekts skolēnu orķestrim, kuŗu apmācīja un vadīja Rīgas radiofona vijolnieks Stāde, koncertfliģelis un divi pianīni, harmonijs un radio aparāts. Paraugskolas skolēnu orķestri kā mazs zēns sāka savu māksliniecisko karjēru trimdā pazīstamais čellists Dzidris Treimanis. Līdz ar orķestri nodibinājās skolēnu vijoles un klavieru studijas, kuŗas vadīja vijolnieks Stāde un pianiste Tilmane. Ar katru gadu kuplāks un bagātāks kļuva dažādu kolekciju, preparātu, tabeļu un citu uzskates mācības līdzekļu krājums, bet skolotāju bibliotēkā, kad skolu atstāju, skaitījās tālu pāri par 2000 eks. arodnieciska satura un citu grāmatu, divi pilni Latviešu dainu (Valtera un Rapas un Literātūras) izd. un visu ievērojamāko latviešu rakstnieku kopotie darbi, kamēr, skolēnu bibliotēka bija sadalīta nodaļās, ikkatrai klasei sava nodaļa ar 200—300 un vairāk grāmatām katrā nodaļā.

Lielu darbu prasīja skolotāju izraudzīšana, saliedēšana un audzināšana. Kaut gan sākumā skolā strādāja tādi spēki kā skolotājs un dzejnieks Fricis Ādamovičs, profesors Ludis Ādamovičs, vēsturnieks Pēteris Dreimanis, komponists Jēkabs Graubiņš, teorētiķis Jānis Broka, mākslinieks Pēteris Petersons, nepilnu gadu bij. tautskolu direktors Krīss Melnalksnis, kad ministrs Ziemeļis to atbrivoja no direktora posteņa, un vēlāk, viens pakal otram, vēl mākslinieki Arturs Cimmermanis un Jānis Kalmīte, visi pārējie tomēr bija paraugskolas īpatnējā darbā ievadāmi un ieaudzināmi. No tiem prasīju noteiktu un neatlaidīgu pašizglītības darbu. Ik pārnedēļas sanācām kopā un šinīs sanāksmēs kāds no skolotājiem nolasīja referātu par kādu audzināšanas vai metodiskas dabas jautājumu, kuŗu tad visi kopā pārrunājām, kritizējām un apspriedām, kas dažkārt izraisīja karstas debates. Tas tomēr netraucēja mūsu labo saskaņu. Visu paraugskolas pastāvēšanas laiku līdz pat krievu okupācijai paraugskolas pārziņa un skolotāju starpā valdīja vislielākā savstarpējā uzticēšanās, palāvība un saskaņa. Mēs taisni lepojāmies ar to, ka paraugskola ir vienīgā skola Rīgā, kur skolotāji nepazīst nekādu rīvēšanos, nedz ķildas. Paraugskolas darbā tas citādi nemaz nebija arī domājams, jo tikai vienotībā un saskaņā bija nodibināmi un izveidojami visi tie pasākumi, kuŗus augšā minēju, kā arī sekmīgi veicams viss paraugskolas darbs. Oficiāla palīga man nebija. Skolas darba paidagoģiskā puse, skolas saimniecība, plašais inventārs, kancelejas darbi bija veicami man vienam pašam. Dažureiz viss tas pārsniedza cilvēka spējas un spēkus. Tad kollēgas, saukti vai nesaukti, nāca man palīgā, kaut gan tas nebūt nebija viņu pienākums. Nevaru atcerēties neviena tāda gadījuma, kad kāds no kollēgām būtu kaut vienīgu reizi atteicies man nākt talkā. To pieminot, tagad gribētos miļi sveikt tos jaukos, nesavtīgos un miļos cilvēkus, ar kuŗiem man tai laikā bija laime kopā strādāt un cīnīties. Daži no tiem jau miruši. Lai tiem būtu vieglas smiltis!

Bet mūsu vienotība un saskaņa bija vajadzīga vēl citādā ziņā. Skolai sākās uzbrukumi presē. Kampaņu atklāja kreisā prese. Bet kad Kārlis Dēķens, ticis par izglītības viceministru, kādu nedēļu dienu no dienas un stundu no stundas visos mācības priekšmetos un pie visiem skolo-

tājiem bija pakavējies, kreisā prese uz rāviena aplūsa. Ko Dēķens paraugskolā bija atradis, to viņš izteica kādā skolotāju sanāksmē, sacīdams: „Man jāsaka, ka jūs neviens tik labi nepazīstat un tik dziļi neizprotat Kārļa Skalbes dzeju kā paraugskolas sestās klases skolēni.” Nu pacēla balsi labā prese. Latvi parādījās vairāki raksti, starp tiem viens ļoti neglīts ar sagrozītiem un melīgiem mācības stundu un skolotāju paskaidrojumu atreferējumiem, un to bija rakstījis, kā vēlāk noskaidrojās, kāds no Rīgas ģimnaziju direktoriem, kurš pats paraugskolas darbu nemaz nebija redzējis. Rakstu nobeidzot, autors atklāti aicināja vecākus paraugskolā bērnus nesūtīt. Citos rakstos mani dēvēja par sarkano Jansonu un paraugskolu par sarkano skolu vai arī par sarkanā Jansona skolu. Patiesībā nebiju ne sarkans, ne melns, tikai negāju neviena politiskā nogrupējuma pavadā, ko arī atkārtoti deklarēju ik gadus vecāku sanāksmēs. Uz visām šīm ķengāšanām reaģējām vienīgi ar savu darbu neatlaidīgi reiz uzsāktā virzienā, nešķielēdami ne pa labi, nedz arī pa kreisi. Un it kā spītējot visiem šiem rakstiem, brīdinājumiem un aicinājumiem, skolēnu skaits ar katru gadu augu augumā tā, ka vajadzēja atvērt jau paralēlas klases. Skolēni rekrutējās no visu politisko nogrupējumu ģimenēm. Un raugies, kamēr mūsu skolēnu vecāki politiskajā arēnā ārpus skolas sienām apkaņojās, tikmēr skolas sienās tie sapratās, sadzīvoja un sadarbojās skolas padomē un visos skolas pašākumos pavisam miermīlīgi un jauki. Skola diezgan bieži rīkoja saviesīgus vakarus vecākiem, kur tie, pie tējas galdiem sēdēdami, varēja noklausīties kādu populārzinātnisku referātu, dziedoņu vai mūziķu koncertu vai arī skolēnu orķestra un koŗa priekšnesumus. Šie vakari bija ļoti iecienīti, un visi, kā labie, tā kreisie, tajos jutās brīvi un nepiespiesti, draudzīgi un saskaņoti. Reizes divas gadā mēs nopirkām pa izrādei kādā no lielajiem teātriem. Tad atkal visi kā viens centās savien draugiem un paziņām ieejas biļetes izpārdot un tās arī katrreiz izpārdeva līdz pēdējai vietai. Šīs izrādes deva skolas padomei prāvas summas, ko izlietoja, skolā iekārtojot kādu labierīci, iegādājot mūzikas instrumentus vai ko citu, kam nebija paredzēti budžetā līdzekļi. Tā padome varēja arī aprūpēt trūcīgos skolēnus, atvēlot tiem bezmaksas brokastis un citādi tos atbalstot.

Padome allaž bija ļoti rosīga un atsaucīga kā skolas, tā arī skolēnu vajadzībām. Kad krievu okupācijas laikā biju spiests aiziet no skolas, es atstāju padomes kasē Ls 3000.— skaidrā naudā; kad vēlāk atgriezos, kase bija izsaimniekota līdz pēdējam santimam.

Tai pašā laikā ārpus skolas mana darbība vērsās arvien vairāk plašumā. Izglītības ministrija sūtīja mani dažādās komisijās, kur man vajadzēja piedalīties gan nepilntiesīgo skolotāju pārbaudēs, gan bērnu un skolas grāmatu vērtēšanā, gan tautskolu programmu apspriedēs un citos darbos. Lasīju lekcijas par latviešu valodu un bērnu literātūru visos skolotāju sagatavošanasursos kopš 1921. gada. Divus gadus darbojos Rīgas tautas universitātē, ilgus gadus Natālijas Draudziņas bērnu dārzniečuursos un Krišjāņa Barona tautas augstskolā, vairākus gadus Amatniecības kameras rīkotos amatniekuursos un pēdējos divus gadus, jau vācu okupācijas laikā, Valsts bērnu dārznieču seminārā. Visās šajās iestādēs man iznāca visvairāk nodarboties ar latviešu valodu un bērnu literātūru, pie kam pēdējā ar laiku biju ieguvis plašas teorētiskas zināšanas; Amatu kamerasursos un Kr. Barona tautas augstkolā arī ar Latvijas ģeografiju un vēsturi, bet Draudziņasursos ar bērnu dārzu teoriju, kuŗas programmu vajadzēja man pašam izstrādāt, jo oficiālas programmas šai mācības priekšmetā nebija. Šai darbā man ļoti noderēja pieredze, ko mantoju Berlīnes Pestalocci-Fröbel-Haus'a bērnu dārznieču institūtā un paraugskolas bērnu dārzā, kamēr to vadīja latviešu bērnu dārzu slavenība Marta Rinka.

Bieži mani aicināja lasīt referātus Rīgas un provinces skolotāju sanāksmēs: Limbažos, Alūksnē, Madonā, Tukumā, Ventspilī, Liepājā, Aizputē, Saldū, Jelgavā. Dažviet vajadzēja dot arī paraugstundas. Tā iepazīnos ar provinces skolotājiem, starp kuŗiem bija daudzi mani audzēkņi no skolotāju sagatavošanaskursiem vai arī tādi, kuŗus biju eksāminējis kā nepilntiesīgus Izglītības ministrijas skolotāju pārbaudes komisijās, vai kuŗu sekmes skolas darba praksē biju vērojis paraugskolā dotajās paraugstundās. Pārrunās ar provinces skolotājiem dabūju ieskatīties viņu dzīves un darba apstākļos. Daudzi tad, iebraukuši Rīgā, griezās pie manis pēc aizrādījumiem un padoma pat tādās

lietās, kam nebija nekāda sakara ar skolu vai audzināšanu. Cik spēju un zināju, palīdzēju it visiem un katram. Neno-raidīju pat to provincieti, kas kādreiz lūdza man uzrādīt Rīgā veikalu, kur vislabāk un lētāk iepirkt zeķes, kaut gan zeķu lietās esmu pilnīgi profāns. Ar provinces skolotājiem man nodibinājās plaša pazīšanās un draudzīgas attiecības.

Dažus referātus nolasīju Rīgas radiofonā.

Nejauši nācu saskarē ar Internacionālo audzināšanas institūtu Ženēvā, Šveicē. Saņēmu no šīs iestādes bērnu literatūras nodaļas vadītājas Blanžas Vēberes vēstuli ar uzaicinājumu sniegt ziņas par latviešu bērnu literatūru un bērnu rakstniekiem. Vēbere piesūtīja man arī šīs iestādes izdoto bērnu grāmatu katalogu, kur ikkatras tautas bērnu literatūrai bija ierādīta sava nodaļa. Latviešu nodaļas nebija. Tā radās tikai kataloga nākošajā izdevumā pēc tam, kad biju iesūtījis Vēberei pieprasītās ziņas. Līdzīgu uzaicinājumu un grāmatu par spāņu bērnu literatūru saņēmu vēlāk arī no Madrides, Spānijā. Ženēvas institūtā bija iekārtota pastāvīga internacionāla bērnu grāmatu izstāde. Vēbere nu lūdza arī latviešu izdevumus. Griezpos pie Jessena un Rapas, kuŗu apgādos toreiz vēl tikai iznāca bērnu grāmatas, bet atdūros uz Jessena bezcerīgu vienaldzību, kamēr Rapa atrunājās ar kautkādiem komerciāliem aizspriedumiem. Tad iepirku labākās latviešu bērnu grāmatas pats par savu naudu un aizsūtīju uz Ženēvu. Skaitījos par Ženēvas institūta bērnu literatūras nodaļas pastāvīgo Latvijas korespondentu un ar Vēberi sarakstījos ļoti bieži, kamēr okupācijas un kaŗš sarakstīšanos pārtrauca.

Mana literārā darbība šai laikā izpaudās četros virzienos: Paidaģoģiskos un metodiskos rakstos, mācību grāmatās, jaunatnes un bērnu literatūrā un daiļprozā pieauguģiem.

Raksti par paيداģoģiskiem un metodiskiem jautājumiem galvenā kārtā izauģa no manas pieredzes Vācijā un no darba paraugskolā unursos. Tie iespiesti Izģlģtģbas Ministrijas Mēneģrakstā, Mģsu Nākotnē, Nākotnes Spēkā un Jaunāko Zģģu paيداģoģiskajā pielikumā Skolai un Māģai. Šais paģos laikrakstos iepiestas daudzas manas recenzģjas par mācģbas un bērnu grāmatām.

Šai grupā gribētos ierindot arī rakstus par mūsu dzejniekiem: Raini (Rainis kā bērnu dzejnieks, Mūsu Nākotnē), Annu Brigaderi (Četri spēka avoti, Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā un Nākotnes Spēkā) un Jāni Jaunsudrabiņu (Jāņa Jaunsudrabiņa dzeja jaunatnei, Nākotnes Spēkā).

Tāpat no skolas darba izaugušas arī visas manas mācības grāmatas: Ģeografijas atlants divās daļās (Ošiņa un Mantnieka apg.), Ģeografija darba skolai (J. Rozes apg.), Mazais valodnieks, gramatika I pak. tautskolām (J. Rozes apg.); lasāmgrāmatas: Soli pa solim, pirmskolai un piecām pamatskolai klasēm (Latvijas skolotāju kooperatīva apgāds), Ābece un pirmā lasāmgrāmata (Zemnieku Domu apg.), Lasāmgrāmata tautskolu I klasei (Valtera un Rapas apg.) un Tēvu valoda, lasāmgrāmata tautskolas V klasei (Latvju Grāmatas apg.).

Pie skolas grāmatām jāpieskaita arī metodiska satura grāmata Soli pa solim, metodiski aizrādījumi skolotājiem un audzinātājiem (Latvijas skol. koop. apg.).

Gribas atgādināt, ka Ulmaņa laikā Izglītības ministrija izsludināja konkursu tautskolas lasāmgrāmatām. Konkursā piedalījās daudzi skolas grāmatu rakstnieki. Protams, arī es negribēju palikt nekā nedarijis. Tā kā laika darbam bija maz, tad darbs bija ārkārtīgi spraigs, jo vajadzēja sastādīt veselas 7 grāmatas visām tautskolas klasēm. No manām grāmatām konkursu izturēja divas: augšā minētās Ābece un Lasāmgrāmata I kl. Par šīm grāmatām saņēmu sava darba mūža vienīgo patiesi jūtamo honorāru, bet to bankā konfiscēja lielinieki.

Dailprozei tagad man atlika maz laika. Taču bija arī vēl kāds cits kavēklis. Latvija bija kļuvusi no Krievijas provinces par patstāvīgu valsti, un dzīve bija mainījusies. Sakari ar laukiem un lauku cilvēkiem man bija pārtrūkuši, bet pilsētas dzīvi un cilvēkus vēl nepazīnu. Lai kautko uzrakstītu, vajadzēja papriekš apskatīties, iedzīvoties jaunajos apstākļos, vērot. Tas prasīja ne mazumu laika. Bet tai starpā Melders sāka izdot savu bērnu žurnāli Cīrulītis, kur par redaktoru bija aicināts mākslinieks Pēteris Pētersons, mans darba biedrs paraugskolā. Pētersonam bija divaini uzskati par bērnu literatūru („Puikam vajag bur-laku stāstus”), tomēr savu sadarbību Pētersonam neliedzu.

Uzrakstīju sava, vecās Stukmaņu grāfienes dāvinātā suniņa dēkas (Maksis), un Pētersons tās uzņēma Cīrulīša I numurā 1922. g. Maksis bija mans pirmais darbs bērniem, un ar to sākās manas bērnu rakstnieka gaitas. Maksim Cīrulīti sekoja citi tēlojumi un stāsti. Kad Andrejs Jessens sāka izdot savas Mazās Jaunības Tekas, viņš aicināja mani līdzdarboties viņa pasākumā. Sadarbību ar Cīrulīti un vēlāk ar Jauno Cīrulīti, Jūlija Krūmiņa un Bērnu draugu biedrības apgādā, nepārtraucu, taču viss lielais vairums manu bērnu stāstu iespiesti Mazajās Jaunības Tekās, bet jaunatnes stāsti Jaunības Tekās, Dzimtenē un Pasaulē. Viss lielais vairums manu bērnu un jaunatnes stāstu palicis nesakopots un izkaisīts augšā nosauktajos izdevumos. Tikai pavisam maz Jessens bija sakopojis un izdevis 4 grāmatiņās: Žanīte. Kad rociņas prasa darbu, Brīnumzemē un Mazie ļaudis un viņu darbi. Četrām manu bērnu grāmatiņām, ikkatrā pa vienam stāstam, ko izdeva Bērnu draugu biedrība, atceros vairs tikai divas: Kad Puteņtēvs liksmojas un Divas saimniecības. Latvijas skolotāju kooperatīva uzdevumā sastādīju un kooperatīvs izdeva četras grāmatiņas par gada laikiem: Baltā villaine, Saulītei smaidot, Siltā saulītē, Rudens vējos; tālāk: Siltā aizvēni un Brīnumkoks. Visas šīs grāmatiņas ietilpa sērijā Darbam un vaļai un tās bija domātas nevien kā mazāko bērnu brīvā laika lektīra, bet arī kā palīggrāmatas un rokas grāmatas vecākiem un bērnu dārziem, iepazīstinot bērnus ar dabas parādībām un to nozīmi, ar bērnu tuvāko apkārtni un visām cilvēku sadzīves norisēm šai apkārtne. Grāmatiņām tāpēc bija pievienoti metodiski aizrādījumi, kā tās pielietāt nodarbībās ar bērniem. Sērija bija paredzēta plaša un tai vajadzēja aptvert visu mazā bērna pasauli. Augšējās grāmatiņas starp tautas pasakām, tautas dziesmām, mīklām, sakāmvardiem un dzejoļiem ļoti daudz manu pasaciņu un īsu stāstiņu. Visas šīs grāmatiņas vācu okupācijas laikā apvienoju vienā grāmatā: Četri viena tēva bērni. Manuskriptu nodevu Alfrēda Ūdra apgādam. Kad Rīgu atstāju 1944. g. vasarā, Rīgas apgādos palika seši mani iepesīšanai pilnīgi sagatavoti manuskripti: Alfrēda Ūdra apgādā jau minētais Četri viena tēva bērni un kāds bērnu stāstu sakopojums; Pēteru Mantnieka apgādā Straumes bērni un Miķeļa Gopera Zelta Ābeles apgādā

tautas pasaku krājums Aiz trejdeviņām jūrām, jaunatnes stāstu kopojums Sauciens no jūras un mazajiem bērniem Zaļās māsiņas. Par šo manuskriptu tālāko likteni man nav nekādu ziņu.

Latvijā pirmā gadu desmita dzīve bija spraīga. No svešas varas vadītiem provinciešiem mēs bijām kļuvuši beidzot paši savas zemes kungī un savas dzīves noteicēji un veidotāji. Atbrīvošanas laikā izraisītais cīņu gars nenorīma, bet pārsviedās citā plāksnē un darbojās citā virzienā. Ļaudis grupējās pēc saviem politiskiem noskaņojumiem. Starp grupām izraisījās niknas cīņas. Mērķis jau visām politiskajām grupām bija viens un tas pats: jaunās valsts uzplaukums un tās iedzīvotāju vispārīgā labklājība. Tikai taisnība ikkatri grupai bija sava. Bet saskaņot šīs daudzās taisnības un saliedēt tās vienā visiem pieņemamā taisnībā prasīja pūles un darbu. Bet pūles un darbu prasīja arī izpostītās saimnieciskās dzīves atjaunošana un tālākā virzīšana. Abas šīs lietas atradās tautas dzīves un interešu degpunktā, un cilvēkiem atlika maz laika visam pārējam. Maz laika cilvēkiem atlika arī nopietnai grāmatai. Ja lasīja ko, tad tie bija viegla satura sensāciju romāni un dienas laikraksti. Dzīve bija citāda kā priekš kara, un cilvēki bija it kā citādi kļuvuši.

Vecatnes pēdās, likās, mina arī jaunatne. Par jaunatni sūdzējās, it kā tai neesot ideālu. Docents Ausējs sarīkoja vienreiz pat publisku tiesu, kur jaunatni tiesāja. Patiesībā jaunatne nebija ne sliktāka, ne labāka kā priekš kara laikos. Tā bija tikai saraustīta un saplosīta, jo ikkatrs politiskais nogrupējums centās to ķert un raut savās rindās. Arī ideālu tai netrūka, bet tie bija vecatnes politisko nogrupējumu ideāli. Taču, kur citur jaunatnei bija ideālus ņemt! — Jaunatnes tiesātāji bija aizmirsuši vienu svarīgu lietu: latviešu tautas dzīvē bija sācies jauns laikmets. Bet ikkatrs laikmets nāk ar saviem cilvēkiem, kam savi laikmetiski ideāli, savi centieni un sava morāle. Un ikkatra laikmeta atmosfērā veidojas sava jaunatne. Latviešu tā laika jaunatne bija sava laika jaunatne. To vispirms vajadzēja saprast un atzīt, un šīs atziņas ietvaros ievirzīt jaunatnes vadību. Bet vecatne to nesaprata un negribēja saprast.

To nesaprata arī čaklais jaunatnes un bērnu grāmatu izdevējs Andrejs Jessens. Savas Jaunības Tekas un visu savu vērtīgo jaunatnes apgādu viņš vadīja tai pašā garā, kā to priekš kara bija vadījis, un cieta neveiksmi. Jaunības Teku un visu pārējo viņa izdevumu tirāža bīstami mazinājās. Redzēdams to un vēlēdamies Jessenam palīdzēt, es sāku pētīt bērnu un jaunatnes lasīšanas intereses. Pētišanu izdarīju pēc jaunatnes psihologa Kārļa Böhler'a metodes vispirms savā paraugskolā, tad arī citās Latvijas skolās. Ziņas ienāca no daudziem Latvijas novadiem. Aptaujāti bija vairāk kā 5000 dažāda vecuma un dažādu aprindu bērnu un jauniešu, tā kā manās rokās bija pietiekami plašs materiāls, lai uz to puslīdz droši varēja balstīties. Apstrādājot šo materiālu, atklājās, kurp tiecas modernās jaunatnes lasīšanas interesēs un ar ko un kādā veidā tās apmierināmas. Ar Ženēvas internacionālā audzināšanas institūta starpniecību saņēmu zviedru, norvēģu, angļu, franču un itaļu jaunatnes žurnālu paraugus. Salīdzinot tos ar saviem pētījuma rezultātiem, varēju jau saskatīt, kādam vajadzēja būt jaunatnes žurnālam, kas pilnā mērā arī atbilstu latviešu jaunatnes lasīšanas interesēm. Jessens negribēja atkāpties no saviem pirmskara ieskatiem un Jaunības Teku izdošanu pārtrauca. Mani mēģinājumi ieinteresēt Jāni Rapu un dažas organizācijas, kam būtu bijis piekritīgi izdot modernu jaunatnes žurnālu, cieta neveiksmi. Tad sāku sapņot par savu jaunatnes žurnālu. Taču mans sapnis draudēja palikt tikai sapnis, jo man nebija līdzekļu tā realizēšanai. Nejaušā kārtā iepazinos ar Rīgas Auduma īpašnieku Robertu Hiršu, kurš, neprasīts, žurnāla sākumam ziedoja Ls. 3000.— un apsolīja to arī turpmāk atbalstīt, kamēr tas nebūs nostājies pilnīgi uz savām kājām. Tā tapa jaunatnes žurnāls Dzimtene un Pasaule.

Dzimtene un Pasaule sāka iznākt 1933. gadā. Turpināju to arī 1934. gadā. Abonentu skaits auga. Bija jaužams, ka žurnāls ir dzīvot spējīgs un pēc pāris gadiem viņa izdošana atmaksāsies. Pagaidām tas bija vēl atbalstāms. Lai nebūtu pārāk jāapgrūtina Hiršs, griezos pie Kultūras fonda. 1934. gadam pabalstu dabūju, bet Kultūras fonda pabalsta izsniegšana nebija racionāla. Par to sūdzējās Jessens, to dabūju piedzīvot arī es. Pabalsta izsniegšanas

praktika bija šāda: Kultūras fonds nopirka zināmu daudzumu žurnāla abonementu un sadalīja skolām. Ikkatra skola nu cerēja, ka tai piesūtīs Kultūras fonda eksemplāru un ar pasūtīnāšanu nesteidzās. Kad beidzot izrādījās, ka skolai eksemplārs nav piešķirts, tad pasūtīnāšana bija jau novēlota. Tā ļoti daudzas skolas, kas labprāt būtu saņēmušas Dzimteni un Pasauli, palika bez tās. Bet skolas bija galvenās žurnāla noņēmējas. Tādā veidā Kultūras fonds žurnāla izplatišanu drizāk kavēja nekā veicināja. Citādi tas bija ar Mazpulku, kas iznāca vēlāk: ikkatras skolas, resp. mazpulka pienākums bija abonēt vismaz pa vienam Mazpulka eksemplāram un rūpēties, lai jo lielāks abonētu skaits bez tam rekrūtētos no mazpulka dalībniekiem. Tad jau nebija arī ko brīnīties, ka Mazpulka tirāžs pārsniedza dažus desmittūkstošus eksemplāru. Bet Dzimtenei un Pasaulei bija vajadzīga tikai desmitā daļa no tā, lai varētu nevien pastāvēt, bet sniegt vēl daudz bagātāku saturu un ilustratīvo ietēru. Jā, bet Mazpulks taču bija, tā sakot, valdības oficiozs jaunatnei. Kad lūdzu pabalstu arī 1935. g., tad Kultūras fonds uzstādīja man ultimātu: Dzimteni un Pasauli izdot. reizi mēnesī, ikkatru numuru samazināt uz vienu iespaidloksni un abonementu pazemināt uz Ls. 3.—. Pretējā gadījumā man pabalstu atraušot. Dzimtene un Pasaule iznāca divreiz mēnesī, ikkatrs numurs divu iespaidloksņu un abonements maksāja Ls. 8.—. Saprātu, ka tas ir mājieni Dzimtenes un Pasaules turpināšanu pārtraukt. Es to arī pārtraucu, kaut gan, atzīstos, bija bezgalīgi žēl šķirties no sava lolojuma, kur pats biju izdevējs, redaktors, rakstnieks, korektors, ekspeditors un izsūtāmais puika un kur bija ieguldīts tik daudz labu nodomu, cerību, darba un pūļu. 1935. gadā Dzimtene un Pasaule vairs neiznāca.

No tuvākajiem līdzstrādniekiem Dzimtenē un Pasaulē, silti pieminot visus pārējos, gribas atzīmēt divus jaunekļus: Rīgas skolotāju institūta audzēkņus Jāni Andrupu, vēlāk pazīstamo publicistu, kas, gan ar kodolīgiem rakstiem, gan arī nesavtīgi uzņemoties dažādus redakcijas uzdevumus un darbus, lielā mērā atvieglāja mana darba nastu, un Oti Stenderu, kas kuplināja žurnāla ilustratīvo ietēru saviem griezumiem linoleumā.

Dzimtenē un Pasaulē iespiesti daudzi mani darbi:

stāsti (Banga, Agrā ritā, u. c.) un apcerējumi par vēsturi-
skiem (Nogrimušās pils, Viesturis u. c.), bioloģiskiem (Uz
dzīvību un nāvi u. c.), etnografiskiem (Pērļu zvejnieki, Aiz-
plīvurotie tuksneša dēli u. c.), ģeografiskiem (Paradīzes
dārzā, Cīņa ar jūru, Ceļā uz elli u. c.) un daudziem citiem
tematiem. Atzīmēju šeit tikai tos, kas atmiņā uzglabājušies,
bet atmiņa man vāja. Visi šie raksti bija bagāti ilustreti.

Rīgas periodā daiļprozaī pieaugušie atlika maz laika,
un maz arī ko uzrakstīju. Šai laikā radās noveles: Vilks
(Ritumā), Satikšanās (Ilustrētajā Žurnālā), Uz stūra (Jau-
nākajās Ziņās), Pelēkais viesis (Brīvajā Zemē), Piekra-
stes mājiņa (Zemnieku kalendārā), Būdiņš un Sprīžu tēva ap-
grēcība (Daugavā). Šiem darbiem vācu okupācijas laikā
pievienojās vēl Sila Brencītis un Novakarēs (abi Daugavas
Vēstnesī). Novele Svētā Eilalija palika pie Andrupa.

Nobeidzot šo sava mūža posmu, nevaru atstāt nemi-
nējis tos savus bijušos skolniekus, kas savā dzīvē kaut ko
sasnieguši. Redzu viņus tādus, kādus tos skatīju toreiz
skolā citu savu skolnieku pulciņā. Dzīve tos varbūt vēlāk
būs pārvērtusi, un tie būs kļuvuši citādi, bet tas vairs
neietilpst mana skatījuma ietvaros, un par to lai runā citi.
Kā dzīvu vēl tagad redzu it kā vientuļo, no citiem skolē-
niem savrūpo, sapņaino, jūtīgo un jūsmaino deklamētāju
Dubultu valdības skolas skolēnu sarīkojumos — Dailes
teātra aktrisi Austru Baldoni. Tālāk seko cits pakal citam
paraugskolas vidē paraugskolas bijušie skolēni: straujais,
mūžam kustīgais, mūžam mainīgais un nepastāvīgais ne-
laimīgais dzejnieks Vilis Veldre, istā vārdā Fricis Gulbis;
galvu mazliet piešķiebis un acis vainas apziņā nolaidis,
izsaukts stāv savā vietā un klusē vēlāk deportētais dzej-
nieks Alberts Birzmalnieks, istā vārdā Alberts Dūdiņš,
Sieviešu palīdzības korpusa audzēknis, bārenis, kam ar
skolas darbiem negribēja veikties un kuŗa dēļ mana meita,
kas mācījās ar viņu vienā klasē, mani vienreiz pamatīgi
izrāja: ko es mocot Albertu ar mācīšanos, viņš taču esot
dzejnieks; ģeografijas kartes priekšā droši atsaka uzdevumu
mazuliet smagnējā, čaklā un nopietnā dzejniece Marta
Dobeļe; trešā sola galā, sienas pusē, piecēlies kājās šķiež
sava humora dzirksteles nīprais žurnālists Zigurds Bārda,
kuŗam, kā viņš trimdā reiz satiekoties omulīgi atgādināja,

es esot vienreiz pataustījis, cik stipri šim turoties pie galvas ausis; rāmi, it kā visu vērodams, no savas vietas noraugās klusais un prātīgais žurnālists Aleksandrs Liepa; pirmajā solā, taisni pretim manam galdam, smagi un svarīgi nokrekšķinādamies, ar veselu klēpi dažādu vēstures grāmatu rokā manu acu apmānīšanai, nosēžas Toma Sojera tēlotājs, trimdā pazīstamais čellists Dzidris Treimanis un maigām acīm noraugās mani; allaž laipnais un omulīgais gleznotājs Ģirts Ārvaldis (skolā viņam bija cits vārds); mazā, smaidīgā baletdejojāja Aina Ezergaile un kaulu tuberkulozes mocītā keramiķe Margīta Melnalksne. Tālāk nopietnais, paģausais Latvijas Universitātes dabas zinātņu docents Aleksis Dreimanis un dabaszinātnieks un Rīgas skolotāju institūta skolotājs Evalds Švinka, kuŗš visas pēcpusdienas un svētdienas pavadīja paraugskolas fiziskajā kabinetā, pētīdams un eksperimentēdams; vispēdīgi pašapzinīgais pianists Igors Kalniņš. Minu tikai tos, par kuŗu panākumiem man ir drošas ziņas un kuŗu vārdi vairāk vai mazāk pazīstami atklātībā, bet zīnu, ka ir vesela rinda klusu, savas izvēlētas speciālītātes darbinieku — ārstu, skolotāju, juristu u. c.

III

Pienāca 1940. gads ar krievu okupāciju, un viss uzreizi pārvērtās. Paraugskola, kā tāda, beidza eksistēt. Valsts nodeva to Rīgas pilsētai, kas to pārdēvēja par 49. nepilno vidusskolu ar latviešu mācības valodu, un par 49. Rīgas pilsētas tautskolu tā palika arī vācu okupācijas laikā. Man vajadzēja aiziet pensijā.

Tagad dzīvoju Miera ielā Nr. 17., Jāņa Rapas mājā. Rapa dzīvoja vienu stāvu zemāk, un mēs abi diezgan bieži satikāmies — viņš ienāca pie manis, es iegāju pie viņa. Redzēdams sava mūža darbu sagrautu, viņš bija nokļuvis smagā garīgā depresijā. Pūlējās viņu visādi izklaidēt, mierināt, iedvest cerības jaunai dzīvei. Klusēdams viņš klausījās, it kā nevarēdams aptvert un apsvērt visu to, ko es viņam teicu. Vēl vakarā pirms savas nāves viņš iegriezās pie manis. Gribēdams viņu stiprināt, es teicu, ka latviešu kultūras darbā un dzīvē viņš vēl būs vajadzīgs. Uz to viņš

atsaucās: „Bet darba spējas?” Piecēlās, pasniedza man roku un aizgāja. Tie bija beidzamie vārdi, ko es no Jāņa Rapas dzirdēju, un tā bija pēdējā reize, kad es viņu dzīvu redzēju. Tai vakarā viņš bija iegriezies pie manis, it kā gribēdams atvadīties, jo otrā dienā rīta agrumā viņš mira uz savas mājas pagalma asfaltētā klona ar sadragātu galvu.

Dzīvoju klusi un noslēdzies. Pa reizei izgāju pastaigāties ar saviem mazbērniem Gunāru un Mārīti, kuŗu audzināšana un garīgās attīstības izkopšana tagad bija kļuvusi par manas dzīves vienīgo saturu un uzdevumu. Meita un znots, ar kuŗiem dzīvoju tāpat kā agrāk kopā, bija pastāvīgi aizņēmti poliklinikā, ikkatrs savā speciālitātē, znots kā ķirurģs, meita kā bērnu ārste. Pa reizei iegriezies arī bijušā paraugskolā. Skolas pārzīne Emīlija Āboliņa, agrākā Madonas pilsētas pamatskolas skolotāja, ar kuŗu biju jau agrāk iepazinies dažādās skolotāju sanāksmēs Rīgā un Madonā, sagaidīja mani arvien laipni un viesmīlīgi. Arī mani agrākie darba biedri nebija ne par matu kļuvuši citādi kā biju viņus atstājis. Manā vārda dienā, kas iekrit 14. novembrī, tie pat atnāca visi kopā mani apsveikt, kā agrāk bija paraduši. Un tāpat kā agrāk bijām paraduši, mēs tad kopā pie tējas glāzes pavādījām atmiņās un pārrunās, sirsnībā un draudzībā omulīgu vakaru. Es uzsvēŗu: tā tas bija vēl toreiz.

Kādu dienu satīku skolotāju Kārli Pētersonu, vienu no tiem nedaudziem sociāldemokrātiem, kas bija atraduši žēlastību komunistu acīs. Pētersons bija kļuvis par valsts apgāda (VAPP) skolu un populārzinātnisko grāmatu nodaļas vadītāju. Viņš piedāvāja man darbu: saīsināt skolu vajadzībām Pāvila Roziŗa Valmieras puikas un franču rakstnieka Balzaka Œagrena ādu. Bez tam viņa uzdevumā pārtulkoju no krievu valodas divas populārzinātniskas ģeoloģijas grāmatas. Neviens no ŗiem darbiem dienas gaismu neieraudzīja, jo iekāms tie paŗuva iznākt, komunistiem vajadzēja Rīgu un Latviju atstāt.

Kā komunisti atstāja Rīgu, nedabūju pieredzēt, jo tai laikā uzturējos Asaros, Rīgas jūrmalā. Kad vasāras otrā pusē iebraucu Rīgā un aizgāju uz Izglītības ministriju, kas tagad bija pārvērtusies par Izglītības komisariātu un atradās Valtera un Rapas akciju sabiedrības namā, tautskolu

direktors Arvīds Dravnieks mani sagaidīja gandrīz vai bargi: kur es kavējies, es tiekot sen gaidīts. Izrādījās, ka mani gaidījuši divu iemeslu dēļ: Dravnieks tūlīt uzdeva man sastādīt lasāmgrāmatu Tēvu valoda piektai klasei un noprasīja, vai es gribētu atgriezties atpakaļ savā postenī paraugskolā, resp. 49. pilsētas tautskolā. Lasāmgrāmatu sastādīt uzņemos, bet runājot par atgriešanos skolas darbā, vispirms apjautājos, kādēļ Āboliņa atstāj savu vietu. Dravnieks man atbildēja, ka visi komunistu ieceltie pārziņi deģradēti par rezerves skolotājiem, bet Āboliņa paliekot 49. pilsētas tautskolā par pārziņa palīgu. Tādā gadījumā man iebildumu nebija, un es biju mierā atgriezties. Dravnieks nu sūtīja mani pie pilsētas skolu valdes priekšnieka Nāgēļa, bet Nāgēls mani nepieņēma un noraidīja pie skolu daļas vadītāja Edgara Deliņa. Deliņš sagaidīja mani atturīgi un vēsi, kaut gan bijām seni, un, jāsaka, pat labi paziņas. Šis vēsums mani pārsteidza. Taču tas nebija vēl pats ļaunākais. Administratīvās daļas vadītājs Sērmūklis kā pie pirmās iepazīšanās, tā arī vēlāk nemaz nepūlējās slēpt savu nelabvēlīgo nostāju pret mani un, cik es griezos kādās skolas vajadzībās pie viņa, tik arī izgāju nekā nepaņācis. Kad, saņēmis apstiprinājumu, piezvaniju Āboliņai, lai paziņotu viņai, ka nu mums nāksies kopā strādāt, domādams, ka tas viņai būs tikpat patīkami kā man, jo mēs taču bijām arvien labi satikuši, saņēmu strupu atbildi: „Ak tā! Nu, tad ardievu!” un Āboliņa nolika klausuli. Visu to apsverot, jutu, ka kaut kas nav tā, kā vajadzētu būt, tikai nesapratu un nezināju, kādi tam iemesli. Saka gan, ka vilks neatgriežoties atpakaļ tai vietā, kur savā laikā aitu apēdis. Bet es nebiju nevienam ne nieka apēdis un nevienam arī netaisījos kautko noēst. Gribēju tikai vēl strādāt un ar saviem kollegām labi sadzīvot un sastrādāt, kā biju ar tiem sadzīvojis un sastrādājis veselus divdesmit gadus. Vēlāk noskaidrojās, ka ar savu atgriešanos, pats to nezinādams, biju pārvilcis svītru dažu cilvēku aprēķiniem, cerībām un izredzēm. Skolu valde bija izraudzījusi manā vietā citu kandidātu, tikai departamenta direktors Jānis Celms viņa apstiprināšanu amatā bija apturējis, iekāms nav uzzināts, vai es nevēlētos atgriezties. Nelaimīgā kārtā es tomēr to vēlējos. Tad sākās neglīts farss.

Skolā atgriezās tāds pats, kāds bija pirms savas aiziešanas no skolas: pret savien kollegām vaļširdīgs un atklāts un visās lietās sadarbīgs ar tiem. Bet skolā bija ieviesies cits gars, kas man bija svešs un pretīgs, un itin drīz man nācās piedzīvot, ka manu vaļširdību un atklātību izmanto man pašam par ļaunu. Mani vārdi un izteicieni, ko biju dažkārt izmetis kancelejā, tika sagrozīti un iztulkoti pavisam pretēji tam, kā tie īstenībā bija teikti un domāti. Vispirms tādā veidā pret mani tika sarīdīta skolas kalpotāja, ar kuŗu biju 20 gadus sastrādājis mierīgi un satīcīgi un kuŗai arvien biju labvēlīgs un izpalīdzīgs. Tai pašā laikā Āboliņa nāca ar prasībām, kuŗas es nevarēju izpildīt. Faktisko skolas vadību viņa gribēja paturēt savās rokās, mani nobidot nenozīmīgajā skolas saimniecības vadītāja lomā, kur tad es patiesībā būtu bijis padots viņai. Man pienācās skolā dienesta dzīvoklis. Kautkādu man nezināmu un nesaprotamu iemeslu dēļ Āboliņa gribēja šai dzīvoklī iemesties man par pušelnieci, kaut gan skolas ēkā bija brīvs skolotāja dzīvoklis, kuŗu viņa varēja ieņemt. Tad Sērmūkslis bez brīvā skolotāja dzīvokļa piešķīra viņai vēl otru — kalpotāja dzīvokli, bet tā kā kalpotāju tagad nebija vairs kur novietot, tad Sērmūkslis bija izplānojis viņu novietot manā dzīvoklī atkal man par pušelnieku. Bija atsūtījis pat amatniekus gaiteņa pārdalīšanai, atstājot visas dzīvokļa labierīcības mūsu kopīgai lietošanai. Protams, ka arī šādai rīcībai nevarēju piekrist.

Tad izraisījās kādi tumši spēki, ar kuŗiem bija jāsadurās gandrīz vai ik uz soļa. Lielu neko tie padarīt man nevarēja, taču manu darbu nemitīgi traucēja un dzīvi sarūgtināja. Daļu manu paraugskolas līdzgaitnieku no skolas bija aizgājuši. No tiem, kas bija palikuši, droši varēju paļauties vairs tikai uz trim: skolotājiem Kārli Sarmu un Almu Zaļo, kuŗi savu agrāko sirsnību un draudzību pret mani, neskatoties uz visu, bija saglabājuši, un uz sētnieku Margusu Kanteru, pēc tautības iġauni, vīru ar cietu un drošu pieri, dažreiz mazliet pārsteidzīgu un strauju, bet čaklu un izdarīgu. Pieminu viņa vārdu šeit tādēļ, ka visi uzbrukumi tika vērsti pret mums abiem kopīgi. Kanteris bija mans Achilesa papēdis saimniecības lietās. Tumšie spēki to zināja, kādēļ gāza viņam virsū ir pelnītu, ir nepelnītu, lai

dabūtu viņu prom un tādā ceļā vājinātu manas pozīcijas. Pārējie mani vecie līdzgaitnieki atstāja tādu iespaidu, it kā tie būtu iebaidīti. Agrākās sirsniņas vairs nebija. Nebija vairs arī agrākās savstarpējās uzticēšanās. Drīzāk jau varēja uzticēties tiem kolēģiem, kas bija pienākuši no jauna. Bet tos es vēl tik labi nebiju iepazīs. Dēliņš laipoja. Labprāt novēlēja man Dieva palīgu. Man tomēr būtu labāk paticis, ja viņš pats būtu man palīdzējis. Taču viņš to nedarija. Sērmūkslis turpināja savu naidīgo politiku, bet Nāgels man nebija pieietams. Šķiet, ka viņš par visām šīm nebūšanām arī nekā nezināja. Atbalstu neatradu nekur.

Tad sākās denuncēšanas. Vispirms tiku denuncēts pilsētas skolu valdē. Sūdzību bija parakstījis nelabojamas žūpiņas un nevižības dēļ no vietas atlaistais agrākais paraugskolas kalpotājs. Lai gan sūdzībā bija skaidri saskatāms neglīts attriebības akts, Sērmūkslis pasteidzās uzsūtīt man revīziju. Sūdzība izrādījās nepamatota. Nebija vēl lāgā šī lieta izbeigta, kad vācu drošības policijā bija iesniegta jau cita sūdzība, kurā es biju apsūdzēts par komunistu un slepenu vācu okupācijas varas pretinieku. Tai laikā tā bija smaga apsūdzība. To bija parakstījis Rīgas židu getto un vēlāk vācu bēgļu mītnes „komandants” Broders, persona, kurai pat Gestapo nebija atradusi par iespējamu uzticēties, kādēļ lietas izmeklēšanu bija uzdevusi pilsētas šūlrātam Tīdemanim, naivam, bet citādi lāga vācietim. Tīdemanis ķērās pie sava uzdevuma pavisam objektīvi un, visu noskaidrojis, man burtiski pateica: „Visu šo zupu ievārījušas jūsu pašu sievietes un, ja tā būtu mana darīšana, es lietu izbeigtu. Bet tā ir Gestapo darīšana un, ja tā nostājas uz cita viedokļa, tad, protams, jums draud koncentrācijas nometne, jo jūs esat apvainojuši vācu okupācijas varas nesēju.” (Samazgas, Vircburgas Latviešu Vēstis.) Koncentrācijas nometne man būtu bijusi tas pats kas nāves sods. Gestapo tomēr bija piekritusi Tīdemaņa viedoklim un lietu izbeidza bez kādām sekām. Vēlāk Tīdemani nejauši satiku Vācijā. Tad viņš nebija vairs Rīgas šūlrāts, bet tāds pats bēglis kā es, tikai vācu virsnieka uniformā. Tad viņš arī vaļsirdīgi atklāja šī neglītā farsa aizkulises, cik tās viņam pašam bija zināmas, un nosauca tā galveno inscenētāju. Inscenētājas pirksts jau bija skaidri jauzams, taču tas nebija pierā-

dāms, un man cits nekas neatlika, kā vienīgi gaiņāties un sitienus, cik spēju, atvairīt.

Tā pagāja divi gadi, pilni nepārtrauktu vajāšanu, nepatikšanu un sarūgtinājumu, un Dievs vien zina, kā viss tas galu galā būtu beidzies, ja Tidemanis nebūtu Dēliņu atlaidis, degradēdams to par rezerves skolotāju. Dēliņa vietā tika iecelts taisnīgais Herberts Kreicers, kurš Dēliņa laipošanu nepiekopa, bet 49. tautskolas farsu pārtrauca. Tad arī visi tumšie gari, kas mani bija ielenkuši, uzreiz apklusā: cits apsvieda kažoku tūlīt uz otru pusi un izplūda neredzētā laipnībā un padevībā, cits noslēpās, cits no skolas labprātīgi aizgāja, un es varēju jau mierīgi un netraucēti dzīvot un strādāt.

Šie divi gadi ir vistumšākais un smaģākais mana mūža posms, un kad es tagad raugos uz to atpakaļ, man liekas, it kā es raudzītos tumšā un vētrainā rudens naktī, kur nav jauzams ne mazākais gaismas stariņš. Protams, tādos apstākļos nebija iespējama arī nekāda literāra darbība. Uzrakstīju tikai dažas noveles, kuŗas augstāk jau minēju.

1944. gada vasarā aizbraucu atvaļinājumā pie savas meitas, kuŗa dzīvoja ar bērniem Dinsdurbes muižā un strādāja par rajona ārsti Asītes pagastā, Liepājas apriņķī, bet no turienes atpakaļ Rīgā vairs netiku, jo fronte aizsprostoja jau ceļu. Asītē pie meitas jau agrāk bija izbraukusi mana sieva. Vēlāk ieradās arī mans znots, Latvijas Universitātes chirurgiskās katedras asistents, Dr. Klāvs Mētra, un vispēdīgi Rīgas krišanas priekšvakarā pa kaut kādiem aplinkus ceļiem bija atkluvusi pie mums arī musu ilggadīgā un uzticamā saimniece Vilma Grīnberģe. Tā bijām sagadijušies visa ģimene vienviet. Bet fronte tuvojās neatvairāmi un ātri. Cietāmies, kamēr granātas sāka krist uz galvas. Tad uzsākām savas bēgļu gaitas, kas mūs galu galā aizveda Liepājā, kur vācieši visus, kas bija sābēguši no citurienes pilsētā, sasēdināja kuģī un aizveda uz Vāciju.

Vācijā iebraucām 1944. gada otrā novembrī. Sākumā dzīvojām savrup, pa laiciņam Gubenē, Firstenbergā pie Oderas, Tiringas meža kūrvietā Tabarcā, līdz beidzot Gotā pievienojāmies latviešu bēgļu nometnei, ar kuŗu reizē atbraucām Vildflekenē, Rōna kalnājā, tad Vircburgā. Vircburgā dzīvoju jau pusotra gada, ne labāk, ne sliktāk kā visi

citi DP, strādāju nometnes latviešu skolā, piedalos nometnes kultūrālā dzīvē un pasākumos un rakstu.

Kamēr dzīvoju savrūp, literārā darba apstākļi man bija labāki. Bija vismaz kāds klusāks stūritis, kur varēju netraucēti strādāt. Pat Vildflekenē, kad jau biju nometnē, man bija atsevišķa klusa istabiņa. Ne tā tas ir Vircburgas Ziemeļu nometnē. Visu laiku šeit piemitu lielas istabas tumšā kaktiņā, deviņi cilvēki kopā, kur viens krāc, otrs svilpo, trešais dungo kautko nenoteiktu padegunē, bet citi tāpat vien paceļ ikkatrs savu balsi, kā nu kuŗš prazdams un zinādams. Tikai pašā pēdējā laikā tiku gaišākā kaktiņā pie loga, tai pašā lielajā istabā. Protāms, tādos apstākļos nekāds literārs darbs nav domājams. Ja es vispārīgi Vircburgā esmu varējis ko uzrakstīt, tad tikai pateicoties nometnes latviešu skolas pārzinim Otim Stenderam, miļam un atsaucīgam cilvēkam un manam līdzgaitniekam Dzimentenes un Pasaules laikā.

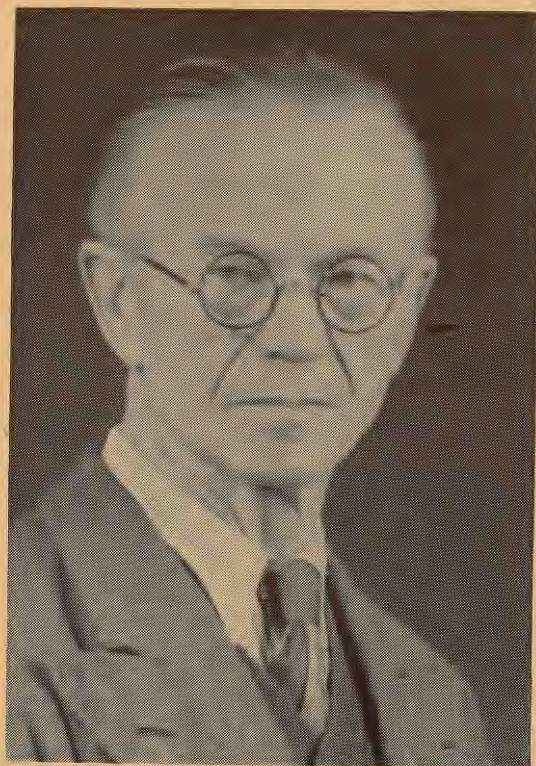
Stenders manā rīcībā nodevis skolotāju istabu, šauru, bet klusu pažobelīti mājas izbūvētos bēniņos.

Visā trimdas laikā esmu uzrakstījis diezgan daudz, bet publicējis maz. Šai laikā iespiesti tikai trīs stāsti: Samazgas un Tukša vieta — Vircburgas Latviešu Vēstis un bērnu stāsts Kristības — Latvju Domās. Vēl Vircburgas Latviešu Vēstis iespiesti vairāki ievadraksti. Ceļā iespiests pedagogiska satura raksts Ģimene un skola un vairākas recenzijas par bērnu un jaunatnes grāmatām. Un beidzot Latvijā kāds raksts par trimdas skolas gaitām. Tas tad ir viss.

Viss lielais vairums manu literāro darbu palicis izkaisīts dažādos periodiskos izdevumos. Vācu okupācijas laikā sāku tos kārtot izdošanai grāmatās. Taču darbs bija vēl tikai sākumā, kad Latviju vajadzēja atstāt. Kopojava manuskripti palika Rīgā.

Vircburgā

1947. g. 9. maijā.

Jānis Jaunsudrabiņš.

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ

Par mani tik daudz rakstīts, un pats esmu rakstījis, ka grūti būs pateikt ko jaunu, lasītājam nezināmu. Dati parasti nemainās. Dzimšanas diena gan, līdz ar kalendāra reformu, pārcēlusies no 13. uz 25. augustu, bet gads paliek tas pats krievu-turku kara gads — 1877. Ar kariem mūžu sācis, varbūt ar kariem nobeigšu. — Vietas gan mainās līdz nepazīšanai. Uzaug meži, kur bij ganības, mežu vietā viņo labības lauki. Sētas dažkārt noceļas no pakalniem lejā un uzkāpj no purmaļiem uzkalniņos; bet māju vārdi paliek tie paši. Tā mana dzimtā vieta Neretā ir joprojām Krodziņi, netālu no Dumpāniem. Baltās grāmatas sēta ir Riekstiņi. Zaļās grāmatas mājas būs Valašiņas, Āriņi, Šausmāni un Piepiņas. Tā tās sauca toreiz, tā tagad.

Tad nāk muižas. Es kāpju par podziņu augstāk. Vispirms Vecsāti, kā zemkopības skola, tad Laukumuiža un Smukas kā pirmās un vienīgās muižkungas vietas.

Es ceļos vēl augstāk: es aizšaujos uz Rīgu. Ne jau klenderēt, bet lai apmeklētu zīmēšanas skolu. Mācījos četri gadi un laikam skolu nobeidzu. Es saku laikam, tāpēc ka man no šīs skolas nekad nav rokās nākusi neviena liecība. No Vecsātiem gan. Pavisam glīts diploms. Bet ar laiku arī tas ir izgājis tāpat kā cepures sudraba kokarde, ko glabāju piemiņai. Patlaban es stāvu pasaules priekšā vienīgi ar Latvijas brīvvalsts pasi, D. P. indeksskartīti un tīfa potēšanas zīmi. Gleznot un zīmēt es tomēr drusku protu. Nevaru gan lielities ar darbiem, ko būtu ieguvuši vai visi Eiropas lielākie mūzeji; bet man kādreiz karājās Latvijas Valsts mūzejā septiņi vai deviņi darbi, Rīgas pilsētas galerijā arī dažas gleznas un zīmējumi, tāpat Liepājā un var-

būt vēl citās pilsētās. Pirmā pasaules kara laikā, Kaukāzā, es pārtiku no glezniecības. Tagad es gandrīz varētu būt paēdis no literatūras, ja mūs visus nebarotu un neaprūpētu UNRRA.

Rakstīt esmu sācis, neviena nemudināts un nezinādams, kā to dara, visai ātri, jau pagasta skolā iedams. Noskatījies Zaļļu izrādi Neretas Stanānos, uztaisīju lugu Meža zaļļu prieki un bēdas, ko arī izrādijām Kiķeru jaunajā istabā, to pārdalījuši ar diviem palagiem skatītāju telpā un skatuvē. Aktieri bija lielle zēni, tikai es vienīgais pusaudzis. Cik atceros, tad sieviešu lomu lugā nemaz nebija. Tajos laikos meitīši turēja par kaunu ērmeties citu priekšā.

Pa istam iesāku rakstīt Vecsātos. Tikai dzejas. Tad arī sāka mani driķēt Latviešu Avīzēs un Adolfa Alunāna Zobgala kalendārā.

Rīgā, mākslas skolā iedams, sapazinots ar Akurāteru un Skalbi. To paskubināts, pievērsos rakstniecībai vēl vairāk un nopietnāk un ap deviņi simti piekto gadu nejausi kļuva pat redaktors žurnālam Pret sauli. Tā tas gāja arvien tālāk. No dzejoļiem pie skicēm, tad pie tēlojumiem, recenzijām par mākslas izstādēm, līdz nokļuva pie stāsta un romāna. Ja gribētu atzīmēt visus rakstus, kas manos piedesmit darba gados iespiesti, vajadzētu daudz telpas. Ir pavisam kopā ap 1400 virsrakstu. Pēc šķirām raksti, apaļos skaitļos, sadalās šādi:

Romāni un stāsti	100
Apcerējumi un atmiņas	190
Tēlojumi	340
Dzejoļi	210
Tulkoti dzejoļi	10
Ceļojumu apraksti	30
Feļetoni	90
Atsauksmes un aizrādījumi	330
Tulkojumi	105

Iznākušas grāmatas, romāni, stāsti, tēlojumi — 58, astoņdesmit izdevumos. Divpadsmit luģas—divdesmit izdevumos. Tulkojumi — vienpadsmit grāmatu. Dzejas — trīs grāmatas. Kopīgs eksemplāru skaits — 360 000. Metieni grozījušies visvairāk ap divi līdz trīs tūkstoši. Dažas grā-

matas piedzīvojušas vairākus izdevumus un izgājušas samēra lielā skaitā:

Mana dzīve	8 000	eks.
Ūdeņi	12 000	"
Vēja Ziedi	17 000	"
Aija	20 000	"
Baltā gr.	24 000	"
Mazā baltā gr.	44 000	"

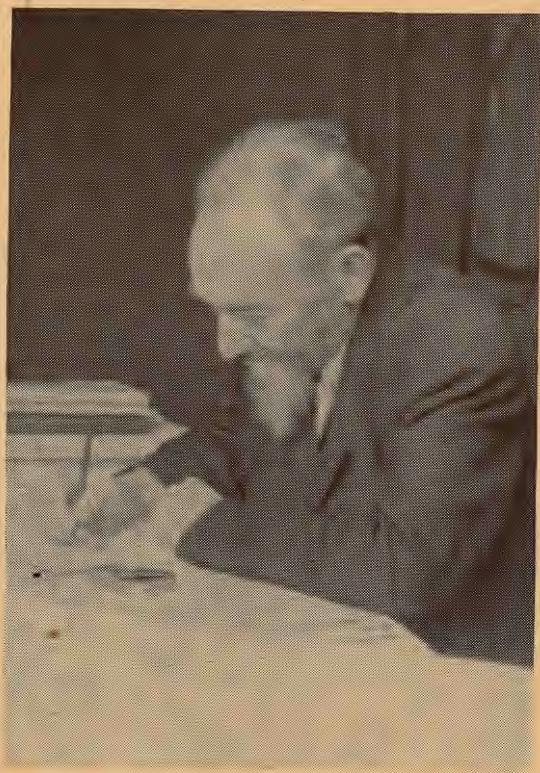
Mani galvenie izdevēji bija Ansis Gulbis, Valters un Rapa, Andrejs Jessens.

Ar naudu, kas ienākusi par Balto grāmatu vien, es būtu varējis nopirkt Mūsmājas ar visu dzīvo un nedzīvo inventāru. Bet netiku mēģinājis to darīt, un tā man šodien nav ne māju, ne naudas. Zināms, patreizējos apstākļos man tās mājas tā kā tā nepiederētu. Bet Balto grāmatu man nevar atņemt neviens. Pat boļševiku gadā tā iznāca, un vācu okupācijas laikā divos izdevumos. Tāpat tā turpina savu ceļojumu trimdā. Viņa iegriežas pat tik šaurās istabiņās, kur dzimtas tikko apgriezties var.

Kāda bijusi mana dzīve?

Visumā laimīga, alpiem nelaimīga, saduroties ar ļauniem cilvēkiem. Būdamas diezgan veselīga, esmu saglabājis labu omu līdz vecumam. Bet mans vecums pastāv tikai gadu skaitā. Pats vēl tāds nejutos nemaz, kaut gan tuvojas septiņdesmitā dzimšanas diena.

Ik pa apaļiem desmit gadiem mēdz man iznākt grāmata Mana dzīve. Tā tiek izdota arī šogad, un tajā nāk klāt pie agrākā satura pēdējais gadu desmits dzīves un darba. Tāpēc šinī vietā lieku punktu.

Pauls M. M. M.

PĀVILS GRUZNA

CURRICULUM VITAE

Pāvils Gruzna, rakstnieks prozaīķis, žurnālistā — feļetonists un mākslas recenzents. Dzimis Cēsis, resp. Ruckas muižinā, kas vēlāk ietelpta pilsētas rajonā. Vecāki latvieši; tēvs Juris no Ķeču pag., kalpu dēls; māte — Made, dz. Miežite, Kokneses dr. Bebru pag., kalpu ļaužu dzimtas. Piedzīvojusi jaunībā arī kļaušu laikus. Pēc tam tēvs bijis kučieris pie dr. tiesneša fon Engelhardta Ruckā, māte par kalponi turpat. Tad par zvaniķi pie Cēsu pareiztic. baznīcas, tad izmācījies par drēbju krāsotāju meistaru un beidzot lauksaimnieks Kalsnavas pag. Miris kā mazmājiņas īpašnieks Cēsis, kur arī paglabāts kopā ar māti. No četriem dēliem un vienas māsas — Pāvils vecākais, dzimis 28. februārī 1878. gadā.

Mācījies draudzes skolā, Rīgā pareizticīgo Garīgā skolā, Garīgā seminārā, izstādamies no pēdējās klases, lai studētu, kas izdevies tikai mūsu patstāvības laikā, bet studijas Latvijas Universitātē (matr. 4869.) pārtraucis maizes darbs, Latvijas Banku organizējot. Sapņojis nodoties mākslai, bet bijis jānododas valsts bankas darbam, jo no mākslas pastāvēt nebija iespējams. Un te nu sākās visa darba mūža dalītenis un šķelums: darbs eksistencei un darbs mākslai. Un arī divas dzīves. Ar 1898. g. sākās dienests krievu finanču iestādēs vietējā Rīgas Valsts bankā, tad pirmā pas. karā pieci gadi evakuācijā Tulā, atgriešanās dzimtenē un darbs Latvijas Bankā līdz pat 1938. g. augustam, kad Pāvils Gruzna no atbildīga bankas posteņa ar Ls 515.— mēneša pensijas aiziet privātā dzīvē. Liekas, nu būs iespēja bezbēdīgi un nodrošināti beidzamo darba posmu ziedot brīvai mākslai. Drausmie notikumi visam tam pārvelk svītru, un viņam kā visu zaudējušam vācu okupācijas laikā atkal jāķeras pie maizes darba: Latv. pašvaldības Mākslas Departamentā kā referentam — drāmatu-

gam teātru nodaļā. Te nu gandarijums tas, ka maizes darbs, resp. ierēdniecība saistās ar mākslu. Te jānodien no 1941.—1944. g. oktobrim, kad jādodas uz Vāciju — bēgļu trimdā.

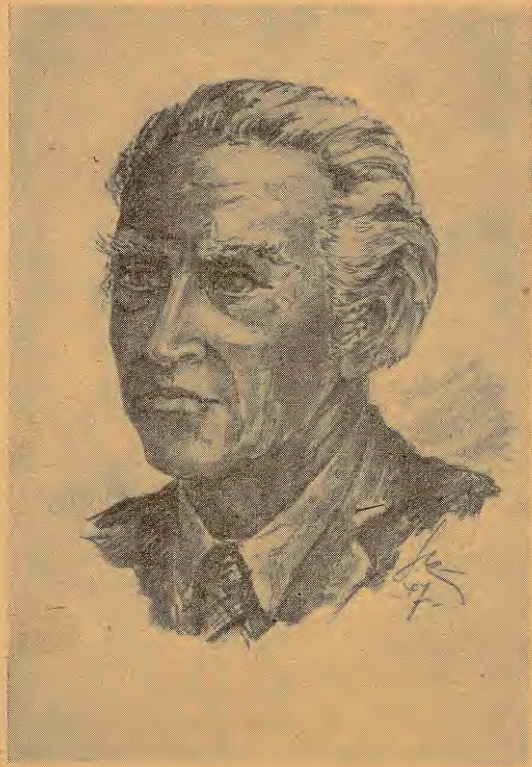
Mākslas gaitās pārdzīvoti šādi posmi, paralēli eksistences darbam. Diletantiskā jūsmotāja periodā pakalpots dažādām mākslām. Gleznieciskas studijas, mākslas un kora dziedāšana. Pirmais mākslinieciskais kvartets — 1900. g. (Sakss, Gruzna, Kornets, Pāv. Jurjāns). Studijas pie Jurjāna, Pjera Langes, Sandera. Mūz. teorijā un diriģēšanā pie Nik. Alunāna. No 1902. g. 10. nov. ar Jaunā Teātra atklāšanu, — tā tenors-solists un aktieris. Vēlāk Ausekļa un Apollo teātros, tad atkal sabiedriskā Jaunā teātri — līdz 1912. gadam. Latvijas patstāvības laikā pāris sezonas Dailes teātri, arī kā teātra kora organizētājs un „bursaku” Pērkoņa kora diriģents. Ar to teātra darbība apstāst.

Rakstniecībā sākts ar 1901. gadu, ieņemot pie krievu avīzēm latvju sadzīves recenzenta posteni. Pirmās mākslas recenzijas un novele Miglā iespiestas Dienas Lapā 1904. gada vasarā. Ar to atklājas stāstnieka, feļetonista un recenzenta ilggadīgas gaitas dažādos laikrakstos un žurnālos. No tiem jāpiemīs: Dienas Lapa, Mūsu Laiki, Rīta Blāzma, Balt. Vēstn., Pirmdiena, Pēdējais Brīdis, Jaunākās Ziņas, Sociāldemokrāts., Latv. Balss, Lidums, Skatuve, Dzelme, Dadzis, Lietuvēns, Svāri, Ho-ho, Atpūtā, īpaši Domas u. t. t. Pirmie garākie stāsti — Svētlaimīgo sala, Dzērājs; stāstu krājums Žults. Romāni: Bursaki — no pareizticīgo garīdzniecības un gar. Semināra dzīves, Pēdējais latavis — no gadu simtu maiņas laikmeta dzīves, žurn. Domas. Tagad trimdā uzrakstīts romāns Jaunā strāva no dekadences 1902.—1912. g. dzīves, kā arī darbā Mamona gaitnieki — romāns no Valsts bankas un Latvijas Bankas dzīves. Jāiznāk arī noveļu krājumam. Vispār, dažādos izdevumos izmētāts ap 50 noveļu un ne mazāk par 100 feļetoniem. Uzrakstīti apm. 35 drāmatiski darbi, lielāki un mazāki, no tiem vairāk pazīstami Ziedu grava, Kad jūra krāc, Uguns krusta zemē (brīvas dabas izrādēm), Uz Brazīliju, Vecpuišu nodokis, Pūra lāde, Mēmais zvans, Linča tiesa un drāmatizējumi — Mērnīku laiki un no Deglava romāna Rīga. Darbi izrādīti savā laikā visos teātros un sevišķi uz lauku skatuvēm. Nacionālai operai pārtulkotas — galvenokārt slavu un

krievu komponistu — 17 operas un operetes, kā pēdējās: Ivans Susaņins un Junefa, arī operetes Sikspārnis un Skaistā Helena — Dailes teātrim. Savā laikā pabūts šur un tur arī ārzemēs, īpaši Reitera kora ceļojumos, kā kora sešgadīgām dalībniekam. Tas deva iespēju arī ieskatīties Eiropas mākslas novados, teātros, mūzejos — no Helsinkiem un Stokholmas līdz Londonai, Parīzei, Šveicei, Prāgai un pat Romai, ko var uzskatīt par svētīgu rosinājumu mākslas dzīvē. Tāpat kā visus tos ceļojumus pa Rīgas, Krievijas un Eiropas centru restorāniem, kas saistīti ar mākslas bohēmas dzīvi. Uz portrejas, ko no Pāvila Gruznas gleznojis akademiķis Dvielis Rīgā, mugurpusē var saskatīt uzrakstu: „miris Parīzē 1950. g. 25. maijā“, kas būtu itin kā pravietojums. Par to tagadējos apstākļos var šaubīties. Jo rakstnieka dzīves fināls nemaz nav ņēmis to virzienu, kāds bija cerēts un pašsagatavots. Ražīga darba posma vietā ir iestājies trimdas veģetēšanas un nīkšanas posms, kur visas dzīves un paralelas divdarbības noslēgumam var iznākt stipri pasīva bilance.

Pāvils Gruzna, izgājis cauri visādiem virzieniem, skolām un „tolkiem“, savā darbībā nevienam no tiem nav pieķēries, kas nenozīmē bezprincīpa stāvokli, bet gan viņa daudzpusības nepārvaramo individuālītāti un tieksmi līdz pēdējam saglabāt neatkarību un brīvību — mākslā. Izejot no sava temperamenta, ne ar ko nesaistīties, jo viss ir pagalam nīcīgs un pārejošs. Viņa beidzamā smaidošā tieksme varbūt ir J. Raiņa iesvētītais „Symbolisms“, kā nākotnes virziens, kura kultam, kā arī „Absolutās unitātes“ filozofijai nodoties Liktenis vairs nav piešķīris vajadzīgā laika. Fināls nav tālu, priekšskaram drīz jākrīt . . . Savā ģimenes dzīvē — Gruzna bija precējies aktrisi, dziedoni — Nadju, dz. Miške, kas savā laikā darbojās Jaunā, Dailes un Ceļojošā teātrī un patlaban pavasarī Rīgā ir mirusi. Uz te aprakstīto Gruznas Pāvila raibo māksliniecisko dzīvi var atskatīties viņa vienīgā meita Ņina, kas daudz maz pazīstama kā Rīgas radiofona dziedone un divas sezonas kā Valmieras teātra dziedone — aktrise.

Flensburgas Mirvikā
19. I 1947.

J. Sarina

JĀNIS SARMA

„CAUR PARKU IZGĀJA PORUKS ...“

Es atceros to vēl kā šodien ...
Caur parku izgāja Poruks,
Kārlis Krūza.

Ziemeļos oktobra vidus ir jau pelēks un rudens skumju apņemts laiks. Pie Bodenas ezera, Vācijas dienvidos, tas vēl ir pavisam vasariģi svaigs un gaišs. Ezers tad savā zaļgani zilajā rāmumā ietver Alpus, kuŗu virsotnēs vietām rēgojas maigi violeti sniega laukumi, un arī platanes un kastaņas, zem kuŗām vēl pilnā krāšņumā lepojas rudens ziedu plantācijas. Trūkst tikai putnu čalu, jo strazdi gan vēl lido veselīem bariem, bet savas svilpes viņi pametuši pavasara mājvietās.

Klusās un dzidrās dienas gaišumā gar Bodenas krastu Lindavā pastaigājās sirmgalvis. Viņš vēroja Alpus un reizēm apstājās arī pie apstādījumiem. Viņa tērps bij vairs ne pirmā svaiguma, to pašu varēja arī teikt par platmali un kakla saiti. Tāpat arī rūpīgi spodrinātās kurpes rādīja, ka kurpnieks tur ne vienu reizi vien izmēģinājis savu mākslu.

Kad, apstājies pie ostas vārtiem, sirmgalvis meta gaisā kādas maizes garoziņas, ko neganti ķērkdamas tai pašā acumirkli satvēra kaijas, viņam tuvojās pajauna dāma, kas no tālienes izlikās tērpusies pavisam eleganti. Tuvumā aplūkotam, tomēr arī viņas tērpam trūka istā šika. It īpaši uzkrita baltās kurpes, kas nebij piemērotas oktobrim un bez tam bij arī dāmas kājām par lielām.

— Verzeihen Sie bitte ... viņa uzrunāja kungu vācu valodā, bet tūliņ turpināja latviski:

— Piedodiet — vai jūs neesiet Granta kungs? —

— Jā, tas es esmu, sveiki! ... Bet? ...

- Jūs mani neatceraties? —
- Tomēr! Tagad atceros: jūs esiet manas meitas draudzene, Vaļņa kundze? —
- Protams! Bet arī es jūs tūliņ nepazīnu, Granta kungs! —
- Jā, mani gadi ... Bez tam arī tā āriene ... Daudz, daudz kas kļuvis citāds ... Vai dzīvojiet Lindavā? —
- Nē, Bregencā. —
- Ā — nu tas jau tepat pie Lindavas, labu desmits minūšu brauciens. —
- Bet tomēr, lai atbrauktu šurp, man vajadzēja atļaujas, ko ieguvu tikai pēc apnikstamas klejošanas pa iestādēm. —
- Jā! DP nav viegli ceļot! — Grants nopūtās.
- Bet jūs, Granta kungs, vai dzīvojiet šeit? —
- Nē, es dzīvoju Rāvensburgā. —
- Nepazīstu. Vai tā liela pilsēta? —
- Apmēram līdzīga mūsu Jelgavai, bet pilnīgi kara neskarta. Ar saviem viduslaiku mūriem un torņiem Rāvensburga var noderēt kā ilustrācija kādai vēstures grāmatai. —
- Abiem pienāca jauneklīs isās sporta biksēs un kareivja somu plecos.
- Vai drīkstu traucēt? — Dzirdu, ka esiet tautieši ...
- Augusts Meldris. —
- Visi sasveicinājās.
- Vai jūs no tālienes? — Grants apjautājās.
- Dzīvoju līdz šim pie paziņām Fronhofenā, tas ir tepat, netālu no Rāvensburgas. Tagad braucu uz Freiburgu, jo esmu uzņemts tur universitātē.
- Pēc izskata jūs gan vairāk atgādināt pēdējā nekā pirmā semestra studentu, — Vaļņa kundze drusku pazobojās.
- Jaunais cilvēks parādīja glītu un baltu zobu virkni.
- Ko lai dara, — viņš smējās, — divus gadus novaļājos pa ierakumiem un bunkuriem, vienu ziemu drebinājos aiz dzeloņstieplu žoga — tā tas laiks pagāja. Tikai šai pavasarī paguvu nobeigt ģimnaziju. Labi, ka laimējās iekļūt augstskolā. Visiem jau tas neizdodas ... —
- Kādu laiciņu viņi stāvēja piestātnē, vērodami rijīgās kaijas.

— Tie ir veci putni, — Grants teica, — jo savu veiklibu viņi ieguvuši tais labajos laikos, kad še pāri ezeram no Romanshornas plūda nemitīga ceļotāju straume. Tagad kajas iegūst ļoti maz. —

— Kaiju rijība man atgādina, ka neesmu šodien vēl ēdis pusdienu, — students teica, — kā būtu, ja mēs uzkāptu tur, viesnīcas verandā? Man liekas, no turienes ezers būs pārredzams vēl labāk un kādu tasi melnas kafijas, man šķiet, arī tur dabūsim! —

Grants un Vaļņa kundze bij ar mieru. Viņi uzkāpa verandā, ap kuŗas balustrādi vijās sārts meŗa viņājs. Pie kāda galdiņa tur sēdēja vācu meitene, nodūrusi acis romānā, bet tālāk tipisks švābs ādas biksēs, zaļganā vamzī ar brieŗraga pogām un naglotiem tankiem kājās. Pīpēdams tievu cigarillo, viņš pūta dūmus pret aizslēgotajiem viesnīcas logiem. Vairāk viesu nebij, kāpēc veranda ar krēsliem un galdiņiem izskatījās nepatīkami tūksnesīga. Visi trīs DP novietojās ap vienu galdiņu, kur tūliņ piesteidzās novārdzis apalpotājs.

— Bier? — viņš jautāja.

— Dreimal Kaffee! — students komandēja.

— Acumirkli! —

— Tikai šie divi šķidrumi viņam vēl atlikuši no agrākās pārpilnības un, protams, alum viņš dod priekšroku, — Grants piezīmēja.

— Tie paši ļoti maz atšķiras viens no otra kā krāsā, tā arī garšā! — students smējās.

Viņi sameklēja sviestmaizes, kas bij diezgan plānas un nevarēja arī lielities ar sviesta daudzumu. Vaļņa kundzei somiņā bij daŗi āboli, tos viņa izdalīja starp visiem trim. Dzerdami kafeju, viņi aprauti pārrunāja savus apstākļus. Šīs sarunas drīzi apsīka, jo apstākļi bij apmēram visiem līdzīgi un nebij nekāda prieka pie tiem kavēties. Studentam bij divas cigaretes. Viņš piedāvāja vienu Vaļņa kundzei, kas mirkli kautrējās, tad paņēma. Bet nevienam nebij sērkoņņu, kāpēc vajadzēja saukt kalpotāju, kas sadabūja šķiltavu.

— Jūs, Granta kungs, laikam nepīpojiem? — Vaļņa kundze it kā juta vajadzību atvainoties.

Grants papurināja galvu. Labu brīdi valdīja klusums, tad Grants pēkšņi jautāja:

— Vai ziniet, kas šodien par dienu? —

— Jā, šodien trīspadsmitais oktobris! Students pakalpiģi attrauca.

— Tas protams, jā, bet es domāju, kas šai dienā noticis? —

Studenta un Vaļņa kundzes sejās tēlojās diezgan kūtra ziņkāre.

— Es gan nevaru iedomāties, kas tik svarīgs būtu šai dienā noticis? — students teica, iemezdams nopīpētās cigaretes galu pelnu traukā.

— Šai dienā taisni pirms septiņdesmit pieciem gadiem ... Grants vilcinājās, skatīdamies te studentā, te Vaļņa kundzē. Viņa pabeidza sūkt cigareti, ielūkojās rokas somiņas spogulītī, vai nav jāatjauno lūpu krāsa, tad pagrozīja galvu.

— Es tiešām nezinu — nevaru atcerēties! —

— ... Druvienas Prēdeļos piedzima Jānis Poruks! — Grants nobeidza iesākto teikumu.

— Ak jā, protams! Nu es atceros! — Students iesaucās tik strauji, it kā atbildētu pārbaudījumā, — ģimnazijā taču mēs Poruku ņēmām veselu mēnesi! —

— Gadi un dati taču tik ātri pagaist no atmiņas! — Vaļņa kundze sevi aizbildināja, — un galu galā tiem jau arī nava sevišķas nozīmes.

— Tāpat kā cilvēkiem pašiem, kaut arī viņi būtu lieli mākslinieki! — Grants piebilda, skumji pasmaidīdams.

— Tā nu tiri nav! — Students saslējās. — Dzejnieki un mākslinieki mums atklāj jaunas patiesības, rāda jaunus ceļus daiļuma meklēšanā, tāpēc mēs par viņiem mācāmies ...

— Lai, no skolas aizgājuši, aizmirstu tikpat viņu dzimšanas un miršanas dienas, kā arī viņus pašus, un ja avīzes mums par to neatgādina, tad ...

— Bet ja mums viss, ko kādreiz esam mācījušies, jāatmin ... es nezinu ... — Vaļņa kundze it kā aizvainota gribēja aizstāvēties, bet nezin kāpēc sakautrējās un aplusa. Grants turpināja:

— Ne jau godīga aizmirstana ir tas ļaunākais. Skumji ir tas, ka, ja mēs dažreiz arī atceramies rakstnieku vai

mākslinieku, tad kā garām ejot, pavirši un vienaldzīgi. Viņu dēļ mēs ne reizi neatraujam mutei maizes kumosu, ne arī agrāk pieceļamies vai vēlāk aizejam gulēt. Pat, varbūt, neatsakāmies no cigaretēs, kas mums ...

— Te man atkal jāpretojas jūsu domām, — students teica. — Meža kapos mums uzcelti pieminekļi ļoti daudziem mūsu kultūras darbiniekiem, to starpā arī Porukam. Un ja vien nebūtu uzbrukusi šī nelaime, tad mēs ...

— Būtu pieminekļus uzcēlušī arī vēl daudziem citiem! Jā, droši vien! —

— Un bez tam — mēs taču Poruka pišļus pārvedām no Lauciņu kapiem uz Meža kapiem un Zaļkalna darinātā Sērojošā meitene uz viņa kapa ir tiešām īsts mākslas darbs, tā kā ... — Vaļņa kundze pat paraustīja plecus.

— Tā kā jūs nesaprotiet, ko mēs vairāk spētu darīt Poruka labā? Granta balsi izskanēja ironija.

— Kad es gāju ģimnazijā, — Vaļņa kundze risināja savu domu tālāk — tad gan mēs ar Poruku ilgī nekavējamies. Mūsu latviešu valodas skolotājs, kas pats bij kritiķis, Poruku neatzina. Viņš aizrādīja mums, ka tādi bāli nikuļi un sapņotāji mēnesnicā, kādus tēlojot Poruks, esot tipi, kas dzīvē nederot. Tie arī esot pavisam sveši latviešu dzīves uztverei un tāpēc esot pat kaitīgi, ja tādus kultivējot literātūrā, kur lasītājiem pienākoties atrast veselīgā un dzīvespriecīgā pasaules uzskata paudējus. Viņš ļoti slavēja rakstniekus, kuŗu tipi vai nu cīnoties par kādām reālās dzīves balstītājām idejām vai arī baudot dzīvi kā pašvērtību. Mēs, meitenes, viņam gan drusku pretojāmies, jo mums patika Poruka romantiskā dzeja. Zināms, tagad arī man tā izliekas naīva un pārspīlēti jūsmīga, jo tagad es labi zinu, ka patiesībā nav ne tādas mīlestības, kādu to tēlo Poruks, nedz arī sasniedzami ideāli, par kuŗiem viņš jūsmo. —

— Es gan domāju, — students teica, — ka nevaram prasīt, lai rakstnieks tēlo to un to tādā veidā, kā tas mums patīk. Viņš taču ir mākslinieks un tāpēc brīvs vielas un pieejas izvēlē. Tomēr savus darbus viņš spēj radīt tikai saskaņā ar vīdi, kuŗā dzīvo, un savu attīstību. Vispār rakstniekam jāpakļaujas savam laikmetam. To mums ļoti labi aprādīja mūsu literātūras skolotājs ģimnazijā. Tā kā nu Poruka izglītības gaita ir diezgan saraustīta un tāpēc nepil-

nīga, bet ar vidi, kuŗā viņš dzīvojis, tam īsteni trūcis garīga kontakta, viņa darbi nav tādi, kādi varētu būt citādos apstākļos. Tomēr sava vieta mūsu literātūra Porukam ir, un to laikam neviens negribēs noliegt. Saprotams, tagadējā laikmeta cilvēkiem un īsteni mums, jaunatnei, Poruks spēj dot maz, tāpēc arī jaunatne, atstājusi skolas solu, viņu atceras diezgan vāji. Dzīve taču ir mainīga, vai ne? Tagadējā jaunatne sapņo citus sapņus, cenšas pēc citiem mērķiem kā Poruka laikā, tāpēc tai vajadzīgi arī citi dzejnieki, kas viņas mērķus spēj apgaismot. —

Students runāja ļoti droši un noteikti un ar gaiši nojauzamu pārākuma un pašapziņas uzsvērumu. Bij redzams, ka viņš ļabi iegaumējis skolotāju diktētās patiesības un tāpat arī svaigos avīžu saukļus. Kad neviens nekā neatbildēja, jaunais cilvēks jutās aicināts savas domas vēl paplašināt.

— Īsteni ņemot, — viņš teica, — mēs lasām aizgājušo laikmetu rakstnieku darbus vairāk tāpēc, lai redzētu, cik tālāk jau esam aizgājuši. Anša Vairoga pārļu zvejošana mums liekas jocīga tāpēc, ka tagad taču ikviens jo viegli iekļūst ģimnazijā. Nav tagad arī iespējami vairs tādi Cibīņi, kāds tēlots Kaujā pie Knipskas, jo Latvijā bij gādāts par to, lai skolā nevienam nebūtu jācieš trūkums. Tāpat tas bij arī ar Poruka fantastiskajiem izgudrotājiem un nesaprastajiem domātājiem. Latvijā ikviens varēja savas spējas parādīt un par to, ka dēls vai meita domāja citādi nekā vecāki, arī neviens viņus nenosodīja. Tātad, pēc manām domām, pilnīgi pietiek ar to, ja mēs skolā kaut cik iepazīstamies ar mirušo rakstnieku dzīvi un darbiem. Svarīgākie mums ir mūsu tiešie pienākumi, bet ja tie mums atļauj, tad mēs vispirms interesējamies par tiem rakstniekiem, kas mums apgaismo šos pienākumus. —

Iestājās gaŗāks klusuma brīdis, tā ka Vaļņa kundze un students jau ticēja, ka viņu izteiktās domas pārliecinājušas arī Grantu. Bet viņš, it kā savācis jaunus iebildumus, sāka atkal runāt:

— Es jūs abus ļoti ļabi saprotu, — viņš teica, — jo savā laikā varbūt vēl asāk nekā jūs pretojot tam, par ko rakstīja Poruks. Vispār jau tas bij laikmets, kad likās, ka nevien jaunatne, bet pat visa sabiedrība ir nostājusies naidīgi pret

Poruka domām. Parādīt Porukam savu pārliecību man nebij grūti, jo bijām nevien studiju, bet arī fakultātes biedri un diezgan bieži sastapāmies, jo īpaši vasarās, kad viņš atbrauca ciemos pie Ēversiem Dzērbenē.

Tātad jūs paziniet Poruku personīgi? — iejautājas Vaļņa kundze, — tas nu gan ir interesanti! — Viņas balss tomēr rādīja, ka interese par Poruku radīja tikai tas apstākļi, ka ne krastmalā, ne arī ezerā nebij nekā, kas varētu saistīt.

— Par Poruka dzīvi esmu dzirdējis ļoti dažādas domas, — students teica, — būtu interesanti dzirdēt, kādu iespaidu guvīet no viņa personīgā saskarē? —

— Galvenais, — Grants sāka stāstīt, — bij tas, ka mēs Poruku nepavisam nemēģinājām saprast, kas taču būtu pats pirmais labu biedru pienākums. Var jau būt, ka tas bij tāpēc, ka visi bijām praktiski arodu cilvēki, domājām tik par to, kā jo ātrāk nobeigt studijas, atrast piemērotu, labi atalgotu darbu, lai tad ņemtu no dzīves visu to, ko tā jau devusi ļoti daudziem citiem. Protams, mēs ticējām, ka iegūsim šīs lietas vēl lielākā mērā, iegūsim tik daudz baudu un laimes, ka visi citi mūs par to apskaudīs. Es laikam biju vislielākais praktiķis mūsu paziņu pulcīnā, jo vienmēr visu aprēķināju un izsvēru tā, lai nekur neciestu zaudējumus. Poruks bij citāds. Viņu maz interesēja formulas un praktiskie darbi, ko prasīja pārbaudījumos. Viņu saistīja problēmas un iespējas, ko ķīmijas atradumi solīja nākamībā. Viņš to visu apvienoja ar gara problemām un centās izvērst kādā īpatnējā filozofijas sistēmā. Mūs šīs viņa domas kaitināja un pat apvainoja, jo likās, ka Poruks ar tām grib rādīt, ka ir par mums spējīgāks un prot atrast problēmas tur, kur mēs redzējam tikai vienkāršas ikdienas parādības.

Vispār, viņš bij mazrunīgs, arī tuvu paziņu starpā, un jo īpaši plašākā sabiedrībā. Taču dažureizi arī viņā radās tīri cilvēcīga vēlēšanās atklāt kādam savas domas, varbūt arī atbrīvoties no tām. Visbiežāk viņš tad mīlēja runāt ar mani. —

— Tu, — viņš to izskaidroja, — lai gan līdz ausīm sēdi bezjēgas practicīsmā, tomēr esi godīgs cilvēks. Tu nenoliedz, ka nesaproti irreālo pasauli, kas slēpjas aiz reālajām lietām. Viņi turpretī ir meļi, jo kaut gan nojauž, ka šāda

pasaule ir, tomēr to noliedz, domādami tādā kārtā no tās atbrīvoties. —

— Arī es noliedzu šo pasauli, — es asi atcirtu, — jo kāpēc gan man atzīt to, par ko man nav nekādas jēgas? Cilvēka uzdevumiem un pienākumiem ir robežas, kuŗām pāri sniegties nav iespējams. Ja kāds to dara, tad tas ir fantastis un sapņotājs. Tāds arī nespēj sekmēt dzīves tālāko attīstību, jo attīstība un progress nav nekāds sapnis, bet visu sīko, praktisko vajadzību apvienošanās cilvēka veselā prāta vadībā. —

— Es domāju taisni tāpat kā jūs toreiz, Granta kungs! Students pārtrauca runātāju un, aizmirsis, ka visas cigaretes izpīpētas, neapzinīgi taustīja pēc tām krūšu kabatā. Vaļņa kundze klusēja un Grants turpināja:

— Progress? — Poruks domīgi jautāja, — kas tad gan ir šis tavs progress? Reizi dzīvoja un ciniņās grieķi, pēc tam romieši, tālāk inkvizītori un ticību reformātori sagādāja nāvi un ciešanas daudz lielākam ļaužu pulkam nekā grieķi un romieši savos kaŗos. Protams, arī Napoleons domāja par progresu. Bet kas tālāk? —

— Kas tālāk? — es tūlīņ neapķēros, ko atbildēt.

— Jā — cik ilgi gan vilksies šī tava progresa veidošana? —

— Kas to lai zin! — es atcirtu, — droši vien tik ilgi, līdz zemes virsū atliks kaut viens cilvēks. —

— Un šis pēdējais progresa veidotājs tomēr nebūs ticis tālāk kā pirmais, kuŗš Paradīzes dārzā uzsāka progresa veidošanu, — Poruks pasmejās. — Kāda gan, pēc tavām domām, vairs tad ir nozīme tik ļoti cildinātajam progresam? —

— Bet vai tad tavs Cibiņš un Ansis Vairogs panākuši ko vairāk? — es tāpat atjautāju.

— Es nezinu, — Poruks paraustīja plecus, — kāpēc vispār kādam kautkas jāpanāk ārpus sevis? Vai cilvēks nav vairāk cilvēks tad, ja sevi jūt stāvoklī, no kuŗa spēj pārredzēt un novērtēt visu, kas noris viņā pašā un arī pasaulē? Vai šāda cilvēka dvēselē nav par cildenu, lai padotos zelta varai, lai pavadītu aukstās ziemas un tveicīgās vasaras naktis maldos un slepenās aizdomās, bet dienas ziedotu medībām pēc iedomātas varas, bez žēlastības sa-

miņāt kā puķes tā cilvēkus un tīra gaisa vietā, ko viņai piedāvā kalni, jūra un mežs, ieelpotu asins smaku? Un, beidzot, savas dzīvības galā, sēdēdama vai nu tronī vai uz zelta maisiem, dzirdētu, ka pēc tās klabina zobus nāve? —

— Man liēkas, ka šādi noskaņotas dvēseles, kā tu viņas vēlies, nekad nesapratīsies ar citām, parastajām dvēselēm? —

— Taisni otrādi — šīs dvēseles jo labāk sapratīsies ar citām, jo taču reālās lietas parastī rada cilvēku starpā ķildas, ienaidu un riebīgas iekāres, kurpretī lietu mūžīgā puse, ko taču neviens nespēj piesavināties, kas nevienam arī nevar piederēt, var tikai cilvēkus vienot un pie tam padarīt viņus arī tirākus. —

— Tātad pēc tavām domām, — es gandrīz ar dusmām iesaucos, — tavi nereālie sapņotāji tad nu būtu tie istie cilvēcības nesāji un augstāko vērtību glabātāji? —

— Nesaprotu, kāpēc lai viņi būtu nereāli? — Poruks jautāja. — Es šos cilvēkus redzu mūsu dzīvē kā istenus un pilnīgi reālus. Viņi dzīvo un elpo to pašu gaisu, ko visi. Tikai — viņi gan staigā reālajā pasaulē, bet savu spēku un izturību rod irreālajā. —

— Bez šaubām, šāda divatnēja dzīve viņus padara tikai nelaimīgus! —

— Kāpēc gan tā? —

— To jau tu pats tēlo Baltajās drānās! Vai tad Krišjānis ir laimīgs? —

— Krišjānis nav laimīgs taisni tāpēc, ka nespēj pacelties līdz šai otrai savas dzīves dziļākai izpratnei. Jā viņš to varētu ... —

Poruks piepeši apklusā, kādu brīdi sēdēja, tad, ne vārda neteicis, piecēlās un aizgāja.

Mani šādas un līdzīgas sarunas arvienu stipri satrauca. Varbūt tas bij tāpēc, ka biju valdōnīgas dabas, stipri patmīlīgs cilvēks. Es nesapratu, kā gan Poruks var nodoties tik neatrisināmu jautājumu pārdomām, kad ir vēl jauns un kad viņam ir draugi, kas tik labprāt grib būt viņa padomdevēji un pamācītāji? Vai viņš ar to negribēja mums rādīt savu pārākumu? Vai arī lepnumu? — Bet ar ko tad viņš varēja lepoties? Mēs visi bijām daudz bagātāku tēvu dēli nekā viņš un savus eksāmenus arī likām citīgāk. Tā tad

viņam nebij ar ko lepoties! Un tā tad viņam nebij arī tiesību just sevi par mums pārāku! Un es vēl asāk un niknāk uzbruku viņa domām, kad vien man tam radās izdevība. Vai nu viens pats vai citu klātbūtnē es centos viņu pārliecināt, ka veselais prāts liek visiem domāt taisni tā, kā domāju es.

Tagad es saprotu ļoti labi, ka ne Poruka lepnums, ne viņa iedomība bij tie, kas mani tā satrauca. Tas bij viņa gara pārākums, kas nospieda mani un manus biedrus. Nekas mūs tā nenomāc, nekas nerada mūsos tādu uzbrukuma kāri, kā apziņa, ka esam garīgi seklāki. Mums liekas, ka taisni tas, kas otram šai ziņā dots vairāk, ir mums pašiem atņemts.

Varbūt manu aso vārdu apvainots vai sarūgstināts, Poruks sāka no manis izvairīties. Viņš sargājās palikt ar mani divatā un, ja tas nejauši izgadījās, tad centās runāt par šādiem tādiem sīkumiem. Tas savukārt apvainoja mani. Vai tad es nebiju viņa biedrs un kommittionis? Vai es negribēju tikai viņa paša labumu? Ak, mēs taču tik bieži pārāk labi zinām, kas otram ir visnoderīgāks! Un es spītīgi turpināju meklēt viņa sabiedrību un mēģināju, cik vien iespējams, ievilkāt viņu sarunās. —

Jauno cilvēku Granta stāstījums acīm redzot jau garlaikoja, bet viņš vēl nebij piemirsis ģimnazijas disciplīnu, kas prasa, lai skolnieks mierīgi noklausās skolotāja sausajā priekšnesumā. Savu nemieru viņš maskēja, nodarbinādams rokas sīkām, nenozīmīgām un neuzkrītošām kustībām.

Vaļņa kundze sēdēja nekustīgi, vērdamās skatiem pāri ezeram un laikam domādama kādas savas domas. Grants, kā likās, par viņiem bij piemirsis un runāja it kā pats sev un gribēdams atbrīvoties no kāda iekšēja smaguma.

— Reizi, — viņš turpināja, — mēs, vairāki studenti, bijām izbraukuši pie Cīruļiem Rūjienā. Mūsu starpā bij arī Poruks un Kalkūņu Asers. Poruks šoreiz bij labā garastāvoklī un tāpēc runīgs un omulīgs. Asers, vispār smalkjūtīgs un sirsniņš cilvēks, cienīja Poruka darbus vairāk par mums visiem, kāpēc arī Poruks nepretojās, kad Asers novirzīja saruna uz viņa Pērļu Zvejnieku.

— Tu, — Asers uzmanīgi teica, — tomēr nevarēsi noliegt to, ka Ansis Vairogs nav latviska gara bērns un ka viņa raksturā ir mums latviešiem svešas iezīmes? To var

jau tūlīn spriest no tā, ka viņa rīcībā neredz ne mazākās atskaņas no visa, kas pašlaik noris mūsu sabiedrībā, kur viss, viss prasa, lai mēs apzinātos savu spēku un gribu cīnīties tautas labākās nākotnes dēļ. Tāpēc tu nevari ņemt man ļaunā, ka es apzīmēšu Ansi par nenacionālu tipu un tāpēc arī bez pozitīvas vērtības. Viņš ir mums latviešiem svešas pasaules fantastisks darinājums. —

Kā jau parasti, Poruks klausījās it kā vienaldzīgi un it kā drusku augstprātīgi, un viņa seja bij mierīga un vēsa. Es gribēju arī no savas puses atbalstīt Asera domas, bet nepaguvu vēl sameklēt attiecīgus vārdus, kad jau Poruks sāka runāt pats.

— Tu, — viņš teica, — tāpat kā daudzi citi, apzīmē Ansi Vairogu par nelatvisku raksturu. Tomēr es savās bērnu dienās Druvienā esmu satapis un vērojis cilvēkus, kas mani ierosināja radīt Anša tēlu. Šie cilvēki protams nebij tādi, kas durtos acīs. Viņi nerādīja sevi krogū vai citur kur mēdz plāties jautrie dzīves baudītāji un ikdienas slavinātāji filozofi. Bet vai tad ar to teikts, ka tādu klusu savrūpgaitu gājēju nemaz nav? Es viņus tomēr saskatīju un nācu pie atziņas, ka viņu ceļš nebūt nav ne fantastisks sapņojums, nedz nereāla mākoņos skatīšanās. Viņi dzīvoja un domāja tā, kā to prasīja viņu prāta un jūtu satvars. Vai cilvēks, kas seko savam prātam, savām jūtām, ko viņš taču mantojis un izveidojis savā zemē, ir nenacionāls, ja viņa domas nesaskan ar viņa tautas brāļu domām?

Aserš klusēja un Poruks turpināja:

— Šie cilvēki jūtas, un ir arī patiesībā vientuļi. Bet vai tas ir viņu trūkums? Man šķiet, ka taisni vientulība nosaka cilvēka vērtību? Muļķis, kaut arī tas tērpies purpurā, jo smagāk sajūt savu muļķību vientulībā, kāpēc arī cenšas no tās vairīties, kamēr apdāvinātais un cildenais ar savām domām padara interesantu pat vistuksnesīgāko dzīvi. Jo kāds ir sabiedriskāks, jo viņa domas un vēlēšanās ir nabadzīgākas un banālākas. Pasaulē jau nav necik plašas izvēles, kāpēc domājošam cilvēkam jāizšķiras, vai nu starp vientulību vai banālītāti. Ievēro tik, ka tā cildinātie dienas jeb aktīvie cilvēki allaž runā par to, kā pavadīt laiku. Turpretī tie, ko tu apzīmē par sapņotājiem, laiku nevis pavada, bet izmanto savām domām, kas nav viens un tas pats. Es

vienmēr esmu to pusē un turu par īsti reālu tikai laika izmantošanu domām. Ko tad gan panāk šie trokšņainie dienas pavadiņi? Vai pasauli, kurā viņi cenšas tik ērti un patikami novietoties, nenomāc sāpes un trūkums un vai tiem, kas no šīm tumšajām parādībām paguvuši izvairīties, no visiem kaktiem neuzbrūk garlaicība? Un vai visur, kur vien viņi pieskaņas, viņiem neraugās pretī ļaunums un muļķība? Un vai šie dienas varoņi, spārdīdamies likteņa izliktajās cīlpās, neizskatās vairāk nožēlojami nekā laimīgi? —

— Bet visi šie trūkumi nekļūs mazāki, ja no tiem noslēpsimies savos mēness gaismā sapņotajos sapņos, — es nevarēju nociesties, nepārtraucis Poruku, jo es taču jutu sevi par visas aktīvās, drosmes un cīņas aizrautās sabiedrības pārstāvi. — Tikai sabiedrība pati spēj novērst savus trūkumus un tikai viņa spēj veidot īstu, reālu cilvēku, kas spēj strādāt kultūras labā. To atzīst visi, tas ir princips, par ko mums jāstāv un jākrīt, — es nobeidzu ar uzsvāru, jo man likās, ka manas domas ir tik gaišas, it kā lidinās visu acu priekšā gaisā un to neredzēt un neatzīt ir vienkārši stulba iedomība. — Poruku šī mana asā piezīme tomēr, kā likās, neuztrauca, viņš turpināja mierīgi kā sācis:

— Tu un tāpat arī jūs visi citi gribiet mani acīm redzot pārliecināt, ka man jāliecas sabiedrības priekšā ir kā cilvēkam, ir kā rakstniekam. Jūs gribiet, lai rakstnieks iet sabiedrībai līdzī tur, kur tā iet jau pati ar saviem karogiem un dziesmām un lozungiem un lai pie tam vēl apgāvo, ka ir šo lozungu padevīgais kalps? —

Arī pārējie nu kļuva uzmanīgi, sanāca ap mums un Everss drusku aizdomīgi nopietni iejautājās, kas tad pēc Poruka domām īsti esot rakstnieka uzdevums?

Poruks brīdi klusēja, un es domāju, ka viņš, kā jau dažu labu reizi to bij darījis, aizies, nosēdīsies kaut kur nomalē kaktā un neatbildēs vairs nevienam ne vārda. Bet likās, ka šodien Poruku vadīja viņa gaišais ģenijs, viņš gribēja mums sevi atklāt tādā mērā, kā to nebij darījis nekad agrāk.

— Rakstniekam pēc manām domām, — viņš teica, — vispirms jābūt īstam cilvēkam.

— Un kas tad pēc tavām domām būtu šāds īsts cilvēks? — es jautāju, cerēdams, ka nu man būs iespējams

pateikt šai lietā savas domas, kuŗas es, protams, turēju par neapšaubāmām.

— Augstākais cilvēka pienākums, — Poruks turpināja, — ir atrast ceļu uz savu dvēseli, un šis ceļš ir sevis skaidrošanas, sevis piepildīšanas, varētu teikt arī — dvēseles atpestīšanas ceļš. Tikai šāds ceļš ejams īstam cilvēkam. Bet vadīt viņu šai ceļā var tikai mīlestība. Mīlestība, tā ir nogremdēšanās savā dvēselē un līdz ar to sava ārējā cilvēka aizmiršana un atmošanās citā, dievišķā pasaulē. Es nezinu dziļāku problēmu par šo un nezinu arī nevienas lietas, kas būtu par to nepieciešamāka, jo tā saista cilvēku ar nāvi, dzīvību, likteni un mūžību. Bet vai šīs lietas taisni nav vistuvākās, visreālākās un visnepieciešamākās arī ikkatram cilvēkam? Mums visiem ir viens liktenis — reizi mums jāstājas mūžības priekšā. Tā ir vienīgā, drošā un neatvairāmā patiesība pasaulē, no kuŗas nespēj izvairīties neviens, lai kāds viņa svarīgums vai stāvoklis sabiedrībā, lai ar kādiem karogiem viņš iet pūļa priekšā. Mūžība un līdz ar to domas par mūžību ir visreālākais pasaulē. Un lūk, taisni šī visreālākā īstenība ir tā, pie kā turas jūsu nicinātie mēness un nakts ļaudis, un tāpēc viņi arī ir īsti cilvēki. —

Šoreiz arī man neienāca prātā nekas, ko varētu stādīt pretī Poruka domām. Klusēja arī citi un viņš turpināja:

— Jūs jautājat arī, kas ir dzejnieks, rakstnieks? Tāds ir ikviens, kas minētās lietas izjūt un pārdzīvo sevī tik dziļi, tik degoši, ka drīkst par tām runāt. Lai laikmets tiecas ar savām domām un idejām šurp vai turp, dzejnieku tās nedrīkst novirzīt no viņa ceļa — būt dvēseles meklētājam un līdz ar to sabiedrības sirdsapziņai un istās cilvēcības sludinātājam. —

Poruks citēja kādu pantiņu, par kuŗu es vēlāk uzzināju, ka to uzrakstījis Džordano Bruno:

Radīt kas liedz tev, sirds mana slimā,

Darbu tavu kaut paņem necienīgs laiks?

Rēģi kaut staigā pāri zemēm visām —

Augsti debesīm pretī paceli, mans kalns, galvu savu!

Klusumā, kas bij iestājies, atskanēja čuksts: hernhūtisms! Es nezinu, kuŗš no mums to teica, nezinu arī, vai

Poruks to dzirdēja, jo, kad pacēlu acis, viņa vairs istabā nebij. —

Grants nopūtās un turpināja stāstīt:

— Šī pēdējā saruna notika gadsimta maiņā vai arī kādu gadu pirms tam. Kad Poruks pēc tam apprecējās, mēs tikāmies reti un tikai īsus mirkļus. Patiesību runājot, jāsaka, ka mūsu pazišanās pavisam pārtrūka. Uznāca laikmets, kad mūsu zemē norisinājās tik svarīgi notikumi, ka aizņēma mūsu domas tādā mērā, ka Poruku pieminējām reti. Viņš jau arī stāvēja no šiem notikumiem nomaļus, mazākais, no ārpuses vērojot. Viņš saslima, noslēdzās sevī. Kļuva vientuļš, jo agrākie paziņas no viņa atrāvās. Arī es apprecējos, kļuva veikalnieks un rūpnieks, daudzi un dažādi uzņēmumi saistīja manas domas, tā kā Poruka liktenis un pat viņa nāve mani skāra tikai pavirši. Ak — mēs bieži neprotam novērtēt to, kas mūsu dzīvē ir vērtīgākais! Savu sīko vajadzībuņu aizņemti, mēs nepamanām, ka turpat mums blakām sabrūk pasaule, ko Dievs mums grībējis atklāt kā brīnumu, kā pierādījumu, ka ir cilvēki, kuņšos iemit daļa no dievišķā ...

Bet — kāpēc es jums to stāstu? — Grants ar vainīgā smaidu paskatījās Vaļņa kundzē un studentā.

— Es pats to īsti nepēju izskaidrot. Varbūt tā ir tīri egoistiska zaudējuma sajūta, kas mani nospiež par to, ka esmu noraidījis cilvēku, kuņš man vēlējies dot tik daudz? Varbūt es kaunos par to, ka esmu bijis tik liels neprašā un gaidu, lai kāds mani aizbildina? ... Tagad, kad kopš viņa nāves pagājuši 35 gadi, jā — tagad saprotu, ka tas, ko viņš man un citiem biedriem atklāja, bij viņa dzīves patiesais un dziļākais izpaudums. Vienaldzīgi un kā akli mēs klausījāmies viņā un varbūt ar to viņu sāpinājām un apvainojām un tā varbūt arī no savas puses pavairojām viņa vēlākās ciešanas ... Lūk, šī doma mani grauž, rada vainas sajūtu. Tagad es saprotu, cik sīks, cik banāls bijis viss tas, ko es turēju par tik patiesu un vērtīgu. Es nu saprotu arī, kas ir vientulība. Es zinu, ka no tās mūs nespēj paglābt pat vistuvākie cilvēki pasaulē, tiklīdz mūsu domās, mūsu pārlicībā rodas kāds lūzums ... Vientulis kļūst ikviens cilvēks, kas sāk saprast, ka ap viņu valda aprobežotība, piespiestas formas un seklums. Bet ja es pie šādas atziņas esmu nācis

tikai tagad, kad ārējās parādības skar jau mazāk un tomēr jūtos vientulis, kā gan to vajadzēja just Porukam, ja viņa dzīve vēl bij tikai sākumā? Dzīvot bez nevienas tuvas, sapratējas sirds, bez līdzjūtības, bez drauga atbalsta, bez sirsnības un vienmēr dzirdēt tikai zobgalības, paviršu laipnību vārdos ... vārdos! — Un viss, viss taču varēja būt citādi! Šī atziņa mani nomāca visvairāk — viņa 35. nāves dienā ... —

Pēdējos vārdus Grants runāja tā, ka laikam dzirdēja tos tikai pats. Tad viņš apklusā.

Students, kas ar nepacietību bij gaidījis Granta runas beigas, allaž raudzīdamies savā rokas pulkstenī, tagad steidzīgi piecēlās.

— Jā, man nu jāsteidzas uz vilcienu! — Viņš sniedza roku Vaļņa kundzei un Grantam.

— Arī man laiks iet! — Vaļņa kundze teica un atvadījās no Granta. Viņš klusēdams sniedza abiem roku.

— Sveiki! Sveiki! —

Verandā viņš nu palika viens pats, jo kā romāna lasītāja, tāpat arī tankotais švābs bij aizgājuši.

No kastaņa ar klusu paukšķi nokrita dzeltena lapa. Nezin kāpēc Grants dziļā sirsnībā noliecās pēc tās, bet lapa viņa pirkstos saira piecās sīkā lapiņās, kas aizlidoja katra uz savu pusi. Grants skumji pasmaidīja.

Alpi aiz ezera vizēja neizsakāmi maigā un tīrā rožainībā, bet viņš to neredzēja. Arī neviens cits par to nepriecājās, jo krastmala bij ļaužu tukša, nelidoja pat alkātīgās kaijas.

My. G. G. G.

ANGELIKA GAILĪTE

LATVIEŠU DARBA SIEVIETES DZĪVES CEĻŠ

Ir noiets diezgan liels ceļa gabals, un, ja gribētu minēt tikai faktus, to sanāktu laba tiesa, bet tā kā tie saistās ar veselu laikmetu, tad jāatzīmē, kaut dažos vilcienos, arī tas.

Mana dzimtene ir Vecpiebalga. Esmu dzimusi 1884. gada 2. jūnijā (j. st.) Vecpiebalgas ūdens dzīrnvās, ko mans tēvatēvs un tēvs nomāja no muižas 33 gadus. Tikai vēlāk sapratu, cik liela laime tā bija, ka ne Vecpiebalgā, ne apkārtnē nedzīvoja neviens muižnieks. Zviedru laikos abas Piebalgas ir bijušas ķēniņa muižas, bet, krieviem ienākot, Pēteris I tās atdāvinājis kaņavadoņim Šeremetjevam. Šeremetjevi nekad nav dzīvojuši Piebalgā, tur ir bijuši tikai pārvaldnieki, tādēļ piebaldzēni nepazīst „lielkungus“ un zemošanos viņu priekšā; ar to pa daļai izskaidrojams viņu patstāvīgais gars un uzņēmība. Bet savu daļu viņiem arī nācās ciest no pārvaldniekiem, kā to rāda jau Vecpiebalgas zemnieku sūdzība zviedru ķēniņam 1695. g. — Arī maniem vecākiem bija konflikts ar pārvaldnieku (vācieti), un viņiem bija jāzaudē vieta, kur bija ielikts daudz enerģijas un līdzekļu. Mūsu ģimene pārcēlās uz Lubejas dzīrnāvām, kur nākošajā ziemā mira mana māte, abas māsiņas un pavasari arī tēvatēvs. Mēs palikām ar tēvu divi vien. Mana jaukā bērnība bija izbeigusies.

Vēl Vecpiebalgā biju sākusi iet turienes pagasta Upītes skolā. Tur mācījos arī tad, kad vecāki dzīvoja Lubejā. Pēc pagastskolas beigšanas tēvs mani nodeva Vecpiebalgas draudzes skolā, kur biju pirmo meiteņu starpā, kad tām tur atļāva iestāties. Vecpiebalgas draudzes skolā tai laikā bija īstī pedagogi: Jānis Sliede, pārzinis, mācīja ticības mācību un latviešu valodu, Jēkabs Paulītis — krievu va-

lodu, ģeografiju un vēsturi, Jānis Ūdris — matemātiku un dabas zinātnes. Nākamajā mācības gadā mums atnāca pirmā sieviete skolotāja. Tā bija Milda Kronvalda jaunkundze, Kronvalda Atā meita. Viņa bija ļoti stingra pret sevi un tāda pati arī pret mums, meitenēm. Dažiem vecākiem tas nepatika, bet mēs, meitenes, viņu ļoti respektējām, jo viņa audzināja ar savu piemēru. Kronvalda jkdze mācīja vācu un franču valodu. Vecpiebalgas draudzes skolā sagatavojos ģimnazijas 4. klasei. Man bija iespējams mācīties tikai Daugavpilī, jo tur toreiz dzīvoja Andrejs Pumpurs, un Pumpura kundze, manas mātes māsa, mani aicināja pie viņiem dzīvot. Mans tēvs tolaik man nevarēja daudz sūtīt, tāpēc bija jādara kas pašai, tā palīdzēju saviem brālēniem, Pumpuru dēliem, skolas darbos un mazāko māsiņu sagatavoju ģimnazijai. Pēc Pumpura nāves mums nebija mājkalpotāju, tādēļ man ārpus minētiem darbiem bija jāstrādā arī saimniecībā, kādēļ saviem skolas darbiem laika atlika maz, tos veicu vēl vakaros vai kādreiz pat naktī. Labi, ka nebija man pie grāmatām ilgī jāsēž.

Pēc ģimnazijas beigšanas atgriezos Vecpiebalgā pie mātesmātes. To pašu vasaru gāju iesvētes mācībā pie mācītāja Paula Gailiša, kas pirmo reiz tur noturēja vasarā mācību pilsētu skolniekiem. Man bija izredzes dabūt darbu turpat, draudzes skolā, bet laimīgs gadījums mani aizveda uz Rīgu. Tieši mūsu iesvētes laikā Vecpiebalgā bija ieradies Atis Ķeniņš, un mācītājs Gailītis viņam bija ieteicis mani par skolotāju Annas Ķeniņa kundzes meiteņu skolā, ko nākamajā gadā pārvērtā par ģimnaziju.

1903. gada augusta mēnesī ierados Rīgā. Biju laimīga, ka biju kļuvusi patstāvīga. Pie tam es nonācu ļoti interesantā sabiedrībā. Ķeniņi paši bija garīgi ļoti rosīgi. Skolā strādāja citu starpā rakstnieki Saulietis un Viktors Eglītis, bet Emīls Dārziņš deva mūzikas stundas skolniecēm un arī skolotājām, tā vienu mācības gadu biju viņa skolniece. Ķeniņu viesmīlīgajā namā apģrozījās gandrīz visi rakstnieki: Skalbe, Kārlis Krūza, Līgotņu Jekabs u. c., bet Andrievs Niedra, iebraukdams Rīgā, tur atrada naktsmāju: kādā Ziemsvētku sarīkojumā ieradās arī Aspazija un Rainis. Pēc 1905. gada revolūcijas Ķeniņu skolās (toreiz bija arī zēnu reālskola) strādāja Fricis Bārda un Fallijs. Fr.

Bārda bija mierīgs un nosvērts un savās attieksmēs ar visiem īsts kultūras cilvēks. Fallijs turpretī bija neiecietīgs un dzīvoja it kā savā iedomu pasaulē. Viņš bija stipri dāmu izlutināts, un viņam bija nepanesami, ja kāds vai kāda viņu neapbrīvoja un par viņu nejušmoja. Mēs, jaunās skolotājas, bijām diezgan neatkarīgas savos uzskatos, un mums bija pašām sava sabiedrība. Pie Ķeņiņiem, kur sākumā kopā ar otru jaunu skolotāju bijām panzījā, dzīvoja arī stud. Markus Gailītis; pie viņa nāca citi studiju biedri, to starpā Jānis Miķelsons, kas drīz sāka rakstīt ar pseudonīmu Haralds Eldgasts. Sākās jaunības romantika, kas bija mākslas interešu apgarota. Mēs dedzīgi aizrāvāmies ar Richarda Vāgnera mūzikas drāmām, kā vēlāk izpratu, gan vairāk ar to romantisko saturu kā mūziku pašu. Mēs dzīvi sekojām latviešu literatūras jaunākajām parādībām un lieliem malkiem uzņēmām ciltautu literatūru gan tā laika, gan klasisko, — gan oriģinālos, gan vācu un krievu tulkojumos. Varbūt šīs mākslas intereses mūs atturēja no iejaukšanās politikā. Par 1905. gada revolūciju mēs jūsmojām tiktāl, cik tā solīja latviešiem lielākas tiesības. 1905. gadā kādā skolēnu vecāku plašā sapulcē pirmo reizi uzstājos publiski ar runu par ģeografijas mācīšanu latviešu valodā. Mēs gājām arī uz kādu mitiņu Grīziņkalnā, bet vairāk kā klausītāji. Ģenerālstreika laikā, kad mācības skolā bija pārtrauktas, ar lielu aizrautību lasīju Dostojevski.

Ķeņiņu skolā strādāju līdz 1910. gada vasarai. Lieldienās biju salaulājusies ar J. Miķelsonu (H. Eldgastu), kas tad bija beidzis Rīgas politechniku un pieņēmis ģimnazijas skolotāja vietu Vologdā. Vasarā mēs ceļojām pa Somiju, un augustā arī es braucu uz Vologdu. Šī tipiskā krievu ziemeļu pilsētīņa (40 000 iedzīvotāju) sākumā mani ļoti nomāca; man bija grūti pārvarēt ilgas pēc Rīgas un Latvijas. Pirmajā gadā, kad nestrādāju ārpus mājas, uzrakstīju stāstus un tēlojumus, ko biju pasākusi vai uzmetusi Rīgā. Tie sakopotī manā pirmajā grāmatā Ilgas un maldi, kas nāca klajā 1913. gadā Saulieša apgādā Vaļavīksne. Tā izsauca pat polemiku. Par to rakstīja Līgotņu Jēkabs Dzimtenes Vēstnesī, Artūrs Bērziņš Latvijā, tai uzbruka kreisie publicisti V. Knoriņš un A. Upītis, pārmezdami, ka es netēlojot darba sievieti, kaut gan pati esmu tā visu

mūžu bijusi, bet man, lūk, trūka materiālistiskās tendences. Mans pirmais raksts iespiests laikrakstā Latvija 1910. gadā; tā bija recenzija par kādu Hamsuna romānu.

Vologdā izīra mūsu laulība. 1914. gada pavasarī mēs šķīrāmies ar Eldgastu; juridiski laulība šķirta tikai 1922. gadā Latvijā. Eldgasts aizbrauca uz Dienvidkrieviju, es paliku Vologdā vēl divi gadi, un tieši tai laikā es tur īsti iedzīvojos. Pirmo kaŗa gadu psiholoģiski panest man palīdzēja Itālijas ceļojuma iespaidi, ko man deva dienvidu daba un lielā Renesanses māksla. Itāliju apceļoju krievu skolotāju organizētajā ekskursijā 1914. gada vasarā, tieši pirms kaŗa sākuma. Mans ceļojuma apraksts Vērojumi un sapņojumi iznāca grāmatā A. Gulbja apgādā 1920. gadā jau neatkarīgajā Latvijā.

Vologdā strādādama, vasaras un dažreiz svētku brīvdienas pavadīju Latvijā. 1915. gada vasarā sākās bēgļu vilņi no Latvijas. Manas skolas priekšnieks (no 1911. gada strādāju Vologdas pilsētas zēnu tirdzniecības skolā), kas bija arī pilsētas valdes loceklis, bija jau parūpējies latviešu bēgļus nodalīt no pārējām tautībām un bija nodevis viņu rīcībā kādu atsevišķu māju. Man vajadzēja uzņemties tās pārraudzīšanu. Vēlāk mums Vologdā bija trīs latviešu bēgļu mājas.

1916. gada septembrī dabūju darbu Maskavā Marijas meiteņu institūtā par priekšnieces palīdzi. Labprāt devos uz galvaspilsētu, kur beidzot gribēju realizēt savus nolūkus — studēt. No Vologdas šķīroties sapratu, ka tur biju ieguvusi īstus draugus krievu inteliģences aprindās; ar tiem sarakstījos vēl ilgus gadus, arī no Latvijas.

Maskavā man dzīvoklis bija turpat institūtā. Ar krieviem tur satuvinājos mazāk kā Vologdā, jo vairāk satikos ar latviešiem. Studēju vēsturi Augstākajos Sieviešu Kursos, bet ar sevišķu interesi klausījos J. A. Iljina lekcijas filozofijas vēsturē; uz tām gāju arī juridiskajā fakultātē, jo Iljins bija dziļš, īpats domātājs un nesalīdzināms lektors. Šīs lekcijas deva istu garīgu prieku. — Maskavā pārdzīvoju krievu Februāra un Oktobra revolūciju. Pēdējās laikā mēs Marijas institūtā veselu nedēļu bijām ielenkti, jo mūsu institūts atradās tieši pretim Kremlim, Sofijas piekrastē, un sāviņi no abām pusēm gāja mums tieši pāri, tā ka daži

ķēra arī mūsu namu. — Lielas grūtības bija jāpārdzīvo ieilgušā pilsoņu kara laikā, kad pilsētā pietrūka maizes un pārējās visnepieciešamākās pārtikas. Mūsu institūtu likvidēja, pārveidojot to par 1. un 2. pakāpes Padomju skolu un apvienojot ar 1. Maskavas zēnu ģimnaziju. Augstākās klases pārcēla uz 1. ģimnaziju un līdz ar tām mūs, dažus skolotājus. Tā kā apstākļi kļuva ļoti grūti un ģimenes tēvi nevarēja vieni ģimeni noturēt, bija jāmeklē darbs arī lielākajiem bērniem, tā mūsu skolēni saistījās darbā dažādās Padomju iestādēs, kur dabūja vismaz pusdienas; sāka strādāt iestādēs arī daži skolotāji, tādēļ stundas skolā pārcēla uz pēcpusdienu no $1/25$ — $1/28$. Mēs bijām izlikti no institūta dzīvokļiem. Mani uzņēma pie sevis Austra Dāle, kas dzīvoja Pokrovskas rajonā. Tā kā tramvaji negāja, tad vakaros vajadzēja mērot tālo ceļu no Volchonskas līdz Pokrovskai. Skolā biju jau izsalusies — telpas neapkurināja, strādājām mēteļos, cimdos, botēs, — tādēļ bija ļoti grūti pa aukstumu noiet līdz mājām, kas tāpat bija neapkurinātas. 1918. gada vasarā Austra Dāle bija aizbraukusi uz Latviju, es paliku Maskavā, gribēju turpināt studijas, bet tās drīz tika pārtrauktas boļševistiskās pārorganizēšanas dēļ. Ar lielām grūtībām cīnīdamās (iksestdienas kopā ar citām latvietēm braucu uz sādžām pēc kartupeļiem), nodzīvoju Maskavā līdz 1920. gada 1. februārim, kad kopā ar Latvijas pamiera delegāciju, kas oficiāli brauca kā Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji, 6. februārī ieradās neatkarīgajā Latvijā, kur viss šķita kā brīnišķīgs sapnis. Marta mēnesī saku strādāt Ārlietu ministrijā Informācijas departamentā, ko vēlāk pārveidoja par preses nodaļu; tur biju franču preses referente. Latvijā dzīve ritēja ļoti strauji. Strādāju līdz laikrakstos: Latvijas Kareivī, Latvijas Vēstnesī u. c. Biju no pat 1920. gada Latviešu rakstnieku un žurnālistu biedrības biedre. Piedalījos latviešu preses 100 gadu jubilejas rīkošanā 1922. gadā, tāpat arī vēlākajos gadskārtējos sarīkojumos. 1921. gada janvārī iestājos Latvijas universitātē, ko beidzu 1924. gadā, jo man ieskaitīja Maskavā nobeigtos priekšmetus, kas bija kopīgi. Mans diplomdarbs: Jānis Georgs Eizens un 18. g. s. latv. zemnieka raksturojums ievietots 1926. g. Izglītības Ministrijas Mēnešraksta 2. un 3. n-rā. Tai pašā gadā atsevišķā grāmatā nāca kļājā

mans apcerējums par Asizes Franci Pilnības ideāls. No 1921.—1940. g., no dibināšanas līdz likvidācijai strādāju Rīgas Franču licejā par latviešu valodas un vēstures skolotāju. Ar prieku atceros šo skolu, kur bija ļoti noskaņots pedagogu personāls, kur skolēni tika audzināti par istiem latviešiem, bet viņiem tika dotas arī iespējas iepazīties ar Rietumu kultūras sasniegumiem. Daudzi no viņiem ir pierādījuši savu dedzīgo dzimtenes mīlestību darbos.

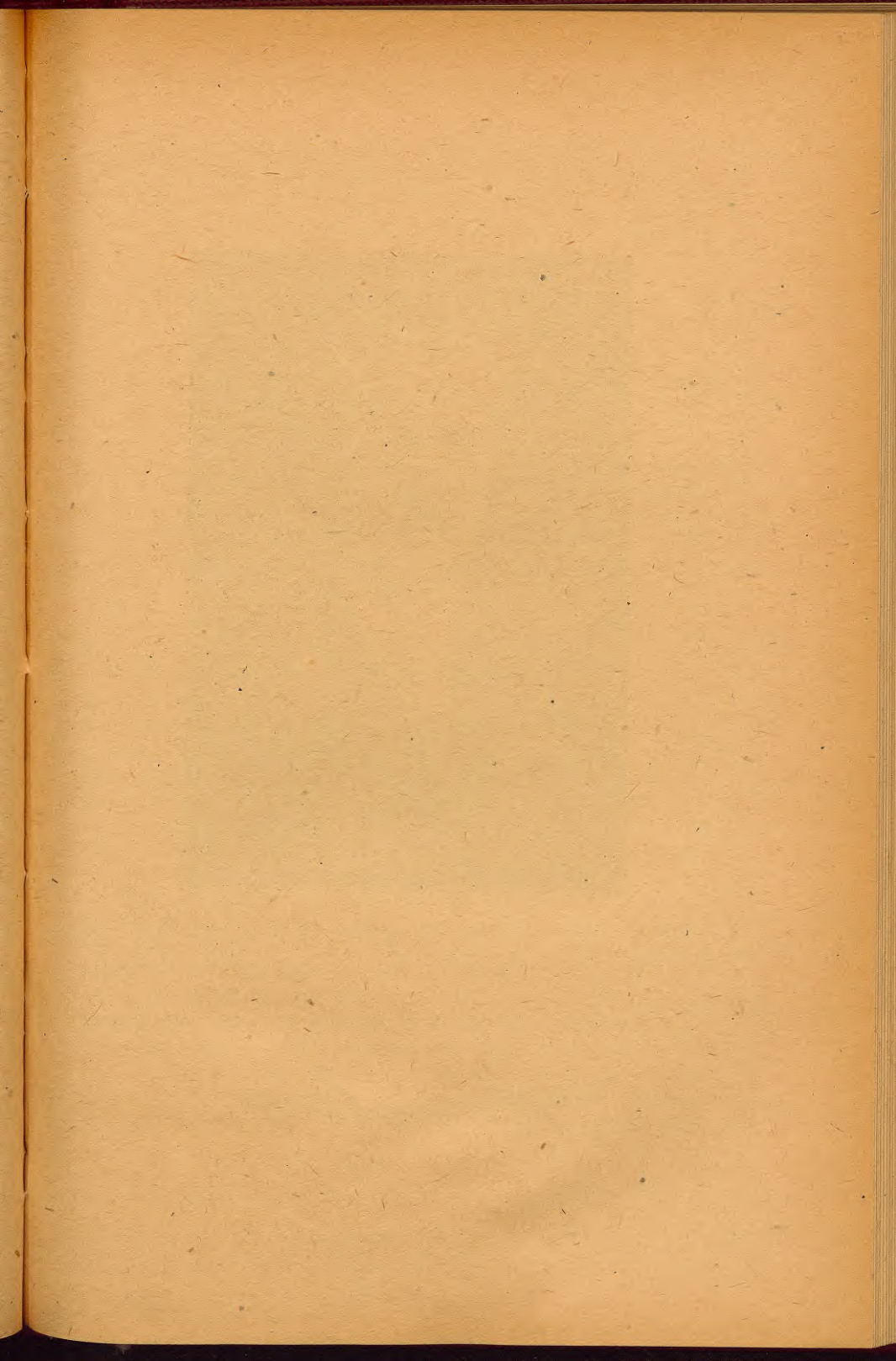
Tā kā divās iestādēs nevarēja darbu apvienot, tad ar 1924. gadu strādāju tikai skolā.

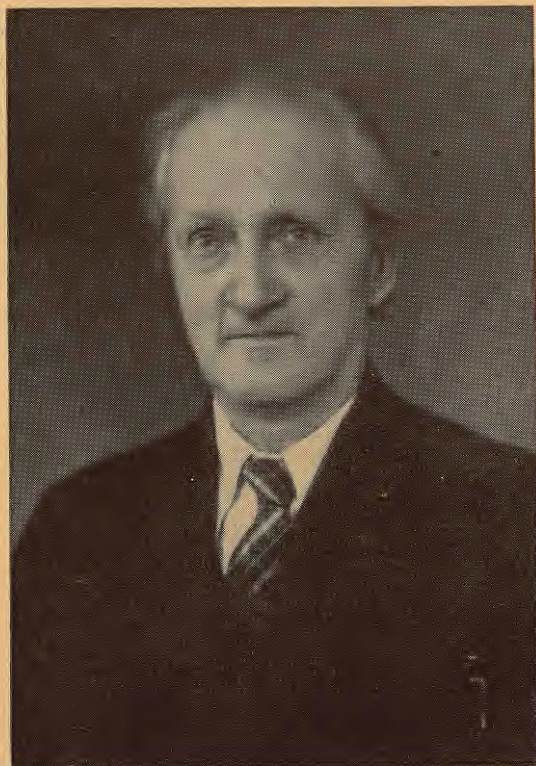
1925. gadā J. Rozes apgādā iznāca manas grāmatas Ilgas un maldī otrs izdevums un 1926. g. turpat arī jauns stāstu krājums Grēcinieces, bet 1922. g. J. Rapas apgādā sērijā Rakstu Avots stāstu grāmata Dzirkstis sniegā. — Periodikā esmu rakstījusi Ritumā, Daugavā, Burtņiekā, Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā, Latvju Grāmatā u. c.

No Latvijas esmu braukusi vairākos ārzemju ceļojumos. 1923. gadā biju Drēzdenē un apkārtnē, kā arī Bavārijā. 1929. gada vasarā braucu uz Šveici kā Latvijas Akadēmiski Izglītoto Sieviešu Apvienības delegāte, lai piedalītos International Federation of University Women kongresā Ženēvā. Šai kongresā Latvijas apvienību uzņēma par pilntiesīgu biedri. — 1934. g. apceļoju Šveici, Ziemeļitaliju un Franciju. 1936. g. J. Rozes apgādā iznāca mans ceļojuma apraksts Francijā. 1936. gadā studiju nolūkā devos uz Zviedriju, kur Stokholmā Valsts archīvā vācu dažus datus savai grāmatai Vecpiebalgas draudzes skola, ko 1937. gada decembrī laida klajā A. Gulbja apgāds. No Zviedrijas apceļoju arī Norvēģiju, kurās daba deva varenu iespaidu. — 1938. gadā braucu no jauna studiju ceļojumā uz Parīzi, Reimsu, Domremiju un Vogēziem. 1939. g. J. Rapas apgādā nāca klajā mans vēstures apcerējums Žanna d'Arka.

Līdz ar 2. pasaules karu sākās mūsu tautai jauns moku ceļš, kuŗa beigās vēl nav saskatāmas.

1944. gada rudenī bija jābrauc grūtos apstākļos kāda neliela, nehygieniska kuŗa dībenā, kuŗā nesen bija pārvadāti zirgi, uz Vāciju, kur daudzi no mums ir staigājuši nāves ēnā. — Patlaban esmu apmierināta, ka varu dzīvot latviešu vidū un strādāt skolā, audzinot mūsu jaunatni. Šad tad piedalos ar vienu otru rakstu laikrakstā Tēvzeme.

Bancroft

VALDEMĀRS DAMBERGS

DZEJNIEKA UN RAKSTNIEKA DARBS

Kad saņemu uzaicinājumu piedalīties jaunajā Atziņu izdevumā, kuŗam šoreiz bija jāiznāk svešumā, smagajos latvju tautas pārbaudījumu gados, nevilus radās jautājums: kādā veidā šī līdzdalība varētu izpausties? K. Egles sastādītām Atziņām biju devis autobiografisku apcerējumu, ar bērnības atmiņām sākot, līdz kara gadiem pirmajā pasaules negaisā. Vai šoreiz šī autobiografija būtu jāturpina? Bet bēgļu apstākļos nav iespējams pat pārlasīt agrāk uzrakstīto, lai varētu iesākt tieši tur, kur beidzas autobiografiskais apcerējums. Bez tam briesmīgā otrā pasaules kara vētra gandrīz katram latvietim ir devusi nepārskatāmi bagātu drāmatisku pieredzējumu un pārdzīvojumu virkni, kuŗu priekšā manam ārēji relatīvi mierīgam dzīves plūdumam būtu pilnīgi jānobāl. Tāpēc apstājos pie otras iespējamības dot „atziņas” burtiskā izpratnē, jo vairāk tamdēļ, ka šajos jēdzienu, ieskatu un principu pilnīgā sajukuma laikos katrs mēģinājums ienest kaut cik skaidrības varētu būt visvairāk apsveicams.

Bet arī te bija jāizšķiras, pie kā īsti palikt. Savā vairāk kā 40 gadus ilgajā rakstnieka darbības laikā lielu vēribu esmu piegriezis tieši rakstniecības un vispār mākslas jautājumiem. Vai šoreiz mans uzdevums būtu dot koncentrētu kopsavilkumu? Šo domu atmetu, jo nekas nav tik nepatīkams kā atkārtoties. Pēc ilgākām pārdomām apstājos pie temata, pie kuŗa līdz šim nebiju kavējies un kuŗam reizē ir arī ciešs sakars ar paša rakstnieka dzīvi: dzejnieka un rakstnieka darbs. Tā tad šis apcerējums kavēsies pie dzejnieka un rakstnieka tajos brīžos, kad, paņēmis spal-

vu vai zīmuli un atvēris baltu lapas pusi, tas rada dzejas vai tēlojošās prozas rindas.

Visupirms ir jāaizrāda, ka dzejnieka un rakstnieka darbs atšķiras no citu mākslas nozaļu darbinieku gaitām savos darba laukos. Komponists vai virtuozs, gleznotājs, tēlnieks, dejojotājs vai dejojāja, aktieris, aktrise, izšķīrušies katrs par savu darba lauku, iestājas attiecīgās mācības iestādēs, akadēmijā, konservātorijā,ursos, meklē stundas pie skolotājiem. Dzejniekam un rakstniekam nav kur iet mācīties. Skolas solā iepazīties ar dzejoļiem un stāstiem, kaut ko dzirdējis par jambiem, trochajiem un atskaņām, par kuriem pašiem skolotājiem ne arvienu ir skaidrs priekšstats, jaunais dzejnieks — pa lielākaī daīai viņš ir dzejnieks, ne rakstnieks — sekodams kādai iekšējai balsij, raksta dzejoļus. Ar šiem saviem pirmiem mēģinājumiem tas parasti griežas pie kāda jau vecāka dzejnieka vai iesūta tos kāda laikraksta vai žurnāla redakcijai, lūdzot atsauksmi ar aizrādījumiem, kas un kā būtu labojams un kas būtu ņemams vērā. Saņēmis atzinīgāku vai bargāku kritiku un dažus pa lielākaī daīai vispārīga rakstura aizrādījumus, jaunais dzejnieks atkal jūtas pamests savai pašdarbībai un pašrosmei un iet patstāvīgi savu ceļu.

Gluži citādi tas ir ar jaunā dzejnieka kolēģām citu mākslu profesionāliem. Komponistu iepazīstina ar toņu kārtu teoriju un praksi, ar komplicēto harmonijas mācību, balsu vešanu, kontrapunktu; nemītīgos vingrinājumos soli pa solim tas iepazīstas ar kompozīcijas teoriju un tehniku no seniem līdz jaunākiem laikiem. Tādu pašu skolu iziet gleznotājs un tēlnieks. Dzejnieks un rakstnieks turpreti kā bijis tā paliek autodidakts, kamēr komponists, tēlnieks, gleznotājs kļūst par graduētiem un diplomētiem profesionāliem savā nozarē.

Še paceīas jautājums: kāpēc tas tā? Kādas priekšrocības vai zaudējumi rodas vieniem, kādi otriem? Starpība, bez šaubām, ir. Dzejnieki un rakstnieki, pamesti paši sev, pierod darboties patstāvīgi, balstoties uz saviem personīgiem atzinumiem, paši sev izvēlēties uzdevumus un atrast ceļus šo uzdevumu atrisināšanai un pildīšanai. No šejienes izriet arī tas, ka dzejnieki un rakstnieki pierod

cienīt un atzīt šīs patstāvīgi iegūtās atziņas un sasniegtos darba rezultātus; viņi iemācās vairāk cienīt īpatnību un savdabīgumu, jo viņiem ir sveša plašāka dzejas un frazes likumu pazišana, kaut arī šādi likumi teoretiskajā literatūrā ir atrodami; bet ar visu to ir iepaziņusies viņu kolēģas glezniecībā, tēlniecībā, mūzikā, absolvējot savas mācības iestādes. Tāpēc arī savdabīgo īpatņu starp rakstniekiem un dzejniekiem ir vairāk kā citu mākslas nozaļu darbiniekiem. Sevišķi, ja mēs ņemtu vērā tikai akadēmiski izglītos. Akadēmiskā izglītība iztaiso ceļus un ved audzēkus ja ne tieši uz nospraustiem mērķiem — kas arī nav izslēgts — tad vismaz iemāca lietot jau pārbaudītus izteiksmes līdzekļus, kas, protams, nevar un arī nesekmē audzēkus patstāvīgu ceļu meklēšanu un radīšanu tā, kā to vienu otru reizi prasītu jaunajā mākslinieka dzimusē iekšējā forma, vai arī nodoms. Viņam jāsaprotas ar tiem likumiem, ko tas ir mācījis konservātorijā vai akadēmijā, un garu, kas tajās valda. No tā izriet, ka jauninātāji, jaunu ceļu meklētāji un atradēji vissīvāku pretestību sastop tieši pie akadēmiski izglītotiem. Strīdi un cīņas viņu starpā ir parasta parādība. Jauninātāji ārpus rakstniecības parasti nenāk no akadēmiski izglīto, bet gan ārpus akadēmijām stāvošo mākslinieku aprindām.

Uz jautājumu, kurš ceļš ir pareizais, mēdz atbildēt: katram sava taisnība. Patiesībā šī izlīdzinošā atbilde norāda tikai uz to, ka pretiniekiem katram ir pamats aizstāvēt savu viedokli, kas arī izriet no augšā teiktā. Bet, tverot dziļāk šo problēmu, ir jādod cita, mazāk saudzīga atbilde: katrs autodidakts nedrīkst aizmirst, ka viņam ir jāmācās, ir jāiepazīstas ar savas un citu mākslu teoriju un praktiskiem sasniegumiem, jo tas sekmē paša nodomu realizēšanu; bet arī katram akadēmiski izglītotam savas mākslas nozāres speciālistam jāņem vērā, ka visam, ko tas ir ieguvis savā mācības iestādē, ir vairāk informatīva nozīme, bet nevis vadošā viņa mākslinieka-radītāja darbā. Jo kas ir radīšana savā dziļākā būtībā? Tā ir jaunu ceļu un jaunu pasaulu meklēšana. Protams, ne burtiski „meklēšana“, bet jaunradošā mākslinieka dzimušo pasaulu — iekšējās formas — realizēšana ar viņam pieejamiem izteiksmes līdzekļiem. Akadēmijas nevar mācīt šos jaunus izteiksmes li-

dzekļus: viņa var balstīties tikai uz jau esošiem, pazīstamiem.

Tagad piegriezīsimies tieši pašam dzejnieka un rakstnieka darbam. Vai dzejas un tēlojošās prozas lasīšana neatvieto viņiem akadēmiju? Zināmā, bet gan mazā mērā. Jaunais rakstnieks vai dzejnieks, lasīdams autorus, gan palielina savu iespaidu krātuvi, bet par pašiem izteiksmes līdzekļiem tam paliek tikai neskaidra nojauta. Lai tos daudz maz atšifrētu, vajadzīgas zināmas priekšzināšanas. Bet labi, ja jaunais darba sācējs ir pazīstams kaut ar dzejas ābeci resp. prot atšķirt jambu no trochaja, tam ir daudz maz pareizs priekšstats par atskaņām — cezūru, enjambement, ritmiem, panta melodiju utt., kas īsti ņemot arī vēl pieder ābeci. Tāpēc parasti dzejnieks, sajuzdams iedvesmi pirmās reizēs un nolicis sev priekšā baltu lapaspusi, ir „ļoti trūcīgi apbruņots ar zināšanām”, tam grībot negrībot pašam jāmeklē izteiksmes līdzekļi un „tehnika” savas iedvesmes realizēšanai. Protams, viņš cenšas atdarināt mīlākos vai viņu visvairāk pārsteigušos dzejniekus un rakstniekus, bet svarīgs šē ir iepriekšēju zināšanu trūkums par tehniskiem paņēmieniem vispār un arī tiem, kādus izlieto šie dzejnieki un rakstnieki. Tas ļauj jaunajam „lidumniekam” būt par tādu šī vārda īstā nozīmē un mēģināt sekot savas iekšējās formas vēl miglainām kontūrām. Protams, viņš maldās, viņš kļūdās, bet arī šie maldi un kļūdas ir pamācoši ... Bet pievērsīšos saviem piedzīvojumiem un pieredzējumiem.

Ja nemaldos, tad par saviem pirmiem soļiem dzejas resp. lirikas laukā jau rakstīju K. Egles rediģētās Atziņās. Tāpēc pie savas liriskās dzejas nekavēšos. Protams, es biju tāds pats autodidakts kā visi dzejnieki. Tikai izdevība jau agrā jaunībā satikties ar kollēgām, kuŗiem bija jau zināmi piedzīvojumi, un pašā agri pamodusies interese par dzejas tīri teorētiskiem un dzejas tehnikas jautājumiem mani ievadīja viņos jau dzejnieka gaitu pašos pirmos gados.

Mazliet vēlāk es pievērsos arī stāstošai prozai un pēc tam drāmai. Ja es biju lasījis daudz labas prozas, galvenā kārtā krievu un vācu valodās, tad tomēr mans skats vēl nebija tik ass, lai varētu izprast, piemēram, Puškina prozas brīnišķīgās īpašības. Vajadzēja sastapties ar spilgtāk uz

ārienu izvērstiem rakstišanas paņēmieniem, lai ierosinātu manī pārdomas vai kaut zemapziņā paceltu jautājumu: kas tad īsti ir tēlojošā proza, ja viņa nav tikai notikumu tēlotāja — fābula? Tāds autors bija Edgars Alans Po brīnišķīgajā krievu dzejnieka Konstantina Baļmonta tulkojumā. Lasot viņu, es spilgti sajutu stilu un nojaudu viņa nozīmi. Es sapratu, ka forma ir izteiksme savai īpatnējai pasaulei, jausmu par kuŗu var dot viņa un nekas cits. Konsekventi atgriežoties pie šī jautājuma, es pēc 25—30 gadiem nonācu pie definīcijas: māksla ir formu valoda. Tā tad izšķirīgais darbs katram rakstniekam, dzejniekam un māksliniekam ir jāveic šajā plāksnē.

Nav jābrīnās, ka Edgara Po ietekme ir arī jūtama manos pirmajos stāstos—miniatūrās: Edgars Po manī atraišija no fābuliskās stāstošās prozas izpratnes un ļāva meklēt tās uzbūvei arī citus elementus; izmantot kā saistošo cementu zinātnisku vai prātniecisku dispozīciju un kā līdzvērtīgu sastāvelementu liriskos tēlojumus. Protams, fābuliski būvētā prozā ir arī saskatāmi minētie elementi, bet viņu nozīme un formu valoda ir citas.

Ap 1914. gadu manī radās vēlēšanās kaut ko dot arī drāmai. Teorētisku priekšzināšanu, izņemot pašas elementārākās par drāmas veidiem, sadalījumu cēlienos, skatos utt., man nebija. Bija turpretī noteikti un konkrēti iespaidi no lasītām un redzētām lūgām. Tie arī bija izšķirošie un, protams, arī tā iekšējā forma, kas manī bija dzimusi reizē ar vēlēšanos darboties drāmas laukā. Un tikai šī iekšējā forma un nojauta, rakstot pirmo komēdiju Ziedu viesulī, ievadīja manī pareizā drāmas gultnē, neļaujot nomaldīties ne uz liriku, nedz eposu, kas bieži notiek ar jauniem autoriem, atskaitot dzimušos tieši drāmai. Parastās definīcijas saka, ka drāma ir darbība, eposs — notikums, lirika — jūtas, norādot prātam pareizus izejas punktus. Bet nav jāaizmirst, ka šie drāma, eposs, lirika ir formas, un ka tas saturs, ko ietver sevī šīs formas, nav identiskas ar to, ko izsaka jēdzieni: jūtas, notikums, darbība. Tamdēļ rakstniekam — kā arī katram māksliniekam — ir jāizkopj asa formas sajūta, kas praksē, tas ir darbā, ir augstāk vērtējama par teorētiskām zināšanām. Tas ir attiecināms uz visām rakstniecības formām. Visas viņas — vai tās būtu

lirikas mazās formas: sonets, triolette, kancones, stanses, vai daudz lielākās episkās dzejas un stāstošās prozas — poēmas, leģendas, stāsti, noveles, vai arī masīvās — romāni un eposi — visas viņas prasa no dzejnieka un rakstnieka skaidru formas sajūtu, jo māksla ir formas valoda, bet forma vistiešāk ir aptverama ar sajūtām.

Bet kāda tad ir loma teorijai, kas balstās uz prātu un jēdzieniem? Bez šaubām, liela, jo ne tikai mākslas darbu izpratnei, bet arī radīšanai prāts ir nepieciešams: prāts analizē, klasificē, prāts palīdz būvēt mākslas darbu schēmu, motivē, piešķir darbam savu jēgu; forma turpreti piepilda schēmu, atdzīvina mākslas darbu, iedvešot tajā dvēseli un realizē to īpatnējo pasauli, ko mēs saucam par mākslu.

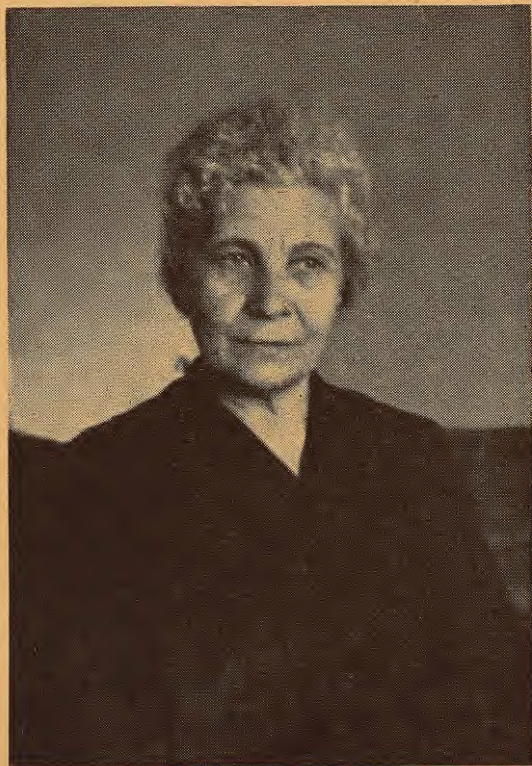
Atgriezoties pie rakstniecības un pievērsoties viņas vislielākām un masīvākām formām — eposam un romānam, varētu sacīt, ka taisni še vēlai, vai — kā mēdz teikt — „saturam” ir izšķiroša nozīme, bet formas jautājumiem jāatkāpjas otrā plānā. Taču ir jāievēro, ka jēdzieni „viela” un „saturs” nesedz pilnīgi viens otru, nav identiski. Vielas sinonīms ir „materiāls”, viela ir „materialistiskāka”, saturs turpreti ir „garīgs” un mākslās nešķīrāmi saistīts ar formu. Tā, piemēram, tēlojošo mākslu formas elements taisne ir sajūgts ar bezgalības, taisnuma, tiešuma, visīsākā atstatuma saturu, aplis ar kosmosa, sevī noslēgtas vienības jēgu; katrai krāsai — zilai, zaļai, dzeltenai, sarkanai, kas arī ir formu elementi tēlojošās mākslās tāpat kā toņi mūzikā, ir savs „saturs”. Bet še nedrīkst aizmirst, ka jēdzienos ietvertais šo formas elementu saturs, piemēram: dzeltens — naidis, saule; sarkans — uguns, kaislīgums un tā joprojām izteic šo formas elementu saturu nepilnīgi un tikai aptuveni, un tāpēc formās paslēptais saturs nekad nav pilnīgi ietverams jēdzienos. Še nevar piebilst: „resp. vārdos”, jo vārdam ir arī sava skaņu forma, kurai arī ir savs „saturs”. Piemēram, vārdam „sarkans” ir sava skaņu forma blakus jēdzienam, pie kam pirmās — skaņu formas — saturs var mainīties atkarībā no tā, kā to izrunā — asi, maigi, ar šausmām, sajūsmu etc.

Viss tas ir attiecināms arī uz masīvām un lielām — eposu un romānu formām. Arī še izšķirošais ir formu valoda un tas saturs, ko dod šī formu valoda. Protams, ka

šādu lielu formu realizācijai ir vajadzīgi lieli vielas jeb materiālu krājumi. Piemēram, lielu eposu radīšanai ir vajadzīga veselu kultūru un ēru viela, bet arī sava pilnīgi īpatnēja formu valoda. Tas pats ir attiecināms arī uz romāniem, kuŗu viela ir laikmetu, tautu, šķiru, profesiju, atsevišķu cilvēku dzīves apraksti. Bet romāna autoram, ja pēdējais vēlas pretendēt uz sava darba vērtīgumu un „saules mūžu”, ir jāatrod sava īpatnēja formu valoda, un taisni pēdējā ir tā, kur autors parāda savas mākslinieka spējas. Ja pēdējā ir nevarīga, viņš var būt tikai labs un vērtīgs dzīves vērotājs, vēstures posmu, tautas dzīves un laikmetu liels erudīts. Tikai tad, kad romānam ir atrasta sava īpatnēja formu valoda, tas tiek iecelts arī „mākslas saulītē”.

Šis raksta noslēgumā jānāk pie slēdziena, ka dzejnieka un rakstnieka darbs, kaut arī ārēji izliekas viegli pasākams bez sevišķas iepriekšējas sagatavošanās, bez diplomu un pakāpju (ģradu) iegūšanas, tomēr slēpj sevī daudz atrisināmu problēmu, tā tad lielu un nopietnu darbu savas „profesijas” laukā. Šis darbs nav veicams „vienu par visām reizēm”, nē, katram jaunam darbam jābūt savienotam ar grūto jaunradīšanu. Un, ņemot vērā vēl to, ka vārdi ietver sevī arī jēdzienus, kas rakstnieku un dzejnieku var viegli nomaldināt no mākslas, tas ir — no formu valodas plāksnes uz jēdzienu plāksni, kuŗā darbojas zinātnieki un filozofi, dzejniekam un rakstniekam jāizkopj sevišķi asa formu sajūta, bet tas prasa lielu pašaudzināšanas darbu.

1947. g. septembrī
Kōgē, Dānijā

P. J. J. Freeman.

PAULA JĒGER-FREIMANE

Esmu dzimusi tai Zemgales apvidū, kas robežo ar Kursu (Tukuma apriņķi), kāpēc manu vecāku un tamlīdz arī manas valodas vidus dialektam nāk līdzī mazs kurssiskas leksikas un intonācijas piejaukums. Uzaugusi tomēr esmu Rīgā, jo man bij tikai divi gadi, kad mani vecāki atstāja lauku dzīvi. Es vienmēr biju iedomājusies savu dzimto vietu par vienmuļo Zemgales līdzenumu, tāpēc pārsteigta vēroju Tukuma tuvākās un tālākās apkārtnes viļņaini viļņo pakalnu ainavu, kad 1935. g. vasarā tur nodzīvoju dažas nedēļas tiešajā nolūkā redzēt vietu, kur pagājuši mani pirmie neapzinīgie dzīves gadi. Vecmoku pusmūža Knauķi, tagad skaisti iekopta dārzsaimniecība, ir gleznieciski novietojusies dziļas gravas priekšā stāvajā kraujas malā, un turpat vēl atradās vecā kalpu māja Ķīli, kur esmu piedzimis.

Mana bērnība ir pagājusi trūcīgos pilsētas rokpeļņa dzīves apstākļos. Bet līdztekus tai, kopš vien sevi atceros, esmu dzīvojusi bagāto iztēles dzīvi — pasakās un grāmatās. Un tāpēc ne manu vecāku mazā rocība, ne mana vāriģā veselība nevarēja aizkavēt mani izglītoties, lai dzīvotu un strādātu tirajā gara dzīvē.

Jau visagrākajā bērnībā, ko es pati nemaz neatceros, pēc mātes nostāstiem mani ir izpaudusies primārā dziņa — radīt tēlos: pārnākusi no dievvārdiem baznīcā, kur dievbijīgā māte ņēma līdzī arī pavisam mazos bērnus, es, uz soliņa pakāpusies, esot izrunājusi pakaļ ikkatram mācītājam. Skolas laikā tas izpaudās patīkā un spējā daļi dzeju runāt, drāmās labi lomas lasīt un tēlot. Miļi atmiņā man, piemēram, ir uzglabājusies kāda latviešu valodas stunda Maldoņa ģimnazijā, kad lasījām lomās R. Blaumaņa lugu

Pazudušais dēls. Man bija iedalīta Roplainu mātes loma. Pēc vārdiem: „Svelp vien, dēliņ, svelp vien, redzēsim, ko tu beigās izsvilpsi“, skolotājs Vilis Olavs pārtrauca lasījumu ar aplausiem, kam piebiedrojās visa klase. Pēc stundas skolotāju istabā, kā man kāda tuva skolotāja atstāstīja, Olavs sajūsmā teicis: „Tā Jēgere ir ģeniāla aktrise.“

Un tomēr, ģimnaziju nobeigusi, es nekļuvi aktiere, kaut gan gatavības pārbaudījumu laikā, kad manas klases biedrenes „kala biļetes“, es slepus zaģos pie Dubura privātstundās „talantu izmēģināt“, un Dubura atzinums bija: „Ka jums talants ir, par to man nav ne mazāko šaubu.“ Es kļuvi par skolotāju, jo man — vienkārt — vajadzēja savu iztiku pelnīt cienījamā darbā, citādi mana mīļā māte būtu sirdsēstos nobeģusies, redzēdama savu meitu „kumēdiņu rādītāģos“, un — otrkārt — man pašai bija tik augstas prasības no mākslas un mākslinieka, ka es, pirms izšķiršanās par aktivitāti, ģribēju vēl daudz māģities.

Mani nodomi vērsās gan uz rietumu, gan uz austrumu teātra makslas skolām, bet man nebija reālu iespēju tās sasnieģt. Un kad nu 1909. ģada rudenī nodibināģās Latvju drāmatiskie kursi Rīģā, tad es, pēc ilgākas pārdomas, beidģot iestāģos tanīs.

Bet mana ģriba kģūt par aktieri tomēr nekad nav bijusi nešķelta. Mani bija gan ģandriģ nevaldāma dģiņa izteikties tēlos, bet tai preti darboģās citi dvēseles spēķi, un visstiprāk mans raksturs. Daģu seviģķu ģimenes apstākģu dēģ tas bija izveidoģies tik vienpatģģs, es biju tā sevi noslēģusies, ka nedz varēju, nedz ģribēju ik reizes salauzt to čaulu ap sevi, kur biju ierāvusies. Bet radģšanai uz skatuves ir vajadzģga brģvība, ir vajadzģga brģva un pilnģga seyis atdoģana ne tikai tēlam, bet arī skatģtāģam. Un ne tikai kādam izredzētam vai izredzētiem skatģtāģiem, bet visai masai, un masā arī tam daģkārt necienģģģam, kuģa priekģšā tu citos apstākģos nekad neizģģrbtu kailu savu dvēseli. Mans raksturs bija arī pāģāk neatkarģģs, bet skatuves mākslinieķs savā darbā vienmēr it atkarģģs no daudz un daģādām citām ģribām. Un arī mans mākslas ideāls vēl arvienu bija tik augģsts, ka, Latvju drāmatiskos kursus nobeģusģ, es, daģģiem par nesapraģšanu, nepieteģģos nevienā teātri, bet ģatavoģos braukt uz Maskavas Dailes teātra studiju.

Bet notika citādi. Dubura ierosināta un atbalstīta, es 1912. gada vasarā aizbraucu uz Helleravu pie Drēzdenes Žaka Dalkroza ritmiskās vingrošanas institūtā, lai kursu interesēs novērotu un novērtētu toreiz izslavētās Dalkroza metodes lietderīgumu resp. nepieciešamību drāmatiskā mākslā. Un šo studiju sekas mani nevilus ievadīja citā gultnē, pievērsa mani aktīvi manai otrai gara kaislībai — grāmatai.

Es neatceros, ka es būtu lasīt mācījusies. Mana pirmā atmiņa par grāmatu rāda mani pēc pārciestas smagas bērnu slimības sēžam gultā un lasām; tad man bija pieci gadi. Jādomā, ka lasīšanas māku bušu it nemanot piesavinājusies no vecākās māsas un brāļa. Skolā mani sāka laist vēlu, kad man bija jau deviņi gadi, bet līdz tam es biju jau izlasījusi visu plašo Torņakalna palīdzības biedrības bibliotēku ar visiem tās briesmu romāniem. Pēdējos ģimnazijas gados sāku rakstīt dienas grāmatu, ar pseudonimu rakstīju klases žurnālīnā un klusībā „dzejoju”. Bet šai tiešajā sevis izpausmes veidā rakstniecībā es vēl vairāk kautrējos sevi atklāt. Bija, piemēram, tāds gadījums: Maldoņa ģimnazija sarīkoja atklātu vakaru Rīgas Laviešu biedrības zālē. Mani lūdza deklamēt, kaut gan es skolu jau biju beigusi. Es teicu patī savus „dzejas darbus” anonīmi. Publikā pēc tam dzirdēja spriedelējam, vai tie bijuši Andr. Niedras vai Akuratera dzejoļi ... (Toreiz populāras bija Niedras, Ceļinieka dziesmas un Akuratera Zvaigžņu nakts). — Tikai mans audzinātājs Vold. Maldonis bija noskārtis, ka es biju runājusi patī savus vārdus, ko viņš pēc daudz gadiem kādā savu bijušo skolnieču sanāksmē izteica. Tai laikā es jau pazinos arī ar dažiem mūsu prominentiem gara darbiniekiem, kas mani turēja aizdomās par „dzejošanu”. Bet nekādi pamudinājumi mani nevarēja pārliecināt nodot savus mēģinājumus atklātībai. Man toreiz šķita neiespējams „pārdot savu dvēseli”, jo tā es izjutu publicēšanos.

Un tomēr rakstos mans vārds jau bija parādījies, tikai citā veidā un citu iemeslu dēļ. Ģimnazijas direktors V. Maldonis bija tolaik Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas priekšnieks, un viņš, atzīdams mani par labu latviešu valodas prateju, nodeva man tulkot divas krievu populārzinātniskas grāmatīņas. Vienas nosaukuma vairs neatceros, otra

bija Apakšzemes valsts, un to iespieda 1906. g. Par to es saņēmu honorārā skaistu zelta „imperiālu“, kas steidzīgi aizriepoja uz Parka ielu pie Dubura jau minēto talanta izmēģināšanas stundu samaksai.

Tad — skatuves un grāmatu interešu krustojums ir divu lugu tulkojums Rich. Müllera izdotai Skatuves bibliotēkai; Pšibiševska Sniegs un Māterlinka Aglavēna un Selizeta, 1908. g.

Vēlāk, lasidama Walta Witmena dzejas grāmatu Zaļu stiebrī, sev par prieku pārtulkoju dažas vietas, ko personīgas pazišanās dēļ ar Dzimentenes Vēstneša literārās daļas vadītāju iedevu tur iespīest.

Latvju drāmatiskosursos mācoties, nācu saskarē ar Teodoru Zeifertu, kas tur lasīja latviešu literatūras vēsturi un sevišķi ievēroja un slavēja manus lekciju atreferējumus. To pašu darija arī Duburs, kas ieteica man nodot iespīšanai viņa daiļlasīšanas lekciju konspektus. Es, protams, to nedarīju, jo neieskatīju tos par savu patstāvīgu darbu. Bet Duburs no tiem bija guvis pārliecību par kādu manu spēju, ko es pati neapzinājos. Kādu vakaru pēc stundām kursos mēs vakariņojām Vērmaņa parka Ziemas dārzā un diskutējām par mākslas jautājumiem, un tad Duburs ieteica man kļūt par teātra kritiķi. Viņš teica: „Labu aktrišu mums ir daudz, bet laba teātra kritiķa neviena.“ Piebilstu, ka es šē neizsaku savas, bet Dubura domas, tāpēc lai neviens kritiķis te nejūtas manis aizkarts. Vēl piebilstu, ka mani šīs domas toreiz nemaz neietekmēja un man ne prātā nenāca kļūt par teātra kritiķi. Šo vakaru es iedomājos un atcērējos tikai daudz vēlāk, kad es jau sen strādāju teātra kritikā un tad tikai es atģidos, ka šai sūtībai mani pats Duburs, mūsu lielākais skatuves mākslas pīdagogs, bija izraudzījis.

Un kad nu es 1912. gada vēlā rudenī pārbraucu no Helleravas, man bija jāreferē kursos par saviem vērojumiem un atzinumiem. Par manu referātu kursu inspektors Zeltmatis bija ļoti atzinīgi izteicies Teodoram Zeifertam. Sekas: kādu dienu ierodas pie manis žurnāla Druva godājamais redaktors T. Zeiferts un lūdz nodot referātu iespīšanai Druvā. Tā raksts, kuŗu nemaz nebiju iespīšanai domājis, kļuva par manu pirmo oriģinālrakstu atklātībā.

Zeiferts mani tai pašā apmeklējuma reizē aicināja pastāvīgi līdzī strādāt Druvā, minēja pat tematus, ko vistuvākā laikā gribētu manis izstrādātus, bet tie mani neinteresēja un es atteicos, tāpat kā mani vispār tolaik nesaištīja doma kļūt pat žurnālisti vai rakstnieci. Es vēl arvienu cīnījos ar sevi skatuves dēļ, tā man vēl arvienu bija pirmā vietā. Es mācījos privāti pie Krievu teātra režisora Stroganova tīro krievisko akcentu, lai nākošu rudeni brauktu uz Maskavu. Prospektus es jau biju izrakstījusi, un viss bija sagatavots.

Bet 1913. gada vasarā es savā personīgajā dzīvē pardzīvoju tādu satricinājumu, kas mani psihiski piespieda reiz galīgi izšķirties. Es izšķiros par dzīvi bez skatuves. Tomēr vēl apmēram desmit gadu man ar to turpinājās viegla aktīva saskarsme: šad un tad es teicu dzeju vienā otrā attiecīgā sarīkojumā.

Labprātīgi es biju atteikusies no aktīvas dzīves tēlos, bet nekas mani nevarēja piespiest no pasīvas līdzī dzīvošanas skatuvei. Neviena izrāde nevarēja norītēt manis neredzēta, nekāds teātra mākslas pasākums nevarēja īstenoties manis neapzināts. Es visam klusi sekoju un klusi dzīvoju līdzī. Un reizēm jutu sevī, ka man būtu te kas pašai sakāms, kas tāds, ko cits neviens nav pateicis tā, kā man tas šķiet vienīgi pareizi. Neatceros, kuŗa īsteni bija pirmā reize, kad par jaunu atsāku atklātībā runāt (pēc raksta Viena vasara Helleravā); atceros tikai, ka reiz to ierosināja, piem., kāds rakstnieku vakars, kad skumu par to, ka daŗa dzejnieka nemākulīgā lasījumā viņa dzejas darba skaistums neaizsniedz klausītāju. Citu reizi mani savīlņoja Reinholda Veica ārkārtīgi dinamiskais Edgars Blaumaņa drāmā Ugunī, un man vajadzēja to pateikt, kad neviens kārtējais kritiķis to nebija tā līdzī pārdzīvojis. Un tā pamazām, bez kāda iepriekšēja nodoma būt par teātra kritiķi (Dubura novēlējumu es biju pavisam piemirsusi), sāka parādīties šad un tad pa manam rakstiņam, sākumā okupācijas laikā, vēlāk patstāvīgās Latvijas periodiskos izdevumos, līdz beidzot Teodors Zeiferts mani tomēr piesaištīja par pastāvīgu līdzstrādnieci viņa redīgētājā Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā.

Līdzšinējā skicējumā esmu gribējusi atklāt psiholo-

ģisko motivāciju savai teātra kritiķes darbībai. Gribēju parādīt, ka tai par cēloni nav bijusi kāda vairāk vai labāk zināšana, vai kāda griba „noēst”, bet tā ir neapzināti pakāpeniski izaugusi no tās pašas primārās teātrālās dziņas, kas rada aktierus un citus aktīvos skatuves darbiniekus. Tāpēc arī es vienmēr esmu jutusies iekšēji ar skatuves darbu saistīta. Esmu jutusi, ka piederu pie tās lielās saimes, no kuŗas kopdarba rodas izrādes rezultāts. Jo izrāde jau nav tikai skatuvnieka darbs vien; izrāde ir šī darba rezonance skatītāju masā. Un kritika ir šīs rezonances apzinīgā balss.

Arī otrs atzarojums — literārā kritika, cik tanī esmu darbojusies, ir dzinums no tā paša teātra mākslas celma. Kad 1920. gadā izrādīja Annas Brigāderes jauno drāmu Ilgā, es izjutu pēc tam kādu neskaidru nemieru sevī. To noskaidrot un formulēt man nepaļāva mana ikdienas darba steiga (es vēl arvienu strādāju skolā, mācīdama latviešu valodu, literātūru un daillasīšanu II Rīgas pils. ģimnazijā). Drīz pēc tam es saslimu. Kautcik atlabusi, atceros, iegremdēdamās lasīju Ilgu. Un nu atskārtu, ka mans nemiers ir bijis vēl spriedumā neizkristalizējusies neapmierinātība ar to, ko teātra kritika rakstīja pēc šīs izrādes. Es atkal jutu, ka man ir jāsaka tas, kas nav citu pateikts, un šoreiz tas ir būtiskais, esenciālais Ilgā, ko tikai sievietē var pateikt. Un tā es slimības gultā uzrakstīju — Jaunās sievietes problēma Annas Brigāderes drāmā Ilgā. — Kur to nodot? — Toreiz populārā Latvijas Sargā literāro vadību tikko bija pārņēmusi Ivande Kaija. Dot viņai? — Bet no tā var iznākt tāda sieviešu būsana: sievietē raksta par sievieti un iespējā sievietē; vīrietis redaktors varbūt nemaz nebūtu uzņēmis... Nē, taisni vīrietim ir jāatzīst un jāpieņem tā doma, kas man interpretējama, un tāpēc — nonesu rakstu Zeifertam, pie-metinādama, lai tikai tad to uzņem, ja var to uzņemt negro-zitu. Kā šai, tā visos citos manos rakstos ilgajos līdzdarbi-bas gados Izgl. M. M. Zeiferts neko nav ne svitrojīs, ne labojīs, — tik tiela bija viņa redaktora tolerance. Kad dažu reiz es jau pati apzinājos, ka esmu atkal ko „ķecerīgu” uzrakstījusi, tad arvienu mans lūgums bija dot rakstu man atpakaļ, ja tas nebūtu iespējams negrozīts, un tikai vienu reizi tas notika, bet tad arī ne domu starpības dēļ, bet tādēļ, ka recenzējamais jubilārs bija Zeifertam draudzīga

persona, un es, jau iepriekš kolliziju paredzējama, biju lūgusi šai gadījumā mani no recenzenta pienākuma atbrīvot.

Raksts par Ilgu dziļi atbalsojās latviešu inteligentajā sievietē. Tā literārās sekas: Anna Brigadere bija izteikusi vēlēšanos redzēt mani par referenti savā 25 gadu darbības jubilejā. Dāvinot man savu ģimetni ar uzrakstu — Ilgas pirmajai sapratējai — autore pati ir sankcionējusi manas raksta ierosmes augstāk minēto motivāciju.

Ap šo pašu laiku, 1921. un 2. gada mijā, es izbeidzu darbu skolā, lai tā vietā, blakus baltu filoloģijas studijām Latvijas universitātē, vairāk pievērstos rakstniecībai. Es biju beidzot atradusi, kā man šķita, sev piemērotāko sevis izpaušmes veidu, ieprojecējot sevi netieši citu radītos tēlos. Pie tam morālisku tiesību šādam darbības vaidam man deva apziņa, ka vērtējamo mākslu — teātra un literatūras — radīšanas psiholoģija un tehnika ir manis pašas pārdzīvota un apzināta. Jo arī literārās radīšanas process man nebija svešs, kaut arī es nekā nebiju publicējusi. Nepretendējama uz dzejnieces vārdu, drīzāk, lai parādītu, ka ne katrs, kas var dzejoli uzrakstīt, tāpēc vien jau ir dzejnieks, — tāpat kā ne katrs, kas var lomu nospēlēt, tāpēc vien jau ir skatuves mākslinieks, — nodevu ap šo laiku, 1923. gadā, iepiešanai dažus dzejoļus (Latvī), lai atspēkotu lēto, dažā „ģenija” arī rakstos šad tad izteikto domu, ka par kritiķi uzmetas tas, kas pats nav spējīgs radīt. Ir taču tik daudz piemēru mūsu pašu gara dzīvē vien, kur prominenti mākslinieki reizē ir arī savas nozares pirmšķirīgi kritiķi, un otrādi — ir tik daudz teātra spēlētāju, rakstītāju, dziedātāju u. t. t., kas nekad mākslinieki nav bijuši un nebūs. Savā piemērā gribēju atklāt mazāk populāru gadījumu, kur pirmāri mākslinieciskās radīšanas tieksmes psihisku iemeslu dēļ pārmāktas un ievirzītas zinātniskas pētniecības darbībā.

Arī savu pirmo grāmatu — monografiju Dace Akmentiņa (1929.) — uzrakstīju no ārienes ierosināta, kaut gan tas bija iespējams tikai tādēļ, ka sevi tādā darbā jau biju gatavojusies. 1928. gada pavasarī, tuvojoties Daces Akmentiņas 70. dz. dienai, daži viņas cienītāji ierosināja to godam atzīmēt. Kāds autors, kas bija jau publicējis rakstu par Daces Akmentiņas daiļradīšanas psiholoģiju,

pieteicās rakstīt monografiju. Bet sarunās ar iecerēto izdevēju A. Gulbi bija noskaidrojies, ka viņš izdotu tikai manis sarakstītu monografiju. Kad nu attiecīgā persona man to ziņoja, tad neieskatīju par iespējamu atteikties, lai nemazinātu jubilejas kuplumu. Tuvība ar Daci Akmentiņu, apbrīna viņas māsklinieciskajai personībai manī agrāk jau bija modinājusi vēlēšanos par viņu rakstīt, tikai ģimenes pienākumi arvienu vēl bija kavējuši uzsākt tādu lielu darbu. Nu gadījums bija tik svarīgs, ka personīgajam bija jāpiekāpjas vispārības interešu priekšā.

Savā otrā grāmatā — Atziņu ceļi (1936.) es gribēju redzēt vienkopus gadu gaitā periodikā uzkrājušos lielākos rakstus, lai, noslēdzoties pus mūža posmam, tā būtu kā mazs robežstabs noietā darba ceļā.

Pus mūža sliekšni es pārkāpu ar lielām darba cerībām. Nu es gribēju pievērsties sen lolotiem lielākiem literāriem uzdevumiem, jo dēls jau bija paaudzies un neprasiņa vairs no manis tik daudz laika sev. Pastāvīgos teātra dzīves vērojumos manī bija nobriedušas atziņas un pārliecības, ka nu gribēju formulēt lielākos darbos. Biju nodomājusī arī turpināt jo plašu iepazīšanos ar mākslas dzīvi Vakarēiropā, ko biju jau pasākusi 1936. g. vasarā, apmeklējot Starptautisko teātra kongresu Vīnē un svētku izrādes Zalcburgā, atpakaļceļā iegriežoties Polijas teātros Varšavā. No šīm pieredzēm un pārdomām izaugušai grāmatai vajadzēja noslēgt manas patstāvīgās literārās darbības 25 gadus 1938. gada martā. Bet šos nodomus iznīcināja mana mūža lielākais ienaidnieks — slimība. Ja es līdz šim esmu runājusi vienīgi par iekšējiem psihiskiem cēloņiem, kas manū darbu ir noteikuši, tad beidzot man jāpiemin šis ārējais iemesls, kas ir apņējis manu dzīvi, kopš vien sevi atceros, un krustojis to dažā labā izšķirīgā brīdī. Bet ar pārvarīgu spēku nikna slimība sagrāba mani 1937. gada pavasarī kā vērā neņemtas saaukstēšanās sekas un ar pārtraukumiem piesaistīja mani gultai uz trim gadiem. Tā mani tuvākie literārie nodomi palika neveikti, un 25 gadu darbības atcerei es sakoju tikai skatuves mākslinieku jubilejās rakstītos raksturojumus mazā grāmatā — Siluetes (1938). Nedziedināmā slimība vārdzināja mani joprojām, gan mikstākā chroniskas kaites veidā un, piespiezdama izsargāties no akūtiem uz-

liesmojumiem, ieslēdz manu dzīvi un līdz ar to darbu šauru iespējamību robežās.

Austrumu okupācijas laikā es atrāvos malā un pilnīgi klusēju; arī rietumu okupācija nerisināja darbam. Tomēr pamazām mani uzmeklēja viens literārs uzdevums pēc otra, tā kā beidzot atkal bija darba pilnas rokas. Posta dzīve trīmdā mani līdz pat šai dienai ir skaudīgi šķirusi no mana darba. Ģimenes aprūpe un beidzamajā gadā arī pēc 24 gadu pārtraukuma atkal atsāktais darbs skolā paņēma visu manu laiku un nelielos fiziskos spēkus. Literāram darbam atlika vai vienīgi bezmiega nakšu ieceres, kas vēl gaida sava īstenojuma.

Pašlaik esmu atkal krustcelēs. Mani 60 mūža gadi ir vērtējuši manu dzīvi, šķirdami pelus no graudiem. Es esmu vērtējusi un pārvērtējusi, un atzinusi, ka tiro graudu ieguvums ir visai niecīgs. Padarītais ir tikai sīkas drumsklas no tā, ko būtu vajadzējis darīt, laužot iekšējos aizsprostus radīšanas ceļam. Tikai tagad, kad manas dzīves grāmata drīz būs nobeigta, es spēju to ar rezignētu roku atvērt un pašķirstīt.

Arī šis mazais atziņu raksts ir tāda pašķirta lapaspuse manas garīgās tapšanas grāmatā.

Edy Ardans

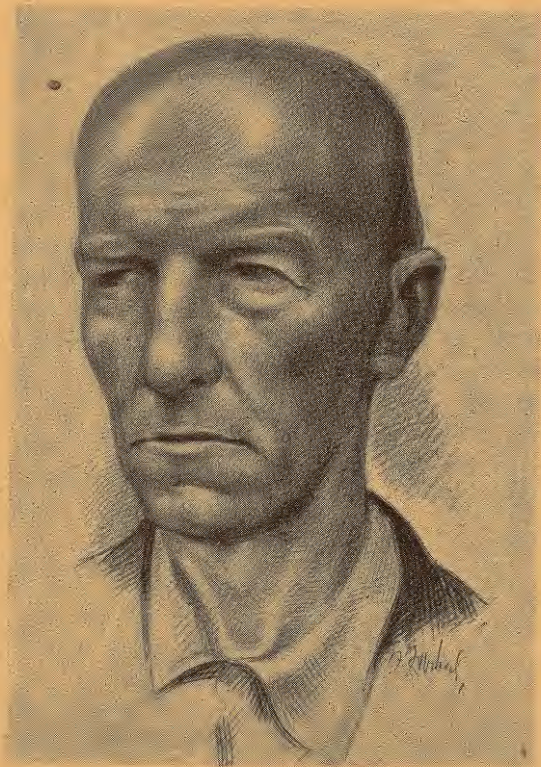
EDGARS ARDENSS

Ar rakstniecību sāku nodarboties jau ģimnazijā ejot, sākumā gan tikai tulkojot no svešvalodām. Pirmie oriģināl-mēģinājumi, galvenām kārtām dzejā, tika iespiesti dažādos kalendāros un satiriskos izdevumos, sākot ar 1906. gadu. Pirmie liriska satura prozas skicējumi parādījās 1908. gadā Rīgas Apskata literārajā pielikumā. No tā laika līdz 1913. gadam gan īsāki, gan garāki prozas darbi — tēlojumi, stāsti, noveles — tika publicēti kā laikrakstos (Dzimtenes Vēstnesī, Latvijā), tā mēnešrakstos (Izglītībā, Druvā). — Tad gadus septiņus pirmā pasaules kara un citu apstākļu dēļ mana literārā darbība uz laiku apklust, lai tad, sākot ar suverēnās Latvijas valsts nodibināšanos, no jauna atsāktu to, publicējot prozas darbus Jaunākās Ziņās, Latvī, Ritumā, Daugavā un citos periodiskos izdevumos.

Manu pirmo romānu — satīru Svētās Angelikas Mats 1925. gadā izdod Latvju Kultūras apgāds. Vēsturiskais romāns Ap liesmu auļojošie iznāk 1926. gadā Valtera un Rapas akc. sab. apgādā. Romānu Zvaigznes vējos iespiež Latvis 1928./29. gadā. Senlatvijas romāna fragments ar virsrakstu Svelgaisā nāve parādījās 1930. gadā mēnešrakstā Burtnieks.

Biografiskie dati: Mans īstais vārds ir Fricis Eduards Gulbis. Dzimis esmu 24. novembrī 1887. gadā Jaunmoku pagasta Rotkaļu mājās pie Tukuma. Manā septītā dzīvības gadā mani vecāki pārnāk dzīvot uz Rīgu, kur vispirms apmeklēju Lutera elementārskolu Zasuļaukā, tad Millera reālskolu, bet 1903. gadā iestājos Rīgas Ķeizara Nikolaja II ģimnazijas 3. klasē. Pēc ģimnazijas absolvēšanas 1908. gadā immatrikulējos Tērbatas Universitātes juridiskā fakultātē; pēc īsa laika pārgāju vēstures-filoloģijas fakultātē, kur studēju klasiskās valodas. Pēc augstskolas kursa nobeigšanas strādāju dažāda tipa mācības iestādēs gan Latvijā, gan ārpus tās.

Fuldā 24. VII. 1947

Andr. Joseny

ANDREJS IKSENS

CIK ĪSA DZĪVE!

„Brīnums, cik tā cilvēka dzīve īsa! Nesen vēl mācījos lasīt un rakstīt tepat Mežsētās pie Bēķa... Tad turpat Mežsētās gāju par puisī; tad brālis Jēkabs aizgāja zaldātos, es paliku mājā, apprecējos. Tad sākāt jūs pa vienam nākt pasaulē. Tad ek tas piektais gads... pusotra gada cietumā Rīgā. Tad tu aizbrauci uz Pēterburgu, tad izdienēji ķeizaram, uznāca atkal lielie kaņi... Nodibinājāt, ek' Latviju, sadalījāt zemi... Nu jau atkal piecpadsmīt gadu, un jau man kāds ducis bērnu bērnu... Un pašam, ek', jāiet atskolā... Domāt viss tā kā vakar-aizvakar būtu noticis, viss stāv acu priekšā tik tuvu un tik skaidrā atmiņā. Īsa gan tiešām cilvēka dzīve!”

Tā apmēram runāja mans tēvs kādu gadu priekš savas nāves, ganīdams mūsu lopus Odzienes pagasta Dambīšos, bet es turpat cirtu elkšņus grāvmalā. Mēs bijām atsēdušies, sapīpojām un runājām par dzīvi. Savas brīvprātīgās gana gaitas viņš zobodamies sauca atskolas vārdā.

Un tagad man jāturpina tālāk tanī pašā tēva stilā:

Tiešām īsa ir dzīve, tēv. Nu jau divpadsmit ziemas un vasaras aiztecējušas, kopš tu gūli Vietalvas kalnā, dienvid-austrumu nogāzē, tur kur tu vēlējies dusēt. Arī es vēlētos kādreiz turpat izstiept savus kaulus, bet redzi, tēv, dzīve nekur vairs neiet pēc mūsuniecīgās vēlēšanās. Cik sen mēs te pļāvām sienu kroga Salīņam, turpat kapu kalna pakājē, atceries? Vienā klusā pusdienas stundā tu vēroji pretējo kapukalna nogāzi un izteicies: „tur es vēlētos dusēt pēc tam...” Tava vēlēšanās piepildījās, kas zin, kā būs ar manējo... Kas zin, kurā Kurzemes ceļmalā aprakta māte (varbūt vēl dzīva, viņai tagad ir 89 gadi), kas zin, kur

izkaisīta mūsu dzimta, tavas daudzās atvases. Viens zars vēju atņests te Eiropas vidienā un nezin, kur vējš to nesīs tālāk. Tavs jaunākais dēls un mans stiprais brālis Pēteris varbūt rok ogles kautkur aiz Uraliem, ja vispār vēl ir dzīvs. Tavs vidējais dēls, tas pats Kārlis, kas dalījās mūsu gaitās manā grāmatā Upmalas zēni, centīgais zemkopis un kaislais makšķernieks, kas palika Piebalgas ielenkumā, nezin, kur tas tagad ... Redzi, tēv, viss aizrit tik ātri, dzīve ir tiešām īsa. Nu arī man jau rit sešdesmitais gads tādā pašā ātrumā, bet sevīm dzīvojis arī es esmu stipri maz. Vienmēr bija jāsteidzas un jātraucas, bija arī daudz jākaņo par Latviju, par lepnas tautas brīvu dzimteni, pat par vāju tiesību glābt kailo dzīvību un vilkt vārguļa dzīvi. Smagi ir gājis, tēv, bez dzimtenes. Dažā vājuma stundā es apskaužu tavu mieru Vietalvas kapukalnā, tavu dusas vietu ar seju pret dzimtenes rīta un diēvidus sauli.

Kad es 1888. gada 10. (22.) februārī nācu pasaulē, mans tēvs bija Odzienas pagasta bezzemnieks un muižas kalps. Par mani divarpus gadu ir vecāka māsa Emilija un agri mirušais brālis Jānis. Pēc manis nāca vēl trīs: brāļi Kārlis un Pēteris un māsa Berta. Šī mūsu dzimtas jaunākā atvase, precētā vārdā Lazdiņa, savā laikā turēja latvju sievietes auglības rekordu Madonas apriņķī: viņai ir septiņi dēli un četras meitas, līdz dzimtenes atstāšanai visi bija dzīvi, tagad divi vecākie trimdā, citu liktenis man nezināms. Māsa Emilija palika vecmeitās, jo viņas iecerētais nepārnāca no pirmā pasaules kaņa. Brālim Kārlim bija seši bērni, trīs apmira mazi kaņa laikā un pēckaņa sērgās, vecāko dēlu Valdi noslepkavoja Madonas tribunālists Bielajs Liezeres mācītāja muižā 1941. g. 29. jūnijā kopā ar trijiem Lāpītāja dēliem un vēl diviem citiem patriotiem, palika tikai divas meitas. Tam dzimtas zaram vīriešu kārtas pēcteču vairs nav. Brālis Pēteris līdz 1944. gadam vēl nebija precējies (dzimis 1899. g.), tur bija it kā kādi sarežģījumi, it kā viņam šai izdarībai nebij iznācis laika, vai cita kāda aizgaita. 1944. g. rudenī vācieši viņu kopā ar citiem odzieniešiem aizdzina uz Kurzemi, tur viņi arī palika. Tagad par viņa likteni ziņu nav. Jāšaubās, vai šis nemierīgais Pēteris, arī Lāčplēša ordeņa nesējs, būs varējis atgriezties savā Odzienas Dambiņu sētā. Tad nu jāpieņem, ka no vīriešu kārtas

Ikseniem palicis tikai viens spēcīgs zars — mans dēls Ziedonis (dzimis 1925. g. 12. janvārī), arī tagad trimdā. Kautkur ir gan vēl viens Iksenu zars — mana brālēna dēls Jānis, kurš ap 1936. gadu apprecēja kādu Rīgas vācu jaunavu, 1939. gadā „repatriējās” uz Vāciju, bija kautkur Warteland'ē noņemts, bet kur viņš palika un kādā mērā pārtautojās, tas šodien nav zināms.

Es apprecējos 1921. gada 17. decembrī ar Ernestīni Ozoliņu. Viņa bija kādreizējā Kārļu muižas dārznieka Ozoliņa meita. Viņas tēvu nogalināja boļševiki Cēsu cietumā kopā ar citiem 1919. g. janvārī. Tagad mēs te trimdā esam visa ģimene: mēs vecie, dēls Ziedonis un meita Rasma (dzim. 1928. g. 17. aprīlī). Pagājušos Ziemas svētkos nosvinējām sudraba kāzas.

Es esmu grūti audzis, smaga bija mūsu bērnība daudz bērnu kalpa ģimenē. Kad lasu Jaunsudrabiņa Balto grāmatu, liekas tur gandrīz viss līdzīgs manam dzīves stāstam. Bet grūtībās esmu stipri rūdījies un tāpēc man vēl šodien laba veselība. Arī četri ievainojumi trijos kaņos nav neko iedragājuši, tikai labā roka palikusi drusku lika. Seši ar pus gadu vecumā sāku iet ganos, vienu vasaru ar cūkām, sešas ar govīm, vienmēr pie svešiem. Kad savas bērnības gaitas kādreiz pārrunājam ar kara biedru Karli Mellupu (Dr. Pīgors), viņš mani allaž zoboja:

„Tev izglītība nav sistematiski vienota, tu neesi ganījis zosis.”

Zosis tiešām neesmu ganījis: Odzianas un Vietalvas novadā saimnieki zosis neturēja.

Lai arī cik vienkārša un smaga bijusi mana bērnība un arī turpmākā dzīve, es esmu tomēr bezgala pateicīgs Dievam un liktenim par dzīvi taisni šajā vēstures laikmetā. Neesmu bijis klāt pie liksts cīršanas brīvās Latvijas šūpulim (biju gūstā Vāczemē), bet šūpulim gan un mazajai meitai esmu stāvējis sargos un kūmās, ar ieroci vienā, spalvu otrā rokā. Tie gadi no 1919. līdz 1925. ir tik piedzīvojumu bagāti, līdzdalība un — darbība kopā ar izciliem valsts cēlājiem tik pilna vērtīgu, dārgu un jauku atmiņu, ka pietiek visam mūžam, un daudzko ceru atstāt rakstītā veidā nākošām paaudzēm. Es pateicos tev, mans senču Dievs, Laīma un Māra, ka likāt man dzīvot taisni tajā laikā. To dienu,

mēnešu un pirmo brīvas valsts gadu notikumi, prieks, cerība, pašapziņa un laime ir tik lieli, tik vienreizēji un svēti, ka viņi nezudīs un nebeigsies nekad. Tagadējais stāvoklis ir pārejošs, viņš ir uzspiests un mākslīgi viltots, tāds pastāvēt nevar, jo pretdabīgais nekad nav mūžīgs. Šajā atmiņu priekā un spēkā mēs dzīvojam visi — es, tu, mēs un jūs, visa mūsu mūžīgā tauta.

Nezinu, kā cēlušās manas slāpes pēc izglītības. Vai tās iedzīmtas, vai radušās Odzianas un Vietalvas atmodas kustības ietekmē (ko tur uzpūta un vadīja izcilais atmodas laiku darbinieks Juris Kalniņš-Prātkopis), to neesmu centies izpētīt. Toreiz bija tā: mācīties un mācīties, vienalga ko un kādā skolā, bet tikai vienmēr vairāk. Man vienmēr bija tā īpašība, ko bērnības dienās visi apzīmēja ar trimčetriem vārdiem: „tam puikam viegla galva”. Sākās ar Odzianas pagastskolu — četras ziemas un vienu vasaru. Odzianas divu paaudžu skolotājs Pēteris Mūsiņš mācīja nevien pēc programmas, bet arī virs tās, mazliet pat fiziku, dabas zinības un vācu valodu. Mācības valoda toreiz bija krievu, bet ar valodām man allaž labi veicās.

Man bija četrpadsmit gadu, es strādāju jau par puspuisi Odzianas Jaunzemjos, kad Pēterburgas Avīzēs izlasīju kādu korespondenci par kādu zemkopības skolu Krievijā, Smolenskas gubernā, Storoziščā, kur uzņemot arī latviešus „uz kroņa rēķina”. Izrakstīju programmu un dabūju zināt, ka konkursa eksāmeni būšot 1902. gada 26. augustā. Nu cēlās tādas alkas pēc skolas, ka nevarēja mani vairs mājās noturēt ne tēvs, ne saimnieks. Man nebija ne naudas, ne labāka apģērba. Pat ceļam māte varēja ielikt man kuliņā tikai pusklaipu maizes, dažas ceptas gaļas šķēles, divas olas un pickiņu sviesta. Tēvam bija tikai pieci rubļi naudas, biļete izmaksāja četri, un to piekto viņš man iedeva līdzī. Mēs kājām aizgājām uz Pļaviņām, kur es savā mūžiņā vēl nebiju bijis. Arī dzelzceļa vilcienu vēl nebiju redzējis. Tomēr es aizbraucu, man bija jābrauc, un jābrauc uz palikšanu tanī skolā, jo atpakaļ braukt es nedrīkstēju un atceļam nebija arī naudas. Tēvs kaldināja praktiskus plānus:

„Izmācīsies tur, tad tiksi kautkur par muižkungu Krievzemē, pelnīsi varbūt 25 rubļus mēnesī, varēsi sākt jau mums palīdzēt...”

Eksāmenus izturēju, skolā iestājos un paliku tur divus gadus. Vasarā mācību nebij, tikai praktiskie darbi laukā, pļavā, laidarā, cūkkūtī, pienotavā, dārzniecībā, bišu dravā u. t. t. Ziemā bija 6 stundas klasē un 4 stundas praksē. Skolotāju personāls bija ļoti labs, man viņi stāv labā atmiņā kā krievu ideālisti. Latviešu zēnu bijām divpadsmit, mans labākais draugs bija Kārlis Arturs Lečmanis no Olaines. Pēc kādiem divdesmit gadiem satiku viņu Rīgā, bija arī jau izkaņojies latviešu strēlniekos, kur sasniedzis kapteiņa pakāpi, bet pēc Latvijas nodibināšanas aizgājis saimniekot savās lauku mājās Kurzemē. Trimdā arī esmu dzirdējis viņa vārdu.

Muižkungš no manis neiznāca. Atkal cēlās alkas pēc izglītības. 1904. gadā, pārbraucis no Smoļenskas, tūlīt aizsūtīju Kārlim Milleram, slavenās Millera privātās reālskolas īpašniekam Cēsīs, lūgumu uzņemt mani reālskolā bez maksas. Saņēmu noraidošu atbildi. Tad mērīju 80 verstu kājām no Odziēnas uz Cēsīm, samekleju Millera tēvu un raudādams lūdzošs viņu uzņemt mani skolā bez maksas, jo vajadzīgo 60 rubļu gadā man nebija. Beigās es viņam laikam biju paticis, viņš manai uzņemšanai piekrita, bet ar noteikumu, ka man jābūt katrā klasē katrā semestrī pirmam skolniekam un tad vēl jāpiepalīdz vājākiem skolēniem krievu valodas mācībās. Tā es svēti solījos un svēti arī pildīju.

Iznāca savāds stāvoklis: matēmatikā, fizikā, ķīmijā un citur es biju tālu priekšā, dažas tādas speciālmācības (anatomija, fizioloģija) reālskolā nemaz nemācīja; toties valodās man nebij nekādu zināšanu (franču, vācu, arī latīņu; Millers bija Tērbatas latinists). Tāpēc es iederējos tikai otrā klasē. Uzspiezdamiem valodām, ātri vien tiku citiem līdzī un gaŗām, un nebij grūti turēt pirmo vietu.

Tad nāca Piektais gads un viss, kas tam līdzī. Skolēnu vide bija auglīgākā vieta jaunajām idejām. Sociālisma mācība, brīvība, brālība, vienlīdzība; nost patvaldību; visu zemju proletārieši... , mostaties, jūs darba ļaudis; lai dzīvo revolūcija, nost muižniekus, kapitālistus — ak jaunība, kā tas viss tevi rāva līdzī! Es, kalpa dēls, bezzemnieks jau trešajā paaudzē, nabags, izsūktais un izsūcamais — vai es varēju palikt vienaldzīgs? Tad jau kautkur kāds akmens brēktu manā vietā.

Gluzī dabīgi, šī straume aizskaloja mani līdzī. 1905. g. 17. oktobrī Krievijas ķeizars izdeva slaveno brīvības manifestu. Cēsis par to dabūjām zināt pēc dažām dienām. Tauta liksmoja un gavilēja. Administrācija laikam jutās samulsināta, policija nekur nerādījās. Tirgus laukumā bija izziņota tautas sapulce; mucā pakāpies, runāja dzejnieks Apsesdēls, pats cēsiniēks un bijušais Millera skolnieks. Kā viņš runāja! Tauta sajūsmā gavilēja ...

Lai nu kā toreiz domāja un rīkojās slepenie tautas vadoņi, brīvības kustības rīkotāji un aktīvisti, bet pats tautas vairums un skolu jaunatne toreizējo cīņu saprata vērstu vai vienīgi pret vācu muižniecību, mūsu tuvāko un redzamāko apspiedēju. Ja kautkur skanēja sauciens „nost patvaldību“, tad tikai tāpēc, ka tas bija modernī. Marksa mācība par sociālismu, proletāriāta (pats šis vārds bija svešs un grūti izrunājams) diktāturu, kapitālisma gāšanu un citām abstraktām teorijām un virzieniem — bija sveša, tāla un grūti aptverama. Latvju tauta tikai nojauta, ka ir sācies jauns laiks ar kāroto brīvību, ka gaidāma un jau tā kā saredzama labāka dzīve un kautkur kautkas taisās un vārās, kas cilvēkus daudz maz nolīdzinās un ka beigsies vai vismaz ierobežosies vācu muižnieku patvarības. Tā to uztvēra arī skolu jaunatne. Mēs līdz tam laikam no proklamācijām jeb „lapiņām“ jau zinājām, ka visu brīvības kustību vada latviešu sociāldemokratiskā strādnieku partija, bet taisni Cēsis kustības priekšgalā nostājās cita organizācija, kas saucās latviešu sociāldemokrātu savienība, un taisni tur tādu kā vadoņa lomu tēloja Apsesdēls. Viņam apkārt un tuvumā turējās Ernests Runcis-Arnis un Valters Purviņš (dzejnieks V. Zemdega).

Te man mazliet jāatgriežas pagātnē. Ar Valteru Purviņu mēs bijām vienā vecumā, viņš laikam kādu gadu vecāks. Laikam 1898. gada vasarā mēs abi gājām ganos Odzianas Jaktēnos — viņš pie sava krusttēva jaunā Krauža, es pie vecā Krauža. Tie bija pušelnieki un lopus mēs ganījām kopā. Mūsu kopējo gaitu esmu daļēji notēlojis savā jaunatnes grāmatā Ganuzēnu prieki un bēdas. Tad mūsu gaitas atkal šķīrās, bet kad es pēc Storožiščas ierados Cēsis, Valters tur strādāja par tirdzniecības mācekli J. Kampara grāmatu un sēklu tirgotavā. Turējāmie atkal kopā un

kopīgi arī iepeldējām revolūcionāros. Es tāds kā piektais rats maisijos arī tanī sociāldemokratu savienībā, braucu līdzī uz aģitācijas sapulcēm, palīdzēju laukos „gāzt” pagastvaldes un dibināt izpildu komitejas un vietām pat vingrinājos par sapulču runātāju. Ar Runci-Arni p. p. aizbraucām divi vien uz Kārļu pagastu un „slēdzām” muižas krogu, atņemdami zilo patentu un piekordinādami vairs netirgoties ar alkoholu. Kad uznāca reakcija, mēs abi ar Valteru nodzīvojām trīs nedēļas kādās dzirnavās, bet tad katrs pa sevi atgriezāmies dzimtajā Odzienā, pavadījām visu 1906. gadu mežos, siena šķūņos, rijās un pirtīs, kļuvām pilntiesīgi meža brāļi, bet 1907. gada sākumā atkal šķīrāmies. Es aizbraucu uz Pēterburgu, viņš uz Rīgu un vēlāk arī uz Pēterburgu. Es ar savu pilnu vārdu nebiju pazīstams un netiku meklēts, jo Cēsīs mani sauca par A. Cīrvīti, tāpēc no apcietināšanas izvairījos, bet Valteru gan saņēma cietī, 1908. gadā Rīgā tiesāja un sodīja ar 2 gadiem cietumā. Šo sodu viņš izcieta, bet bija mantojis diloni un mira 1911. gadā. Jaunā Dienas Lapa izrikoja viņam Rīgā krāšņas bēres. Apbedīts Meža kapos. Viņa raksti un dzejoļi sakopojumā nav iznākuši. Ap 1910—11. g. g. Jaunās Dienas Lapas aprindās V. Zemdegas vārdam bija laba skaņa.

Apsēdēlu un Runci-Arni arī notvēra cara žandarmērija, tiesāja un nometināja Sibīrijā, kur viņi pavadīja ap 10 gadu un pēc Krievijas revolūcijas atgriezās Latvijā. Apsēdēls pirmajos Latvijas brīvvalsts gados bija bieži redzams Rīgā un jau tālu saskatāms un pazīstams pēc košās pilnbārdas un latviskā līnu krekla. Politikā viņš nedarbojās nemaz, liekas, marksistiskās masalas bija pārsliņojis tāpat kā es un daudzi citi un pievērsies latviešu dievturības virzienam. Ernestu Runci-Arni mēs visi ilgus gadus redzējām par atbildīgo redaktoru Benjamiņu Jaunākās Ziņās, piedzīvojām arī vairākas viņa skaistas un labas grāmatas. Manā atmiņū un atziņu krājumā gaiši stāv viņa rakstnieka-filozofa tēls, tāpat kā kuplais matu cekuls, kas bija kļuvis gaišā platīnas krāsā.

1905/06. g. g. notikumu vilnis aizskaloja mani Pēterburgā, un ar tālāko mācīšanos nekas vairs neiznāca. Vēl mēģināju gan kautko darīt, iestājos arī par brīvklaušitāju M. Pobedinska augstākos komercziņību kursos, pavīrsi

noklausijos 2 semestrus, cik atļāva maizes pelnīšanas darbs, tad arī tas bija jāpārtrauc.

Pēterburgā biju „kontorščik“, latviski — biroja ierēdnis vairākos katoņos; ar citu tautiešu palīdzību 1907. g. rudenī iekļuvi grāmatu tirdzniecības Kultūra galvenā kantorī Ņevas prosp. 28. Tā bija lielfirma, Leipcigas Meijera bibliografiskā institūta filiāle visai Krievijai, un pārdeva uz nomaksu plašos literātūras darbus. Veikals gāja ļoti labi. Galvenā kantorī nostrādāju līdz 1909. g. maijam, kad mani pārcēla uz Kazaņas filiāli, un es Ziemeļu Palmīru atstāju.

Tanī tatāru pilsētā pie Volgas es nodzīvoju līdz vēlām rudenim, kad mani iesauca cara armijā un nosūtīja uz 93. krievu armijas kājnieku pulku Pleskavā. Iznāca tā, ka es nebiju laikā interesējies par kara dienestu, nebiju gatavojies savvaļnieka (volnoopredjeļajuščijsja) eksāmenam, kas man būtu devies viegli, nebiju nokārtojies izglītības formālītātes, un tā man bija jākalpo cara tētiņam līdzīgi citiem lasītpratējiem un neprafējiem. Tas nozīmēja 3 gadus brīvības zaudēšanu, bet sakarā ar 1912. g. Balkānu kariem manu gada gājumu aizturēja vēl pusgadu ilgāk. Nokalpoju par rakstvedi pulka kanceleijā, ieguvu kara laika ierēdņa tiesības (kas vēlāk lieti noderēja) un kļuvi brīvs 1913. g. marta beigās. Aizbraucu atkal uz Pēterpīli, iestājos tanī pašā Kultūras galvenā kantorī un nostrādāju līdz 1914. gada februārim, kad mani pārvietoja par tādu kā vicedirektoru firmas filiālei Varšavā jau ar 125 zelta rubļiem mēnešalgas, bet tad uznāca pirmais pasaules karš un reizē ar to kārtējā nākotnes un iedzīves izputināšana uz vairākiem gadiem. Tanī laikā gan paspēju attaisnot sava tēva materiālās cerības un sūtīju viņam kārtējus naudas pabalstus.

Dažu mēnešu cīņas frontē, Jura krusts, ievainojumi un sekojošais gūstniecības laiks Vācijā ir tādi dzīves posmi, ko netik atcerēties. Fizioloģiski vienaldzīgs, varbūt arī mazliet patīkams ir trisarpusgadīgais dzīves posms, ko pavadiju par strādnieku lauku darbos pie kāda Rietumprūsijas zemnieka Vislas krastos. Tas aprakstīts garākā sacerējumā Vācu gūstā un iespiests žurnālā Aizsargs 1922. g. 2.—12. burtnīcās.

No gūsta izdevās atgriezties tikai 1919. gada jūlijā, kad Cēsu kaujas bija jau garām, noslēgts Strazdumuižas pamiers

un demarkācijas līnija stāvēja starp Olaini un Dalbi, kur mūsu gūstekņu ešalonam arī bija jāiet cauri. Pie Olaines ieraudzīju pirmos latviešu nacionālos kaņavīrus, bruņotus šautenēm, bet slikti ģērbtus un basām kājām. Sirds ietricējās, pirksti nodrebēja... Taču arī manā iekšienē pacēlās griezīgs sūrums par visu, ko biju izcietis es pats gūstā, ko cietuši mani senči, par piekto gadu, par cietumiem, nāvi un trimdu. Varbūt arī man izdosies kādreiz tikt fricim klāt, kaut vai zobiem pie rīkles...

Nokļuvu pie savējiem Odzienā. Tie arī bija pārdzīvojuši frontes tuvumu, vāciešu okupāciju, lielinieku pirmos, tribuligošos un trakos iznīcināšanas laikus. Dzīvus gan atradu visus, atkalredzēšanās prieks bija liels.

Tomēr tur palikt un nezin ko gaidīt nevarēju. Dzimtenei bija vajadzīgi spēcīgi dēli. Griezoz Apsardzības ministrijā Rīgā un tur mani tūlīt pieņēma tēvijas dienestā kapteinis Arvids Liberts, vēlāk pulkvedis, 8. pulka komandieris, kaņaskolas lektors un konversācijas vārdnīcas līdzstrādnieks. Tikko sāku tur strādāt, kad sākās Bermonta-Golca uzbrukums Rīgai. Mana izrēķināšanās griba guva reālu veidu. Vissmagākā stundā pieteicos un iestājos tā sauktajā Studentu bataljonā, kuņā cīņu stundas 9./10. oktobra naktī pie Rīgas tiltiem jau iegājušas Latvijas tapšanas vēsturē, tāpat frontes turēšana pie Daugavas augšpus tiltiem, pārgājiens pa ledu no Lucavsalas uz Bišumuižu un tālāk. Vēlāk arī mans vārds bija starp tiem astoņiem Studentu bataljona kaņavīriem, ko dokumentēja par cienīgiem saņemt Lāčplēša kaņā ordeni.

Šo vēsturisko cīņu aprakstus esmu pūlējis sakārtot un saglabāt vēsturei pazīstamās 38 autoru grāmatas Daugavas sargi veidā, kur manai spalvai pieder vairāki raksti. Šī grāmata tagad laikam jau uzskatāma par bibliogrāfisku retumu.

Pēc Bermonta-Golca sakaušanas priekšniecība aizkomaņdēja mani atpakaļ Apsardzības ministrijā.

Tanī laikā Aleksandrs Plensners nodibināja laikrakstu Latvijas Kareivis, kur arī es sāku līdzdarboties. Redakcijas kolleģijā par atsevišķiem nozaņu vadītājiem skaitījās vēl Aleksandrs (istā vārdā Jēkabs) Grīns, Alberts Zalts un Viktors Eglītis. Atskaitot Eglīti, visi pārējie toreiz skaitījās

aktīvā dienestā un staigāja formās. Sevišķi bieži ciemiņi tur bija arī Pāvils Rozītis, Kārlis Jēkabsons, Edvarts Virza (grūtsirdībā atceros šos tagad jau nelaikus!), un viens ļoti kluss jauneklis pelēkā krievu zaldāta šinelī-vārdā Pēteris Ērmanis. Toreiz Latvijas Kareivis mitinājās Parka ielā 6. Aiz redakcijas un kantoņa telpām tur bija tāda klusa istaba gandrīz bez mēbelēm, tumša un drūma. Bieži mēs tur savilkām krēslus un solus, no kastēm improvizējām galdu, sanesām alkohola pudeles, alus traukus, uzkožamos, tad sasēdāmies kā varēdami un turējām tādus kā tuvināšanās vakarus. Gandrīz nekad tādās reizēs neiztrūka mākslinieks Romans Suta un, ja turpat sēdēja arī Viktors Eglītis, tad sacēlās ļoti gudri un man pilnīgi nesaprotami strīdi par mākslu. Pāvils Rozītis bārstīja asprātības un Kaukaza anekdotus (viņš kara laiku bija pavadījis Kaukazā tāpat kā Jaunsudrabiņš), Kārlis Jēkabsons allaž mēdza rādīt citiem kādu jaunu dzejas pērli, kamdēļ Rozītis viņam jau toreiz piedēvēja dzejnieku karaļa titulu, kas tā arī palika ilgi. Virza pēc piektā vai sestā malka kāpa uz kāda sēžamā un pravieša balsī runāja prozā un dzejā par latviešu strēlniekiem. Pats Plensners un Grīns ieskatījās pie mums reti, Zalts gandrīz nekad — viņiem vakaros bija redakcijas darba pilnas rokas. Ja klāt gadījās Pēteris Ērmanis, tas gandrīz nebija manāms — viņš alkoholu nebaudīja. Vienā tādā decembra vakarā es turpat uz improvizētā galda sacerēju piemiņas rindas ministram Jānim Zālītim, kurš priekš gada bija piepulcināts senčiem (mira 9.12.1919.) un „nodots tautas piemiņai” (paša Zālīša izgudrots un tautā iegājis izteiciens). Bohēmiski jauki un neaizmirstami bija tie vakari Parka ielas redakcijā 1920/21. g. g. Šinī vietā vēl dzīvajiem jājautā profesora Jāzepa Vītola vārdiem: vai atceries? Vai atceries?

Mans vārds atklātībā parādījās tomēr ne Latvijas Kareivī, bet gan Latvijas Sargā, ko toreiz vadīja Arturs Kroders. Tas bija dzejolis Brāļiem kaujas laukā, iespiests 1919. g. decembrī. Latv. Kar. sāka iznākt tikai 1920. g. sākumā un tur tad nu manu spontāno dzejošanas mākslu ļoti stingri un lietiski sijāja literārās daļas vadītājs Viktors Eglītis. Viņš ir mans skolotājs, viņam esmu pateicīgs vēl šodien. Bet Pāvils Rozītis man uz kādu nedēļu aizdeva

slaveno Šimanska rakstniecības teoriju krievu valodā (otra tāda eksemplāra Rīgā toreiz nebija!), kur es steigā centos iestudēt visas formas. Pēc tam esmu rakstījis gan dēcīmas, gan oktāvas, sekstīnas, tercīnas, sonetus (un nevienu trioletu), bet vismiļāks man kļuva aleksandrīnietis (Spensera pants) un šīnī formā man dzejoļu ir vairāk par kuŗu katru latviešu dzejnieku, ko gan neviens kritiķis un literātūr-vēsturnieks nav ievērojis, jo mani 200 dzejoļi nav krājumā iznākuši un tāpēc grūti pārskātami. Sagatavotais kopoījums gan bija nodots izdevējam Jānim Rozem 1939. gadā, bet Rozi „pārvietoja” nākošā gadā nezin kur, grāmata neiznāca, Rozes dēli manuskriptu nevarēja sameklēt, un tā tālāk, un tā tālāk. Restaurēt nav iespējams, norakstu nav, bibliotēkas nav pieietamas. Bet ja arī viss liekas zudis, tomēr aptumšot un izdzēst no rakstiem un vārdiem nevar ne mani, ne manu tautu, ne viņas vēsturi. Šīnī ziņā arī vēsturiskais materiālisms ir bezspēcīgs. Tiem vārds ir dots „tomēr”... kā teica Rainis.

Šajā isajā rakstā paliks neizteikts ļoti daudz, ko pašlaik atmiņās un atziņās kārtoju kādā lielākā darbā. To esmu iecerējis nevien kā autobiografisku un bibliografisku krājumu, bet galvenokārt gribu censties sakopot Latvijas vēsturei tādus materiālus, kādu daudziem nav. Lai Dievs dod tikai arī turpmāk tādu pašu labu veselību.

K. Kosselig

KĀRLIS KĀRKLINŠ

MANA DZĪVE

Esmu dzimis 1888. gada 9. maijā Iemetēju mājās Kau-guru pagastā Valmieras apriņķī, Vidzemē. Maija noskaņas arvien esmu glabājis sirdī. Ticu, ka cilvēce reiz atstās naidu un kaŗu un pievērsīsies mīlai un saskaņai. Citādi tagadne paliek pagātnes parādniece.

Esmu savas mātes dēls. Mana māte bija neikdienišķa sieviete. Viņas dzīvei bija noteikts mērķis. Viņa izvadīja mani skolotāju seminārā un pēc tam aizgāja mūžībā. Dzīve ir kā sapnis. Cilvēks nāk no mūžības un iet uz mūžību. Starp divām mūžībām norit viņa laicīgā dzīve. Kā puķe viņš izplaukst, uzzied un novist. Tā ir viņa apzinīgā dzīve: sapnis starp divām mūžībām. Tad sākas lielā nomaņa. Māte upurēja savu dzīvi manā labā. Spēku dzīvot viņa smēla reliģijā. Viņa bija uzaugusi hernhūtiešu apvidū. Katru svētdienu gāja baznīcā un uzticīgi kalpoja savam Dievam. No viņas es mantoju dziļu reliģiozitāti un garīgas intereses.

Vispirms mācījos Kauģuru un Jaunvāles pagasta skolā. Skolotāji nebija īsti, bet derēti gani. Pats skolotājs būdams, esmu vienmēr skumis, ka skolotājs mūsu dienās bieži vien vēl nav īsts „pilskungs savā gaismas pili“, par kādu jau sapņoja A. Kronvalds. Skolotājam vajag daudz gara uguns, mīlas kvēles un uzpurēšanās spējas. Viņam jāziedojas jaunatnes labā.

Labi es jutos Trikātas draudzes skolā, kurā par pārzini darbojās Jēkabs Mūrnieks. Aizmirsis savu personīgo dzīvi, viņš pilnīgi ziedojās savu skolnieku labā. Viņš bija skolotājs no Dieva žēlastības. Viņš atbalstīja mani materiāli un garīgi. J. Mūrnieks mani ievadīja skolotāja gaitās, no kurām nekad neesmu novērsies. Es stipri ticu, ka zīmuļu armija

reiz uzveiks šauteņu armiju. Tāpēc vien ir vērts būt par skolotāju. Paldies, lielais skolotāj; tava gaisma manā sirdī nekad nezudīs!

No Trikātas draudzes skolas iestājos Valmieras skolotāju seminārā. Krievu skolotāji centās novērst no latviskā un pievērst krieviskam garam. Tāpēc vēlāk dzīvē semināra audzēkņiem nācās cīnīties pret krievisko par latvisko stāju. Krievu skolotāju starpā bija daži vāji paidagogi, kam īstā vieta būtu bijusi kādā citā arodā. Miļā atmiņā esmu patūrējis krievu valodas skolotāju P. Sokolovski. Latviešu paidagogu starpā bija teicami skolotāji, piem. K. Kundziņš, P. Dreimanis, J. Mediņš uc. Seminārs mani ievadīja dziļākās literatūras, psiholoģijas un filozofijas studijās. Seminārā tika sapņoti skaisti jaunības sapņi par visas cilvēces laimi nākotnē. Klejodams pa skaistajiem Gaujas līčiem, domāju, ka varēšu audzināt jaunatni īstas cilvēcības un cēlas mīlestības garā.

Valmieras skolotāju seminārā pārdzīvoju dziļu reliģisku krīzi. Materālisma filozofijas ietekmē, kas toreiz krāšņi bija uzplaukusi (L. Büchnera Spēks un viela uc.), sāku šaubīties par Dieva esmi. Ilgu laiku mocijos un cietu. Beidzot tomēr atradu atbildi. Es virzijos savos reliģiskos meklējumos no Dieva transcendences uz immanenci. Guvu atziņu, ka Dievs nemājo vis augšā aiz zvaigznēm, bet dziļi sirdī. Cilvēka dvēsele ir daļa no Dieva lielā sapņa. Katrai konfesijai ir sava daļa taisnības. Visas cenšas apjaust īsto Dievu, kas cilvēkam ir dziļi izjūtams, bet nav vārdos izteicams. Pēc dziļas iekšējas cīņas mana reliģiskā dzīve ievērojami paplašinājās. Nebiju par veltī cietis.

Savas skolotāja gaitas sāku Valmieras latviešu skolu biedrības tirdzniecības skolā. Kad rīta lūgšanā pirmo reizi stāvēju vairāk nekā simts skolnieku priekšā, devu sev solījumu būt labam skolotājam. Jāatzīstas, ka esmu vienmēr pūlējies solījumu turēt. Bērnu dvēseles ir rožu dārzs, kas jākopj ar dziļu mīlestību. Šis mīlestības dziļākais un pilnīgākais izpaudums meklējams mātes mīlestībā, kuŗu pilnīgi izjutu savā bērnībā.

Valmierā biju par tirdzniecības skolas inspektorū, vēlāk par Valmieras komercskolas direktorū, skolotāju

Valmieras sieviešu ģimnazijā un par Valmieras aprinča tautskolu inspektoru. Lai sumināta šeit toreizējā skolu jaunatne, kas centās katru skolotāja vēlēšanos nolasīt no tā acīm.

Smagu iespaidu uz mani atstāja lielinieku un vācu okupācijas vara, kas valdīja pirmā pasaules kara laikā. Lielinieki apšāva daudzus Valmieras pilsoņus. Vācieši pakāra ap baznīcu četrus cilvēkus.

Šajā laikā ar aizrautību lasīju L. Tolstoja romānus un pārdzīvoju neapraktāmu dzīvības spēka pieplūdumu. Dzīve ir viss, dzīve ir Dievs — šī L. Tolstoja atziņa bija arī mana vitālisma apliecība. Es biju trauks, pār kuŗu pāri plūda dzīvības spēks. Liekas, ka šis dzīvības spēka uzplūdums uzplauka tad, kad tā bija nopietni apdraudēta.

Otrs rakstnieks, kas šajā laikā iztaisnoja manu iekšējo dzīvi, bija lielais individuālists H. Ibsens. Viņa darbi man rādīja, ka lielākais cilvēka dzīves uzdevums ir izkopt savu es, izveidojot sevi par apzinīgu personību, par individuālitāti. No L. Tolstoja un H. Ibsena gara varenuma nekad neesmu pilnīgi vaļā ticis. Vēlāk tiem piebiedrojās V. Ģēte, R. Rolāns, V. Šēkspīrs, I. Turgeņevs, A. Puškīns, U. Uitmenis, Dž. Bairons, Rainis, J. Poruks, Fr. Bārda, K. Skalbe, R. Blau-manis utt.

Manās krūtīs vienmēr mita dziļas slāpes pēc zinātnes. Es gribēju studēt. Mani valdzināja Lāčplēša atziņa Spīdolai: „Bet svešas ilgas, kas viņas zina, pēc tevis mūžam ilgoties dzina“. 1919. gadā iestājos Latvijas Universitātē, kurās kursu nobeidzu 1926. gadā ar mag. phil. gradu. Universitātē bija īsti zinības vīri: prof. J. Endzelīns, L. Bērziņš, P. Šmits, A. Dauge uc. Viņi man deva daudz vērtīgu ierosinājumu. Sīrsnīga pateicība viņiem par tiem.

1928. un 1929. gadā studēju ģermāņu filoloģiju Bonnas universitātē Vācijā. Redzēju vācu gara kultūras augsto līmeni. Iepazinos ar moderno vācu zinātnieku atziņām: prof. O. Valceļa, V. Šneidera, Fr. fon der Leijena uc. Saistīja arī Vācijas daba. Tomēr klausoties varenajā Reinas šalkoņā, tai cauri vijās Gaujas ūdeņu dzidrā mūzika. Tā Latvijas krāšņums aizēnoja Vācijas skaistumu.

Atgriezies dzimtenē, noliku doktoranda pārbaudījumus latviešu literatūrā. Tomēr tas bija tikai sākums, nevis beigas. Nu tikai es īsti sāku saprast, ka visa tā vēl par maz. Sākās neatlaidīga meklēšana literatūras vēstures laukā. Vienmēr uz priekšu — bija mana devīze. Nekur nedrīkst būt apstājas...

1929. gadā pieņēmu latviešu valodas lektora vietu Latvijas Universitātes filoloģijas un filozofijas fakultātē. 1931. gadā kļuvi par privātdocentu latviešu literatūras vēsturē. 1940. gadā aizstāvēju doktora disertāciju par tematu R. Blaumaņa darbu ārējā formā. Tajā pašā gadā tiku ievēlēts par docentu latviešu literatūras vēsturē. 1943. gadā mani ievēlēja par profesoru latviešu literatūras vēsturē. Tagad darbojos par latviešu literatūras vēstures profesoru Baltijas Universitātē Pinnebergā (Hamburgas tuvumā).

Zinātņi esmu mīlējis un nodevies tai ar visu sirdi. Tā bijusi mana mīļākā, kam esmu ziedojis savu mūžu. Pašu dzīvi esmu lielā mērā aizmīrsis, bet tas jau ir latviešu zinātnieku un mākslinieku liktenis. Esmu cinījies ar materiālas un garīgas dabas kavēkļiem, bet zinātnes slāpes mani nekas nav varējis aplūsināt. Zinātne ir spēks, kas vairāk saista, jo vairāk tam nododas. Zinātne tāpat aizrauj kā filozofija, māksla, reliģija.

Rakstnieka gaitas iesāku 1910. gada beigās ar krievu zinātnieka V. Bechtereva grāmatas Apzinīgās darbības lokālizācija dzīvniekos un cilvēkā tulkojumu. Mans pseudonims toreiz bija Voldemārs. Literatūrā mani ieveda K. Skalbe, kas nodrukāja manu pirmo apcerējumu R. Blaumanis kā drāmatīķis žurnālā Jaunā Latvija 1918. gadā. *) J. Akuraters toreiz vadīja Pagaidu nacionālo teātri Valkā. R. Blaumaņa desmit gadu nāves gadījumā tas sarīkoja priekšlasījumu par rakstnieku. Par referentu J. Akuraters uzaicināja mani. K. Skalbem referāts iepatikās, un viņš to nodrukāja savā žurnālā. Par referātu labu atsauksmi nodeva P. Rozītis, aizrādīdams, ka es ejot jaunus ceļus R. Blaumaņa darbu

*) K. Kārklīns debiteja ar plašāku rakstu — Krievu literatūra 19. g. s. otrā pusē — mēnešrakstā Druva, 1912. Pirmo apceri par latviešu rakstniecību — Blaumaņa reliģiskie uzskati — iespieda A. Austrīņš Līdumā, 1917.

Red.

pētīšanā. Tā R. Blaumanis ar savu saulaino reālismu izvērtās par manu mīļāko rakstnieku.

Vēl jāaizrāda, ka mani silti atbalstīja A. Austrīņš, ar kuŗu biju pazīstams jau no Valmieras semināra laikiem. A. Austrīņš drukāja manus apcerējumus Latvijas Vēstnesī. No Latvijas Vēstneša laikiem viņš man palicis mīļā atmiņā kā dziļi kultūrāls un bezpartejisks novērtētājs.

Diezgan daudz kritisku apcerējumu ievietoju laikrakstā Tēvija. Literārās nodaļas vadītājs K. Zariņš bija citāds redaktors nekā A. Austrīņš. Viņš mani vienmēr mācīja norāt rakstniekus, piem. T. Zeltiņu uc. Pozitīvam spriedumam pretī vajadzēja nolikt negatīvu. K. Zariņš negribēja drukāt apcerējumu par J. Jaunsudrabiņa romānu Jaunsaimnieks un velns aiz tā iemesla, ka rakstnieks esot apvienojis nesavienojamas lietas — reālismu ar simbolismu. Tomēr šīs lietas bija apvienotas jau agrāk kaut vai R. Blaumaņa bēdu lugā Pazudušais dēls (Pērkona negaiss). Īsi sakot, K. Zariņš vienmēr uzsvēra savus personīgos uzskatus, ko es uzskatīju par kritiķa brīvības ierobežojumu.

Kā kritiķis esmu pieturējies pie uzskata, ka tam vispirms nopietni jāiedziļinās rakstnieka darbos. Šajā ziņā sekoju V. Ģētes aizrādījumam: *Wer den Dichter will verstehen, muß ins Dichters Lande gehen*. Pēc iespējas dziļā un vispusīga rakstnieka darbu izpratne ir kritiķa vadītāja zvaigzne. Es nemēdzu meklēt rakstnieka darbos tā saucamās kļūdas. Rakstnieka kļūdas nav nekas cits kā viņa personības izpaudums. Mūsu kritiķi bieži vien ir bijuši dogmatiski, ne empiriski. Tādēļ tie daudziem rakstniekiem nodarījuši pāri (J. Jansons, J. Jankavs uc.). Par to nereti sūdzējušies paši rakstnieki. Kritiķim jābūt rakstnieka sabiedrotam, nevis pretiniekam. Ko līdz, ka kritiķis cīnās pret īstu rakstnieku, kas darbā ielicis savu sirdsdedzi? Rodas iedomība vienā pusē un rūgtums otrā. Rakstnieki no mūsu kritikas parasti nekā nemācās.

Nevaru ciest literātūrā nekāda veida brīvības ierobežošanu. Rakstniekiem un kritiķiem jābūt garīgi pilnīgi brīviem savos uzskatos. Jau A. Puškina kādā savā sonetā saka par rakstnieku, lai tas ejot pa brīvu ceļu, kurp saucot viņa brīvais gars. Šie vārdi der nevien rakstniekam, bet arī

kritiķim. A. Tolstojs kādā poēmā teic, ka pār brīvo domu Dievs nemilot varu un spaidus. Latviešu literatūrā atliek vēl daudz ko vēlēties brīvības ziņā. Mūsu kritiķi nereti raksta, pielāgojamies rakstnieka personai. Draugiem raksta labas kritikas, naidniekiem sliktas. Kādēļ tāda nožēlojama vergošana? Tad jau labāk nerakstīt nemaz.

Uz īsta rakstnieka darbu skatos kā uz dievkalpojumu mākslas templi. Radot viņš runā ar savu Dievu. Liels rakstnieks izteic savas dziļākās atziņas nemirstīgos tēlos. Radišanas brīdī viņš kāpina savas dvēseles spējas līdz iespējamai pilnībai. Tā rodas divējāds rakstnieka darbības iztulkojums. Reālisti skatās uz rakstnieku kā uz ikdienišķa cilvēka pārdzīvojumu izteicēju. Aspazija Sidraba šķidrautā Gunas vārdiem saka: „Māns uzdevums ir izteikt tikai to, kas neizteikts ikkatra krūtīs dus.” Romantiķi turpretī uzsver radišanas procesā neparasto un atšķir to no ikdienišķā cilvēka pārdzīvojumiem. Radišanas brīdī rakstniekā runājot dievības balss. Abi virzieni izaug no rakstnieka reālā radišanas procesa: reālisms uztver ikdienišķo, romantisms — neikdienišķo. Es mīlu katru īstu mākslu, lai tā būtu reālistiska, romantiska, simboliska, ekspresioniska, impresioniska vai kāda cita. Mainās virzieni, mainās skolas, bet paliek dzīvais rakstnieka darbs, kas arvien pauž jaunas atziņas.

Literatūra izaug no dzīves, bet paceļas tai pāri. Literatūra slēpj mērķi sevi un ir pilnīgi nesavtīga. Tā liek panest dzīves grūtības, pieņemt un svētīt to. Rakstnieks runā ar dieviem, cīnās ar daimoniem, bet viņš ved cilvēci pretī pilnībai, kas tai zemes virsū sasniedzama. Viņš atgādina cilvēkiem, ka ir kāda augstāka pasaule, kurā valda īsta brīvība, laime un prieks. Viņš runā no cilvēka uz cilvēku, no paaudzes uz paaudzi, no laikmeta uz laikmetu. *Ars longa, vita brevis.*

1944. gada 27. septembrī devos smagajās trimdnieka gaitās uz Vāciju. Pa ceļam kādu laiciņu pakavējos Dancigā, pēc tam caur Berlīni aizbraucu uz Blankenburgu Tīringijā. Tur smagi saslīmu un tik tikko nepateicu ardievas mūsu skaistajai zemei. Tikai sievas rūpīgā gādība mani izglāba no nāves. Vispār jāsaka, ka mana sieva bijusi mans īstais draugs, kas ar mani dalījies priekos un bēdās, un paties

domu biedrs, kas mani vienmēr atbalstījis manos literāros meklējumos. Skatījies nāves stindzinātājās acīs, esmu pārvarējis arī tās šausmas. K. Skalbes vārdiem runājot, pateicos par katru stundu Dievam, ko viņš man liek dzīvot. Tomēr tuvāk dzimtenes krastam gribētos skatīt beidzamo saules rietu.

S. Gräbe

ARVĒDS ŠVĀBE

MANA DZĪVE

1.

Pārmetot man nacionālu viedokli latviešu vēstures pētniecībā, vācu prese šad tad ironizēja par manu uzvārdu, sakot: „auch eine echt lettische Familie!“ Acimredzot ar to gribēja apšaubīt manu latvietību un izteikt aizdomas, ka esmu tikai karjēras dēļ no vācieša kļuvis par latvieti. Patiesībā manam uzvārdam nav nekā kopēja ar Vācijas švābiem. Mūsu dzimta cēlusies Cēsu apr. Lielstraupes pag. Svabadnieku mājās. Tautas mutē tās sauca par Svabniekiem, kam vācu kungu izrunā un rakstībā atbilst „Schwabneck“, kādu formu sastopam jau 17. g. s. vaku grāmatās. Vēlāk pēc šī parauga arī zemnieki Svabadnieku māju saimnieku bieži dēvēja par Svabnieku un Švābi, kas 19. g. s. 30-tos gados, dodot uzvārdus, tika oficiāli dokumentēts. Daži vēl tagad to izrunā ar iso „a“, un P. Aigars stāsta, ka viņam šis izrunas dēļ skolas gados bijis pat jāstāv kaktā.

Mans tēvs Mārtiņš, Mārtiņa dēls, piedzima bērniem apveltītā Švābju lielģimenē Lielsvabadniekos kā rentnieka dēls. Vecākais tēva brālis ilgus gadus bij par pagasta vecāko un šai amatā tā izsaimniekoja mājas, ka 90-os gados viņam nebij naudas pat pirmai iemaksai, kāpēc Lielsvabadniekus ieguva par dzimtu muižas pavārs Biders. Arī pārējie tēva brāļi bij spiesti jau agri pamest veco dzimtas lizdu, izklist pa iegātniem vai mācīties kādu amatu. Mans tēvs bij mācījies par kurpnieku un jumīki. Kundes, kas pie viņa pasūtīja svētku apavus, ielūdza to ģimenes godos, kur viņš dejoja caurām naktīm. Šo dejas prieku nemantoju no tēva, un visu mūžu dejas zālēs biju tikai nomaļš skatītājs. Būdams atklātas dabas un asu mēli, tēvs nekautrējās teikt

katram acis savu spriedumu, bieži vien izzobodams draugu un paziņu vājības. Šis zobgāļa „zobs” man iedzimis no tēva un sagādājis mūžā daudz nepatīkšanu un ienaidnieku. Šo īpašību dēļ nevaru būt ne diplomāts, ne politiķis. Nešaubos, ka savu tieksmi uz zinātnēm esmu dabūjis pūrā lidzi no tēva, kas bij virs ar asu prātu, darbīgu gribu un stingru raksturu. Nevienu ziemu negājis skolā, viņš paša spēkiem ielauzījās vācu mēlē un kādu gadu sabija par skolotāju sava pagasta mājas bērniem. Vācu valodas buldurēšana pavēra viņam ceļu uz stārasta vietu Lielstraupes muižā. Viens no tēva brāļiem bij šai muižā par kalēju un ogļdeģi, kur noslāpa tvanā un atstāja atraītni ar trim meitām. Viņu likteņus esmu aprakstījis romānā Vārds. Turpretim Darbā tēlotais muižas kalējs nav ne mans tēvs (agrāk kritiķi mani godināja par kalēja dēlu), ne tēva brālis, bet cita persona, kurai pa daļai piedēvēts mana tēva raksturs.

Mana māte Trīne Dubava bij saimnieka meita daudz bērnu ģimenē no tā paša pagasta Puspūru mājām. Dubavi bij ienācēji no kaimiņu pagasta un uzvārdu došanas laikā gribējuši saukties par Ozoliem, bet kungī šo vārdu viņiem piešķīruši krievu tulkojumā. Mātei bij vairākas māsas un brāļi; šo dzimtu esmu notēlojis stāstā Māsas. Mātes māsa Kristīna dabūja labu izglītību Cēsu meiteņu vidusskolā, it sevišķi vācu un franču valodā. Vēlāk viņa aizklīda par mājskolotāju uz Pēterburgu, bet I. pasaules kara laikā strādāja Vladivostokā kādā firmā. Jaunībā Kristīna dzejoja, un māte teica, ka daži viņas panti bijuši iespiesti 80-to gadu laikrakstos. Laikam gan savu „rakstnieka āderi” būšu mantojis mātes līnijā. Pretstatā tēvam māte bij ļoti reliģioza, milēja dziedāt garīgas dziesmas un bieži gāja baznīcā, lai tur izraudātu sirdi. Domāju, ka viņas laulība nebij laimīga, jo tēvam bij gan laba daba, bet skarbs raksturs, kas viņam liedza teikt miļus vārdus sievai un bērniem. Tāpēc māte visu mīlestību ziedoja man, jo pēc vienu gadu jaunākā brāļa nāves paliku vienīgais bērns. Ādolfs mira agrā bērnībā ar skarlatīnu un difteriju reizē, ko mums abiem pielaida muižas feldšeris, nākdams no citiem slimniekiem, lai apraudzītu sasirgušo māti. Es pārcietu, bet visu mūžu mocījos ar sekām — vidus auss iekaisumu. Cik pašai dziedzīga bij māte, var spriest no tā, ka viņa — beigusi vācisko draudzes skolu —

manis dēļ iemācījās pēc Dadziša krieviski lasīt, lai jau mājas mācībā palīdzētu man tikt galā ar šo ķīniešu abeci.

Piedzīmu 1888. g. 13/25. maijā Lielstraupes muižā, kur toreiz tēvs bij par stārstu, kā Vidzemē sauca vagaru. Maniem vecākiem bij ierādīta agrākā muižas iesalnīca — vienkārša mūra ēka, ko dīķis šķīra no baznīcas un pils. Uz pazīstamās A. Apīņa oriģināllitografijas no šī namu kompleksa redzama tikai baznīca un pils tornis, kamēr mūsu dzīvojamā māja atradās pa labi no krūmiem šimpus dīķa. Romānā Darbs šī ēka nosaukta par Dzenīšu fabriku. Vecāku lietošanā bij nodota liela virtuve un istaba ar vienu loģu, kas ar diviem skapjiem bij sadalīta tumšā guļamā telpā un gaišā dzīvojamā. Bez mums šai mājā vēl dzīvoja muižas dārznieks Eglītis, kalējs Gromults, galdnieks Velvels (izrunāja Velvers), vecākais kvartnieks, it kā šķiltera godā, un alus vedējs. Kādu laiku ēkas vienā galā bij ierīkota muižas skola. Visi šie ļaudis ir aprakstīti Darbā, kur es pats esmu tēlots kā kalēja dēls. Visvairāk atmiņā man palika t. s. Igaunmāte, kas tika turēta par zīlnieci un man vēl esot šūpulī teikusi mātei, ka man būšot grūts un nelaimīgs mūžs. Kristībā man deva divus vārdus Kārli un Arvidu; tēvs mani sauca tikai pirmā, māte — otrā vārdā.

Lai gan pirmā pasaules kara postījumi un 1920. g. agrārā reforma stipri pārveidoja Lielstraupes muižas topogrāfiju, manās acīs tur nekas nav mainījies. Kamēr vien dzīvošu, šīs muižas centrs paliks manā garā tāds, kāds tas bij 1888—1898. g., un nomirs līdz ar mani. Daudzu savu prozas darbu aprakstus esmu radījis, skatoties Lielstraupes ainavās. Ceļi, pa kuriem iet manu darbu varoņi; koki, kas dod viņiem paēnu; ūdeņi, kas tos spirdzina; ēkas, kur viņi dzīvo un strādā — visi šie ārpusaules priekšstati tā vai citādi ir darināti no tā pieredzes materiāla, ko ar medīgās bites čaklumu savācu savos puikas gados Lielstraupē. Tā kā mans tēvs pats bij audzis pie (Pekšu) ezera un bij kaislīgs zvejnieks, tad vecāki man neliedza dzīvoties gar 3 muižas dīķiem un Gaujas pieteku Braslu, kas šķīra Lielo un Mazo Straupi. 6—7. gadu vecumā tikko nekļuvu ūdeņiem par upuri: palu laikā man iekrita mūsmāju strautā vica, pēc kuņas sniedzoties ievēlos uz galvas ūdeņi, no kurienes mani dažus metrus lejāk izrāva krastā kvartniece, kas tur skaloja

veļu. Makšķerēšana bij mana vasaras kaislība, slidošana — ziemas sports. Jau no bērna kājām biju spiests dzīvot Straupes viduslaiku pilsētiņas topografiski un celtnieciski iemūžinātā vēsturē, vērojot to gan tieši, gan ūdeņu atspulgā. Redzot, ka trīs ovāli diķu spoģuļi atstaro pils un baznīcas siluetus, jau agrā jaunībā sāku nojaust, ka aiz rokām tveŗamas pasaules slēŗpas neizmērojami dziļumi. Šo iespaidu vēl pavairoja tautas teikas, kas melsa, ka katoļu laikos Lielstraupes pili bijis mūku, bet Mazstraupē mūķieņu klosteris, ko savienojusi slepena eja zem Braslas dibena. Šo muižu likteņi pa daļai notēloti stāstā Pils un viņas sargs. Ievērojot šos dziļos bērņības iespaidus, nav jābrīnās, ka vēlāk gan savos vēstures, gan daiļprozas darbos vienmēr atgriezos pie feodālās muižas kā pie lauku dzīves centrālās problēmas. Tas mani atšķir no citiem manas paaudzes rakstniekiem, kas bij auguši lauku sētā.

Muižā bij ļoti daudz bērņu, tomēr bērņību pavadiju diezgan vientulīgi, jo māte man neļāva rotaļāties ar kvartnieku atvasēm, aizrādot, ka es šai sabiedrībā piesavināšoties visādas rupjības un palaidņības. Lielāko dienas daļu nodzīvoju pie diķa un strauta, kur par manām spēļu biedrēm bij divas, trīs Dzenišu fabrikas meitenes. Lasīt iemācījos piecu gadu vecumā, burtojot laikrakstu. Kā jau teicu, šai laikā muižas skola bij mūsu mājā. Tāpēc jau sešus gadus vecs zaģos pie klases durvīm klausīties, kas tur notiek. Vēlāk skolu pārcēla uz kādu pils piebūvi parkā, kur mācījos 3 ziemas. Pirmo gadu dabūju bieži stāvēt kaktā, jo mājas mācībā biju jau visu piesavinājies, kāpēc stundās garlaikojos un likos uz nerātņībām. Izniedzot skolas liecību, mācītājs Kiglers teicis: „pāragri iejūgti kumeļi drīz vien pagurst”. Šie vārdi vēlāk piepildījās.

Ari no Straupes draudzes skolas gaitām maz ko atceros. Līdzīgi citiem muižas bērņiem nedzīvoju internātā, bet ritos aizģāju un pēcpusdienās pārnācu. Pārejot no vācu mācības valodas uz krievu, skolas limenis bij ļoti zems. Man nepatika mācīties no galvas daudzās baznīcas dziesmas, jo biju un palīku vāŗš dziedātājs. Šai laikā bieži slimoju. Acīmredzot tīku pārāk lutināts kā jau vienģgais bērņs. Tas nenozīmē, ka dusmu lēķmēs netīku kauts. Tēvs bieži un ilgģi pēra, pie kam pēc pabeģtas eksekūcijas bij jābuģo

žagari, ko izjutu kā lielu netaisnību. Tas modināja spitu un naidu pret tēvu. Tā kā mātei bij vienai jātiek galā ar diezgan lielo saimniecību, tad man bij jādara visādi „skuķa darbi”. Šādās gaitās (meklējot ēdamo cūkām) mani vienreiz noķēra un pārbaidīja Lielstraupes barona Anša fon Rozena svainis „trakais Stakelbergs”, kas muižā praktizējās lauksaimniecībā. Šo nedieņu esmu notēlojis Darbā.

1899. g. pavasarī nobeidzu draudzes skolu. Šai gadā veseli trīs muižas zēni devās tālāk Rīgas skolās: krodznieka Pauls Irbitis, aldaļa Nikolajs Bachmanis un ķestera Janis Šulcs (vēlākais medicīnas prof.). Atsaukdamies uz to, ka neviens no pagasta saimnieka bērniem netiek sūtīts vidusskolā, tēvs gribēja, lai mācos par muižkungu un dodos uz Gorķu lauksaimniecības skolu Krievijā. Bet māte nepieņēma un izspēlēja tēva godkāribu. Tēvs aizrādīja, ka pelna tikai 10 rbļ. mēnesī un ka taisni šai gadā par 5000 rbļ. iepirktais Zvejnieku mājas ar 550 rbļ. rokas naudai un 50 rbļ. gadskārtējām iemaksām izsmeļ visus ietaupījumus. Tomēr māte neatlaidās un aizņēmas, atsakoties no savas mantojuma daļas, naudu no Puspūru saimnieka, sava brāļa Pēterā. Tā kā Rīgas skolas bij par dārgām, mani nosūtīja uz tuvāko apr. pilsētu Cēsīm, kur ar muižas alus viru varēja katru nedēļu piegādāt no mājām sauso devu un tīru veļu. Sākās jauns posms manā dzīvē.

2.

Cēsis atradās tautas atmodas darbinieka Kārļa Millera privātā proreālskola. Viņš darbojās presē ar pseudonimu Zariņu Kārlis, kāpēc Latvijas laikā draugi iesauca pazīstamo romānistu Kārli Zariņu par Milleru Kārli, lai atšķirtu viņu no mirušā Cēsu rakstnieka K. Zariņa. Tēvs par varēm gribēja panākt, lai mani uzņem 2. klasē, kad 1899. g. vasarā abi ieradāmies pie jau sirmā direktora sarunu vešanai. Direktors tūlī pārbaudīja manas zināšanas savos priekšmetos. Par nēlaimi man uztraukumā sajuka vācu skaitļu vārdi: „elf” vietā teicu „einzehn” un „zwölf” vietā „zweizehn”. Arī vācu gramatiku pratu vāji. Tāpēc direktors centās pārliecināt tēvu, ka otrā klasē dēlam būs par grūtu un ieteicams sākt no pamatiem. Bet tēvs tiepās, jo tas bij

maka un goda jautājums. Bet tā kā direktoram skolas naudas bij vienīgais ienākums un skolnieku skaits mazs, tad vienojās, ka es līdz rudenim vēl uzmācīšos un tad tikšu uzņemts otrā klasē.

Tā arī notika. Atminos pirmo krievu diktātu, kas kļuva man liktenīgs. Vēstures un krievu valodas skolotājs bij no kāda Krievijas skolotāju institūta izsviests vecis, vārdā Skribko, izdrupušiem zobiem un izplūkātu āža bārdū. Pirmo reiz mūžā dzirdēju krievu skaņas no īsta krieva mutes. Diktāts ar nolūku bij sastādīts no savārstītiem vārdiem, kas tika dažādi rakstīti, bet līdzīgi izrunāti (piem., lug-luk). Kad saņēmu atpakaļ savu rakstījumu, tas peldēja sarkanā tintē. Tā no pirmās dienas nodibinājās sliktas attiecības starp mani un Skribko, kas pamazām izvērtās atklātā naidā un sīvā divcīņā; tā ilga 4 gadus. Pirmās neveiksmes man laupīja darba prieku un palāvību savām spējām, kāpēc drīz kļuvu nolaidīgs un apātisks. Drīz vien piebiedrojos tai palaidīgu saimei, kas ik dienas izdomāja ko jaunu nemīlētā skolotāja kaitināšanai. Iznākumā man bieži bij jāstāv kaktā, jāmacās pēc stundām, vai arī regulāri tiku uzaidīts no Skribko stundām, kāpēc palikšana otrā klasē uz otro gadu bij nodrošināta. Piepildījās Kiglera un Millera vārdi. Šo posmu esmu notēlojis sava romāna Vārds I. nodaļā.

Bez Skribko atceros vēl matēmatikas un zīmēšanas skolotāju Vankinu, ko mēs mīlējām, bet it sevišķi veco Millera tēvu, kas bij izcils pīdagogs un patriots, lai gan bij apprecējis vācieti. Tomēr manā laikā viņš bij jau apracis kaujas cirvī un pamazām slidēja pa straumi. Parasti ticības mācības stundas iekrita pēcpusdienās, kad pēc iebaudītas maltītes vecais kungs, uzkāpis katedrā, laidās atmiegos, nolika liekos zobus uz bibelstāstu grāmatas un uzdeva klases vecākam atprasīt vecās derības stāstus. Šais stundās uzvedāmie ļoti rātni, bet neko neieemācījāmie. Toties viņš mūs drusku valdzināja ar vācu klasiķu darbu lasīšanu, kas bij jātulko un jāatstāsta. Diemžēl nolūks bij iemācīt tikai valodu, bet ne saprast rakstnieku. Tāpēc, beidzot šo skolu, nepratām ne runāt, ne rakstīt vāciski bez kļūdām. Vēl vājāk gāja ar franču valodu, ko mācīja Skribko meita.

Spriežot pēc dažiem atmiņu fragmentiem, Cēsu laikmetā biju slinks, nerātns un maz attīstīts zēns. Piem., krievu

domrakstus nevarēju sacerēt gaŗākus par vienu vai divām burtnīcas lappusēm, bet ģeometriju sāku saprast tikai ceturťā klasē. Cik atceros, daudz lasīju, bet nezīnu ko. Prātā palīcis vienīgi tas, ka skolā nelegāli apġrozījās Apsesdēla dzejoļi rokkrastā; viņu laikam izslēdza no pēdējās klases. Liels notikums dzīvē bij Jāņa Lapiņa iestāšanās 4. klasē un nosēdināšana uz mana sola. Viņš bij drukns un plecīgs lauku puisis ar platu sarkanu seju, ģados drusku vecāks par mani, bet ģarīgi daudz vairāk attīstīts, jo bij beidzis toreiz labi nostādīto Raunas draudzes skolu, kur par skolotājiem bij Augusts Bračs un Kārlis Skalbe. Millera skolā J. Lapiņš drīz vien izvirzījās par vienu no pirmajiem skolniekiem un kļuva par vispār atzītu klases autoritāti. Es bieži vien dabūju izjust viņa stingro roku; sēdēdams blakus, viņš bez liekām ceremonijām laida darbā savu smāgo duncku vai dusmīgi apsauca, ja stundā trokšņoju vai rakstīju zīmites ar ironisku tekstu. Vēl vairāk nekā ar savām zināšanām un disciplīnu J. Lapiņš pārsteidza mūs ar to laikmetīgo jaunstrāvnīeku ģaru, ko baġātīgi pār viņu bij izlēiuši jau minētie skolotāji. Viņš mūs iepazīstināja ar K. Skalbes pēdējiem dzejoļiem un jaunāko latviešu literātūru vispār. Lapiņa ietekme bij tik stīpra, ka otrā pusġadā sāku uzcītīgāk mācīties un kārtīgāk uzvesties, bet mācības ġada beigās biju jau pilnīgi atzinis viņa pārākumu un nolēmis sekot viņa paraugam. Atstājot Cēsu reālskolu 1903. ġ. pavasarī, šķīrāmies kā draugi un nospriedām rudenī iestāties brāļu Liepiņu tirdzniecības skolā Valmierā, lai tur nobeigtu 5. klasi.

Valmierā dzīvojam ar J. Lapiņu vienā dzīvoklī un kļuvām par Pāvila Roziša Valmieras puiku līdzġaitniekiem. Viņš pats toreiz bij kādā jaunākā klasē. Šī mazā aprīnķa pilsētiņa jau toreiz un arī vēlāk bij sarkana un deva rīndu pazīstamu rakstnieku un politiķu, kas pa daļai bij mācījušies tirdzniecības skolā, pa daļai skolotāju seminārā. Hernhūtiešu un Kauguru nemieru ģars bij iemiļojis šo kluso stūrīti Gaujas krastos. No skolas laikiem atceros klases biedru, vēlāko Lauksaimniecības akadēmijas rektoru Paulu Kreišmani (Kveldi) un ietiepīgo pusġauni, puslatvieti Linardu Laicēnu. Salīdzinot ar Millera skolu, enerġisko brāļu Liepiņu vadītā tirdzniecības skola bij viena no labākām

Vidzemes privātām mācības iestādēm kā ar savu spīrģto ģaru, tā skolotāju sastāvu. Sevišķi jāizceļ krievu literā-tūras skolotājs, kas ar dzīvo priekšnesumu padarīja mums tuvus krievu klasiķus un līdz ar to modināja interesi par rakstniecību. Tas bij krievs, bet viņa vārdu neatceros. Viņa ietekmē maņ atraisījās spalva un varēju jau sacerēt veselu burtnicu ģaru domrakstu.

Vel lielaka nozīme bij dabas zinātņu pasniedzējam Jānim Grestem, ko uzskatu par savu labāko skolotāju un vispār par vienu no izcilākiem latviešu pavidagociem. J. Gre-stes ietekme bij liktenīga tai nozīmē, ka novirzīja mani nevajadzīgā blakus ceļā — dabas zinātņu studijās. Šais maldos zaudeju daudz laika un spēka. Grestes metode bij tik savdabīga, ka viņa stundas kļuva par gaidītām biedris-kām sarunām starp meistarū un mācekļiem. J. Greste bij arī vienīgais skolotājs, kas vecāko klašu audzēkņus aicināja pie sevis mājās, kur deva lasīt ģrāmatas un organizēja ekskursijas, bet šaurākā pulciņā uzmanīgi kritizēja carismu un iepazistināja ar darvinismu, kas satricināja mūsu ticību vecās derības radišanas mītiem. Būdams personīgi pazīs-tams ar daudziem latviešu rakstniekiem, viņš prata tos rak-sturot arī kā cilvēkus, kas bij svarīgi, jo toreiz literāru vakaru vēl nebij. Šo svētīgo darbu mūsu kopmitnē tur-pināja J. Lapiņš, kas abonēja latviešu un pat dažus krievu mēnešrakstus. Visu šo iespaidu sekas bij tās, ka 1904. ģ. pavasarī, atstājot Valmieru, varēju būt apmierināts ar sasniegumiem. Pēc neauglīgā Cēsu posma, kad slimoju ar mazvērtības kompleksu, ģarīgā krīze bij pārvarēta: strauji mainījos uz augšu, kāri aprīdams ģrāmatas.

Atkal pacēlās jautājums: Quo vadis? Tagadējā jaunatne nevar ne iedomāties, cik toreiz laucinieku bērniem bij ģrūti tikt pie nobeigtas vidusskolas izģlītības. Nedaudzās krievu valsts ģimnazijas un reālskolas atradās tikai Rīģā, Jelģavā un Liepājā. Nezinu, kāpēc ar J. Lapiņu izšķīrāmiem par Jelģavu. Laikam klīda valodas, ka tur eksterniem vieģlāk izturēt ģala pārbaudījumas. Zemģales ģalvas pilsētā iera-dāmies 1904. ģ. rudenī un apmetāmiem divās istabās kopā ar vairākiem valsts reālskolas audzēkņiem, lai varētu sekot, kas katru dienu tiek mācīts un atprasīts. Mums ģada laikā bij jāveic divu klašu (6. un 7.) kurss. Tas jau normālos

apstākļos prasa sevišķu piepūli. Bet toreiz bij Piektā gada revolūcijas priekšvakars, un skolniekus vairāk nodarbināja politika nekā mācības. Vakari pagāja ilgās diskusijās par politikas, filozofijas un literatūras jautājumiem. Šos vakarus esmu skicējis romānā Vārds, kur Rīgas vietā jālasa Jelgava. Šai laikā izlasīju gandrīz visus ievērojamākos vācu filozofus (Kantu, Hēgeli, Ničši, Štirneru), kā arī vairākus fiziķu un ķīmiķu (V. Ostvalda, Le Bona) traktātus par materijas demateriālizācijas problēmām. Dažkārt bij ļoti grūti saprast, bet iespītējos un neatlaidos. Galveņo latviešu lasāmo vielu smēlām no toreiz populārā Mājas Viesa Mēnešraksta, ko izstudējām no vāka līdz vākam un pēc tam apspriedām savos vakaros, kur vingrinājos rētorikā. Bez Raiņa un Aspazijas man ļoti patika Jāņa Asaņa enciklopēdiskie raksti. Jau Jelgavas posmā manī pamodās tās enciklopēdiskās dziņas, kas vēlāk pieaug un vajā visu mūžu. Svētdienās parasti gājām uz nelegālām meža sapulcēm, kas vilināja ar savu baigo romantiku. Šai gadā J. Lapiņš uzsāka savu literāro karjēru, iespiedzams Pēterburgas Avizēs kādu vēsturisku apcerējumu, uz ko viņš bij ļoti lepns un kādreiz sajūsmā izsaucās: „No manis iznāks vai nu kurpnieks vai ģenijs!” Šādas neloģiskas nāves cilpas raksturoja manu draugu arī vēlāk. Viņš bij apdāvināts un centīgs, bet reizē impulsīvs un pretrunīgs gars, ko varētu apzīmēt ar pazīstamo izteicienu ģeniāls diletants.

Saprotams, ka visas šīs nodarbības prasīja tik daudz laika, ka skolas mācībām nepietika. Ne J. Lapiņš, ne es neizturejām abiturija pārbaudījumus. Starp citu izkritu ticības mācības, jo mācītājs Milenbachs (lielā valodnieka brālis) jautāja man tik kazuistiskas lietas (piem., kāpēc Kristus laikā bijis tik daudz melmeņsērdzīgo?), uz kurām varēja vienīgi atbildēt ticīgs katolis vai vecāka kursa teoloģijas students. Šo sitienu J. Lapiņš uzņēma mierīgi, iestāstīdams sev un man, ka gatavības apliecība neko nedotu, jo revolūcijas dēļ augstskolas ilgi būšot slēgtas un jaunā akadēmiskā iekārtā izglītība katram pieejama bez diplomiem. Tomēr mani vecāki domāja citādi un pārmeta man slinkumu un nepateicību. Sevišķi sarūgtināts bij tēvs, kam, apģrozoties muižas ļaudīs, bij jādzird dzelīgas piezīmes pazudušā dēla dēļ. Tās šķita pamatotas, jo tai pašā

1905. g. pavasari Rīgas skolas beidza pārējie Straupes zēni — Bachmanis, Irbitis un Šulcs. Skaidrs, ka viens no neveiksmes cēloņiem bij mans neoficiālais audzinātājs J. Lapiņš, kas mani pievērsa pagrīdes kustībai. Braukdams svētkos no Jelgavas uz mājām, vedu līdzī proklamācijas un citu nelegālo literatūru, ko pa daļai izkaisīju muižā, pa daļai nodevu trim apkārtnes skolotājiem — Lielstraupes pag. skolā Jānim Seskam (vēlākam Latvijas sūtnim Parīzē), Mazstraupes pag. skolā Veģim (vēlākam Rīgas apr. inspektoram), Rozulas ministrijas skolā Jirgenam (vēlākam IM tautskolu direktoram). Tā kā es pierunāju viņus aktīvi piedalīties revolūcijā, tad iespējams, ka savu tiesu ietekmēju viņu likteņus. 1906. g. sākumā visi trīs emigrēja uz ārzemēm.

3.

Revolūcijas pali cēlās arvien augstāk, jo nemākulīgi vestais krievu-japāņu karš bij ļoti nepopulārs. Ar saviem 17. gadiem kļuva par vienkāršu revolūcijas ierindnieku, lai gan man nebij nekādu saišu ar Latvijas soc. dem. strādnieku partiju. Nav nozīmes aprakstīt notikumu gaitu Straupē; tā visur noritēja pēc centrālo partijas iestāžu rīkojumiem. Atceros, ka starp mītiņu runātājiem bij arī vēlākais sūtnis Voldemārs Salnais. Arī es esot uzstājies kādā sapulcē ar runu un teicis, ka jānodedzina Lielstraupes pils, jo tās īpašnieks barons Rozens bij aizbēdzis uz Rīgu, lai organizētu muižnieku Selbstschutz'a vienības. Vēlāk tiešām Straupē ieradās maskētu vīru kaujas družina, kas šo pili nodedzināja. Liktenis divkārti atriebās man par šo mutes palaišanu. Pirmkārt, sastādot sodāmo sarakstus, Rozens lika sodekspedīcijas vadībai uzņemt mani nāvinieku grupā. Bet cariskās Krievijas humānie (diemžēl pie šīs atziņas nācu par vēlu) likumi pat lauku kara tiesām aizliedza sodīt ar nāvi nepilngadīgos. Tāpēc muižas policija mani tikai izraidīja no pagasta robežām, lai gan J. Lapiņam, kas slēpās Cēsīs, bij atklīdušas baumas, ka esmu nošauts. Toties Rozens personīgi izrēķinājās ar tēvu, 1906. g. jūrģos atlaizdams viņu no vietas pēc 19 g. centīgas kalpošanas savam kungam. Noskaidrojās, ka starp latviešu nodevējiem bij arī Straupes draudzes mācītājs Rozenbergs (1919. g. boļševiki viņu no-

šāva Torņkalnā), kamēr vietējais pareizticīgo priesteris centās glābt apsūdzētos. 1905. g. vasarā iesvētišanas mācībā man bij bijusi nepatīkama sadursme ar Rozenbergu Mozus radišanas stāstu dēļ, un viņš negribēja mani iesvētīt. Daudz smalkākā veidā nodedzinātā pils atriebās pēc 30 gadiem. Lieta tā, ka pilij degot nogāzās tornis, kur Rozens bij iekārtojis sava novada arhīvu ar vērtīgiem dokumentiem, kas sniedzās atpakaļ līdz 13. g. s. Daļa archivāliju sadega un ilgi gruzdēja parka sniegā, bet es necentos tās glābt, jo man nebij jausmas, kādi vēstures dārgumi aiziet bojā. Tikai pēc 15. maija, kad Francim Balodim izdevās pārvest uz Valsts arhīvu Vācu senatnes pētnieku biedrības fondus, tur atradu arī Straupes muižas arhīva izglābtos dokumentus, ko tad lielā steigā nokopēju un pa daļai izdevu, jo V. Munters panāca, ka Rozena fondu atdeva viņa īpašniekam, kas to aizveda uz Vāciju. Bet līdzīgā kārtā liktenis ir sodījis dažu labu revolūcionāru.

1906. g. janvārī sodekspedīcijas ieradās Straupē, un pa savu loģu varēju redzēt, ka kazaku patruļas ar tukšām ragavām devās medīt sodīšanai nolemtos ļaudis un pievakarē atgriezās ar apcietinātiem, kuņģus ieslodzīja muižas vašūzī (pirti), kamēr kaŗa tiesa izsprieda viņu lietas. Veselu rindu saimnieku un kalpu pēra staļļa priekšā, nodedzināja vairākas lauku mājas, bet trīs nošāva un turpat apraka aiz Pārupes kapu sētas. Nošautie bij: Baukalna rentnieks Rullis, Vārnukalna pusmuižas bandinieks Blate un Lielandžu saimnieka dēls Moris. Tā kā muižkungs bij pačukstējis manam tēvam, ka arī mans vārds esot sarakstā, tad pārdzīvoju baigas stundas. Tā kā reakcijas priekšvakarā biju sadedzinājis vai noslēpis visas nelegālās grāmatas, tad nebij nekā ko lasīt un meklēju mierinājumu bibelē, ko dažās nedēļās veicu no sākuma līdz beigām. Diemžēl, kritika bij pārsvarā pār jūtām, kāpēc ticīgāks nekļuvu.

Pēc tam 1906. g. februārī devos uz Rīgu pie savām māsīcām, mirušā muižas kalēja Švābes trim meitām. Jau nākā Marta kā viena no pirmām latvietēm studēja Pēterburgā medicīnu, un viņai iztiku pelnīja divas pārējās — Anna un Evelīna, šūdamas un mazgādamas veļu. Marta bij skaista tumšmate, un viņas dēļ — sevišķi studiju brīvlaikos — māsīcu dzīvoklī apgrozījās studenti, jauni rakst-

nieki un mākslinieki. Atceros tur saticis Niklāvu Strunķi, Paulu Saksu, Kārli Jēkabsonu un veselu rindu pagrīdnieku, kurus bēdzināja Evelīna un apcietināšanas gadījumā piegādāja viņiem cietumā pārtiku un vēstules. Dažus gadus vēlāk Marta nelaimīgas mīlestības dēļ izlēca pa logu un nositās tai pašā Rīgas namā, kas turpmāk kļuva par manu pastāvīgu mitekli (vēlākā L. U. prorektora V. Vitola namā, Lāčplēša ielā). Nezinādams, ko iesākt, iestājos direktora Kreplina grāmatvedības kursos. Tos gan nobeidzu, bet ar iegūto diplomu Rīgā vietu neieguvu. Tāpēc 1906. g. vasarā biju spiests atgriezties Lielstraupē tēva mājās Zvejniekos, kas atradās 5 km no muižas pie Indriķa chronikā minētā Ikevaldes (tagad Ikuldas) ezera.

Sākās viens no visgrūtākiem mana mūža posmiem. Latvijā trakoja reakcija, un manu domu biedru vairums bij vai nu ārzemēs, vai cietumos. Mājas bij iznomātas un mums nebij nekādu ienākumu, kāpēc bij jāatmet cerība turpināt izglītību. Lai nākamam gadam būtu vismaz maize, līdām ar tēvu līdumus un gatavojām kokmateriālu dzīvojamās ēkas pārbūvei. Tā bija veca celtne ar riju, piedarbu un dažiem siltiem kambariem zem viena jumta. Dzīvi tēva mājās uzskatīju kā spaidu nometni, no kuŗas pēc iespējas ātrāk jātiek projām. Man bij jāstrādā visi lauku darbi, bet vienmēr esmu jutis iedzimtu nepatiku pret fiziskām kustībām, kas varbūt izskaidrojams ar manu plakano pēdu. Tāpēc tēvs teica: „tu esi stumjams un bīdāms“. Vēl vairāk mani nospieda materiālā atkarība no tēva. Katra kapeika grāmatām un pastmarkām bij jāizlūdzas kā ubaga dāvana, pie kam tēvs dzērumā bieži man pārmeta, ka manis dēļ zaudējis vietu muižā, un tagad — liels puisis būdams — nevarot sev nopelnīt ne apavu naudu. Viņam derzās arī tas, ka bēgu no laudim, negāju uz ballēm, nedzēru un nesmekēju, bet staigāju krievu kreklā ar bumbuljostu kā „bosiks“. Tēvs iztulkoja manu rīcību kā klusu protestu pret pastāvošo iekārtu un izsmēja manu iedomāto garīgo pārkumu. Lai gan vienatnē pievienojos viņa un apkārtnes spriedumam, ka esmu nelaimes putns un neizdevies dēls, tomēr gandrīz ik dienas mūsu starpā notika asa vārdu maiņa, no kuŗas ļoti cieta māte. Morāliski iznīcināts, garīgi neapmierināts, 1906/07. g. ziemā pārdzīvoju smagu krīzi un

kļuvu par neurastenīki. Vairākkārt mēģināju uzsākt sistēmiskas valodu un universitātes kursu studijas pašmācības ceļā, bet visu pametu pusceļā apatijas un gribas trūkuma dēļ. Šo noskaņojumu esmu dokumentējis sonetā Zaļais cietums.

Lai rūdītu raksturu, sāku lasīt angļu morālistu darbus, izdariju psichoģimnastikas vingrinājumus, studēju lielu viru biografijas un pašsuģestijas ceļā pamazām atguvu ticību saviem spēkiem. Drīz bij manāmi panākumi. Samērā īsā laikā 1907. g. otrā pusē atkārtāju matemātikas kursu un 1908. g. janvārī devos uz Pēterburgu turēt pārbaudījumu matemātikas mājskolotāja diploma iegūšanai. Par mājskolotājiem agrāk sauca ārzemniekus, kas krievu muižnieku bērņus mājas kārtībā sagatavoja augstākām vidusskolu klāsēm. Manā laikā šāds diploms deva tiesību savu speciālo priekšmetu mācīt proģimnazijās un proreālskolās. Eksāmenu noliku, pie kam ticības mācībās man bij jādabū apliecība no mācītāja J. Sandera. Viņš uzdeva man izlasīt savu grāmatu par sv. vakarēdienu, un pēc tam viņa dzīvoklī draudzīgās pārrunās nokārtojām pārbaudījumu. J. Sanders bij pilnģgs pretstats Jelgavas Milenbacham un Straupes Rozenbergam. Jau toreiz nojautu, ka no Sandera dienās var iznākt bazņicas kulta reformātors.

Galvas pilsēta man nepatika. Tā šķita auksta (sevišķi ziemā, jo nosaldēju ausis) valdģbas rezidence, caur un caur birokratiska un militāra, kur centrā katrs otrais, trešais vģrietis staigģja formas tģrpģ. Pretstats starp ķeizaru pilģm un Vasilģja salas strģdņieku koka bģdģm bij tik liels, ka pat neģesvaģdģta acs redzģja, ka Pģterģs L. šo krievu imperģalismā priekšposteni bij cģlis sociģlģ dģksti, kas ar savģm pretešķģbģm bij kģ radģta revolģcijas bacģļu barotņei. Diemģģel pģgaisa manas cerģbas, ka diploms dos iespģju dabģt kaut palģģskolotģja vietu uz laukiem un lģdz ar to kļģt saimņiecģski neatkarģgam no tģva. Kandidģtu bij daudz, un pģgastu runas vģri sprieda, ka mģjskolotģjam ir mazģka izgģģģģba nekģ pģlsģtas skolu vai institģtu beģģģģm tautskolotģjam. Tģpēc sģku gatavotģes otram speciģlam priekšmetam — dabas zinģtnģm, kur bij ļoti plaša proģramma, kģpēc reti kģds riskģja turģt tik grģtu pārbaudģjumu. Tģģģm, kad 1909. g. maiģģ ierados sesģģģ pie Rģģas mģcģbas

apgabala kuratora, bijām tikai 3—4 eksāminandi, un pēc izturētā eksāmena pats kurators atnāca, lai apsveiktu pārdošniekus.

Zvejnieku trimdas gados man lielu morālu atbalstu deva divi draugi: tā paša pagasta saimnieka dēls Jānis Biders un Maskavas komercinstitūta students Nikolajs Bachmanis. Ar pirmo mums bij vienāds sociāls stāvoklis, un abi meklējām skolotāja vietu. J. Biders rakstīja mazas skices prozā un arī dzejoļus, kas palika rokkrakstā, bet bij tuvākais ierosinājums izmēģināt roku rakstniecībā, lai atbrīvotos no savām dvēseles kaitēm. Mani pirmie panti sacerēti 1907. g., vēlāk pārstrādāti un datēti ar 1909. g. Daži no tiem iespiesti krājumā Klusie ciemi. Tematiski šie agrīnie liriskie darbi aptver trīs motīvus: sāpes par zaudēto revolūciju, rūgtumu par grūtiem darba apstākļiem un idilisku jūsmošanu par senās Idumejas ainavām. Apdarē izplūduši, bez formāliem meklējumiem, ar daudzām stila klišejām, kas bij aizgūtas no Aspazijas, Raiņa un Skalbes darbiem. Tiem ir vairstikai laikmeta dokumentācijas nozīme. J. Biders beidza savu mūžu kā lauku veikalnieks un jaun-saimnieks.

Daudz sarežģītāka persona bij Straupes aldaļa dēls N. Bachmanis, kuŗa tēvs bij igauņis, māte latvietē. 1906/09. g. reakcijas laikā viņš spēlēja manā dzīvē to pašu lomu, ko pirms tam J. Lapiņš. Vidusskolā viņš bij sociālists, studiju laikā jūsmoja par Štirnera, Ničšes un S. Freuda mācībām, bet pēc oktobra revolūcijas kļuva par boļševiku. Gandrīz ik nedēļas viņš rakstīja man no Maskavas gaŗas vēstules, informēdams par jaunākām parādībām literātūrā un zinātnē. Sākumā korespondējām latviski, vēlāk krieviski, ar ko man bij iespēja tik labi piesavināties valsts valodu, ka I. pasaules kara laikā varēju savus pirmos zinātniskos rakstus iespiest krievu žurnālos. Ja nemaldos, N. Bachmanis pamudināja mani mācīties toreiz par modes lietu kļuvušo esperanto valodu. Tas bij vēl viens lēciens tumsā un gaŗīgi neauglīgā vidē. Šo Varšavas žīda Zāmenhofs darinājumu iemācījos tik labi, ka Šveices Esperanto institūts man 1910. g. atsūtīja „esperanto profesora” diplomu. Dzīvodams Zvejniekos, pārtulkoju esperantiski K. Skalbes Ziemeļmeitu, Aspazijas Sidraba šķidrautu un vairāk desmitus

dzejoļu. Tulkojot, praktiski mācījos poētiku, par ko man līdz tam nebij nekādas jēgas. Pirmo reizi iepazinos ar „vārda mokām” un literārās formas stingrām prasībām. Tai pašā laikā vingrinājos savu pantu kalšanā. Iespējams, ka būtu atmetis šo niekošanos, ja N. Bachmanis savās vēstulēs neskubinātu turpināt, drošinādams, ka ar laiku var iznākt kas prātīgāks. Pirmo oficiālo atzīšanu saņēmu no Zvārguļu Edvarda, kam biju uz Cēsīm nosūtījis dažus paraugus un dabūju atbildi, ka par manām dāvanām nešauboties, bet tās jāizkopjot. Kā viss pārējais, arī panti prasīja no manis grūtu piepūli un neatlaidību. Par sevi varu teikt ar Valerija Brjusova vārdiem: „Vaiga sviedros izraku savu talantu”.

1909. g. rudenī gadījuma pēc tiku pie palīgskolotāja vietas Lēdurgas draudzes skolā, kur par pārzini bij mūsu attāls radnieks Moris alias Moors. Mans šefs bij vecs cimzietis, ērgelnieks un draudzes ķesteris, vāciski orientēts un ļoti skops. Mums bij grūti saprasties, jo piederējām pie divām dažādām paaudžu uzskatu pasaulēm. Pa daļai esmu Mooru izlietojis kā prōtotipu savam skolmeistara stāstam Inteliģenti, kur kā meitene notēlota arī viņa meita, vēlākā dzejniece Valda Moora. Lēdurgā dzīvoju ļoti vientuļīgi, pilnīgi nodevies skolotāja darbam. Caur Bitnera apgādu Vestņik Znaņija pasūtīju un no niecīgās algas iegādājos projekcijas aparātu ar krāsainiem diapozitīviem vēsturē un dabas mācībās. Tas nepatika šefam, kuŗš bij iedomājies, ka vēlos graut viņa autoritāti un izvirzīties pirmā vietā. Tāpēc bieži izcēlās sadursmes un dienām ilgi nerunājām. Protams, arī es biju straujš un neiecietīgs. 1910. g. pavasarī abi priecīgi uzelpojām, ka varēsīm šķirties pēc ķil-dainā gada.

Vasaru pavadiju tēva mājās un uzrakstīju daudz dzejoļu. Tā pašā gada rudenī man izdevās dabūt dabas zinātņu un matemātikas skolotāja vietu Stalaža proģimnazijā Rūjienā. Salīgām Rīgā Suvorova viesnīcā (Stūra krogū). Stājos uz Krieviju aizejošā Viļa Puriša vietā, kuŗu satīku atkal pēc 30 gadiem 1940. g. ziemā, kad Maskava atsūtīja viņu uz L. U. kā prof. viduslaiku vēsturē par prof. A. Tentēļa pēcnācēju, ko boļševiki atlaida. V. Purītis bij bezpartejiskais un sniedza man vērtīgu informāciju par latviešu traģēdiju Padomju Savienībā. Starp citu dabūju zināt,

ka mans jaunības draugs Vilis Knoriņš, kas ieņēma augstus amatus Politbiroja iestādēs, dabūjis uzdevumu sarakstīt boļševiku partijas vēstures īso kursu. Bet kad manuskripts bijis gatavs, NKVD paņēmusi autoru kopā ar viņa darbu. Pēc tam V. Knoriņš zaudējis visus savus amatus, un par viņu nekas vairs nebijis dzirdams. Acīm redzot mana drauga īsajā kursā vadonis nav bijis pietiekami slavēts. No tā paša avota uzzināju, ka otrs Valmieras puika Linārds Laicēns, kas Latvijas patstāvības laikā devās uz strādnieku paradīzi, sodīts ar spaidu darbiem kādā Sibīrijas koncentrācijas nometnē, un pat Pauls Dauge, ko ne bez pamata uzskatīja par latviešu marksisma Nestoru, sēžot kādā Maskavas cietumā.

Kādā augusta svētdienā iebraucu Rūjienā, lai stātos darbā. Apskatot miestīņu, atdūros uz afišu, ka pēc dažām stundām Zemkopības biedrības zālē notiks draudzes skolotāja K. lekcija par baktērijām. Manu toreizējo straujumu labi raksturo tas, ka, tikko iebraucis svešā pilsētā, steidzos uz priekšlasījumu ar nolūku piedalīties debatēs kā oponentam. Lekcija bij vāja, un man nebij grūti „sadot” lektoram diezgan garā eksromptā. Man beidzot, piecēlās vēl viens jauns cilvēks un turpināja manā garā. Pēc tam iepazīnāties, un izrādījās, ka arī šis oponents tikko nācis no vīlciena un ir otrs Stalaža skolas jaunpieņemtais skolotājs — Jānis Grīns. Viņš pārcēlās uz Rūjienu no Bauskas. Tā sākās mana draudzība ar vēlāko Daugavas redaktoru, kas nu jau ilgst 36 gadus. Lai gan J. Grīns bij drusku jaunāks, tomēr literātūrā izglītotāks par mani; ne velti viņš mācīja krievu valodu un literātūru. Tomēr J. Grīna svarīgākā priekšrocība bij tā, ka viņš bij jau iespiedis dažus dzejoļus; viņš ātri lasīja un viegli rakstīja, bet ietiepīgi turējās pie saviem, bieži ļoti subjektīviem spriedumiem par personām un lietām. Negaidīti kopīgā debitēšana minētā priekšlasījumā padarīja mūs abus negribēti populārus Rūjienā. Stalažam nebij iebildumu, ka viņa jaunie skolotāji nostājas opozīcijā pret turienes māmuļu — Zemkopības biedrību, jo tas vairoja viņa skolas slavu un ienākumus. Stalažs bij progresīvs, bet piesardzīgs vīrs, nejaucās arī mūsu paidāgoģiskā darbā, kāpēc labi satikām un strādājām ar prieku. 1910/11. mācības gads bij daudzējādā ziņā man liktenīgs,

jo Rūjienā sāka tecēt pavedieni, kas vai nu gaišos priecīgos metros vai tumšos traģiskos mezglos vilkās cauri manam mūžam turpmākos posmos. Šai laikā uzsāku oficiālo rakstnieka karjēru, jo 1910. g. rudenī J. Lapiņš iespieda manu pirmo dzejoli Valkas nedēļas lapā Kāvi, ko viņš rediģēja no Maskavas, kur studēja Komercestitutā. Dzejolis iespiests ar pseudonimu H₂O, tātad ar ķīmijas formulu. Turpat ievietoju nelielus apcerējumus par dabas zinātnēm. Rūjienā sarakstīju arī savu pirmo grāmatu Vai augi ir dzīvi?, kas neatrada izdevēju; vēlāk manuskriptu iznīcināju. Skolā strādāju ar sajūsmu un aizrāvu līdzī arī vecāko klašu audzēkņus. Viņi sevišķi bij priecīgi par mikroskopu, ko nopirku par savu algu. It kā rotaļādamies skolnieki gatavoja bioloģiskus preparātus, zīmēja ģeoloģiskas kartes un palaiontoģiskos nezvērus. Pasniedzot pēc J. Grestes metodes, man bij iespējams vienā gadā izņemt divu klašu programmu, un viens no maniem audzēkņiem (Tenis Liepiņš) vēlāk kļuva par bioloģu un strādāja Ļeņingradas zinātņu akadēmijā. Stalaža skolā mācījās arī Jāņa Grīna jaunākais brālis Jēkabs (Aleksandrs), ko 1941. g. boļševiki aizveda spaidu darbos kopā ar citiem vīrsniekiem.

Ārpus skolas aktīvi darbojos Rūjienas atturības biedrībā, kuras priekšnieks bij skolotājs Reinholds Bērziņš (saukts Birka), ļoti izpalīdzīgs, sirsnīgs un ticīgs ideālists, lai gan tēloja ciniķi. Ap biedrību Gaisma pulcējās visi apkārtnes kreisie elementi, kāpēc māmuļnieki to neatlaidīgi denuncēja, kamēr panāca biedrības slēgšanu un Birkas atlaišanu no vietas. Ievests melnā sarakstā, viņš nekur vairs netika apstiprināts par skolotāju un izmācījās par piena pārraugu. Šai lomā esmu viņu notēlojis stāstā Piens. Pirmā pasaules karā R. Bērziņš bij praporščiks, pēc oktobra revolūcijas armijas komandieris pret Deņikinu, bet vēlāk Maskavā Glavtop (kurināmā sagādes) priekšnieks un citos augstos boļševiku amatos.

Tagad Šveices laikraksts Weltwoche apraksta R. Bērziņa karjēras beigu cēlienu. Par atkāpšanos no partijas generāllīnijas 1925/26 g. R. Bērziņš soda vietā iecelts par Daļstroja vergu nometnes vadītāju Kolimas rajonā pie Ochotskas jūras, kur izbūvējis Nagajevas ostu un jaunu pilsētu Maģadana. Par spīti šai centībai R. Bērziņš tiesāts par

lidzdalību Trocka sazvērestībā, atvests ar GPU lidmašīnu uz Maskavu un tur nošauts.

Rūjienas atturības biedrības rīkotos priekšlasījumu vakaros biju viens no galveniem lektoriem, ko vadāja apkārt pa pagastiem kā vecmāti. Lai gan J. Grīns pēc saviem politiskiem uzskatiem bij mērēnāks par mani, tomēr citādi tikpat jauneklīgi pašapzinīgs un izdarīgs. Kopā ar viņu Mazsalacā pirmo un pēdējo reizi savā mūžā uzstājos kā aktieris — tikai neatceros, kādā lugā. Gada beigās kopīgi iesniedzām Finanču ministrijai lūgumu atļaut mums Mazsalacā atvērt tirdzniecības skolu, kur J. Grīns bij paredzēts par direktoru, bet es par inspektoru. Lūgumu noraidīja tikai tāpēc, ka nākamais direktors bij piemirsis, ka viņš vēl nav pilngadīgs. Rūjienā sākās mans pirmais romāns — ar ģimnazisti E. E. Tā kā rudenī viņa bij nodomājusi braukt uz Maskavu pie brāļa, lai Augstākos sieviešu kursus studētu lauksaimniecību, tad, vēlēdamies būt iecerētās tuvumā, nolēmu 1911. g. pavasarī izbeigt savu skolotāja karjēru un pārcelties uz veco Krievijas metropoli, lai studētu dabas zinātnes Šaņavska universitātē. Arī J. Grīns tad pat atstāja Rūjieni un pārgāja par skolotāju uz Cēsīm tai pašā skolā, kur biju mācījies 4 gadus.

Vasaru pavadiju Zvejniekos, daudz dzejoju un sarakstīju savu pirmo stāstu Kā Dobulis brauca pie pelēkā barona viesos. Ja 1910. g. mana liriskā raža bij kādi 20 dzejoļi, tad 1911. g. tā pieauga jau līdz 50. No šī kopskaita tikai kādi 24 uzņemti krājumā Klusie ciemi: 5 no tiem rakstīti 1910., pārējie 1911. gadā. Pārsvārā dabas un sociālā lirika. Gadskārtu tēlojumos poētiskie līdzekļi ņemti no muižas dzīves: putenis salīdzināts ar muižas kurtu (Saules dzīve), saule — ar vaģaru (Kalpu saule), lietaina diena — ar zirņu vētīšanu muižas klētī. Sociālie motīvi izauguši no reakcijas laikmeta personīgās pieredzes (3 Straupē nošautiem revolūcionāriem veltīta Nokaltusē apse, Rīgas Centrālcietuma apkārtnes priedēs sodītiem — Nolaustā vārpa) un emocionālās smeldzes par Sibīrijas trimdiniekiem (Vecais vitols, Augļu dārzā). Šais gados rakstīju arī satīriskus pantus, kas iespiesti strādnieku avīzēs un kalendāros. Tur tie arī nogrimuši aizmirstībā un vairs nekad nav ieraudzījuši dienas gaismu kādā vēlākā krājumā. Manas

toreizējās mentalitātes raksturošanai citēšu šī žanra dzejoli Ardievas mazpilsētai, ko uzrakstīju Zvejniekos 1911. g. 28. jūnijā, tikko šķīries no Rūjienas. Diemžēl manā rīcībā nav pirmteksta, bet tikai vēlāka pārstrādāta versija.

— Dievs ar tevi, dzīve seklā,
Mana stunda beidzot klāt:
Neiešu vaīrs melnā krekļā
Baltās vestes kaitināt.

Galā strīdi, kas bij celti —
Skaļu vārdu dunduri!
Viss bij velti, viss bij velti —
Guliet tālāk, punduri!

Nebūs miestīnā vaīrs velna —
Projām, projām, pusnakts spoks!
Lai ar tumsa, lai cik melna —
Lekni zaļos viģes koks!

Kā jau teicu, 1911. g. vasarā sarakstīju Dobuli. Vispirms to iespieda kāda Liepājas strādnieku avīze, kur viens no redaktoriem arī saucās Dobulis, kam tāpēc bij jācieš no savu kollēgu zobgalībām. Stāstu novilkta grāmatā kāds kolportieris, kas vācu okupācijas laikā bij Izglītības ģenerāldirekcijas šveicars. Tur kādā sarīkojumā pēc 30 gadiem satiku savu pirmo izdevēju. Dobuli rakstīju transa stāvoklī, bez mazākā teorētiskā priekšstata par stāstu kā īpašu literātūras žanru. Patiesību sakot, nezināju, ko un kāpēc rakstu. Jutu tikai nepārvaramu vajadzību izlādēt savas emocijas un atlaist no atmiņu gūsta tēlus, kas bij ieslēgti manā pieredzē, kopš strādāju par laukstrādnieku pie sava tēva. Toreizējais sarūgtinājums bij par lielu un dziļu, lai nemēģinātu to mākslā kompensēt, ļaujot literāri iemiesoties personām un lietām, kas 3 gadus bij noteikušas manu likteni. Kā prōtotipus pa daļai izlietoju savu tēvu un māti. Dīvu dažādu sociālu stāvokļu un pārliecību sadursmi spēju tēlot tikai kā publicists melnā un baltā krāsā, ideālizējot laukstrādnieku Dobuli un noniecinot viņa darba devēju Kuški. Lai cik niecīga bij stāsta literārā vērtība, tam šai laikmetā bij nenoliedzama sociāla funkcija, jo no laikrakstu

slejām ieveda rakstniecībā kā laukstrādnieku, tā viņa anta-
gonistu — latviešu pelēko baronu, kas darināts tautas mutē
pēc melnā barona līdzības. Dobulim bij lieli panākumi
kreisās lasītāju aprindās, jo vienādā stāvoklī ar stāsta
varoni Dobulī atradās vairāki desmiti tūkstoši kalpu un
kalpoņu.

4.

Ar dažiem desmit rubļiem, ko saņēmu kā honorāru par
Dobulī, 1911. g. rudenī devos uz Maskavu. Tā kā man nebij
gatavības apliecības, nevarēju iestāties ķeizariskā universi-
tātē, kur toreiz starp citu studēja arī mani vēlākie draugi
prof. Arnolds Spekke un Kārlis Straubergs. Komercinsti-
tūtā pagaidām uzņēma bez vidusskolas diploma un tur jau
studēja Jānis Lapiņš, Marģers Skujenieks, Voldemārs Bast-
jānis, Roberts Bīlmanis u. c. Bet tā kā biju izvēlēties dabas
zinātnes, tad man atlika tikai Maskavas pilsētas tautas
universitāte, nosaukta poļu mecenāta Šaņavska vārdā, kas
šim nolūkam bij ziedojis lielus kapitālus. Apstākļi brivas
augstskolas dibināšanai bij ļoti izdevīgi, jo reakcionārais
izglītības ministrs Kaso bij padzinis no valsts universitātēm
daudz izcilu zinātnieku, ko Šaņavska universitātes vadība,
kas atradās „kadetu” rokās, bij saistījusi pie sevis. Tikko
celtās universitātes moderni iekārtotās klausitavas vien-
mēr bij pārpildītas klausītājiem, starp kuŗiem bij daudz
akadēmiski izglīto to maskaviešu un valsts mācību iestāžu
studentu. Lekcijas un praktiskie darbi notika pēc augst-
skolu programmām, un vārds „tautas” bij piekabināts, lai
dabūtu atļauju šādu pasākumu nodibināt. Šaņavska uni-
versitātē mācījās rinda rakstnieku (Pāvils Rozītis, Līnards
Laicēns, Aleksandrs Plensners, Alfreds Goba), politiķu
(Ādolfs Klīve, Augusts Briedis) un kooperātoru (Teodors
Liventāls u. c.).

Ar pārtraukumiem Maskavā studēju no 1911.—1915. g.,
mācīdamies 3 fakultātēs: vispirms dabas zinātņu, tad vēs-
tures un filoloģijas, beidzot īsu laiku arī tiesību un taut-
saimniecības. Īsumā raksturojot šīs studijas, varu teikt, ka
minētās „tautas universitātes” fakultātēs profesori bij
pirmšķirīgi zinātnieki, un visumā mācību līmenis augstāks

nekā L. U. Zinātniski strādāt un pētīt mani iemācīja nevis Rīga, bet Maskava. Arī citādi tie bij svarīgi lūzuma gadi manā dzīvē.

Manā vecumā bij vajadzīgas neapšaubāmas došmas, bet izrādījās, ka tādu nav pat eksaktās zinātnēs. Ticēdams prāta un zinātnes varenībai, ieradās Krievijas vecajā galvas pilsētā, bet jau pēc gada kļuvu neticīgs. Sakarā ar kādu universitātes kursu ieinteresējos par iedzimtības problēmām, mēnešiem ilgi studēju speciālo literatūru Rumjanceva bibliotēkā, līdz nācu pie slēdziena, ka arī zinātniskās patiešības ir tikai atsevišķu pētnieku patīcamas teorijas vai hipotezes. Redzēju, cik grūts ir īsta zinātnieka ceļš, jo viņam jāspēkojas ar pašu Dievu, kamēr tas viņu svētī un ieved kādā no savu neskaitāmu noslēpumu labirintiem. Lai gan visi ceļi vedot uz Romu, man nebij lemts iet pa taisnāko un vieglāko. Manī bij pamodināts pētnieka instinkts, bet līdz ar to biju skaidrībā, ka dabas zinātnieks no manis neiznāks, jo: pirmkārt, pētniecība šai laukā bij iespējama tikai materiāli nodrošinātiem augstskolu mācības spēkiem; otrkārt, jutu, ka nevarēšu visu mūžu veltīt kādai sīkbūtnei, vai krustojot peles un mušas. Iedzimtības mācība mani pārliecināja, ka esmu no saviem senčiem mantojis vairākas iedabas, kas cīnoties centās iedzīvināt katra savu vītālo novēlējumu. Šīs pretrunīgās senču balsis nelāva galīgi izšķirties vienam ceļam. Likās, ka dažkārt mani vada pareiza dievišķīga nojauta, bet citkārt arī velnišķīgs kārdinājums, dabūt pievilto dvēseli uz neceliem. Kā literātu mani bez šaubām interesēja arī humānitārie priekšmeti, kāpēc 1912. g. rudens semestrī sāku apmeklēt lekcijas vēstures un literatūras nodaļā, līdz beidzot galīgi pārtraucu dabas zinātņu studijas. Tomēr arī no tām biju daudz ko ieguvis, proti, parašu precīzi novērot sikas pārmaiņas un morfoloģiski salīdzināt pieredzes materiālu, kas vēlāk man lietī noderēja vēstures avotu un dažādu sociālu un tiesisku institūtu pētīšanā. Tā, piem., šaubos, vai bez iepriekšējās dabaszinātniskās rutīnas man būtu izdevies atklāt latviešu pagasta īstos pirmsākumus un tālākās morfoloģiskās pārmaiņas.

Lai gan starp Maskavas latviešu studentiem bij daudz apdāvinātu un interesantu cilvēku, tomēr jaunus draugus neieguvu. Ar kreiso studentu biedrību sanācu konfliktā

jau pašā sākumā kādā referātu vakarā, kur biju iedrošinājies oponēt turienēs marksistu patriarcham, pazīstamam zobārstam Paulim Daugem. Šis incidents liecina, ka toreiz nebēdāju ne par velnu un ļāvu pilnu vaļu savam vulkāniskam temperāmentam. Tā kā ne dzēru, ne smēķēju, tad neieklāvos arī rakstnieku bohēmā. Par svētku dienām izvērtās tās retās reizes, kad ar savas simpatijas palīdzību izdevās dabūt biļeti uz Dailes teātra vai operas izrādēm. Parasti bij jāstāv rindā jau iepriekšējās dienas vakarā līdz ritam. Smagi iekritu ar pirmo mēbelēto istabu. Saimnieki bij aferisti, kas ar skandaliem centās padarīt dzīvi neiespējamu saviem īrniekiem, piespiežot viņus atstāt dzīvokli, tikko bij samakstāta īre uz priekšu. Šo negadījumu esmu aprakstījis stāstā Mēbelētās istabas. Nonācu maksāšanas grūtībās un biju spiests kādu laiku dzīvot kopā ar kādu krievu studentu juristu. Redzēju, ka viņš visus eksāmenus gatavo pēc iespiestiem lekciju konspektiem. Par nelaimi laikā nepienāca arī tēva sūtītā pārtikas kuļe. Gandrīz divas nedēļas bij jādzīvo tikai no tējas un sausas maizes, kāpēc asā formā saslimu ar nerviem un paģību auditorijā. Kad to dabūja zināt J. Lapiņš, viņš man aizdeva naudu.

1911. g. oktobrī Liepājas avīzē Dzīve bij iespiests mans satiriskais dzejolis Vecene, kur bij nonievāta lauku baznīca. To bij ierosinājuši bēdīgie piedzīvojumi ar Lēdurgas draudzes mācītāju manas skolmeistarošanas laikā. Prokurātūra šai sacerējumā bij saskatījusi Dieva zaimošanu un uzsākusi kriminālu vajāšanu pret redaktoru un autoru. Tā paša gada beigās saņēmu no Liepājas telegrammu nekavējoties ierasties redakcijā. Tur mani sagaidīja vēlākais Tirdzniecības un rūpniecības kameras priekšsēdis, vienrocis Andrejs Bērziņš un paskaidroja, kādā lietā esmu aicināts. Tā nejausi dabūju iepazīties ar toreizējās politiskās dzīves aizkulisēm, kas mani ļoti atsaldēja un paātrināja kritisko ievirzi pret marksistiem. Izrādījās, ka tais pašās telpās A. Bērziņš dienu rediģēja sarkano Dzīvi, bet naktī melno krievu lapu Lībavskij Vestņik. Man bij pretīga šī divkosība, tomēr tai pašā laikā nācās apbrīnot redaktora veiklību: nosēdinājis savā dzīvokli pie galda, viņš man nodiktēja prokuroram adresētu paskaidrojumu, ka dzejoli Vecene neesmu apsmējis baznīcu, bet gan Taurijas pili

Pēterburgā, kur sēdēja valdības ienistā valsts dome. Lietu izbeidza, un varēju atgriezties Maskavā.

1912. g. sākumā sametos kopā ar latviešu studentu Rozenbergu un noliģām istabu modernā Maskavas debes-skrāpī pie Sucharevas laukuma. Taisni mums pretī atradās pareizticīgo baznīcas zvanu lūka, kāpēc zvanot istaba dunēja kā kalve. To esmu apdzejojis poēmā *Virš deviņām galvām*. Šai mūku cellē sāku rakstīt *Dobuļa turpinājumu tautskolotāju stāstu Inteliģenti*, uz ko mani mudināja izdevējs, kas ar manu pirmo prozas darbu bij taisījis labu veikalu. Rakstiju šo darbu naktis, visu dienu izsmēlis sevi bibliotēkās un universitātē. Vakaros pārnācis siltā istabā un izdzēris pus patvāra tējas, bieži iekritu ar visām drēbēm dzelzs gultā, lai atpūstos pirms nakts cēliena, bet nogulēju līdz ritam nepamodies. Inteliģentiem bij visi *Dobuļa trūkumi*, lai gan ārēji tas izskatījās pēc stāsta: dalījums baltos un melnos, rezonēšana, feļetoniska apdare. Tematiski Inteliģentiem nebija *Dobuļa* svaiguma, jo skolotāju tipi bija vairākkārt notēloti, kāpēc arī stāstam bija samērā mazi panākumi. Kā jau teicu, par prototipiem izlietoju *Lēdurgas draudzes skolotāju Mooru* un mācītāju *Spalviņu*. Tā kā ar savu personu un polemiskiem rakstiem biju daudziem sariēbis, tad labie un kreisie gaŗās recenzijās (starp citu K. Ducmanis) sadeva man istus turku piparus, kas bija pelnīti un nāca par svētību. 1943. un 1944. g. abus šos stāstus pārstrādāju pilnīgi no jauna, bet manuskriptu pametu Rīgā.

1912. g. vasarā sarakstiju pirmo lielāko kritiku ar nosaukumu *Rainis vai Plūdons*, divi sveicieni saulei. Šai darbā iztīrāju un pretstatos salīdzināju *Raiņa* poēmu *Ave sol!* un *Plūdoņa Uz saulaino tāli!* par ko pēdējais visu mūžu bija greizs uz mani, jo biju izcēlis *Raiņa* darba idejiskās un formālās priekšrocības un nopēlis *Plūdoni*. Labi atceros, kā radās šis „kritiskās paralēles”. Bij tveicīgas vasaras dienas *Zvejniekos*. Sēdēju jaunceltā lielā istabā uz dīvāna, kas bija piesliets pie maizes cepļa, kur jau trešo dienu visa māja cepa maizi. Izmeties kreklos, basām kājām, kaudamies ar mušu leģioniem, rakstiju nepārtraukti 4 dienas no vietas, brīžiem mērkdams diviļi bļodā ar akas ūdeni, lai dzesinātu galvu, kas rūca kā spiets. Ārpsaule man atgādināja savu esmi tikai ar neciešamo karstumu un mušu uzbrukumiem.

Dzīvoju citā, paša radītā pasaulē, kuŗas viens pōls griezās ap Raini, otrs ap Plūdoni. Kad darbs bij galā, izbeidzās mana apsēstība, un pārsteigts lasīju, ko biju uzrakstījis. Bij sajūta, ka to sacerējis man pilnīgi svešs cilvēks. Vispār jāsaka, ka pretstatā daudziem rakstniekiem nezīnu no galvas nevienu savu dzejoli, ne prozas darbu. Esmu aizmīrsis pat agrāk rakstīto stāstu virsrakstus, fābulu un personu vārdus. Man ir ļoti vāja receptīva, bet toties stipra konstruktīva atmiņa. Tāpēc pēc zināma laika katru savu darbu varu lasīt kā sveša autora sacerējumu un to pēc patikas pārstrādāt.

Bez Rainis vai Plūdons šai laikā sacerēju daudz recenziju toreizējās kreisās preses izlaidīgā krievu žurnālistikas stilā. Par marksistiskās kritikas noteicēju tika turēts Andrejs Upītis, kuŗa redakcijā 1912. g. iznāca Birznieka-Upīša finansētais lielais rakstu krājums Vārds. Manas attiecības ar Andreju Upīti nekad nav bijušas īsti sirsnīgas. Bez personīgiem iemesliem izšķīrēja nozīme bij mūsu pretējā attīstības līnija: kā Purapuķes skolnieks A. Upītis pamazām virzījās no labā spārna uz kreiso, 1919. g. jau būdams boļševīku komisārs, kamēr es no marksista lēni, bet droši izaugu par nacionālistu un Latvijas patriotu. Ja nemaldos, pirmā iepazīšanās man ar A. Upīti notika 1910. g., kad apmeklēju viņu Skrīveros un nodevu atsauksmei savu drāmatisko mēģinājumu — Piektā gada revolūcijas lugu Jūdasa skūpsts. Sākumā viņš mani protežēja, tad kļuva atturīgs un aizdomīgs, jo būdams īsts laucinieks, organiski nevarēja saprast manu pilsētas dzeju. Izceļoties I. pasaules kaŗam, bijām jau garīgi pilnīgi svešnieki. Tomēr man vēl ilgī piedēvēja „Upīša skolu”. Citādas bij manas attiecības ar otru izcilāko Vārda literātūras kritiķi Vili Knoriņu, ar ko iepazīnos 1911. g., kad viņš pēc Valmieras skolotāju institūta beigšanas (prof. K. Kundziņa audzēknis) dabūja palīgskolotāja vietu Straupes draudzes skolā. V. Knoriņš bij Ligatnes kurpnieka dēls un bieži apģrozījās manu māsiņu Rīgas dzīvoklī. Viņa oficiālā izglītība nebij liela, bet daba tam bij piešķīrusi lielu uzcītību, skaidru prātu un fanatisku ticību Marksa evanģelijam. Mēs ātri sadraudzējāmies, un viņš bij viens no pirmajiem, kas izcēla manu urbānisko poēmu literāro nozīmi. Bet arī šī draudzība saira kaŗa laikā. Pēc oktobra

revolūcijas V. Knoriņš labu laiku bij Baltkrievijas tautas komisāru padomes vicepriekšsēdis, bet vēlāk darbojās Politbiroja sekretāriātā vai Latsekcijā. Šais amatos viņam neatlika vairs laika literatūras kritikai, lai gan daži V. Knoriņa apcerējumi par latv. rakstniecību parādījās arī vēlāk Padomju literatūras enciklopēdijā. Bez citiem Upīša Vārda līdzstrādniekiem vēl jāmin Pēteris Birkerts, kas no Amerikas bij atsūtījis kokainu traktātu par mākslas socioloģiju. Jau toreiz man bij par viņu savs spriedums, ko neesmu grozījis: vācu tipa pedants, kas domā ar sēžamo vietu un kam visa literatūra rādās kā adrešu galds ar daudzām atvilktņēm un kartiņām.

Savas rakstnieka karjēras ražīgākā posmā (1911—1915. g.) esmu daudz pateicības parādā Ērmanim Pīpiņam, kas tai laikā bij Jaunās Dienas Lapas un vēlāk arī A. Golta izdotā mēnešraksta Domas redaktors. Kā literatūras kritiķis (Vizulis) viņš atbalstīja toreiz ļoti spēcīgo reāli sabiedrisko strāvu, nesavtīgi pašķirdams ceļu jauniem talantiem un nebaidīdamies no viņu jaunekļīgiem izlēcieniem. Par manām polemikām viņš labsirdīgi smiedamies teica: „Mēs visi esam slimojuši ar šīm bērna masalām, bet tās nav uz miršanu.” Ē. Pīpiņš mani labi ieredzēja un visādi atbalstīja, lai gan tai pašā laikā ļāva savā lapā bargi nokritizēt manus pirmos prozas darbus, pārliecināts, ka kritiķis nespēj noriet nevienu istu talantu. Jaunā Dienas Lapā publicēju veselu rindu rakstu par literatūru (Raini, Ibsenu u. c., starp citu garāku apcerējumu Pasaules rūgtums mūsu jaunākā lirikā, 1913, nr. 16—21); kā arī tulkoju franču un beļģu modernos liriskus. Vēlāk Ē. Pīpiņa acis ieguva tādu labvēlību, ka viņš iespieda visu, ko iesniedzu. Tā kļuva par vienu no galveniem Domu līdzstrādniekiem. Tikai 1913. vai 1914. g., kad aiznesu uz redakciju garāku apcerējumu par Aspazijas drāmām, kur centos pierādīt, ka toreiz tik populārā dzejniece nav pamatšķiras ideoloģe, bet „tikai demokrāte” un pilsoniska romantīke, Ē. Pīpiņš kļuva domīgs: apspriedies ar savu redakcijas kollēgu Hermani Asari, deva rīkojumu salikt šo rakstu, bet vēlāk to atsauca, laikam G. Zemgāļa pierunāts. Tā, paldies Dievam, manuskripts palika nepublicēts un manas attiecības ar Aspaziju nebojātas.

Tā kā trimdā manā ricībā nav nekādu dokumentu un bibliografisku piezīmju, tad nevaru vairs droši atšķirt 1912/15. g. notikumus laika secībā. Bet šie precīzie dati nav arī tik svarīgi mana gara vēsturei, jo pārlicības un uzskatu krīze turpinājās vairākus gadus un pārorientēšanās nenotika totāli, kā tas ir ar renegātiem, bet daļēji un pakāpeniski, ar vienu kāju taustot citas pasaules krastu, ar otru paliekot joprojām vecajā. Kad bij nauda, studēju Maskavā; kad tās pietrūka, atgriezos Rīgā, lai ar publiskām lekcijām un rakstiem sapelnītu jaunus līdzekļus. Vairāk gadus lekcijas Rīgas un provinces kreisās biedrībās bij mans vienīgais ienākums. Ar kādiem pieciem, sešiem tematiem apbraukāju lielu daļu Latvijas. Biju tiktāl ievingrinājies, ka pēc policijai iesniegtā lekcijas konspekta varēju brīvi runāt vairāk stundas no vietas. Atskaitot kādu populāru lekciju par viduslaikiem, neatceros, ka būtu citādi noģrēkojies pret savu vēlāko profesiju. Par to jāmin daži vārdi, jo šī lekcija zīmīgi raksturo toreizējos politiskos apstākļus un arī mani pašu. Biju aicināts uz Kuldīgu, kas bij grūts brauciens šķidonī ar zirgiem, kādus 40 km no Stēndes stacijas. Vācu biedrības Musse telpas bij pilnas klausītājiem, kuŗus vairāk interesēja mana persona nekā temats. Pēc pārtraukuma pie manis pienāca policijas pristavs un prasīja, vai es varot pierādīt savā priekšlasījumā teikto par „tumšiem viduslaikiem”. Atcirtu, lai man brauc līdzī uz Rīgu, kur ceļš viņam priekšā grāmatas, pēc kuŗām lekcija sagatavota. Saprazdams, ka tiek āzēts, pristavs dūsmās paziņoja, ka aizliedz man otrā puslaikā runāt ar sarkanu kakla saiti. Lai gan biju ģērbies melnā kreklā ar minētās krāsas kravati, zināju, ka šāda prasība ir nelikumīga, kāpēc to noraidīju. Pristavs iespītējās un nepiekāpās. Nolēmu viņu publiski izsmiet. Pēc pārtraukuma uzkāpu katedrā, publikas priekšā noraisīju kakla saiti un iebāzu kabatā, atvainodamies klausītājiem, ka esmu spiests runāt šādā stāvoklī, jo acīm redzot Kuldīgā vēl ir spēkā viduslaiku noteikumi, kā pilsoņiem atļauts ģērbties. Aplausi negribēja rīmties, un kļuva par vienu no populārākiem lektoriem. Šis starpgadījums bij aprakstīts pat Pēterburgas krievu presē un pārdrūkāts vairākās provinču lapās, Odesu ieskaitot. Priekšniecība izmazgāja galvu pārāk centīgam ierēdnim, un nākamā reizē man

ierodoties Kuldīgā, viņš vairs nerādījās, lai gan lekcija notika vēl plašākās telpās un tās bij stāvgrūdām pilnas. Brīvāki apstākļi bij Rīgā, kur varēja runāt gandrīz par visu, ja tikai nelamāja valdību un sapulcēs neaicināja gāzt carismu. Kā lektors vairākkārt tiku uzstājies visās mūsu galvaspilsētas priekšpilsētās, kur nācu tiešos sakaros ar latviešu strādniekiem un varu liecināt, ka viņu interese par mūsu rakstniecību un kultūru bij daudz lielāka nekā uz laukiem. Strādnieku mājas bibliotēkās varēja atrast gandrīz visu, kas pēdējos gados priekš I. pasaules kara parādījās latviešu grāmatu tirgū.

1912. g. vasarā devos uz laukiem meklēt vielu jaunam laikmetīgam stāstam. Tas bij piensaimniecības uzplaukuma laiks, kas nostiprināja latviešu zemnieku materiālo neatkarību un līdz ar to ļāva izaugt plašam organizāciju tīklam, ko pa daļai subsidēja valdība. Bet kā visās citās lietās, arī šai darbā mūsu inteliģence sašķēlās divās grupās, kas apkaņoja viena otru ar saukli „brūnās vai melnās govīs”. Rīgā darbojās Lauksaimnieku centrālbiedrība, Jelgavā Ekonomiskā sabiedrība; katrai bij savas bankas, laikraksti, lopu pārraugi un pat sava rases teorija. Sarkano sugas lopu aizstāvji bij politiskā ziņā kreisāki par melno lopu patriotiem. Šo toreizējai sadzīvei tik iezīmīgo ciņu mēģināju attēlot stāstā Piens, piešķirot pēdējam episka varoņa lomu. Materiālu vākšanai un Zemgales saimnieku tipu studēšanai pieņēmu sava Rūjienas drauga R. Bērziņa ielūgumu apbraukāt viņa rajonu ar svešu vārdu kā „kontrolasistenta palīgs”. Tās bij jaukas, piedzīvojumiem bagātas dienas, ko pavadījām, braukādami ar lopu pārrauga instrumentu kastī no mājas uz mājām. Biju pirmoreiz Zemgalē, un neraugoties uz tās turību man nepatika šī bagātā province, kur jau toreiz daudzās vietās visi kalpi un kalpones bij poļi un lietuvieši. Dienesta darīšanās iegriezāmies arī Emburgas pag. Billitēs, kur vaīgu vaīgā satikos ar Edvartu Virzu. Man bij izdevīgs stāvoklis kā sarunu partneram, jo slēpos aiz cita vārda. Nama tēvs bij pārsteigts, ka pārrauga palīgs tik labi pārzina jaunāko latviešu, krievu un franču literatūru. Abi jūsmojām par Verharnu, Verlēnu un Bodlēru. Palīdzēju viņam lamāt A. Upīti un A. Švābi. Šķiroties gan Ed. Virza kļuva aizdomīgs, vai tik es pats nerakstot dze-

joļus, bet viņu nomierināju ar aizrādījumu, ka esmu tikai liriskas cienītājs. 1920. g. viņam atgādināju šo satikšanos, un abi smējāmies, ka man bij izdevies viņu toreiz apvest ap stūri. Tā bij likts pamats mūsu vēlākai draudzībai.

1912. g. sarakstīju tikai kādus 15 dzejoļus, no kuriem lielākā daļa (ap 12) uzņemta Klusos ciemos. Pārsvarā dabas lirika, bet jau ar tematiskiem un formāliem meklējumiem (distichi, tercīnes). Dažos balādiskos dziedājumos (Parkā, Dievs un cauna) jau manāma tautas dziesmu stila līdzekļu un poētisko mitu ietekme. Mazais liriskas birums pa daļai izskaidrojams ar to, ka šai laikā biju aizņemts ar citiem darbiem, bet galvenais cēlonis bij jaunu ceļu meklēšana kā formā, tā saturā. Tāpēc A. Upīša Vārdā iespiests dziedājums Aizejot (1912) patiesi nozīmēja lūzumu manā dzejnieka attīstībā. Pievērsos urbānismam jeb pilsētas dzejai. Nelielu literāru ietekmi gūvu no Emīla Verharna poēmām, ko vispirms lasīju tulkojumā kādā krievu žurnālā, bet pēc tam oriģinālā. Lai gan apmēram vienā laikā šai žanrā mēģinājās arī citi latviešu dzejnieki (J. Kārklīšs, Šalkonis), tomēr visilgāk un konsekventāk to dariju es, kāpēc gan laikam latviešu urbānisma sākumi būs saistāmi ar manu vārdu. Kā to varēja gaidīt, šo jauninājumu kritikas lielākā daļa uzņēma, vai nu apmulsumā klusējot, vai asi uzbrūkot (Fr. Bārda). Man atkal jāpateicas E. Pīpiņam, ka vispār bij iespējams šīs poēmas publicēt. No kreiso aprindu kritiķiem mani atbalstīja V. Knoriņš.

1913. g. aprīlī Domas sāka iespiest manu 1200 rindas garo poēmu Pilsēta, gūstekņa dziesma, ko iesāku rakstīt Rīgā, turpināju Kaukaziņā un nobeidzu atkal Rīgā. Toreiz kādas nelaimīgas mīlestības dēļ smagi saslimu ar neurastēniju. Ārstēšanās pie nervu ārsta V. Graudiņa nedeva panākumus, un viņš man ieteica braukt uz dienvidiem. Biju tik slims, ka pat vasaras mētelis sagādāja neciešamas sāpes plecos un sprandā. Tā kā arī mana māsiņa Evelīna, sakarā ar māsas Martas pašnāvību un personīgo neveiksmi mīlestībā, pārdzīvoja garīgu krīzi, tad par honorāru, ko saņēmu no Domām, nolēmām 1913. g. pavasarī atpūsties Kaukaziņā. Tur pavadījām 2 mēnešus, lielāko tiesu Tiflisā, bet izrāvieniem apmeklējot arī Ptjatigorsku, Boržomu un Batumu.

Mežonīgi skaistais Kaukazs mani tā aizgrāba, ka pēc tam gadus desmit vēlāk diezgan vienaldzīgi braucu cauri Šveices Alpiem. Kaukaziņā iecerēju tematus arī dažiem stāstiem (Pārdevēja, Dārznieks), tēlojot turienes latviešu tipus.

Pilsētas dzeja bij solis uz priekšu manā rakstnieka attīstībā, jo atbrīvojos no Kluso ciemu literārās tradīcijas un sāku lirikā iet pats savus ceļus. Tas bij saistīts ar poētiskā daudz diskutēto jautājumu par brīvo pantu. Sākumā velti izmēģinājos iekļaut pilsētas dzīves tematiku parastās klasiskās vārsnās. To liecina jau 1912. g. uzņemtais dzejolis Laboratorija un Krievijas galvas pilsētai veltītās tercīnes Maskava. Bet drīz vien pārlicinājos, ka pilsētas straujie mechanizētie ritmi prasa arī dzejā spēcīgāku un mainīgāku ritmiku, bet tematika plašākas un vijīgākas formas, nekā tas iespējams distichos, tercīnēs un kvartās. Nesekodams Valta Vitmena galējībām, izvēlējos vidus ceļu: paturēju pantmēru un atskaņas, bet lietāju dažāda lieluma sintaksiskos un ritmiskos periodus un nenoteikta garuma vārsnās. Tas atbilda manai toreiz tik satrauktai nervu sistēmai. Vēlāk savu pilsētas dzeju dzirdēju Birutas Skujenieces runas koŗa skandējumā un biju viņai pateicīgs par izcilo priekšnesumu. Neatceros, kāpēc Pilsētas simbolam izraudzīju bībeles tēlu — vilistieti Delilu, kas ar viltu pieveic stīpro lauku milzi Simsonu. Kritikai bij taisnība, ka mana „gūstekņa dziesma” traktēja pilsētu pārāk ārišķīgi, ar izbrīnā apmāta laucinieka acīm, neizceļot tās garīgo būtību. Tāpēc poēmā apraksts dominē pār tēlojumu un pārdzīvojumu. Bet šāda pieeja bij ar nolūku, lai zemnieka konkrētās domāšanas formās viņa pazudušais dēls ar viduslaiku trubadūra aizrautību varētu stāstīt Kluso ciemu pakalpalicējiem, ka kapitālistiskās ražošanas centri ar savām satiksmes artērijām pamazām pārklāj un izsūc naturālo lauku saimniecību, tai pašā laikā sagraujot tās feodālo iekārtu, lai tezes un antitezes sadursmē rastos jauna labāka sinteze — no darba verdzības ar mašīnas palīdzību atbrīvots cilvēks. Par spīti Pilsētas literāriem trūkumiem, nenoliedzama ir šīs poēmas spēcīgā emocionālā apakšstrāva, poētiskā drosme un iztēles lidojums, ko pēc tam neesmu vairs sasniedzis nevienā savā liriskā sacerējumā. Grāmatā to izdeva kreisais grāmatnieks A. Raņķis ar L. Liberta ilu-

strācijām. Viņš toreiz bij Kazaņas mākslas skolas audzēknis, un tas bij viņa pirmais mēģinājums grafikā. Šai kopdarbā par abiem varēja teikt: tas bij tipisks Švābe un tipisks Liberts. Ievingrinājies jaunajā formā, lielāko daļu pilsētas poēmu sarakstīju 1914. un 1915. g. Lai gan tajās, tāpat kā gūstekņa dziesmā, vēl valda sociālie motīvi, tomēr sāku jau apstrādāt arī tīri psiholoģiskus (Mezģls, Drāts, Kapi) un vēsturiskus tematus (Vecrīga, Maskava).

Gribu teikt dažus vārdus, kas mani pamudināja pievērsties latviešu folkloras studijām. Izejas punkts bij aistētika un mākslas teorija, par ko sāku interesēties 1912. g., klausoties Šaņavska universitātē žīda Aichenvaldā un vācieša Špeta lekcijas. Pretstatā toreiz ļoti populārā žīda Kohena marksistiskai pieejai R. Eiropas literatūras jautājumiem, ko Šaņavska universitātes klausitavās uzmanīgi propagandēja krievu literatūrvēsturnieks Sakuļins, Aichenvalds centās izskaidrot rakstnieku darbus tīri psiholoģiski kā lielas personības ciešanu un augšāmcelšanās stāstu, pamatojot to ar kongeniālu viņu dzīves un mentalitātes iztulkojumu. Latviešu kritikā Aichenvalda skolnieks bij Pāvils Rozītis. Mani neapmierināja šī tīri immanentā individuālp psiholoģiskā pieeja, un es meklēju tos normatīvos pamatus, kas veselas tautas, laikmeta vai paaudzes māksliniekiem uzspiež kopīgu tematiku vai stilu. Vispirms aizrāvos ar Fechnera eksperimentālo aistētiku un pats izdariju līdzīgus mēģinājumus skolā, bet drīz vien pārliecinājos, ka ar šo mazo reizes rēķinu nepietiek. Tad sāku studēt franču sociologu (sevišķi Gijo, pa daļai Lansona) darbus, un nācu pie atziņas, ka lasītāju un skatītāju šķietami untumainām gaumes maiņām ir kāds dziļāks pārindividuāls cēlonis, proti, — pārmaiņas tautu un sabiedrības slāņu ideālos un idejās. No šiem domu gājieniem radās mana publiskā lekcija Skaistums dabā, dzīvē un mākslā. Tiešo ierosmi pētīt dainas ar socioloģisko metodi guvu no K. Bichnera grāmatas Arbeit und Rhythmus, kā arī no K. Zalta (Zalkša) antropoloģiska apcerējuma Burtņieka pūrā. No šiem iedīgļiem izauga mana pirmā eseja folklorā Latvju dainas kā materiāls socioloģiskai estētikai (Domas 1914). Aistētikas studijas turpināju arī vēlāk un izlasīju visus pamatdarbus vācu, franču un angļu valodā, kāpēc guvu pietiekamas zināšanas,

lai Latvijas laikā vienu gadu lasītu aistētikas kursu Rīgas valsts konservatorijā, aizstājot Mildu Paleviču, kas aizbrauca doktorēt uz Parīzi. Līdztekus publicēju vairākus rakstus par atsevišķiem rakstniekiem (K. Skalbi, J. Jaunsudrabiņu, J. Raini, Roseti) un mākslas teoriju, galvenokārt P. Roziša vadītā mēnešrakstā Ritums. Starp citu jāatklāj šīs redakcijas noslēpums: ar vienu izdomātu pseudonimu rakstīja recenzijas vairāki autori (P. Rozītis, A. Erss, es un daži citi).

Manu neuzticību marksismam pirmais pamanīja Andrejs Upītis, līdz ko Domās sāku iespiest savus pirmos pētījumus par dainām un pasakām. Viņš neslēpa, ka tam ļoti nepatīk šī „tautisko brunču cilāšana“. Tāpēc man bij liels gandarījums, ka 1941. g. 14. jūnijā, kad notika pirmā latviešu patriotu deportācija uz Sibīriju, Padomju Latvijas rakstnieku kongresā Lielās ģildes sarīkojumu zālē tadzīku delegāts publiski uzvilka A. Upītim savus „tautiskos brunčus“, jo tas piederēja pie boļševiku kultūras politikas ģenerālplāna. Tā liktenim labpatika mūža beigās izsmiet vīru, kas par savu dzīves uzdevumu bij spraudis cīņu pret nacionālismu. Ja samērā ātri un viegli man izdevās atbrīvoties no t. s. proletāriāta mākslas gūsta, tad citādi tas bij ar ticību marksisma filozofijai, kas toreiz pretendēja būt par vienīgi pareizo atziņas teoriju un pētīšanas metodi. Būtībā biju dziļi reliģiozs cilvēks, kas alka ticības un brīnuma. Kādu laiku to man deva dabas zinātņu nepieredzēti straujā attīstība, bet studijas Maskavā pārliecināja, ka tie ir maldīgi. Ir taisnība spānietim Jose Ortega, ka pēdējā instancē ticību spēj nodibināt tikai teoloģija un filozofija un ka jaunas ticības entuziasms vispirms izpaužas mākslā, kaut arī sliktā. Nacionālisma filozofijas šī vārda īstā nozīmē nebija. M. Valtera un M. Skujenieka raksti par latviešu nacionālo jautājumu apskatīja šo problēmu tīri politiski un ekonomiski. Lai gan jau Kr. Valdemārs, recenzējot J. Krodznieka darbus Baltijas vēsturē, bij uzsvēris latviskas pieejas nepieciešamību vēstures pētniecībā, tie bij saucēja vārdi tukšnesī. Pat vēl 1921. g., kad savas pamatskolām domātās Latvijas vēstures ievadā uzsvēru nacionāla viedokļa vajadzību mūsu tautas pagātnes izpratnē, man prof. Arbuzovs un A. Tentelis pārmeta nezinātnisku pieeju. Folklorā šo nacionālo pētīšanas metodi

ar labām sekmēm biju lietojis jau 1915. g. darbā Latviešu Dievs un latviešu Velns (Domās).

Līdztekus folklorai kā lajs nodarbojos arī ar valodu kā psiholoģisku un aistētisku parādību, nevairīdamies pat no tik kapitāliem darbiem, kādi ir Brugmaņa biezie sējumi par ide. gramatiku un V. Vundta Völkerpsychologie. Šaubos, vai šai laikā kādam citam latvietim bij ipašumā šis 8 sējumu biežais traktāts tautu psiholoģijā. No šim ekskursijām izauga mans Domās 1915. g. iespiestais apcerējums Valoda kā ideoloģija, kuŗa saturu neatceros. Tad pat radās manuskriptā palikušie raksti par vārda maģiju, mīklām, pasakām un tautas epu (krieviski). Laika biedri zina, cik grūti bij priekš L. pasaules kara atrast iespēju nopublicēt pat nelielus zinātniskus apcerējumus par mūsu vēstures, literatūras un folkloras jautājumiem. Praktiski bij tikai divi izdevumi, kas šad tad iedrošinājās kŗaut savā literārā vezumā „akmeņus lasītāju māgai” — mēnešraksti Druva un Domas; pirmo bij okupējis R. Klaustiņš, otro — es. Ilgstoša palika mana interese par latv. valodas leksiku un sēmantiku, kas radās sakarā ar valodas aistētikas un prozas mākslas problēmām. Mani ļoti sajūsmināja franču aistētiķa Remī de Gurmona grāmata Stila jautājumi un viņa ieteiktais rakstnieku dalījums divos pretējos psiholoģiskos tipos — emotīvos un sensuālos, jūtu un jutekļu cilvēkos. Rakstā Stils un jutekliba (Domās 1914. g.) mēģināju šo tezi pamatot ar piemēriem no latviešu rakstnieku darbiem. Uzskatīdams pats sevi par emotīvu rakstnieku, atzinu šādas gara ievirzes kļūmīgo ietekmi literāra darba koncepcijā un stilā, kāpēc centos to novērst, atbrīvojot izteiksmi no valodiskā apgrozībā nodeldētām klišejām, kādos nolūkos esmu izstrādājis parašu vairākkārt — pat pēc daudziem gadiem — pārstrādāt agrāk uzrakstītos darbus, it kā tie būtu meistaram labojami skolnieka domraksti. Lai atsvaidzinātu savu valodu ar arhaīsmiem un provinciālismiem, gāju to pašu ceļu ko Rainis, tulkojot Faustu; pamatīgi izstudeju visas vecās latviešu vārdnīcas (Elģeru, Elversu, Stenderu, Langi, Ulmani) un izrakstīju retu vārdu krājumus no Draugu biedrības magazīnām un RLB zinību komisijas rakstu seriijām. Tas bij neaizstājams palīglīdzeklis visādiem darbiem pirms K. Milenbacha latviski-vāciskās vārdnīcas. Šo leksikālo

pūliņu augļi bij manāmi jau manā pirmā romānā Darbs, kuŗa reto vārdu dēļ mani ilgi vajāja J. Endzelīns, taujādams to izrunu un nozīmi.

Šo romānu sāku rakstīt 1914. g. vasarā Iecavā, kur pavadīju dažus mēnešus, tikko apprecējies ar savu Rūjienas skolnieci Līnu Mariju Auri. Bet izcēlās kaŗš un bij jādomā par ģimeni. Kaŗa dēļ cieta grāmatu tirģus un latviešu prese vispār. Liberālā pilsonība, kas līdz šim bij finansējusi kreisos demokratiskos izdevumus, nonāca maksāšanas grūtībās, jo šo pilsoņu nami un uzņēmumi bij pārkreditēti. Uz kaŗa ziņu lēses laikraksti sašaurināja telpas literātūrai. Žurnāli zaudēja daļu lasītāju, kas tika iesaukti kaŗa dienestā. Šādos apstākļos vairs nevarēju dzīvot no rakstniecības, bet bij jāmeklē pastāvīģs ienākums. 1914. g. rudenī man laimējās dabūt skolotāja vietu soc. dem. Jūlija Celma kundzes meiteņu proģimnazijā Rīgā, kur mācīju matemātiku un, ūķiet, arī poētiku. Bet pa šiem 3 gadiem biju jau atsvešinājies no skolas darba un arī ridzinieku bērni nebij tik atsaucīgi kā Rūjienā. Tāpēc 1914./1915. mācības gads neatstāja pēdas manā dzīvē; jutos vairāk kā derēts kalps nekā Dieva aicināts audzinātājs. Mana sirds jau piederēja literātūrai.

Rakstīju pilsētas poēmas un romānu Darbs, ko 1915. g. janvārī sāka iespiest Domas; žurnālam apstājoties, tas palika nepabeģts, līdz beģdzot 1922. g. to izdeva Kultūras Balss. Pretstatā J. Akuratera un Plūdoņa bērības atmiņu tēlojumiem, centos mūsu daiļprozā dokumentēt, kādā sociālā un ģarīgā vidē aug muiģas kalpa zēns. Par Darbu nosaucu šo romānu tāpēc, ka mans nolūks bij darbības centrā nostādīt nevis kāda varoņa individuālo likteni, bet muiģu un tās darba organizāciju, padarot atsevišķās lauku darbu norises ģadskārtu secībā par šī neromantiskā romāna varoņiem. Šai ziņā mans Darbs ir tāda pat poēma prozā kā Ed. Virzas Straumēni ar to starpību, ka pēdējais ideālizē patriarchālo lauku sētu, bet es bez patosa reāli tēloju feodālo muiģu. Vēl tagad uzskatu šo romānu par savu labāko prozas sacerējumu.

5.

1915. g. vasaru nodzīvoģu Zvejniekos. Tā kā sakarā ar Rīģas evakuāciju Celmas skola tika slēģta, nolēmu rudenī

turpināt studijas Maskavā. Visu mūžu atcerēšos šķiršanos no vecākiem. Pat tēvs, kas savu mīlestību vienmēr slēpa aiz vēsas atturības vai impulsīva skarbuma maskas, kļuva skumji sentimentāls, kad rati bij sajūgti un nācās doties tālajā ceļā — kā toreiz šķita, uz neredzēšanos. Šo momentu vēlāk Vladivostokā izmantoju stāstam Ceļā. Valkā mani sagaidīja sieva, un tālāk braucām kopīgi bēgļu vilcienā. Kā pilsētas dzejniekam man bij bezgala grūti ap sirdi, redzot, kā visās stacijās stāvēja gaŗi preču vilcieni ar Rīgas fabriku iekārtu, kas tika evakuēti uz Krieviju. Lidz ar to gāja bojā tā rūpnieciskā Rīga, kas bij iedvesmojusi manu gūstekņa dziesmu. Nebij arī vairs tiešas saskarēs ar latviešu strādniecību, kas bēgļu gaitās bij izklidināta pa visu vareno cara imperiju lidz pat Klusam okeanam. Ar to izskaidrojams, kāpēc trimdā zuda mana interese par pilsētas dzeju.

Maskava bij pilna bēgļu un karaspēka, kāpēc kopā ar citiem tautiešiem bijām spiesti meklēt dzīvokli kādā tukšā vasarnīcā ārpus pilsētas. Te iepazinot ar kreiso dzejnieku Pēteri Svīri (istā vārdā Blūmfeldt), kas bij kurzemnieks un pusziņš — laikam no tēva puses. Mūsu komūnā vēl dzīvoja bij. Provoņņika fabrikas grāmatvedis J. Sviķis, ar ko biju iepazinies jau Rīgā savu māšicu dzīvoklī. Arī viņš darbojās nelegālā kustībā un 1941. g. tika atsūtīts uz Rīgu kā sarkanais profesors. Tā kā tika mobilizēti visi vecāki gada gājumi, tad mums draudēja iesaukšana armijā. Tāpēc deleģējām J. Sviķi uz kādu Straupes draudzes paģastu pie pazīstama rakstveža pēc mirušo dvēseļu pasēm, kuŗas ķīmiski iztirijām un tad izrakstijām sev uz sveša vārda ar vecākiem dzimšanas datiem. Lai neiekristu, sākām audzēt bārdas. 1915. g. rudens semestrī lekcijas apmeklēju diezgan nekārtīgi. Tās notika vēlās vakara stundās, kāpēc savā mītnē varejām atgriezties tikai nakti. Bez tam manī bij jau modies pētnieka gars. Mēnēšiem ilgi sēdēju Rumjanceva bibliotēkā, kur lasīju franču un angļu folkloristu darbus, kā arī krievu etnografisko literātūru. Ar lielu bijību šķirstīju Britu enciklopēdijas milzīgos sējumus un klusībā jūsmoju, kaut arī latviešiem kādreiz būtu lidziņš izdevums. Samērā daudz staigāju pa mūzejiem un mākslas izstādēm. Interesi par glezniecību guvu jau savā otrā studiju gadā, kad dzīvoju taisni pretim Tretjakova galerijai un apmeklēju to katru

dienu, parasti 2 stundas no vietas. Šai laikā pārstrādāju krieviski savu Domās publicēto eseju Latviešu Dievs un latviešu Velns, ko mēnešraksts Golos Minuvšego (1915. g.) iespieda ar nosaukumu Otkliki nacionalnoj bořby v latyšskom mifotvorčestve.

Šoreiz Maskavas periods bij īss. Ātrā tempā tika iesaukti arvien jauni gada gājumi. Mūsu sejas vairs neatbilda pašu izrakstīto pasu datiem. Tāpēc visa komūna nolēma atstāt Maskavu un doties ar bēgļu brīvbiļetēm uz Tāliem Austrumiem, kur Harbinā mans svainis strādāja Ķīnas muitā. Mandžurijas robežstacijā tikko neiekritām pasu kontroles punktā, jo bijām aizmirsuši, kā mēs katrs saucamies pēc jauniem dokumentiem. Harbinā noskaidrojās, ka nav izredžu dabūt darbu krievu atsavinātā dzelzceļa joslā. Gudrojām nelegāli pāriet D. Mandžurijas robežu un no Dairenas doties tālāk uz Filipīnām vai Austrāliju. Bet pēdējās dienās uz robežas bij notverti daudzi pārbēdzēji mobilizācijas gados, kāpēc atmetām šo nodomu. P. Svīris un J. Svīķis aizbrauca atpakaļ uz Maskavu, bet mēs ar sievu ceļojām tālāk uz Vladivostoku, kur dzīvoja mana mātes māsa Kristīna. Viņa bij ļoti priecīga, jo 20 gadus nebij redzējusi savu māsēnu. Tagad atrados 10 000 km tālu no dzimtenes, t. i. taisni $\frac{1}{4}$ ekvatora, kāpēc nācās pulksteņa rādītāju pagriezt 6 stundas uz priekšu. Pilsēta bij skaistā vietā pie Klusā okeana Zelta raga, bet bez jebkādas gara dzīves, ja neskaita Austrumu institūtu, kas gatavoja diplomātiskā un konsulārā dienesta ierēdņus Ķīnās un Japānas misijām. Tur ķīniešu valodu mācīja prof. Pēteris Šmits, bet japāņu — Lēdurgas mācītāja brālēns Spalvingš, kas sevi neturēja par latvieti. Vladivostokā nebij neviena grāmatu veikala.

Ar Kristīnas Dubavas civilvīra gādību jau 1916. g. sākumā dabūju darbu viņa resorā — dzelzceļu pastā kā jaunākais ierēdnis uz līnijas Vladivostoka-Harbinā. Mana darba vieta bij pasta vagonš ar 2 darba galdiem, 2 pie sienas piemontētiem divāniem atpūtai, vēstulu plauktiem, naudas skapi un ķeta krāsniņu ēdiena vārīšanai. Pie durvīm uz pasta paku noliktavu mūsu aizmugurē dienu un nakti stāvēja sargkareivis, jo savā vagonā vedām zeltu no Pēterburgas, ko tālāk pa jūras ceļu nogādāja maksājumiem uz

Ameriku. No turienes savukārt vedām uz galvas pilsētu krievu papīra naudu, ko amerikāņi drukāja — kā man šķita — tonnām. Skaitot abus galus, ceļā bijām 4—5 dienas ar dažu stundu atpūtu Harbinā, vienu brīvdienu Vladivostokā, bet septīto dienu dežurējām dz-c. pasta nodaļā, rakstot ziņojumus un paskaidrojumus, kā arī pieņemot ierakstītas vēstules no ķīniešiem. Brauciena laikā bij jāstrādā arī nakti, šķirojot gala punktus saņemtos pasta maisus un katrā dzc. pietātnē izdodot un saņemot sūtījumus. Šis pastnieka darbs nebija viegls, sevišķi pirmā gadā, kamēr iemācījies no galvas Krievijas pasta nodaļu ģeografiju un pasta vagonu numurus, kas apkalpoja noteiktu pilsētu un ciemu rajonu. Tādu pasta numuru bija ap 370. Šādā darbā pasta vagonā pagāja vairāk nekā 3 gadi. To esmu aprakstījis stāstā Ceļā.

Tā kā prof. P. Šmitu pazinu pēc viņa etnografiskiem rakstiem, tad drīz pēc ierašanās Vladivostokā nolēmu viņu apciemot, lai noskaidrotu dažus jautājumus, kas man bija radušies sakarā ar dainu studijām. Nama tēvs bija ārēji laipns kā angļu džentelmens, bet iekšēji vēss un atturīgs. Pēc dažiem apciemojumiem dabūju zināt, ka profesors necieš latviešu rakstniekus un viņam nepatīk, ka tos vairāk daudzina par zinātniekiem. Savā kritikā viņš netaupīja ne jaunus, ne vecos, ne labos, ne kreisos. Nelabojams nāves grēks bija jau tas, ka kāds rakstnieks nebija studējis vai pametis studijas pusceļā. Atmosfēra laikmeta dzejnieki viltotāji mītoloģiju, dekadenti sludinot netiklību un brīvo mīlestību, sociālisti ar Raini priekšgalā esot banku laupītāji. Fausta tulkojums nekur nederot, jo mudžot no valodas kļūdām. Izrādījās, ka pats Šmits jaunībā bija nesekmīgi pūlējies dzejot ar pseudonimu Smiters. Kad lūdzu grāmatas, bija pārsteigts, cik maza ir profesora privātā bibliotēka, kas lielāko tiesu sastāvēja no darbiem sinoloģijā, latv. leksikā un dažiem sliktiem Latvijas vēstures avotu izdevumiem. Folkloristika bija pārstāvēta ar neredzām vācu rokas grāmatām. P. Šmits nebija lasījis nevienu no tiem ārzemju folkloristu pamatdarbiem (Vundtu, Freizeru, Levi-Brīlu, Dirkeimu), ar kuriem jau bija iepazinies Rīgā un Maskavā. Viņš neabonēja arī nevienu šīs nozares mēnešrakstu. Vienīgā palīdzība, ko viņš man sniedza, bija atļauja lietot Piejūras

apgabala mūzeja bibliotēku, kur atradu Karnegi institūta etnografisko ekspedīciju publikācijas par paleaziātu tautām, kas pa daļai vēl dzīvoja akmens laikmeta apstākļos. Tagad man lieti noderēja angļu valoda, ko jau Rīgā biju sācis mācīties Polyglota kursos, un papildinājos pie Austrumu institūta angļu lektora. Ielauzījos tiktāl, ka sāku angliski sacerēt nelielus rakstus par mūsu tautas dziesmām.

No nedaudz grāmatām, ko biju paņēmis līdzī bēgļu gaitās, pirmā vietā jāmin Kr. Barona Latvju dainu un A. Lercha-Puškaiša pasaku un teiku komplekti. Bez tam bij daži Raiņa, Aspazijas un Skalbes dzejoļu krājumi. Trīs gadus latvju dainas bij gandrīz vienīgā saite ar dzimteni, ja neskaita draugu vēstules. Blakus šķirojamo vēstuļu kaudzēm vagonā uz galda man pastāvīgi bij kāds Barona dainu sējums, ko lasīju lapu pēc lapas katrā pavaļas bridī naktī sveces gaismā. Lai varētu orientēties savu izrakstu jūklī, nopirku japāņu veikalā 30—40 šauras burtnīcas, atzīmējot katru ar savu reālleksikona šķirkli (piem., Dievs, Laima, bāliņi, bajāri, lielģimene, ozols un liepa, poētika, valoda). Tā ar laiku sastādīju savu tautas dziesmu „lietu rādītāju“, kas man gadiem ilgi bij neatsverama rokas grāmata visādiem folkloristikas un kultūras vēstures pētījumiem. Līdztekus šim tīri mechaniskam darbam, kam bij liela līdzība ar vēstuļu šķirošanu pēc pasta numuriem, sāku pamazām apstrādāt vairākus tematus, kas mani bij ieinteresējuši jau Rīgā. Diemžēl, arī šai ziņā man vajadzēja iet savus ceļus, un nekādus metodoloģiskus aizrādījumus, izņemot mītoloģiju, prof. P. Šmits man nevarēja dot.

Viņš bij sācis pētīt mūsu tautas tradīcijas kā valodnieks un tikai vēlāk Vladivostokā, iepazīnīes pa daļai pēc literatūras, pa daļai ekspedīcijās ar Z. Sibīrijas un Piejūras apgabala primitīvām tautām (goldiem, ainiem, čukčiem, kamčadaliem), pievērsās latv. materiālai folklorai jeb etnografijai. Sociālā folklorā viņu neinteresēja, bet sakrālā tikai šaurajā mītoloģijas laukā. Bet, būdams valodnieks, P. Šmits nespēja mītoloģiskos ticējumus saistīt ar saimnieciskās un sabiedriskās dzīves parādībām, kāpēc vēsturiskas sintezes vietā deva tikai morfoloģisku aprakstu un patvaļīgu sistematiku. Tomēr nav jāaizmirst, ka no visiem latviešu mācības spēkiem Krievijas augstskolās P. Šmitam vistuvāk bij

pie sirds Latvijas zeme un tauta, un viņš gandrīz vienīgais toreizējā latv. dienas presē uzturēja dzīvu plašāko aprindu interesi par mūsu tautas senatni.

Jau Rīgā man dūrās acīs ozola un liepas savdabīgais stāvoklis latv. koku kultūrā, kur darba hipotēzes vietā saskatīju totemisma un eksogamijas atliekas, sevišķi nerātnās tautas dziesmās. Ne Rīgā, ne Maskavā nevarēju sameklēt Freizera u. c. angļu folkloristu klasiskos darbus šai jautājumā. Vladivostokā man beidzot izdevās tos pasūtīt no Anglijas caur Ameriku. Tā Tālos austrumos radās mana eseja Ozols un liepa latv. reliģijā, ko 1920. g. nopublicēju I. M. Mēnešrakstā. Bet totemisms visur bij saistīts ar eksogamiju, kāpēc sāku pētīt to sabiedrisko iekārtu, kas mūsu tautas tradīcijās tiek apzīmēta ar vārdiem „tautas” un „bāliņi”. Kopš slavofiļu laikiem krievu historiografija šo iekārtu uzskatīja pat tīri slavisku īpatnību un dēvēja par „radu būšanu” jeb dzimts satversmi. Latviešu literatūrā šai parādībai bij gaŗām ejot pieskāries J. Krodznieks. Kad gribēju dabūt zināt P. Šmita domas, saņēmu izvairīgu atbildi, ka jautājums pārāk neskaidrs un maz pētīts. Jau aiz spītības vien nolēmu nepadoties grūtībām un mēģināt paša spēkiem tikt galā ar šo problēmu, ko uzskatīju par atslēgu daudzu citu latviešu aizvēstures nesaprotamo parādību atšifrēšanai. Tā radās iedīgļis manai pirmai zinātniskai monografijai Dzimts satversme, ko uz tautas tradīciju liecību pamata pirmrakstā uzmetu pasta vagonā starp Vladivostoku un Harbinu. Atskaitot izrakstus no Indriķa un Atskaņu chronikām, manā rīcībā nebij nekādu Latvijas vēstures avotu. Tāpēc vēsturisko pamatojumu varēju dot tikai pēc Vidzemes bruņniecības archīva aktīm Rīgā 1920. g., kad biju jau Satversmēs sapulces loceklis un archīvi man bij pieejami. Lai varētu izdot tik lielu darbu par speciālu jautājumu, saziņā ar Kultūras Balss vadītāju T. Liventālu, nolēmām šai grāmatai likt populāru virstitulu Latvju kultūras vēsture. Grāmata iznāca 1921. g., un tai bij necerēti panākumi. Tā kā darbs savā ģenezē bij saistīts ar Vestermana, Morgana, Engelsa, M. Kovaļevska un P. Vinogradova socioloģiskām koncepcijām, tad tam bij zināmi metodoloģiski trūkumi, kāpēc politiskās vēstures pārstāvji (L. Arbuzovs, A. Tentelis) to stipri kritizēja, lai gan paši tai vietā nespēja

dot neko pozitīvu. Grāmatas iznākšanas laikā biju iestājies L. U. par juridiskās fakultātes studentu, kāpēc J. Endzelīns, recenzēdams manu jaunības darbu, parakstījās ar pseudonīmu P. Liepiņa, ar to demonstrēdams, ka viņam kā vispār atzītai autoritātei neklājas nodarboties ar studentu sacerējumiem. Dzimts satversmē bij ierosinātas tik daudz jaunas idejas, ka no šī kuplā cera vēlāk sazaroja vesela rinda lielāku un mazāku darbu, kas aizņēma mana mūža turpmākos 20 gadus. Neapmierināts ar Dzimts satversmes dažu nodaļu faktisko un metodisko pamatojumu, to pēc tam pārstrādāju divi lāgiem, bet neatradu izdevēja.

Tālo austrumu trimdā uzturēju sakarus ar vairākiem latviešu rakstniekiem, kas atradās frontē vai bij izklīduši pa visu imperiju, saistīti aizmuģures dienestā un bēgļu skolās. Jau Rīgā biju pieķēries J. Sudrabkalnam, kas toreiz vēl saucās īstā vārdā par Arvīdu Peinī. Viņš bij tik kautrs jauneklis, ka kaunēdamies sava valodas defekta (stostījās tāpat kā Valdis Grēviņš), lūdza draugus viņa vietā iet veikalos un nopirkt tur papīra apkakles un citus niekus. Šī paša iemesla dēļ viņš ne ar varu, ne viltu nebija pierunājams apciemot paziņas, kam bij sieva vai kuŗa dzīvoklī bij izredzes satikt sievieti. Ar J. Sudrabkalnu mani iepazīstināja mūsu kopējais draugs, apdāvinātais piebalzdzēns Kārlis Grasis, kas bij tāds pats autodidakts kā mēs, sevišķi interesējās par marksisma filozofiju un šai jautājumā daudz polemizēja ar partijas ortodoksiem līderiem. Vēlāk K. Grasis kādu laiku studēja Šaņavska universitātē, pēc oktobra revolūcijas darbojās Čeboksaru un, laikam, arī Kazaņas izpildu komitejā, Deņikina intervencijas laikā bij Ukrainā, bet pēc tam revolūcija aprija arī šo latviešu vētras putnu. Kad iepazīnāties, J. Sudrabkalns cītīgi papildināja savas L. Bērziņa Dubultu ģimnazijā iegūtās franču valodas zināšanas un jūsmoja par Bodlēra Ļaunuma ziediem. Iesaukta armijā, viņš bij par feldšeru Polijas frontē un rakstīja man uz Vladivostoku sirsnīgas vēstules kaligrāfiski zīmētā rokrakstā, dažreiz vairāk krāsās, ar ko saturā un formā tās atgādināja klosterā pergamentu miniatūras. Šīs vēstules man bij liels gariģs atbalsts bēgļa gaitās. Par nacionālās politikas jautājumiem rakstīju K. Freimberga Maskavā izdotā mēnešrakstā Taurētājs. (Vēstules par nacionālo kul-

tūru, 1916; Nācija un politika, 1917), kur šai laikā nopublicēju arī garāku pētījumu par latv. kara dainām.

Citādi Vladivostokas laikmets līdz pat pamiera noslēgšanai 1918. g. pagāja ļoti vienmuļi. Mani darba biedri, lielāko tiesu ukraiņi, bij tipiski ierēdņi, kas ar opija kontrabandu bij tikuši bagāti, un gandrīz katram, kalpotājus ieskaitot, bij savs nekustams īpašums. Opijs tika sūtīts ar ātrvilcieniem no Persijas uz Pēterburgu, bet no turienes tiešā satiksmē uz Mandžuriju un Koreju. Salīdzinot ar Rīgu, algas bij daudz lielākas, bet dzīve lēta; bez tam Harbīna bij brīvirdzniecības pilsēta, kur bez muitas varēja pirkt visas preces. Tālos Austrumos iemācījos ēst tomātus, kas gandrīz beidzās ar manu nāvi. Atceļā uz Vladivostoku mūsu brigādes kalpotājs kādā mazā stacijā bij tos nopircis no ķīniešiem un nebij kārtīgi nomazgājis. Pēkšņi saslimu ar asiņainu caureju tik stiprā mērā, ka Mandžurijas robežu stacijā Pograničnaja mani uz nestuvēm iznesa no vagona un ievietoja dz-c. slimnīcā, kas bij pārpildīta ar tifa slimniekiem — kara gūstekņiem. Izrādījās, ka esmu dabūjis dizenteriju tik bīstamā formā, ka kara ārsts telegrafēja sievai: „slimnieka stāvoklis ir bez cerībām”. Vairāk nedēļas nogulēju bez samaņas, un tikai pēc pusotra mēneša varēju agrā pavasarā dienā atstāt gultu un, balstīdamies uz spieķa, iziet slimnīcas dārzā. Ka paliku dzīvs, jāpateicas ārsta sevišķai gādībai, jo viņš bij Tērbatā studējis Baltijas vācietis un acīm redzot noturēja mani par savu tautieti.

Vladivostokā un Harbīnā bij daudz ķīniešu, korejiešu un japāņu. Bieži nācu ar viņiem saskarē un sāku interesēties par šo austrumnieku dzīvi un kultūru. Taisni šai laikā iznāca laba Ķīnas senās mākslas pazinēja un kolekcionāra, latviešu muižnieka Strēlnieka grāmata *The Chinese Art*. Tad arī pats sāku lasīt angļu tulkojumā japāņu un ķīniešu liriku, būdams pārsteigts, ka šīs rases un valodas ziņā pilnīgi svešās tautas bij izkopusas mūsu tautas dziesmām līdzīgas liriskas īsformas — tankas un hoku. Tās atdzejoju krājumā *Japāņu lirika*, un pēc tam pats sāku rakstīt šais formās (cikli *Japāniete* un *Uz mājām*), ko A. Mežsēta apgāds *Vainags* izdeva 1922. g. ar nosaukumu *Gong-Gong*. Kā jau teicu, 1915. g. bēidzu dzejot par pilsētas motīviem, bet pievērsos eksotiskiem tematiem (*Mandžurija, 1916, Kulijs,*

1917, Hongkonga un Ceilona, 1920), pa daļai paturot pilsētas poēmu formu. Austrumu romantika mani savaldzināja jau Kaukazijā (Tifliskas Botansikā dārzā, 1915, Kurds, 1915), bet īsti austrumnieku mentālītāti sāku saprast tikai Mandžurijā un 7 nedēļu garā jūras ceļojumā no Vladivostokas uz Tries-tu, isāku vai ilgāku laiku apstājoties Šanhajā, Hongkongā, Singapūrā, Kolombo un Port-Saidā. Šai ceļojumā veicu arī lielāko daļu no Longfello indiāņu epa Dziesma par Hājavatu, kas — kā zināms — bij sacerēta Kalevalas ietekmē. Lai varētu lasīt šo izcilo epu oriģinālā, Vladivostokā ilgāku laiku mācījos somiski. Tā kā biju labi piesavinājies tautas dziesmu formu un garu, kā arī epu poētiku, man izdevās samērā īsā laikā atdzejojot Dziesmu par Hājavatu, kas iznāca grāmatā 1921. g. Kritika atzīmēja, ka mans tulkojums dažās vietās pārspēj oriģinālu.

6.

1917. g. marta un oktobra revolūcijās nepiedalijos, jo uzskatīju to par pašu krievu iekšējo lietu. Arī Vladivostokas priekšpilsētā Pervaja Rečka dzīvojošie dzelzceļa darbnīcu latviešu strādnieki, kas bij evakuēti uz šejieni no Rīgas, savā vairumā palika pasīvu skatītāju lomā. Tomēr vēlākie notikumi Sibīrijā un Tālos Austrumos ierāva arī latviešu bēgļus politiskā darbā. Izmantojot pilsoniskās brīvības, latviešu sociāldemokrati-mazinieki Petrogradā nodibināja t. s. Latvijas pašnolemšanās savienību ar saukli „brīva Latvija brīvā Krievijā”. Jau 1918. g. jūnijā Harbinā tika atvērta šīs savienības pirmā nodaļa Tālos Austrumos un tā paša g. septembrī arī Vladivostokā. Sakarā ar Sabiedroto bruņoto intervenciju un Kolčaka valdības noorganizēšanu bij. 6. strēlnieku pulka leitnants J. Ozols griezās pie Vladivostokas nodaļas ar ierosinājumu formēt latv. kara-spēka vienības Sibīrijā kopējai cīņai ar Sabiedrotiem Uralu frontē pret Vāciju, bet ar nosacījumu, ka šīs vienības netiks izlietotas krievu pilsoņu karā un ka Sabiedrotie deklarēs Latvijas pašnolemšanās tiesības.

Šīs lietas kārtošanai 1918. g. novembra sākumā Vladi-vostokā tika sasaukta latv. bēgļu konference, kas ievēlēja Sibīrijas un Uralu latviešu nacionālās padomes centrālo biroju 7 locekļu sastāvā. Starp tiem biju arī es. Sabiedroto

okupācijas armijas virspavēlnieks franču ģenerālis Žanens (Janin) ļoti atsaucīgi uzklaušoja Centrālā Biroja priekšlikumu, jo viņš labi pazina latviešu strēlnieku varonību Rīgas frontē. Jau 1918. g. 7. novembrī tika parakstīts līgums ar Franču militāro misiju par Imantas pulka formēšanu, par kuŗa pavēlnieku tika iecelts 5. Zemgales pulka komandieris plkv. J. Kurelis. Dažas dienas vēlāk franču augstais komiŗsārs grāfs de Martels pilnvaroja Centrālo Biroju visā Sibīrijā rekrutēt latviešu brīvprātīgos Imantas pulkam. Ar viņa starpniecību nodibinājām oficiālus sakarus ar Francijas ārlietu ministriju.

Sākās drudžains darbs Centrālā Birojā, kur kopš 1919. g. marta izpildīju sekretāra pienākumus. Līdz ar to izstājos no pasta resora kādā liktenīga dienā, kad man bij kārta doties kārtējā braucienā uz Harbīnu. Vēlāk noskaidrojās, ka taisni šo vilcienu hunhuzi bij nolaiduŗi no sliedēm kādās Mandžurijas sopkas (izdzisuŗa vulkāna) stāvā pagriezienā. Tā vēl reiz izglābos no nāves. Par Centrālā Biroja priekŗsēdi bij ievēlēts prof. Šmits, bet viņš drīz atteicās, protestēdam pret mūsu lēmumu pilnvarot J. Raini un F. Cielēnu aizstāvēt Latvijas intereses Versaļas kongresā. Atteikŗšanās rakstā P. Šmits aizrādīja, ka nevar darboties organizācijā, kas atzīst par savu pilnvarnieku „banku laupītāju J. Raini“. Toties man bij laba saskaņa ar pārējiem C. B. locekļiem, it seviŗķi ar vēlāko sūtni V. Salno, kas kopā ar savu sievu Mildu bij ieraduŗies Vladivostokā no Savienotām Valŗstīm, paklausot valdības aicinājumam visiem 1905. g. emigrantiem atgriezties Krievijā. V. Salnais toreiz vadīja C. B. ārlietu nodaļu.

Lai gan mums bij grāfa de Martela un ģenerāļa Žanēna rakstiska atļauja formēt latvieŗu vienības Sabiedroto aizsardzībā, tomēr darbs veicās ļoti gausi, jo to kavēja Sibīrijas milzīgie attālumī, Kolčaka iestāžu un Japānas militārās misijas pretdarbība (1919. g. martā japāņi noŗāva pie kādas stacijas 32 latv. strēlnieku lielu eŗalonu), vācu baronu un krievu komūnīstu kopīģi vadītas denuncīācijas, kā arī paŗu tautieŗu neŗaskaņas un stāvokļa neizpratne. Grūtības radīja arī toreizēģā Francijas valdības nostāja, kas daŗas dienas pēc Latvijas proklamēŗanas ārlietu ministra Piŗona atbildes teleģammā paziņoja C. B., ka Francija nevar atbal-

stit Baltijas tautu separātismu, jo tā raugās uz Krieviju kā uz federāciju, kur baltieši var cerēt vienīgi uz autonomiju, jo viņu zemes pastāvīgās intereses prasa palikšanu pie Krievijas. Vēl grūtāk mums bij atvairīt daudzos franču militārās misijas mēģinājumus piespiest Imantas pulku cīnīties pret boļševikiem Uralu frontē, kur krievu pilsoņu karā bij jau iesaistīties Troickas bataljons.

Par spīti vairākām represijām mēs nepiekāpāmies un jau 1918. g. 18. novembrī, neko nezinādami par Latvijas valsts proklamēšanu, īpašā memorandā paziņojām ģen. Žanēnam, ka uzskatām latv. vienības Sibīrijā par Latvijas nacionālās armijas daļu, kuŗas nolūks aizstāvēt Latvijas teritoriju, kāpēc lūdzām mūs neievilkt Krievijas iekšējās cīņās, bet pēc saformēšanas nosūtīt uz Liepāju valdības rīcībā. Imantas pulka apmācības notika latviski, kāpēc nācās radīt pilnīgi no jauna latviešu militāro terminoloģiju un izstrādāt „aktīvā dienesta noteikumus”. Piem., rotas bij nosauktas par simtiem, un rotas komandieris par simtnieku.

Lai istā laikā paralizētu krievu monarkistu un komūnistu centienus kompromitēt C. B. un Imantas pulku Sabiedroto acīs, nodibinājām savu pretizlūkošanas nodaļu, ko vadīja vēlākais Brīvās Zemes archivārs, žurnālists Smārēns-Zavinskis. Mūsu aģentūra strādāja tik labi, ka jau parasti otrā dienā C. B. rīcībā bij Kolčaka šifrēto telegrammu kopijas, ko viņš sūtīja no Omskas uz Vladivostoku. Kolčaka aģenti parasti uzturējās C. B. kancelejas tuvumā un novēroja katru mūsu soli. Kādu dienu dabūjām zināt, ka dota pavēle izdarīt kratīšanas biroģā un apķīlāt visu mūsu darbvedību, kur bij daudz slepenu dokumentu. Izsaucām no Imantas pulka bruņotu sardzi, sakrāvām automobili savas aktis un Kolčaka aģentu acu priekšā aizvācām uz pulka kazarmām, kur tās bij droģībā. Bet arī tur komūnisti bij noorganizējuģi savas šūniņas, kas nemitīgi centās dezorganizēt latvieģu strēlniekus, stāģtot, ka C. B. taisģs viņus pārdot franģu un angģļu imperiģlistiem. Šai propagandai bij zinģmi panģkumi: Kolčaka valdģbai kritot, 1919. g. februģrģ 2 Imantas pulka simti ar visiģm ieroģiem aizbģģa pie komūnistiem. Sakarģ ar to vairģkkģrt tika mainģti Imantas pulka komandģģri. Darbģģi bij arī japģņu aģenti, bet ļoti ģģrtģ tveģami. Viņģ apģģozģģģs Vladivostokas lat-

viešu biedrības izrikojumu vakaros un ievāca savu informāciju par mūsu darbību no dāmām; viņi tekoši runāja krieviski, daži bij ielauzijušies pat latviešu valodā.

Centrālā Birojā nostrādāju gandrīz veselu gadu līdz 1919. g. 6. septembrim, kad kopā ar pulkvedi Kureli un juridiskās nodaļas vadītāju, rakstnieku Ev. Šķipsnu tikām komandēti uz Parīzi, lai paātrinātu Imantas un Troickas pulku pārvešanu dzimtenē. Manā vietā par C. B. sekretāru pārnāca no Sibīrijas uz Vladivostoku Hermanis Asaris. Izbraukšana uz ārzemēm bij savienota ar lielām grūtībām. Krievu iestādes prasīja, lai izņemam Krievijas ārzemju pasi, bet mēs deklarējām, ka neuzskatām sevi vairs par Krievijas pavalstniekiem un ka dokumentācijai pietiek ar C. B. izdotām personas apliecībām latviešu, angļu un franču valodās, kur mūsu tautieši bij atzīmēti kā Latvijas republikas pilsoņi. Kādu mēnesi ieilga telegrafiskā sazināšanās ar Tokio, Parīzi un Londonu, līdz beidzot attiecīgās valdības deva rīkojumu vizēt C. B. izdoto „latviešu pasi”. Tas bij diezgan nožēlojams papīra gabals, bet izraibināts ar japāņu hieroglifiem un 3 Eiropas lielvalstu zīmogiem — deva C. B. delegācijai legālu iespēju šķērsot visu Eiropu un atgriezties Rīgā. Vienīgi krievi konsekventi atteicās to atzīt, kāpēc galu galā izbraukšanai no Vladivostokas bij jāizņem Krievijas ārzemju pase. Jau esot uz kuģa, pēc notikušās dokumentu kontroles atdevām šo pasi atpakaļ krievu policijai kā nevajadzīgu dokumentu, par ko tā bij nepatīkami pārsteigta un apvainota. Tā kā savā bagažā vedām līdzī daudz slepenu Kolčaka valdības izdotu rīkojumu norakstus un Smārēns-Zavinskis bij dabūjis zināt, ka krievu politiskā policija taisās mūs apcietināt ostā vai uz kuģa, apvainojot C. B. delegāciju par boļševiku aģentiem, tad lūdzām franču militārās misijas priekšnieku plkv. Lemanjē komandēt uz ostu vienu Imantas pulka simtu bij komandiera un toreizējā C. B. kara nodaļas vadītāja plkv. Kureļa goda sardzei. Ar to pietika, lai nodrošinātu mūsu neaizkaramību. Bez kādiem sarežģījumiem atstājām ostu ar bij. Austrijas Lloyda lielo tvaikonī Gablonz, kas veda uz Triestu vairāk tūkstošus bij. italiešu kara gūstekņu. Bet krievi bij ziņojuši arī kuģa kapteinim, ka mēs esam komunisti, kāpēc viņš laipnā kārtā lūdza mūs atturēties ceļojuma

laikā no jebkādas aģitācijas, ko viņa nomierināšanai solījām ar pārākuma smaīdu.

Pēc 7 nedēļu ilgā jūras brauciena oktobra beigās sāsniedzām Triestu. Tas bij patīkams ceļojums, kas atstāja uz mani dziļu iespaidu, jo visās lielākās ostās kuģis stāvēja vairākas dienas, uzņemdams ogles un citu kravu. Piestātnēs varējām atstāt kuģi un ar auto apceļot tuvāko apkārtni Šanhajā, Hongkongā, Saigonā, Singapūrā un Ceilonā. Bijām nodomājuši Adenā turpināt ceļu pa dzelzceļu līdz Port-Saidai un tur panākt kuģi, kas samērā lēni virzījās pa Sarkano jūru un Suecas kanāli. Bet angļu iestādes deva šādu atļauju tikai britu pavalstniekiem, kāpēc bij jāatsakās no senā sapņa redzēt Āfriku un it sevišķi Ēģipti. Kā jau teicu, šis ceļojums ap visu Āzijas kontinentu deva vielu manam tanku ciklam Uz mājām, kā arī poēmām Sajonara, Hongkongā un Ceilona.

No Triestas devāmies pāri Alpiem uz Parīzi, kur uzkavējamies kādu nedēļu un nodevām sūtnim J. Seskam bagātīgu informācijas materiālu par apstākļiem Sibīrijā un latviešu strēlnieku pulkiem ar lūgumu griezties pie Francijas ārlietu ministrijas repatriēt šīs vienības uz Latviju. Jau pierīstojot Kolombo, dabūjām pirmās radio ziņas par A. Niedras un von der Golca apvērsumu Liepājā. Tālākais ceļš caur Londonu, Hullu, Kopenhāģenu, Helsinkiem un Tallīnu jau notika Bermonta dēkas laikā. Braucām mājup ar nospīestu sirdi pretīm nezināmai nākotnei. Ziemeļu jūrā plosījās parastās rudens aukas, un mūsu mazais preču kuģītis vairāk dienas burtiski peldēja zem ūdens, bangām nemitīgi šļācot pāri klājam. Smagi cietām no jūras slimības, un Kopenhāģenā, izkāpjot uz dažām stundām krastā, zeme vēl labu laiku līgojās zem kājām. Visās mūsu sūtniecībās bij nospīests gara stāvoklis, jo Latvijas valsts liktenis šūpojās kā svaros. Ar aizturētu elpu sekojām izšķirīgām cīņām pie Daugavas priekštilta pozīcijām.

Kad novembra beigās iebraucām Rīgā, krīze bij jau gaŗām. Bermonta bandas nekārtībā atkāpās uz Vāciju. Kara sagrautā un izlaupītā Latvijas galvas pilsēta K. Ulmaņa vadībā enerģiski rīkojās, organizējot ministrijas un formējot nacionālo armiju. A. Krodera vadītā laikrakstā Latvijas Sargs ievietoju kādu rakstu Baltijas balkanizācija, kur ai-

cināju noslēgt Baltijas valstu antanti. Pēc dažām dienām saņēmu ārlietu ministra Z. Meierovica priekšlikumu stāties darbā viņa resorā Baltijas nodaļā, ko vadīja Ludvigs Sēja.

7.

Ārlietu ministrijā strādāju tikai kādu pusgadu (1920. g. pirmā pusē). Manā rīcībā tika nodoti Bermonta rakstāmgaldā Jelgavā atrastie dokumenti, kas atklāja daudzas šīs dēkas aizkulises un raksturoja Andrievu Niedru kā latviešu tautas nodevēju. Kārtojot šis aktis, satikos ar savu Tālo Austrumu paziņu grāfu de Martelu, kas toreiz bij iecelts par Francijas sūtni Rīgā. Ārzemju diplomāti ik dienas nāca uz Baltijas valstu nodaļu, lai kopētu Bermonta archīva svarīgākos materiālus.

Iestājos Latvijas sociāldemokratiskā strādnieku partijā un Satversmes sapulces vēlēšanās kandidēju Latgales sarakstā, no kurienes arī tiku ievēlēts ar kaņavīru balsīm. Braucot uz vēlēšanu sapulcēm, 1920. g. martā un aprīlī sarakstiju vairākus sonetus Petrarkas garā (Ārpilsētas dārzs, Koncerts ģildē, Glāsta vizijas, Vēlā chrizantema, Ēnu bariķādes, Zemgales vakars), kas bij veltīti kādai precētai dāmai. Mūsu romāns sākās Tautas augstskolas atklāšanas aktā, kad starp daudzajiem apsveicējiem ar gaŗu patetisku runu uzstājās Dr. philos. Pēteris Zālītis. Vispārīgā svētku noskaņojumā nevarēju valdīties no smiekliem un ar acīm meklēju publikā kādu seju, kas liecinātu, ka bez manis ir vēl citi, kas saprot mūsu Pēterā Kanta (tā Dr. P. Zālīti ironiski sauca pazīstamais vācu baltologs prof. G. Gerullis) nožēlojamo lomu. Starp daudzajām maskām sastapu blondas dāmas izsmieklā dzirkstošas acis; mūsu skati krustojās, un mēs vienā mirkli samīlējāmies. Tā bij neatļauta, bet toties dziļa un īsta mīlestība, kas turpinājās līdz manas sirdsdāmas nāvei. Viņa mira ar tuberkulozi vienā no Davosa sanatorijām, kur to apmeklēju neilgi pirms nāves. Pēdējais šī cikla sonets saucas Nakts Davosā.

1920. g. sakārtoju savus periodikā izkaisītos pilsētas dzejoļus Bulvāri, kuŗus izdeva T. Līventāla vadītais kooperātīvs Kultūras Balss, un pirmos mēģinājumus lirikā ar nosaukumu Klusie ciemi A. Gulbja apgādā. Turpat iznāca

mans pirmais stāstu krājums Ceļā. 1920. g. maijā sanāca Satversmes sapulce, kur darbojos Izglītības un kultūras komisijā kopā ar K. Dēķenu. Pēc Veimāras 1919. g. satversmes parauga Kultūras apakškomisijā izstrādātais projekts ar tīri deklarātiem principiem par Latvijas izglītības un kultūras politiku tika plēnārsēdē noraidīts, par ko toreiz biju ļoti sarūgtināts, bet vēlāk atzinu, ka opozīcijai, ko vadīja Arvēds Bergs, bij taisnība. Tāpat Satversmes sapulce stipri apcirpa manu radikālo projektu par piemiņķļu aizsardzību, kam sevišķi pretojās minoritātes un pilsoniskās frakcijas. Toties man izdevās panākt divu citu Kultūras apakškomisijas izstrādātu likumprojektu pieņemšanu — likumus par valsts bibliotēku un valsts arhīvu.

Satversmes sapulces laikā iepazinos ar mūsu valstsvīriem, armijas vadoņiem, sūtņiem un preses darbiniekiem. Manā vērtējumā labākie runātāji bij Fricis Menders, Ādolfs Klīve, Arvēds Bergs un Kārlis Ulmanis. Ar pēdējo personīgu kontaktu uzņēmu 1920. g. 5. jūnijā, kad Rīgas ostā pretim pilij izkāpa malā pirmā partija Imantas pulka kaņavīru. Ja nemaldos, es īsā uzrunā apsveicu imantiešus un atbrīvoju no Centrālām Birojām dotā uzticības solījuma, uzaicinādams viņus stāties Latvijas valdības rīcībā. Pēc tam runāja K. Ulmanis. Ar šo transportu atgriezās dzimtenē arī mana sieva. Dzīvojam adv. G. Ķempeļa namā Ģertrūdes un Akas ielas stūrī. Tai pašā stāvā blakus dzīvoklī jau agrāk bij apmeties mans vecais Rūjienas draugs Jānis Grīns ar ģimeni. Satiekāties ik dienas un pamazām nodibināju sakarus arī ar citiem latviešu bohēmas locekļiem. Bez J. Grīna mani tuvākie literārie draugi bij Arturs Bērziņš, Jānis Kārklīņš, Pāvils Rozītis, Ādolfs Erss, Jānis Sudrabkalns, Valdis Grēviņš un Alberts Zalts. Vēlāk visi minētie (izņemot Sudrabkalnu un Zaltu), un bez tam vēl Jānis Zālītis un J. Jaunsudrabiņš noslēdzām ciešu, ar īpašu statūtu saistītu mākslinieku brālību F. A. (Fraternitas Artium), kas vienā eksemplārā izdeva dažus jubilejas rakstu krājumus, lielāko tiesu satiriska satura. Šīs idejas autors bij Valdis Grēviņš.

Satversmes sapulces laikā tuvāk iepazinos ar Kristapu Eliasu, J. Raini un Aspaziju. Visi trīs bij manas frakcijas biedri un Piektā gada emigranti. Mākslinieka Ģederta

Eliasa un Maijas Cielēnas brālis Kristaps bij ilgu laiku Sociāldemokrata redaktors, kuŗa spalvai pieder vesela virkne asprātīgu preses apskatu un vērtīgas esejas par glezniecību. Viņš bij beidzis klasisko ģimnaziju un emigrācijā studējis vēsturi un mākslas vēsturi. Satversmes sapulcē Kr. Eliass maz interesējās par partijas politiku, un debašu laikā ar filozofa mieru studēja grieķu un romiešu klasiķus. Lai gan arī viņš nepiekrita sociāldemokrātu vairākuma politikai nacionālās kultūras jautājumos, tomēr pretstatā M. Skujeniekam, man un citiem, kas izstājās no frakcijas un nodibināja t. s. maziņu grupu, Kr. Eliass stingri ievēroja partijas disciplīnu un balsoja par savu līderu priekšlikumiem pat tad, ja viņš, nogrimis savā lektūrā, nezināja, par ko tiek balsots. Pēc 15. maija apvērsuma Kr. Eliass pilnīgi novērsās no politikas; dzīvojot savās lauku mājās, kur ierīkojis mazu zvaigžņu lūkotavu, un, vilies savos jaunības ideālos, nodevās mistikai un kontemplācijai. Katrā ziņā Kr. Eliass bij viena no interesantākām un izglītotākām personībām Satversmes sapulces raibajā galerijā.

J. Rainis ieradās no ilgās trimdas Rīgā kā nekronēts valdnieks, bet, saistīts ar partijas direktīvām, bieži vien bij spiests izmainīt savas slavas zeltu ikdienas sīknaudā. Viņš bij ģeniāls dzejnieks, bet viduvējs runātājs un vājš politiķis, ko veikli līderi nesaudzīgi jūdza savas partijas ģreizajos ratos. Aiz pārspīlēta demokratisma J. Rainis un viņa partija visiem līdzekļiem veicināja minoritāšu pieaugumu Latgalē, balsojot par poļu, baltkrievu, žīdu un lielkrievu skolu autonomiju, neredzot, ka šais skolās neapzinīgie katolīcīgie latvieši 10 gadu laikā tika pāraudzināti par poļiem un baltkrieviem, bet lielkrievi atklāti ņirgājās par Latvijas valsti. Tāpēc abu okupāciju laikā Latgale nacionālā ziņā bij visvājāk saliedētā mūsu teritorijas daļa, kur okupantiem bij viegli „skaldīt un valdīt”. Kā daudzi lieli rakstnieki, J. Rainis lasīja maz un tikai to, kas noderēja kā materiāls kādam jaunam darbam. Bez R. Eiropas drāmas klasiķiem viņš galvenokārt interesējās par citu tautu epiem, bet latviešu rakstnieku darbus tikpat kā nelasīja. Līdzīgi E. Melngailim, viņš par manu labāko grāmatu uzskatīja Latvju kultūras vēstures I. daļu, tai pašā laikā augsti vērtēdams manas esejas un recenzijas par Raiņa liriku, kuŗas kopš 1913. g.

biju vairākkārt publicējis periodikā. Tāpēc Rainis neat-
laidīgi piedāvāja man uzņemties viņa kopoto rakstu redak-
tora un komentātorā pienākumus un gribēja šo lietu no-
kārtot pat pie notāra, bet es vienmēr atteicos, atrunāda-
mies ar nevalū un uzdevuma grūtumu. Tikai pēc tam viņš
nodeva savu rakstu rediģēšanu Antonam Birkertam.

Kuluāros bieži tērzejū arī ar Aspaziju, kas dzirkstošām
acīm stāstīja par savu jaunību un pirmām literārām gaitām,
vairākkārt atgādinot, ka viņas pirmā un lielākā mīlestība
bijis kāds Jelgavas žandarmērijas virsnieks. Viņa nevaīrijās
atkārtot arī vairākus pikantus anekdotus no jaunstrāvnīeku
laikiem, ko jau agrāk biju dzirdējis no E. Pipiņa. Pieminot
J. Raini, Aspazija ar vieglu rezignāciju uzsvēra savus nopel-
nus viņa dzīvē un darbā, būdama ilgus gadus trimdas laikā
sava laulātā drauga iedvesmotāja, mierinātāja un literārā
skolotāja. Kritiķi un literātūrvēsturnieki vai nu nezīnot, vai
ar nolūku noklusējot šo faktu, pametot Aspaziju Raiņa ēnā.
Patiesībā katrs no viņiem piederēja pie sava psiholoģiskā
tīpa: Aspazija bij jūtu, Rainis jutekļu rakstnieks; tāpēc arī
Aspazija nebij izvēlīga savos izteiksmes līdzekļos un bieži
lietoja parastās stila klīšejas, kamēr Rainis senvārdos un
provinciālismos meklēja jaunu valodas ietēru saviem
priekšstatiem un idejām.

Būdams Satversmes sapulces loceklis, 1921. g. rudens
semestrī iestājos L. U. studēt tiesības. Ar īpašu universi-
tātes padomes lēmumu toreiz ļāva immatrikulēties veselai
rindai sabiedrisku darbinieku un rakstnieku, kam nebij
ģimnazijās gatavības apliecības, ar vienīgo nosacījumu, ka
gada laikā jānoliek daži kursi vidusskolas apmērā. Uz šī
lēmuma pamata L. U. juridiskā fakultātē iestājās bez manis
vēl Jānis Grīns, Arturs Bērziņš, Arturs Kroders, Hermanis
Asaris, Pāvils Rozītis, bet vēstures un filoloģijas fakultātē
— P. Abuls, M. Siliņš, J. Stumbergs, K. Freinbergs. Prof.
A. Tentelis katrā ziņā gribēja mani pierunāt studēt vēsturi,
bet es nepadevos šim kārdinājumam, aizrādīdams, ka esmu
jau par vecu, lai vienā laikā sāktu mācīties latīniski un
grieķiski, pie kam šo otro klasisko valodu uzskatīju par
lieku balastu Latvijas vēsturniekam, kam daudz svarīgāk
prast poliski un zviedriski nekā grieķiski. Mūsu grupa
latīņu valodas kursu, cik tas vajadzīgs juristiem, pusgada

laikā iemācījās rakstnieka Ardensa (Gulbja) privātsundās. Vēlāk pašmācības ceļā man nācās vairāk gadus cīnīties ar šo vēsturniekam absolūti nepieciešamo valodu, lai gan nekad to nepārvaldīju tik labi, kā vēlējos.

Ar lielu sajūsmu uzsākām studijas juridiskā fakultātē, bet jau otrā semestrī pamazām sāka atkrist Kroders un Asaris, bet trešā un ceturtā „nolūza” arī P. Rozītis. Fakultāti beidzām vienīgi mēs abi ar J. Grīnu, bet A. Bērziņš pameta studijas pašu valsts eksāmenu priekšvakarā, kad viņam iztrūka vairs tikai 2—3 kursa priekšmeti. Salīdzinot ar Šaņavska „tautas universitāti”, L. U. juridiskā fakultāte mācības spēku ziņā atradās uz zemāka līmeņa. Visus svarīgākos juridiskos kursus lasīja cittautieši — krievi, vācieši un žīdi. Lai gan latviešu juristu bij vesels metiens, tiem nebij nekādas zinātniskas intereses par savu specialitāti, izņemot vienīgi K. Dišlēru, kas bij Pēterburgā atstāts pie valsts un administratīvo tiesību katedras gatavoties privātdocentūrai. Pārējie kļuva par diplomātiem (K. Ducmanis, H. Albāts), rakstniekiem (J. Rainis) un banku darbiniekiem, bet savā vairumā par advokātiem, tiesnešiem un politiķiem (J. Čakstē, A. Bergs, Fr. Veinbergs, V. Zamuels, F. Cielēns, Fr. Mendērs, A. Buševics).

No cittautiešiem interesantākās personības bij šādas. — Romiešu tiesības lasīja B. Frēze, sākumā krieviski, vēlāk vāciski. Viņš bij ļoti populārs studentos ar savām dīvainībām, kuņģam nebij gala. Pieradis pie Krievijas liceja klausītāju militārās disciplīnas, „vecāis Frēze” par visu vairāk milēja kārtību, godbijīgu stāju un formas tērpus, ko varēja aizstāt ar melnu uzvalku, baltu apkaklīti un nospodrinātiem apaviem. Savas lekcijas viņš lasīja kā katechismu ar īsiem, jautājuma un atbildes veidā formulētiem teikumiem. Tie bieži iespiedās atmiņā ar aso pretstatījumu un ironiju. Piem., viņš ar labpatiku atkārtoja sentenci: „Kas ir liķis?” — „Personības nožēlojamas atliekas.” Būdams labs latīnists, viņš mocīja studentus ar garīgiem romiešu tekstu citātiem, ko parbaidījumos vajadzēja skaitīt no galvas kā bausļus. Tā kā Frēze slimoja ar reumatismu, tad eksāmenu iznākums bieži bij atkarīgs no laba vai slihta laika. Parasti Frēze eksāminēja reizē 10—15 studentus un vēlējās, lai viņi atbild korī. Ja grupā bij kāds labs students, viņš ar savām

atbildēm varēja glābt arī tos kommitoņus, kas pubsalī atkārtoja priekšā sacīto. Ja grupai nebij atjautīga vadona, Frēze dusmās aizdzina mājās visus, sviezdams pakal viņu studiju grāmatīņas, kuŗas nācās pievākt, jau esot gaiteni. Bez romiešu tiesībām Frēze lasīja arī Vispārējo tiesību vēsturi, uz ko viņš bij sevišķi lepns, jo šāda priekšmeta nebij citās universitātēs. Tas bij garlaicīgs mītoloģijas un sakrālo tiesību sajaukums ar romāņu, ģermāņu un slavu likumu grāmatu uzskaitījumu, kāpēc studenti šo kursu bij iesaukuši par sēklu katalogu. Mūžīgais students, žurnālists M. Sams, kas — aizņemts redakcijās — uz lekcijām nenāca, kādreiz gaiteni noķēra Frēzi un pazemīgi jautāja, vai profesors nevar viņam ieteikt kādas grāmatas, pēc kuŗām gatavoties Vispārējās tiesību vēstures pārbaudījumam. Pagriezis uz Samu apaļās pūces acis, Frēze pielika pirkstu pie pieres un strupi atcirta „avots ir mana galva!” Ar to arī beidzās šī īsā saruna. Kāds no mūsu sūtņiem S., kas toreiz strādāja Ārlietu ministrijā un tai pašā laikā skaitījās par juridiskās fakultātes studentu, nevēlējās stāties citu mirstīgo rindā, lai gaidītu savu kārtu pie eksāminācijas galda. Viņš nosūtīja Frēzem uz māju auto un šoferi ar vēstuli, kur lūdza cienījamo profesoru atbraukt pie viņa uz ministriju un noeksāminēt to romiešu tiesībās. „Vecais” jutās tā apvainots, ka ministrs vairs neiedrošinājās rādīties viņam acīs. Arī dažam labam Saeimas deputātam un partijas vīram bij 2—3 reizes jākārtoto Frēzes eksāmeni, jo pēc viņa uzskatiem visi studenti bij vienādi, un augstais stāvoklis sabiedrībā nevienu nevarēja glābt no caurkrišanas. Turpretim man ar šo studentu biedēkli bij vislabākās attiecības. Pirmo reizi „saskrējāmie” Vispārējās tiesību vēstures pārbaudījumā, kad viņš man bargi uzkliedza, kāpēc neesot vispirms nolīcis romiešu tiesību vēstures kursu, jo šādu secību prasīja no visiem studentiem. Bet pēc pāris jautājumiem, uz kuŗiem es labi atbildēju, Frēze palika laipnāks un sāka taujāt, no kurienes es zinot to, ko stāstot. Nosaucu viņam dažas grāmatas, pēc kam Frēze pārsteigts sāka interesēties, kur tās esot dabūjis, jo fakultātes bibliotēkā šo darbu nebij. Teicu, ka tas ir mans privāts īpašums. Pēc tam „vecais” pilnīgi atplauka un ierakstīja studiju grāmatīņā 5 plus (iekavās: ļoti sekmīgi). Šādas atzīmes bij viena

no Frēzes ipatnībām. Pēc tam man nebij grūti abos romiešu tiesību pārbaudījumos arī iegūt šo izcilo vērtējumu 5 plus, ko viņš deva tikai retos gadījumos. Vēlāk iedraudzējos ar lielo savdabi un apmeklēju viņu mājās. Viņš nebij apmierināts vienīgi ar to, ka gatavoties zinātniskai karjērai mani pie savas katedras bij atstājis viņa ienaidnieks V. Sinaiskis, un es nebiju lūdzis Frēzi nākt ar šādu priekšlikumu.

Pretstatā sikumainam vācu pedantam Frēzem otrs L. U. romānists V. Sinaiskis, pēc tautības krievs, bij liela vēriena zinātnieks, kam pašam bij savas teorijas un uzskati visos svarīgākos tiesību vēstures jautājumos. L. U. juridiskā fakultātē viņš lasīja civiltiesības, bet viņa pieeja bij vairāk filozofiska nekā dogmatiska, kāpēc studentiem, kas gatavojās advokātūrai vai maģistrātūrai, šīs lekcijas bij grūti saprotamas (pēdējos gados V. Sinaiskis lasīja sliktā latviešu valodā) un maz deva turpmākai praksei. Viņa pētījumus par dažādu kalendāru sistēmu ietekmi uz sengrieķu un romiešu chronoloģiju vācu speciālisti noraidīja kā tīri spekulatīvas konstrukcijas, bet romāņu zemēs V. Sinaiskim bij daži sajūsmināti piekritēji. Kādu laiku viņš studēja arī latvju dainas, meklēdams tur pamatojumu savām hipotezēm, bet nedaudzās publikācijas šai nozarē palika bez iespaida uz mūsu folkloras zinātnes tālāko attīstību. Viņš bij vienīgais mācības spēks, kas lasīja tiesību zinātņu metodoloģiju, un savos semināros, kuŗos nostrādāju 6 semestrus, piegriezta izcilu uzmanību referātu metodiskai pusei. Šie semināri bij gandrīz vienīgais pozitīvais ieguvums, ko man toju L. U. Bez manis tos vēl kārtīgi apmeklēja A. Bērziņš, J. Grīns un vienu gadu arī P. Rozītis. Pie Sinaiska liku arī savus doktora pārbaudījumus fakultātes sēdē, un tie pēc savas programmas bij pielāgoti cariskās Krievijas doktora eksāmeniem, kas tur bij trešais, bet Latvijā tikai otrais zinātniskais grāds.

Vēl sausāks un garlaicīgāks nekā Frēze savās lekcijās bij Latvijas vācietis — A. Lēbers, kas sākumā lasīja Ievadu tiesību zinātnē, bet vēlāk tirdzniecības tiesības. Pēc sava gara ievirzes būdams tīrs praktiķis un kazuists, Lēbers pirmā kursa studentiem domāto populāro Ievadu tiesību zinātnē pārvērtā par pretruniģu juridisko definīciju kopojumu, kas bij tulkots tik nepareizā latviešu valodā, ka bez

vācu oriģināla to nemaz nevarēja saprast. Tā šis pirmkursniekiem obligātais interesantākais priekšmets kļuva par īstu klupšanas akmeni, kas dažam labam (ja nemaldos, arī H. Asarim un A. Kroderam) pašā sākumā laupīja patiku tālākām studijām. Formas ziņā labāks, bet pēc satura tikpat kazuistisks un neizstrādāts bij Lēbera otrais priekšmets tirdzniecības tiesības, kas bij ieskaitīts valsts pārbaudījumos. Tas bij vienīgais priekšmets, kur es dabūju trijnieku, bet J. Grīns izkrita cauri un bij spiests to pārlīkt nākošā sesijā. Pat A. Lēbera jaunības dienu „skrīveris“ A. Bērziņš, neskatoties uz savu personīgo pazišanos, neriskēja iet uz tirdzniecības tiesību pārbaudījumu. Citādi A. Lēbers bij viens no lojālākiem Latvijas vāciešiem, kas jau pirmā gadā turēja par savu pilsoņa pienākumu lasīt lekcijas valsts valodā, ko — ja atmiņa neviļ — viņam mācīja dzejnieks Antons Bārda.

Īsts džentelmens bij krimināltiesību prof. P. Mīncis, pēc tautības žīds, kas labi pārzināja savu priekšmeta literatūru visās R. Eiropas valodās. Viņa kurss bij formā un saturā labi izstrādāts, kāpēc Mīncis klausītavas bij vienmēr kupli apmeklētas. Eksāminējot viņš bij ļoti humāns, un pavisam niecīgs bij to studentu skaits, kas, izmantojot Mīncis iecietību, gāja uz valsts pārbaudījumiem tik nesagatavoti, ka viņam grībot negrībot bij tie jālūdz „atnākt vēl reiz“.

No latviešu mācības spēkiem iemiļots bij ilggadīgais fakultātes dekāns K. Dišlērs, kas studenta gados publicēja dekadentu gaumē sacerētu dzejoļu krājumu *Velgansārtie mirkli*. Pēc šīs neizdevīgās debijas viņš pievērsās publiskām tiesībām un L. U. lasīja divus obligātus kursus — administratīvās tiesības un Latvijas satversmi. Savu priekšmetu viņš pārzināja labi, bet viņa priekšnesuma veids bij garlaicīgs — stiepts un izplūdis. Pretēji savam administratīvam palīgam, tautsaimniekam J. Kārklīnam, ar ko viņi klusi vienojoties periodiski mainījās dekāna un sekretāra amatiem, K. Dišlērs bij ļoti laipns un humāns attiecībās pret studentiem un kollegām, kāpēc viņam nebij nekādas opozīcijas. Pat fukši drīz pierada pie sava dekāna sarkanā vaiga, ko bij deformējusi roze. Pēc politiskiem uzskatiem K. Dišlērs bij demokrātiskā centra vīrs, — un man šķiet — viņa dzīves lielākā traģēdija bij 15. maija apvērsums, kad K. Ul-

manis suspendēja to satversmi, kuŗai K. Dišlērs bij zvērējis un kuŗu ieteikt saviem audzēkņiem bij viņa muŗa uzdevums. Vienā naktī viņa ticības apliecība kļuva par vecu, spēkā neesoŗu brīvības chartiju, kāpēc sabiedrība ar nepacietību gaidīja, kā viņš uz to reagēs. Visi jutās pārsteigti un viluŗies, kad pēc samērā īsa ŗaubu un pārdomu laika K. Dišlērs Tieslietu Ministrijas Vēstnesī iespieda garāku apcerējumu, kurā mēģināja dot tiesisku pamatojumu 15. maija apvērsumam. Nezinu, vai ŗis raksts bij radies K. Ulmaņa ierosinājumā vai autors vienkārŗi gribēja ar ŗo pakalpojumu nodroŗināt sev līdzŗinējo dekāna stāvokli. Bet acīm redzot ŗis kompromiss ar savu sirdsapziņu izraisīja K. Dišlēra dziļu morālu krīzi, kāpēc viņš pēdējos gados pirms deportācijas uz Krieviju nodarbojās ar angļu dzīves un morāles filozofiju un ŗai jautājumā bij iecerējis publicēt lielāku darbu.

Ļoti izglītots un apdāvināts bij arī sūtnis pie Vatikāna un ilggādīgs Ārlietu ministrijas darbinieks H. Albāts. Tāpat kā K. Dišlērs, viņš jaunībā bij sarakstījis vairākus jaukus dzejoļus, bet vēlāk kautrējās runāt par ŗiem agrīniem „nedarbiem“. Fakultātē viņš lasīja starptautiskās tiesības (vēlāk arī baznīcas tiesības), bet ļoti bieŗi kavēja savas lekcijas, kāpēc ŗo samērā vieglo priekŗmetu studentiem nācās mācīties pēc grāmatām. Kā jau piebaldzēns, H. Albāts vairāk mīlēja dzīves ērtības nekā zinātni, lai gan viņam bij visas dotības klūt par labu zinātnieku. Turpretīm viduvēji mācības spēki bij agrākais mērnīeks un Ārlietu ministrijas juriskonsults R. Akmentiņš un advokāts Pēteris Lejiņš. Pirmais lasīja sociālo likumdoŗanu (vēlāk arī valsts tiesības), bet cik stingrs viņš savās prasībās bij pret studentiem, tikpat iecietīgs pret sevi: gadiem ilgi R. Akmentiņa zinātnisko rakstu reģistrī bij atrodams tikai kāds mērnīecības kurss un L. U. lasīto lekciju konspekti. P. Lejiņa tiesību filozofija bij kāds saisināts krievu universitātes kursa pārstrādājums, ko viņš gadu no gada vārdiski nolasija pēc savām burtnīcām, kāpēc viņa klausītavā reti kad bij vairāk par 3—5 studentiem. Lielais vairums juristu redzēja Pēteri Lejiņu tikai ejot pie viņa mājās uz pārbaudījumiem, kāpēc gadījās, ka sajauca viņu ar lauksaimnieku Paulu Lejiņu, lūdzot pēdējo eksāminēt tiesību filozofijā, un otrādi.

Lai gan immatrikulējos 1921. g. rudenī, tomēr pirmos

5 semestros lekcijas apmeklēju maz, jo biju aizņemts Satversmes sapulcē un samērā daudz rakstīju Pāvila Roziša rediģētā mēnešrakstā Ritums. Tur tika iespiests kā romāna Darbs turpinājums — pubertātes psiholoģijas tēlojums uz 1905. gada revolūcijas fona — romāns Vārds, kas palika nepabeigts un tādā veidā arī 1927. g. tika izdots grāmatā. Romāna nosaukums bij izraudzīts ar nolūku, lai rādītu, cik varena nozīme bij toreizējā jaunatnē iespiestam vai runātam vārdam, kam ticēja kā svētiem rakstiem. Tintes pudelē noslika arī šis romānu tetraloģijas iecerētās abas pēdējās daļas.

Ritumā publicētas manas esejas par J. Jaunsudrabiņu (1921.), J. Raini (1925.) un K. Skalbi (1921.), kas radās kā runas šo rakstnieku jubilejas gadījumos. Turpat parādījās mans gaŗāks apcerējums par mākslas filozofiju ar nosaukumu Domas par mākslu (1921.), kā arī daži raksti par angļu literātūru (piem., par Roseti, 1923.). Šai laikā tulkoju Valta Vitmena poēmas (tās iespieda Sociāldemokrāts) un Šēkspīra Jautrās Vindzoras sievas. Pārstrādāju arī krājumā Salauztais gredzens iespiestos stāstus (1923.).

Ritums toreiz bij labākais latviešu literātūras un kritikas žurnāls, ko ar labu prasmi vadīja P. Rozītis. Tomēr šo izdevumu nācās pārtraukt lasītāju trūkuma dēļ, jo lielai publikai tas bij par gudru un neinteresantu. Tuvāk iepazīnos ar žurnāla redaktoru, kuŗš pirmā pasaules kaŗa bēgļa gaitas bij pavadījis Kaukazijā — laikam Bakū. Turpat bij patvērušies Birznieks - Upītis, J. Vainovskis un J. Jaunsudrabiņš. Latvijas laikā P. Rozītis ar neatlaidīgu darbu izvērtās par ievērojamu dzejnieku un prozas rakstnieku. Viņš varēja par sevi teikt līdz ar Brjusovu, ka „vaīga sviedros izracis savu talantu”. P. Rozītis bij daīmonisks gaŗs, asu prātu un sarkastisku valodu, bet citādi labs kollēga un patīkams draugs. Tikai dzērumā kļuva neapvaldīts un kaŗķīgs — šai ziņā pilnīgs pretstats man un Ādolfam Ersam (pseudonims no istā uzvārda Rūniķis pirmā un pēdējā burta), kuŗus ieskurbušā stāvoklī neviens nevarēja aizkaitināt vai aizvainot. Lai gan Ā. Erss nestudēja jurīsprudenci, tomēr viņš kafejnīcās bij spiests pastāvīgi noklausīties mūsu (A. Bērziņa, J. Grīna, manas un P. Roziša) runas par eksāmeniem, mācības spēkiem un romiešu tiesību latīņu citātus. To viņš

parasti darija, viltīgi smīnot vai domājot par kādu rakstāmu stāstu, kāpēc iesaucām Ersu par „fictum argentum”. Tas laikam radās tiešā sakarā ar dažiem viņa neizdevīgiem saimnieciskiem pasākumiem. Šo momentu esmu fiksējis sonetā Dzejnieks kafejnīcā.

Kā jau teicu, Erss, kurš — spriežot pēc rāmās valodas un izturēšanās — nebij spējīgs nodzīt mušu no deguna, līdzīgi sava rakstura pretstatam P. Rozītim, labprāt gudroja, kā ar veiklu praktisku ķerieni viegli tikt pie naudas. Brižiem tas viņiem arī izdevās. Viņi abi kopā ar J. Akurateru un dažiem citiem nodibināja grāmatu apgādu Latvju Kultūra, kuŗa galvenie ienākumi sākumā bij lielā loto kluba (Brīvības un Elizabetes ielas stūrī) peļņa. Latvju Kultūra izdeva veselu rindu saturā un grafiskā ietērpā vērtīgu darbu. Tā kā A. Lercha - Puškaiša pasaku un teiku krājums bij izpārdots un savā laikā izdots bez kādas zinātniski pamatotas sistēmas, tad griezos pie Latvju Kultūras ar ierosinājumu sagatavot jaunu latviešu teiku un pasaku izdevumu, sakārtojot to pēc somu folklorista A. Ārnes izstrādātā starptautiskā pasaku motīvu un sižetu kataloga. Bez tam izlietojot Ā. Ersa labos sakarus ar Latgali (viņa kundze Helena Kozlovska bij katoliete un pazīstama dziedātāja, t. s. Latgales lakstīgala), šo krājumu papildinājām ar latgaliešu tekstiem, kas ienāca kuplā skaitā. Pie šī darba nostrādāju divus gadus (1923.—1924.) un laidu klajā 9 burtiņas (700 lpp.). Kad apgāds nonāca materiālās grūtībās, izdevumu pārtraucu un visus materiālus nodevu prof. P. Šmitam.

Savos studiju gados pabeidzu dažus jau pasaules kaŗa laikā iesāktos pētījumus latviešu folklorā, starp kuŗiem manī pašu visvairāk interesēja totemisma un eksoģamijas problēma. Centos pierādīt, ka abu šo universālo institūtu pēdas atrodamas arī mūsu tautas dzimās un ticējumos, proti, savdabīgā kultā, kur liepai bij piešķirta tautu meitas totema, bet ozolam — tautu dēla totema loma. Šai ziņā sevišķi vērtīgas liecības bij sastopamas nerātnās tautas dziesmās. Rakstu ar nosaukumu Ozols un liepa latviešu reliģijā vispirms iespieda T. Zeiferts savā Izglītības ministrijas mēnešrakstā (1920.), bet pēc tam kopā ar citiem Taurētājā 1917.—1920. g. publicētiem apcerējumiem (Lat-

viešu saule, Kaŗa dainas) izdeva J. Roze krājumā Raksti par latvju folkloru (1923.). Pēc tam dažus gadus vairs neno-
darbojos ne ar latviešu tautas tradīcijām, ne mākslas teoriju.
Kā pēdējais darbs šai nozarē jāmin manis redīgētais teorē-
tisku rakstu krājums Prozas māksla, ko izdeva Latvju Kul-
tūra (1924.). To ierosinājām kopīgi ar P. Rozīti, lai palīdzētu
mūsu jauniem rakstniekiem labāk piesavināties savu amatu.
Šī grāmata sastāvēja no izcilu franču, angļu, vācu un krievu
autoru darbu tulkojumiem, un tā palika vienīgā rokas grā-
mata mūsu rakstniekiem. Bij iecerēta arī Dzejas māksla,
bet apgādam nebij līdzekļu tās izdošanai.

1920.—1923. g. daudz laika ziedoju Latvijas vēsturei.
Vispirms archīvu studijās meklēju dokumentāras liecības
savam Tālos Austrumos melnrakstā pabeigtam un tautas
tradīcijās pamatotam darbam par latviešu dzimts satversmi,
kur ar socioloģisko metodi mēģināju rekonstruēt zemnieku
lielģimeni kā lauku dzīves pamatformu aizvalsts laikmetā.
Tas bij riskants pasākums, jo šai virzienā nebij nekādu pēti-
jumu, bet avotu liecības bij trūcīgas un pretrunīgas. Kā
vispār šādos gadījumos, vēsturniekam nepietika ar diskur-
sīvo domāšanu un universitātē iegūtām tehniskām zinā-
šanām, bet bij vēl vajadzīga mākslinieka intuīcija un radoša
iztēle. Visas šīs īpašības bij franču vēsturniekam Fīstel
de Kulanzā, no kā daudz mācījos. Tā kā līdz tam sveštau-
tieši bij rakstījuši Latvijas vēsturi tikai kā Baltijas telpas
un vācu kolonijas politisko vēsturi, kur mūsu tauta pat
nebij vārdā saukta, tad savam darbam devu nosaukumu
Latvju kultūras vēsture. To 1921. g. izdeva T. Līventāla
vadītā Kultūras Balss. Par spīti sliktam papīram un biežam
apjomam, grāmata tika ātri izpirkta un drīz vien tirgū vairs
nebij dabūjama. Gadu vēlāk (1922.) izdevu Latvju kultūras
vēstures otro daļu, kas bij veltīta Livonijas feodālai iekār-
tai tās pirmā posmā ar gaŗāku teorētisku ievadu par feodā-
lisma izcelšanos un struktūru. No šī darba izauga mani
vēlākie pētījumi par senlatviešu valstīm Tālavu, Jersīku
un seno Kursu. Daži man pārmeta, ka netīku pabeidzis šīs
monogrāfijas otro resp. trešo daļu (II. 2) par arāju un leimaņu
stāvokli feodālisma laikmetā. Pārmetums bij nevietā, jo
šiem jautājumiem pievērsos gan speciālās studijās (Kuršu
ķoniņu un novadnieku tiesiskais stāvoklis, 1933.), gan savā

lielajā darbā Zemes attiecību un reformu vēsture Latvijā (1930.). Jau 1921. g. man bij skaidrs, ka Latvijas — tāpat kā jebkuras citas tautas — vēsture rakstāma tā, lai būtu redzami tautas, bet nevis vienas kārtas vai pat kādas valdošas minoritātes likteņi kaņos, valdības vai dinastiju maiņās. Šādu latviešu viedokļa nepieciešamību vēstures pētniecībā prasīju skolām domātās Latvijas vēstures ievadā un, cik toreiz bij manos spēkos, centos to realizēt, apgaismojot šādā skatījumā vēstures faktus un notikumus no senlaikiem līdz pat Latvijas valstij. Grāmata iznāca 3 daļās (1921.—1923., 396 lpp.) ar tik bagātīgu dokumentu un laikmeta pieminēkļu attēlu krājumu, kāds līdz tam vēl nebij publicēts. Pēc tam turpmākie skolas grāmatu autori vienkārši atdarināja manu paraugu un pa daļai tikai dzivoja no sveša darba augļiem, pārфотографējot Latvijas vēstures tekstā iespīestās klišejas.

Strādājot Vidzemes bruņniecības archīvā, kas man kā Satversmes sapulces loceklim bij pieejams, iepazinos ar šī archīva direktoru Hermani fon Bruiningk'u, ko vēlāk notēloju kādā stāstā (krājumā Likteņu saistības). Bruiningu dzimta bij pazīstama kā ļoti izglītota, humāna un liberāla, sevišķi baznīcas un zemnieku reformu jautājumos. Bruininga tēvs 1848. g. revolūcijā bij izceļojis uz Angliju, kur arī uzauga tas vīrs, kas vēlāk izglāba Vidzemes bruņniecības archīva dokumentus no krievu valdības nodoma samalt tos papīra dzirnavās, kā arī no 1905. g. Baltijas revolūcijas neprātīgiem muižas ģimeņu archīvu postījumiem. Hermanis fon Bruinings bij savedis archīvu labā kārtībā un līdz ar to saglabājis neaizstājamus materiālus mūsu zemnieku vēsturei. Uzskatīdams mani par vienu no Latvijas agrārās reformas līdzautoriem, viņš sākumā diezgan atturīgi izturējās pret mani, kāpēc pirmos mēnešos sarunājāmajos tikai angļiski. Bet būdams izcils zinātnieks un gara aristokrāts, Bruinings drīz vien pārvarēja savu kārtas biedru naidu un rūgtumu pret nenovēršamās sociālās revolūcijas pārstāvi. Parliecinājies, ka tiešām gribu pēc pirmavotiem pētīt zemnieku vēsturi, un domādams, ka no manis dienās tiešām iznāks īsts vēsturnieks, viņš kļuva par manu skolotāju un neslēpa pat tādas aktis, kas meta ēnu uz Vidzemes muižniecības lomu agrākos gadu simteņos. Šim vīram esmu

vairāk pateicības paradā nekā jebkuŗam L. U. latvieŗu mācības spēkam. Toreiz Bruiningam bij jau ap 70 gadu, un viņš dzīvoja vientuļīgu mūka dzīvi, kas man imponēja, tāpat kā zosu spalva, ar ko viņš sarakstīja savus 3 lielos Livländische Güterurkunden sējumus uz 17. g. s. zviedru aktu papīra.

Pamazām iepazīnos arī ar citiem Baltijas vācu vēsturniekiem, bet, salīdzinot ar Hermani fon Bruiningu, viņi kā cilvēki un zinātnieki bij maz interesanti. Divdesmit gadu laikā visbieŗak man nācās sadurties ar Leonidu Arbuzovu jun., kas L. U. lasīja vēstures palīgzinātnes un reformācijas vēsturi. Viņš trešā paaudzē bij cēlies no krieviem, un kā visi reneŗāti bij vāciskāks par daŗu labu vācieti. Ja jau viņa tēvs, arī Leonids, bij sauss chronists, kas galvenokārt interesējās par vācu dzimtu ģenealoģijām un Baltijas ārējās vēstures chronoloģiju, tad vēl sausāks un pedantiskāks bij Arbuzovs jun., kas par savu dzīves uzdevumu uzskatīja attaisnot simtgadīgo vācu minoritātes sociālo un politisko kundzību Baltijā. Telodams lojālītāti Latvijas valstij un interesi par latvieŗu tautas likteņiem, L. Arbuzovs jun. apmulsināja mūsu inteliģenci ar daŗu 16. un 17. g. s. latvieŗu tekstu publikācijām, lai gan šie dokumenti varēja tikt izdoti jau sen pirms 1920. g., jo tie gadu simteņiem ilgī kā pamesta un vācieŗiem nederīga manta glabājās Rīgas vācu bibliotēkās un archīvos. Šīs dokumentu krātuves vai nu nemaz, vai tikai pa daļai bij pieejamas latvieŗu pētniekiem. Man ir atmiņā kāds incidents 20-to gadu sākumā Karaļauču valsts archīvā, kad tur ierados, lai nokopētu dažus 16. g. s. dokumentus. Sākumā archīva direktors, domādams, ka esmu Baltijas vācietis, jūsmīgi mani apsveica ar vārdiem „Balten sind immer willkommen!“ Tikai dabūjīs zināt, ka esmu latvieŗu cilvēks, palika īgns un aizrādīja, ka latvieŗu kultūra esot pārpratums un tml., pie kam beigās strupī noteica, ka nevarot man izsniegt lūgtos archīva materiālus, jo tie tiekot glabāti L. Arbuzovam. Tā kā pēdējais kalpoja tikai Baltijas vēstures burtam, bet es centos gūstīt viņas ļauno garu, tad nebij gandrīz neviena vēstures jautājuma, kurā mēs varējam saprasties ar L. Arbuzovu. Diemžēl viņa vadībai un audzināšanai bij uzticēti visi mūsu jaunie vēsturnieki L. U. līdz pat 1936. g., kad ar prof Fr. Baloŗa

gādību es pārgāju no juridiskās fakultātes uz filoloģisko un ieņēmu 16 gadus vakanto Latvijas vēstures profesūru. Patiesības labā jākonstatē, ka 1920—1924. g., kad ar tādām grūtībām cīnījos par jaunu viedokli Latvijas vēstures pētniecībā, man nebij neviena cīņas biedra, jo arī vienīgā latviešu akadēmiskā autoritāte vēstures jautājumos prof. Augusts Tentelis, kas tikko bij ieradies no Pēterburgas, uzskatīja visus latviešu vēsturniekus par diletantiem un atbalstīja pret mani vērstos L. Arbuzova uzbrukumus. Galīgi savu nostāju A. Tentelis grozīja tikai pēc 15. maija, kad K. Ulmanis iecēla viņu par Latvijas vēstures institūta direktoru.

Sākot ar 1924. g. rudens semestri un visu 1925. g. biju aizņemts ar studijām L. U. Šai laikā noliku gandrīz visus kursa eksāmenus, kā arī sagatavojos valsts parbaudījumiem, kurus turēju 1926. g. janvāra sesijā kopā ar Jāni Grīnu. Mums abiem gadījās kopīga kļūme — neveiksme tirdzniecības tiesībās. Uz valsts pārbaudījumiem taisījās vienā no sava mūža vistraģiskākiem posmiem, kas beidzās ar divu rakstnieku sievu pašnāvību. 1925. g. rudenī kādā kafejnīcā afekta stāvoklī P. Roziša kundze Antonija uzaicināja mani tai pašā dienā abiem atstāt savas ģimenes. Mana laulības dzīve sen bij izirusi, un es vieglprātīgi pieņēmu šo uzaicinājumu, izšķirdamies par to pusstundas laikā. Pārgājām dzīvot uz mēbelētām istabām Daugavmalas vācu ģimenē, kas, protams, nevarēja glābt mūs no sabiedriska skandala un boikota. Tai pašā laikā bij sācies P. Roziša romāns ar manu sievu Līnu-Mariju. Mēs kļuvām par bulvāru preses, sevišķi A. Tupiņa Aizkulišu dienas varoņiem. Šādos apstākļos, kur biju aizņemts ar eksāmeniem, bet Antonija bij zaudējusi abus savus bērnus, jutāmies kā notiesātie, kas mājas arestā izcieš savu sodu. Šī posma pārdzīvojumus esmu dokumentējis veselā rindā sonetu, kas lielāko tiesu sarakstīti 1926. g. februārī un martā (piem., Spoguļu burvība, Nodevīgais pulkstenis, Skrejošais Holandietis, Galērā, Rokas ķīla, Res derelictae). Vairāk mēnešus ilgajās nestundās man garīgu atbalstu sniedza daži uzticami draugi, sevišķi Jānis Kārklīņš, Jānis Grīns un Arturs Berziņš. Šo pārdzīvojumu ietekmē radās arī mans pēdējais stāstu krājums Likteņu saistības (grāmatā 1927.), kur tēloju cilvēkus,

kuŗu likteņus vada traģiskas vainas apziņa un senču nodarījumi, kas jāizpērk kādam augšupējam pēcnācējam.

8.

1926. g. nolēmu uz visiem laikiem pārtraukt savu rakstnieka darbību. Tiešām turpmākos 17 gados neuzrakstīju vairs nevienu dzejoli, ne stāstu. Vienīgais izņēmums bij vēsturiskā skatu spēle 8 ainās Piebalgas audēji, ko pēc neatlaidīgiem Ed. Smiļģa lūgumiem sacerēju 1929. g. Dailes teātra vajadzībām. Kā sižetu izlietoju reformācijas laikmeta ciņas Tērbatā un Rīgā 16. g. s. sākumā ar svētbilžu grautiņiem un klosteru demolēšanu, komponējot visu darbu kolektīvās drāmaturģijas garā uz latviešu amatnieku ģilzu un strādnieku brālību sadzīves fona pēc ilgākām pilsētas folkloras un parašu studijām.

Mana aiziešana no daiļliterātūras izskaidrojama kā ar subjektīviem, tā objektīviem apsvērumiem, un abos gadījumos liecināja, ka toreiz pārdzīvoju dziļu psiholoģisku krīzi. Man bij 38 gadi, un ar rakstniecību biju nodarbojies gandrīz 20 gadus. Vērtējot sasniegto, biju neapmierināts ar padarīto un šaubījos, vai arī turpmāk spēšu ko uzrakstīt, kam būtu paliekama nozīme mūsu literātūras vēsturē. Ja būtu iespējams, iznīcinātu visu līdz tam uzrakstīto, izņemot romānu Darbs, pāris stāstu un kādu 10 dzejoļu. Jutu, ka paškritika pamazām nomāc radīšanas prieku un ka rakstīt kļūst arvien grūtāk. Bez tam latviešu rakstniecībā bij tik daudz izcilu darbinieku, kas šo savu amatu uzskatīja par vienīgo dzīves uzdevumu, ka mana labprātīga šķiršanās no viņu kuplās saimes paliktu pilnīgi nepamanīta.

Citādi tas bij ar humānītārām zinātnēm. Ja arī no 1,5 miljonu lielās latviešu tautas nevarēja prasīt, lai viņa nepilnos 10 gados spētu sacensties ar gadu simteņu vecām universitātēm, tomēr, beidzot juridisko fakultāti, ar rūgtumu domāju, ka jaunu latviešu zinātnieku trūkuma dēļ visas svarīgākās katedras joprojām paliks cittautiešu rokās. Nepareizās izglītības politikas dēļ L. U. mācības spēki atalģojuma ziņā bij pielīdzināti zināmas katēgorijas ierēdņiem, kas praktiski bij neatceļami līdz mūža beigām, kāpēc, salīdzinot ar docentu skaitu — latviešu doktorandu pieau-

gums bij ļoti niecīgs. Tas savukārt liecināja, ka vairums vecāko latviešu mācības spēku bij stājušies darbā pietiekami nesagatavoti un arī neuzskatīja zinātni par savu sūtiību. Mazo algu dēļ viņi pieņēma visādus blakus amatus, kas bieži vien kļuva par galveno darba vietu, bet L. U. par nepatīkamu brīvā laika apgrūtinājumu. Vēl nožēlojamāks bij pie universitātes atstāto jauno zinātnieku stāvoklis. Viņiem nemaksāja vai nu neko, vai gadiem ilgi atmēta asistentu, instruktoru, bibliotēkāru, laborantu un tml. nenozīmīgu posteņu status paredzētās ubagu algas, ar kuŗām tikko varēja vilkt dzīvību neprecējies jauns cilvēks. Tāpēc nav jābrīnās, ka spējīgākie un uzņēmīgākie drīz vien atteicās no viņiem piedāvātās zinātniskās „karjēras” un aizgāja kādā privātā vai valsts darbā vai, labākā gadījumā, ņemot par paraugu savus vecākos kollēgas, oficiāli gan skaitījās pie universitātes, bet patiesībā savu laiku veltīja kādam maizes darbam. Arī kandidātu izvēle L. U. jaunākiem amatiem dažās fakultātēs notika, nevis izraugot spējīgākos, bet vadoties no korporāciju vai partiju atslēgas. Šai ziņā mūsu kaimiņu augstskolu vadība bij daudz tālredzīgāka, netaupīdama līdzekļus jauno zinātnieku izglītošanai, kuŗi tika sūtīti papildināties uz ievērojamākām ārzemju universitātēm.

Kā jau teicu, 1926. g. janvārī beidzu juridisko fakultāti un kandidāta gradam iesniedzu dažas nodaļas no savas 1922. g. izdotās grāmatas Feodālā satversme (Latvju kultūras vēsture, II daļa), izplēšot no grāmatas vidus taisni 64 lpp., kas bij diplomdarba minimālais apmērs. Prof. V. Sinaiskis atstāja mani pie savas civiltiesību katedras ar klusu norunu, ka strādāšu tiesību vēsturē un vēlāk man nodibinās Latvijas tiesību vēstures katedru. Protams, tiku atstāts bez stipendijas, kāpēc sociāldemokratu partija, kuŗas biedrs vēl toreiz biju, piešķīra man samērā labi atalgotu sinekūru, ieceļot par Rīgas pilsētas pārstāvi Nacionālā teātra direktijā aizejošā Anša Gulbja vietā. Šo amatu ieņēmu divus gadus (1926.—1928.) un labi satiku ar abiem pārējiem kollēgām — Arturu Bērziņu un Jāni Brigaderu, kuŗiem teātris bij sirdslieta. Turpretim par sevi varu teikt: „svešs iegāju un svešs izgāju”. Izņemot Liliju Štengeli, nevienu skatuves mākslinieku mājās neapciemoju, ne arī ielūdzu pie sevis. Mana dalība Nacionālā teātra dzīvē

aprobežojās ar direkcijas sēdēm un dažām lekcijām par drāmas aistētikas problēmām. Principā neinteresējos par skatuves aizkulišu intrigām un scēnām, jo tās galu galā vienmēr grozījās ap tiri personīgām ambīcijām, kam kuŗā lugā tēlot galvenās lomas vai vadīt režiju. Bet aktieŗiem to nevarēja ņemt ļaunā, jo viņi paŗi apzinājās savu viendieŗa eksistenci, teikdami, ka nomirst, aizkaram krītot un pēdējiem aplausiem noskanot skatītāju telpā. Bez ļaubām, viņu traģēdija bij lielāka nekā viduvējam rakstniekam, kuŗa darbi gan tiek iezārkoti bibliotēkas plauktā, bet vismaz vēlāk ir pieejami literātūras vēsturniekiem. Negribu atstāstīt daudzos populāros teāŗa anekdotus, jo tie amata pēc piekrīt Arturam Bēŗziņam. Kā jau piebaldzēnam, viņam bij liela dzīves gudriba un māksla nodibināt labas vai vismaz iecietīgas attiecības ar vīriem, kas jāja augstā zirgā, kāpēc A. Bēŗziņa ilgās valdīšanas laikā Nacionālais teātris varēja uzrādīt vairākus rekorda skaitļus kā kases ieņē-mumu, tā apmeklētāju un jauniestudējumu daudzuma ziņā. Izgājīs cauri R. Blaumaņa bargai skolai un pēc tam daudz ceļojis un lasījis, A. Bēŗziņš bij izkopus labu literāru gaumi un, miesīgām acīm redzot uz skatuves dzīvojam un mir-stam mūsu skatuves mākslinieku varoņu paaudzī, attīstījis diezgan nemaldīgu sprieduma spēju — protams, ciktāl tēlo-jums un inscenējums palika psiholoģiskā reālisma ietvaros. Nebūdams ne doktrinārs, ne revolūcionārs novātors, A. Bēŗziņš neveicināja apļaubāmus eksperimentus Ed. Smilģa garā (kuŗš par visu augstāk stādīja teāŗrālu efektu), bet atzina, ka skatuves māksla nevar uzplaukt bez pirmšķirīgās drāmatiskas literātūras, kāpēc likumdevējs vienmēr paliks lūgas autors, bet aktierim un režisoram piešķiramas tikai teksta komentātora un iztulkotāja funkcijas.

Kā oficiāla amata pesona dažreiz gadā tiku ielūgts uz viesībām Brigaderu mājā Brīvības ielā, kur satikos ar lat-vieŗu pilsonības kultūrālo izlasi. Tā kā man bij nelabojama enfant terrible slava, tad ļai literārā salonā jutos kā vanags stikla sprostā. Tur katrs vārds tika desmit reizes domās svērts un mēŗits, pirms to laida pār lūpām. Bez ļaubām tā bij labi audzinātu un cēlu džentelmeņu sanāksme, bet pārāk sviniģa un vēsa, lai patiktu bohēmietim. Te varēju tuvāk novērot arī Annu Brigaderi un viņas draugu grāmatnieku

J. Rapu, ar kuŗu man līdz tam bij bijuŗas vienīgi veikala attiecības. No pirmā skata nospriedu, ka — salīdzinot ar Aspaziju — Anna Brigadere bij tāda pati cieta lauku sieva kā gados daudz jaunākā Aida Niedra. Tāpēc arī viņu spēks nav dzejā, bet lietiskā prozā. Runājot par gadiem, atceros, ka ar J. Rapas gādību visās biogrāfijās Anna tika uzdots par kādiem desmit gadiem jaunāka, līdz beidzot J. Grīns man atklāja šo noslēpumu un Latvieŗu konversācijas vārdnīcā atzīmēju A. Brigaderes isto dzimšanas datumu, ko man toreiz ņēma ļaunā. Pazīstamajā a/s A. Valters un J. Rapa 20-tos gados noteicējs bij Baltijas vācietis A. Valters, kamēr 1926. vai 1927. g. par isto darba rūķi tur iestājās nenogurdināmais Jānis Grīns. A. Valteram bij ilga grāmatnieka prakse, un viņš neslēpa savu nicīgo un dažreiz pat nīgro nostāju pret savu jaunāko veikala biedru J. Rapu, uzskatīdams viņu par sliktu un sīkumainu veikalnieku, kas vāji orientējas grāmatu tirgū un literātūrā.

Tikko iecelts par teātra direkcijas locekli, 1926. g. vasarā devos zinātniskā komandējumā uz Stokholmu. Braucu kopā ar savu namsaimnieku zv. advokātu Gustavu Ķempeli, kas aiz gaŗa laika interesējās par Latvijas vēsturi un valodniecību. Šī ziemeļu Venēcija man ļoti patika, un tur atgriezies arī vēlākos gados, lai studētu bagātīgi saglabātos Latvijas vēstures avotus. Zviedrijas valsts arhīvs bij ļoti sakārtots, ar modernām fotokopēšanas ierīcēm, kas ļoti atvieģloja darbu. Salīdzinot ar Karaļaučiem, tur bij pavisam cits gaŗs, un katrs, neskatoties uz tautību, varēja strādāt bez kādām atļaujām un ierobeģojumiem. Kādās 6 nedēģās savācu tikdaudz fotokopiju, ka pietika darba vairākiem gadiem. Lai gan izcili vācu vēsturnieki jau kopš 19. g. s. vīdus bij strādājuŗi Zviedrijas arhīvos un bibliotēkās, viņi bij pametuŗi novārtā visus tos vienreizīģos un nekur citur neatrodamos dokumentus, bez kuŗiem latvieŗu tautas vēsturi nebūtu bijis iespējams tā apģaismot, kā tas notika mūsu patstāvības pēdēģos 15 gados.

Pārbraucis Rīģā, ķēros pie sava pro venia legendi darba, lai iegūtu privātdocentūru. Tematam izraudzīju pagasta vēsturi, kuŗa pirmsākumi bij ļoti tumŗi un neizpētīti, lai gan pagasts 700 gadus bij bijis latvieŗu sabiedriskās dzīves stūrakmens. Jau Vladivostokā, lasot tautas dziesmas,

uzdūros uz pilnīgi aizmirsta fakta, ka pagasts sākumā bijis tikai nodoklis, no kā pamazām izcēlušies citi viņa vēlākie aspekti — pārvaldes iecirknis ar savu pašvaldību un teritoriju. Zviedrijā atrastie dokumenti attaisnoja šo hipotezi. Tā no vienas Latvju kultūras vēstures nenozīmīgas nodaļas izauga bieza monografija (413 lpp.), ko strādādams dienām un naktīm pabeidzu jau 1926. g. rudenī, izmantodams Tieslietu Min. Vēstnesī 1923.—1925. g. publicēto uzmetumu. Grāmatnieks J. Roze, kam bij labi veikala sakari ar pagastu valdēm, uzņēmās lielo risku izdot šo būtībā ļoti speciālo pētījumu glītā izdevumā. Apstrādādams šo tematu, biju spiests iedziļināties arī citos blakus jautājumos, sevišķi nodokļu un klaušu sistēmā, kas skāra zemnieku stāvokli dzimtbūšanas laikos. Lai varētu iejusties mūsu senču mentālītātē, centos atrast svešās valodās sastādītos dokumentos lietotiem izteicieniem, sevišķi tehniskiem terminiem, savā laikā pašas tautas atrasto latviešu nosaukumu. Šai ziņā man ļoti noderēja jau agrāk citiem nolūkiem izdarītās tautas dziesmu, pasaku, garīgo rakstu un vārdnīcu studijas. Piem., tikai vienā dainā sastopamam izteicienam leidas vīrs, kas man vairāk gadus likās nesaprotams, 1921. g. izdevās sameklēt bagātīgu materiālu zviedru laiku grāmatās. Tās pavēra jaunus apvāršņus dzimtbūšanas institūta izpratnē.

Sakarā ar vācu muižnieku sūdzību Tautu Savienībā par Satversmes sapulces pieņemto Latvijas agrārās reformas likumu, Latvijas valdība iecēla īpašu komisiju (1926.) ar uzdevumu plašākā memorandā atspēkot sūdzībā minētos faktus un pierādījumus. Komisija savukārt pieaicināja mani kā lietpratēju Baltijas agrārās likumdošanas vēsturē un uzdeva uzrakstīt pārskatu par lielgruntniecības izcelšanos un tās tiesisko stāvokli dažādos laikmetos, sākot ar 13. g. s. un beidzot ar pirmo pasaules karu. Kā zināms, sūdzība tika noraidīta. Tikai 13 gadus vēlāk, kad man bij iespējams iepazīties ar Vācu senatnes pētītāju biedrības slepenām aktīm, dabūju zināt, ar cik lieliem līdzekļiem bij rikojušies vācu minoritāte, lai par augstiem honorāriem iegūtu izcilu ārzemju juristu atsauksmes, ka Latvijas agrārā reforma anullējama vai vismaz revidējama kā nelikumīga. Starp citu noskaidrojās, ka vācu muižnieku uzticības personas bij apstaiģājušas iespaidīgākos Tautu Savienības valstsvīrus

un centušās viņus pierunāt balsot par Latvijas lielgruntnieku petīcijas pieņemšanu. Man palicis atmiņā, ka to solījies darīt Čehoslovākijas ārlietu ministrs Benešs. Nezinu, vai viņš šo solījumu pildīja, vai nē.

Tā kā ārzemju presē nerimās vācu minoritātes iedvesmoti raksti pret Latviju sakarā ar tās agrāro reformu, tad Ārlietu ministrijas preses nodaļa bij nolēmusi izdot plašāku darbu par Latvijas agrāro vēsturi, lai R. Eiropai rādītu latviešu tautas simtgadu cīņas par vācu agresoru viņai atņemto lauku īpašumu restitūciju. Tas bij jādara objektīva pētījuma veidā ar vēstures zinātnē pieņemtām metodēm un nepieciešamo zinātnisko aparātu, jo vienīgi tā varēja atspēkot līdzšinējo Baltijas vācu vēsturnieku un juristu (A. Tobīna, A. Tranzē-Rozeneka, Felkerzāma u. c.) tendenciozos darbus zemnieku jautājumā, kuŗu nolūks bij attaisnot un glorificēt muižniecības agrāro un nacionālo politiku Latvijā un Igaunijā. Kad man Ārlietu ministrija piedāvāja šo uzdevumu, es apzinājos visas paredzāmās grūtības, bet tomēr to pieņēmu, jo uzskatīju par savu pienākumu cīnīties pret Latvijas feodālisma pastariem gan kā rakstniekam (romāns Darbs), gan kā zinātniekam. Manā izpratnē tas bij Latvijas brīvības cīņu turpinājums tikai citā kaujas laukā un citiem ieročiem. Sapratu, ka pēc latviešu tautas politiskās un saimnieciskās atbrīvošanas vēl ilgi būs jāturpina cīņa par tās garīgo emancipāciju, sagraujot mums naidīgas ideoloģijas nevien politikā, bet arī vēsturiskā un juridiskā domāšanā. Toreiz vēl mūsu inteliģences lielākā daļa neaptvēra, kāda ārkārtīga nozīme ir pieradināt tautu vēsturiski domāt un just, jo tikai šādā ceļā mēs apzināties tās nesaraujamās asins, gara un likteņa kopības saites, kas vieno laika biedrus ar mirušām paaudzēm. Turpretim mani pretinieki jau pašā sākumā bij skaidrībā, cik bīstams esmu viņu labi nobruņotām gara citadelēm, kāpēc tika mobilizēti visi vācu vēsturnieku spēki Baltijā un Vācijā, lai atvairītu katru manu mēģinājumu citādi iztulkot Latvijas vēstures faktus un notikumus, nekā to līdz šim bija darījusi apoloģētiskā vācu vēstures literatūra. Vēlāk šim nolūkam Berlīnē tika nodibināts pat īpašs aizvēsturei un vēsturei veltīts žurnāls Jomsburg, kur gandrīz katrā numurā bij viens vai vairāki raksti, vērsti pret mani un Franci Balodi, cenšoties

mūs diskreditēt kā zinātniekus un pierādīt, ka esam dile-
tanti, šovīnisti, marksisti un tml. Kā zināms, vācu okupā-
cijas laikā man vispirms aizliedza lasīt lekcijas L. U. un
eksāminēt studentus, atļaujot vienīgi piedalīties doktorandu
pārbaudījumos. Beidzot ar ģenerālkomisāra 1943. g. 29. de-
cembra rīkojumu pavēlēja mani un M. Stepermani galīgi
padzīt no universitātes. Un kad gadu vēlāk reichskomi-
sāriātā izglītības daļas vadītājs D. man izsniedza Marsch-
befehl uz Vāciju, tad starp mums notika šāda saruna. Es
teicu: „Jādomā, ka nekad mūžā vairs nesatiksīties. Varbūt
tāpēc jūs tagad man varētu pateikt, kas un kāpēc mani
atlaida no profesora amata.” Atbilde skanēja apmēram
šādi: „Tas bij rīkojums no Berlīnes. Mēs nekad jūs neesam
apšaubījuši kā zinātnieku, bet jums bij jāiet tāpēc, ka zinā-
jām jūsu lielo iespaidu studentu vidū, kuŗus audzinājat
Vācijai naidīgā garā.”

1927. un 1928. g. biju neglābjami aizņemts ar literātūras
un archīvāliju studijām Baltijas un Vācijas agrārā vēsturē.
Samērā labi pazīnu zviedru laikus, jo šo laikmetu biju stu-
dējis 6 gadus, bet grūtības sagādāja laikmēfs līdz 1561. g.,
kad Igaunijā un Latvijā izveidojās vācu feodālisms un ar to
ģenētiski saistītā gruntskundzība, muižu saimniecība un
dzimtbūšana. Avotu edīcijas bij trūcīgas, Latvijas valsts
archīvs diezgan chaotiskā stāvoklī, pārējie mūsu zemes
archīvi atradās vai nu privātu vācu biedribu īpašumā vai
noteikšanā; maz pētīta, neskaidra un pretrunīga bij arī
dzimtbūšanas izcelsmes teorija un prakse. Tagad šim muiž-
niecībai „neinteresantam” jautājumam piepešu vērību sāka
piegriezt arī Baltijas vācu vēsturnieki, juristi, tautsaimnieki
un pat teologi (piem., L. Arbuzovs jun.). Šķietams sabied-
rotais latviešu vēsturniekiem rādās bij. Maskavas univer-
sitātes prof. Roberta Vīpera personā, kas kopā ar savu dēlu
Borisu bij pārnācis uz L. U. filoloģijas fakultāti, kur lasīja
vispārējo jauno laiku vēsturi. Tikai 1940./41. g. noskaid-
rojās, kādu divkosīgu lomu Vīperu ģimene bij spēlējusi Lat-
vijā. Pēc savas dabas R. Vīpers bij landsknechts, kas savas
zināšanas un talantu pārdeva katram režīmam, kas viņu
aicināja dienestā. Šai sakarā pietiek salīdzināt viņa vērtē-
jumus par Jāni Briesmīgo 1922. g. Berlīnē un 1946. g. Mas-
kavā izdotajās monogrāfijās: pirmajā izdevumā R. Vīpers

tēlo Jāni Briesmīgo kā negatīvu, otrajā — kā cildenu Krievijas valstsvīru, kuŗš nodibinājis politisko policiju un devis atzīstamus paraugus J. Staļina valdīšanas metodēm. Pārņācis uz Rīgu, „vecais“ Vipers tūlīn metās Latvijas vēsturē, bet, būdams Homo novus, apstājās tikai pie tādiem tematiem, kur bez ilgākām avotu studijām varēja ar tīri publicistisku pieeju gūt lētu populāritāti kādā jau labi pazīstamā ideoloģiskā strīdus jautājumā. Kopā ar A. Tenteli mēs drīz vien atšifrējām R. Vīpera nolūkus un viņa metodes vājas puses — dokumentu vietā studēt apgaismes laikmeta politisko ideoloģiju pēc 18. g. s. Baltijas publicistu darbiem Tāpēc jau 1928. g., rakstot Latvijas agrāro vēsturi, man nācās kritizēt kā vācu, tā krievu (R. Vīpera) viedokli dzimtbūšanas jautājumā. Pamazām nācu pie pārliecības, ko neesmu mainījis arī tagad, ka Latvijas vēstures avotus izdot un vienu otru speciālu jautājumu pētīt var gan cittautiešu erudīti, bet mūsu tautas vēsturi rakstīt un ar nemaldīgu intuiciju izprast tās garu spēj tikai latviešu vēsturnieks. Tas pats, protams, sakāms par kuŗas katras citas tautas vēsturi.

Savu agrāro vēsturi rakstīju latviski, un to tulkoja vāciski Ārlietu ministrijas darbinieks R. Šillers, kas bij lojāls Baltijas vācietis. 360 lp. lielo darbu izdeva 1928. g. ar nosaukumu Grundriß der Agrargeschichte Lettlands; par izdevēju parakstījās kāds vācu apgāds. Atsauksmes speciālos ārzemju zinātniskos žurnālos visumā bij labas. Bez tam Ārlietu ministrija izdeva šī darba saīsinātu franču un angļu versiju (1929.). Pārstrādātā un populārākā veidā to 1930. g. publicēja Zemkopības ministrija ar nosaukumu Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā — kā ievadu lielajam jubilejas izdevumam sakarā ar agrārās reformas pirmo desmitgadi. Ar to nobeidzās mans agrārvēsturnieka darbības pirmais posms.

9.

1927. g. rudenī saistījos kādā darbā, kas turpmāko 13 gadu laikā bij mana galvenā nodarbība: kļuva par Anša Gulbja izdotās Latviešu konversācijas vārdnīcas galveno redaktoru. Tā kā Rīgas latv. biedrības Derīgu grāmatu nodaļas izdotā 4 sējumu vārdnīca ar tādu pašu nosaukumu

bij sastādīta krievu laikos un pirms I. Pasaules kara, tad tā tagad bij pilnīgi novecojusi. Tiesa, Valters un Rapa bij vienojušies ar A. Gulbi par jaunas enciklopēdijas izdošanu, kā arī iecēlušī redakcijas komisiju, kas sastāvēja no 50 daļu redaktoriem, bet pusotra gada laikā lieta praktiski nebij vēl nemaz iesākta, jo arī biroja vadītājs L. Ausējs bij aizņemts citos amatos. Šādos apstākļos A. Gulbis nolēma riskēt: viņš samaksāja firmai Valters un Rapa līdzšinējos izdevumus un atpirka no pazīstamā vācu izdevēja Meyer'a viņa viensējuma Konversācijas vārdnīcas klišejas, lai tad uz savu roku izdotu mazo Meijeru latviskā versijā. Par redaktoru A. Gulbis bij uzaicinājis doc. K. Dišlēru, bet par melnā darba darītājam divas valodnieces — Annu Dārziņu un Almu Gobnieci. Bet tā kā arī K. Dišlērs bij apkrauts darbiem, tad visa atbildība gūlās tikai uz divām dāmām.

Acīm redzot A. Gulbis sāka šaubīties par sava pasākuma sekmēm un kādā saulainā rudens dienā uzaicināja mani pie sevis. Devāmies ar kuģīti uz Vecākiem, kur Gulbis bij noīrējis istabu, un pēc tam ilgi staigājām pa liedagu un spriedām par šo bez šaubām riskanto uzņēmumu, kas prasīja lielus līdzekļus, bet rezultātus nevarēja paredzēt. Galu galā A. Gulbis mani pierunāja uzņemties vārdnīcas faktisko vadību. Tā kā pēc projekta darbu bij paredzēts veikt 18 mēnešos, tad pēc zināmām šaubām devu savu piekrišanu. Pēc līguma man viss vārdnīcai domātais materiāls bij jāsaspiež vienā sējumā, papildinot mazo Meijeru ar ziņām par Latviju un latviešiem. Bij skaidrs, ka A. Gulbis paredzēja izdot tikai paplašinātu svešvārdu grāmatu.

Pirmā burtnīca tika iespiesta 15 000 eksemplāros un tīk necerēti ātri apgrozījās tirgū, ka vēlāk komplektēšanai to nācās pārspiest no jauna. Tā bij zīme, ka grāmata atbilst neatliekamām vajadzībām. Šādos apstākļos nebij grūti impulsīvo Ansi Gulbi pārliecināt atteikties no nodoma par viensējuma vārdnīcu. Noslēdzām jaunu līgumu, saskaņā ar ko LKV apmēri nedrīkst pārsniegt 4 sējumus, un tā jābeidz 4 gados. Pretstatā J. Rapam, Ansis Gulbis bij nevien ideālists, bet arī plaša vēriena grāmatnieks, kas, ilgus gadus strādādams Kirchnera kantora piederumu uzņēmumā Pēterburgā, bij pieradis pie lieliem apgrozījumiem un ar to saistīto risku. Nekad neskopodamies ar rakstnieku honorāriem,

A. Gulbis arī man piesolīja lielisku atalgojumu, kas dažādos posmos svārstījās no Ls 900—1200 mēnesī. Tā bij divkārsa L. U. profesora alga. Protams, ka parakstot līgumu, apzinājos, ka redaktora pienākumi atraus mani no tiešā darba universitātē un ārpus tās vēstures pētniecībā. Pēc mana aprēķina, strādājot A. Gulbjā firmā, katru gadu paliks neuzrakstīta vismaz viena grāmata. Bet ja toreiz man būtu bijusi jausma, ka LKV izdošana turpināsies veselus 13 mana mūža labākos gadus un ka tāpēc paliks tintes pudelē 13 paša darbi, diezīn, vai būtu uzņēmies šo upuri vispārības labā.

Darbu sākot, man nebij nekādu zināšanu enciklopēdiju technikā, izņemot speciālos vācu reālleksikonus, kurus pazinu diezgan labi, jo tos biju iegādājies personīgai lietošanai kā labas rokas grāmatas, kur viegli varēja sameklēt vajadzīgo zinātnisko literātūru un pārbaudīt darbam nepieciešamo faktisko materiālu. Maskavas studiju laikā biju lietojis Brokhauza lielo krievu enciklopēdiju, kur ar dažiem rakstiem bij piedalījies arī A. Tentelis. Bet kā visi priekškaŗa izdevumi, tā bij novecojusi. Tāpat Maskavā iepazinos ar vareno zinātņu krātuvi Britu enciklopēdiju, kur visi raksti bij izcilu speciālistu sacerēti un dažos jautājumos sasniedza mazas brošūras apmērus. Bet arī šis fundamentālais izdevums bij matricēts un pēc vajadzības tika pavairots bez kādiem grozījumiem, atstājot tos periodiski jaunizdotiem papildinājumu sējumiem. Jau pašā sākumā man un A. Gulbim bij skaidrs, ka Britu enciklopēdija nav mūsu spēkos ne formāta, ne apjoma, ne satura ziņā. No šī parauga vienīgi aizguvu principu, ka katras tautas lietpratējiem jāļauj pašiem rakstīt par savām lietām. Tāpēc arī LKV vēlāk par līdzstrādniekiem pieaicinājām daudz ārzemnieku; piem., par Igauniju, Lietuvu, Krieviju, Poliju, Somiju lielākā daļa rakstu bij šo valstu zinātnieku apcerējumi. Pretstatā vācu konversācijas vārdnīcām, kas tika kompilētas tehniskos birojos un tāpēc, salīdzinot ar krievu Brokhauzu, Britu enciklopēdiju un moderno Enciclopedia Italiana, bij mazvērtīga un trafareta tirgus prece, centos šauru iespēju robežās panākt, lai vismaz vairums LKV iespīestās vielas būtu speciālistu raksti, bet ne tulkojumi, kā tas bij R. L. B. izdotajā vārdnīcā. Šais nolūkos pie LKV

saistīju gandrīz visus jaunākos L. U. mācības spēkus. Pats personīgi 13 gadu laikā šim izdevumam devu ap 300 gaŗāku rakstu par vēstures, tiesību, folkloras un literātūras jautājumiem.

Protams, ka šos principus izdevās realizēt tikai pakāpeniski, kamēr nodibinājām pastāvīgus līdzstrādnieku kadrus, pieradinājām viņus pie enciklopēdiju stila un, galvenais, kad no izdevēja dabūju pilnīgu rīcības brīvību. Kad bij iznākuši LKV pirmie divi sējumi (kas manāmi atšķiras no vēlākiem) un A. Gulbis redzēja, ka viņa plāns par paplašinātu svešvārdu grāmatu sabrūk, viņš beidzot atmeta arī ideju par 4 sējumiem un man teica: „Dari, kā zini. Galu galā atbildi tu, ne es.”

Vislielākās grūtības sagādāja biogrāfiju jautājums. Lai izvairītos no pārmetumiem, ka LKV ievietojamo latviešu personu izvēlē redaktors rīkojies partejiski, bij jāatrod kāds formāls kritērijs. Šai ziņā sabiedrībā valdīja pavisam greizi uzskati. Piem., Pauls Kalniņš izteica domas, ka LKV jābūt visu Satversmes sapulces locekļu biogrāfijām. Savukārt departamentu un nodaļu vadītāji ministrijās pretendēja, lai vārdnīcu pārvērs par augstāko ierēdņu biogrāfisko leksikonu. Tā kā kārtojot sava apģāda finances, A. Gulbis bankās un pārvaldes iestādēs bieži bij atkarīgs no šo kungu labvēlības, tad savukārt viņš atsevišķos gadījumos centās man uzspiest biogrāfijas, kuŗām pēc manas pārliecības nebij vietas vārdnīcā. Dažreiz šādu iemeslu dēļ viņš bij īgns uz mani vairāk dienas no vietas. Šad tad viņa dusmām bij arī pamats. Piem., Artura Bērziņa neuzmanības dēļ no alfabēta bij izkritusi Nacionālā teātra aktrise Paula Baltābola, kuŗai toreiz bij draugs kāds iespaidīgs politiķis. Retāki bij pretēji gadījumi, kad kāda sabiedrībā populāra persona aizliedza sevi aprakstīt LKV un atteicās dot jebkādas ziņas. Tāds, piem., bij Jaunāko Ziņu redaktors dzejnieks Jānis Kārklīņš, par kuŗu dažus datus nācās slepus izvīlēt no viņa kundzes.

No visām dzīvajām personām, ko bijām nodomājuši padarīt nemirstīgas, lūdzām personīgi uzrakstītu dzīves gaitu, lai novērstu laikrakstos un citos izdevumos sastopamās kļūdas vai neprecīzus faktus. Šajās autobiogrāfijās, kā

vienmēr, labi atspoguļojās paša rakstītāja raksturs un mentalitāte. Piem., Arvēds Bergs katrā ziņā gribēja mani pārliecināt, ka nav svītrojams viņa pašapliecinājums, kur bij teikts, ka A. B. par savu dzīves mērķi uzskata cīņu pret sociālistiem. L. U. prof. Juris P. bij ļauns, ka izmetām viņa teikumu, kur bij lasāms: „J. P. cīnās pret židiem un brīvmūrniekiem.“ Kāds cits sabiedrisks darbinieks savas biogrāfijas vietā bij atsūtījis veselu romānu, ko prasīja iespiest nesaisinātu un katrā ziņā atzīmēt, ka „D-im ir mīļa sieva, kas viņu labi kopj“. Tai pašā laikā redakcijai nebij noslēpums, ka šī cēlā laulene savu vīru publiskās vietās apstrādā ar lietus sargu. Ja LKV arhīvs nav gājis bojā, šis autobiogrāfijas būtu vērtīgs materiāls mūsu vēsturniekiem. Ļoti daudzi jutās apvainoti, ka par viņiem LKV bij dažas rindas mazāk nekā par citiem laika vai profesijas biedriem, kas sevišķi sakāms par aktieriem, dziedātājiem un rakstniekiem. Katrs vēlējās redzēt sevi vārdnīcā arī „nobildētu“, un ja viņa biogrāfija parādījās bez ģimenes, tad turpmāk uzskatīja mani par savu personīgo ienaidnieku. Gleznotāji savu stāju pret mani bez tam vēl darīja atkarīgu no tā, cik lielā skaitā LKV bij reproducējusi viņu darbu attēlus. Lai gan jau pašā sākumā vienojos ar izdevēju, ka vārdnīcā neievietosim ziņas par rakstniekiem, kam nav vēl iznākusi neviena grāmata, par kaŗavīriem, kas nav ģenerāļa pakāpē, par mācības spēkiem, kas nav vēl ieguvuši vismaz privātdocentūru un tml., tomēr neapmierināto skaits bij ļoti liels, sevišķi jaunās un vidējās paaudzes darbiniekos. Es gan mierināju, ka nobeidzot LKV viņi būs tiktāl avansējuši, ka iekļūs papildus sējumos, bet kaŗa apstākļu dēļ, diemžēl, šo solījumu neesmu varējis pildīt. Dažām biogrāfijām bij savi nenovēršami likteņi. Piem., kad Kārlis Egle bij uzrakstījis kādas 60—70 rindas par Andrievu Niedru kā rakstnieku, tad korektūru nācās nosūtīt valsts prezidentam K. Ulmanim. Pēc tam valsts kanceleja paziņoja A. Gulbim, ka redakcijai jāizšķirās, vai nu saīsināt rakstu līdz 10—15 rindiņām un tajās ietilpināt arī A. Niedras kā valsts nodevēja raksturojumu, vai vispār neievietot viņa biogrāfiju. Tādos apstākļos turēju par prātīgāku vispār neuzņemt rakstu par Andrievu. Sekas bij tās, ka pēc burtņīcas iznākšanas nedrīsti un pērkonkrustieši apbēra mani ar lamu vēstulēm, jautājot, kur

palicis „Niedra ar bārdu“, jo viņus neinteresējot „N. bez bārdas“ (t. i. rakstniece Aida N.).

Lielas grūtības radīja jautājums, cik plašu vietu LKV ierādīt citu tautu izciliem vīriem, kuŗu skaits sniedzās simtos tūkstošos. Šai ziņā nevarēja sekot nevienai ārzemju enciklopēdijai, jo katra no tām pirmā vietā stādīja savas zemes politiķus, zinātniekus, māksliniekus un rakstniekus. Tā kā LKV līdzstrādnieku vairums bij auguši vācu literātūras barotnē un redakcijas rīcībā pirmos gadus bij tikai vācu konversācijas vārdnīcas, tad nebij viegli ieturēt vērtību līdzsvaru cittautu biogrāfiju izvēlē un LKV iekļuva pārāk daudz vācu sikmaņu, kas nebij atstājuši nekādas pēdas R. Eiropas kultūras attīstībā. Bez tam katras nozares vadītājs centās pēc iespējas plašāk aprakstīt sava aroda speciālistus, neatšķirot svarīgo no nesvarīgā. Daļu no šiem trūkumiem izdevās pakāpeniski novērst, bet visumā biju neapmierināts ar LKV personālijām: blakus labiem autoriem (piem., Viljama Metjusa rakstiem par angļu rakstniekiem) nācās apmierināties ar paviršiem kompilātoriem vai pat vienkāršiem tulkojumiem. Sākumā likās, ka būs nieka lieta dabūt pašu mājās labu vācu literātūras pazinēju, bet piedziwoju rūgtu vilšanos, un vairākkārt bij jāmaina līdzstrādnieki. Piem., kādu laiku A. Gulbis pierunāja mani uzticēt rakstus par vācu literātūru Andrejam Upitim. Bet viņš deva tikai vācu Meijera vai Brokhauza KV biogrāfiju tulkojumus ar tipiskiem avīžnieka papildinājumiem: „pasaulslavens vācu rakstnieks“, „grāmata tulkota visās valodās“ un tml. Turpretim krievu emigranta prof. Bicilli (dzīvoja Sofijā) personā uzdūros uz izcili literātūras pazinēju, lai gan viņš savu karjēru uzsāka kā vēstures filozofs. Viņa raksti par krievu rakstniekiem, literātūras zinātni un vēsturi pieder labākiem, kas šai nozarē parādījās LKV-ā. Salīdzinot ar mūsu pašu literātūras vēsturnieku un kritiķu sniegumiem, kļuva redzams, ka Bicilli šīs problēmas LKV šaurā apjomā spēj noskaidrot daudz labāk un metodoloģiski pareizāk nekā L. U. mācības spēki — baltologi. Vispār, krievu emigranti, dzīvodami trūcīgos trimdas apstākļos, labprāt atsaucās uz manu piedāvājumu dot LKV rakstus savā speciālitātē. Piem., mans skolotājs un ievērojamā krievu vēsturnieka Ključevska skolnieks prof. Kizeveters savu pēdējo

pirmsnāves rakstu par Krievijas vēsturi speciāli uzrakstīja LKV vajadzībām.

LKV redakcijā visus 13 gadus nepārtraukti strādāja bez manis vēl tikai prof. E. Dārziņa kundze un komponista Ā. Ābeles māsa, romāņu filoloģe un literatūras kritiķe Anna Dārziņa. Prof. A. Spekke bij atstājis viņu pie savas katedras gatavoties privātdocentūrai, bet es atrunāju no šīs karjēras, jo, spriežot pēc Maskavas un Rīgas universitātu pieredzes, neticēju, ka sieviete var būt labs augstskolas mācības spēks. Oficiāli A. Dārziņa bij tikai LKV zinātniskā korektrise, bet patiesībā mans palīgs, uz ko varēja paļauties visos jautājumos, jo viņa pārvaldīja ļoti daudzas valodas un strādāja ļoti apzinīgi un precīzi, pati dodama veselu rindu vērtīgu rakstu par ārzemju literatūru. Ilgu laiku redakcijas sekretārs bij dzejnieks Jānis Medenis, bet, pieaugot viņa populāritātei un bohēmiskam dzīves veidam, viņš pārāk bieži sāka kavēt darbu redakcijā, kāpēc beigās nācās šķirties, ko viņš nekad man nevarēja piedot. J. Medeņa vietā stājās L. U. docenta un rakstnieka K. Ābeles kundze, dzejniece Elza Ābele, kas bij krietna tehniska darbiniece. Bez tam kā redaktori viens pēc otra darbojās mani skolnieki: vēlākais L. U. docents Benno Ābers un Teodors Zeids; pirmais pēc izglītības bij jurists, otrs — vēsturnieks. Uz viņiem gūlās viss LKV melnais darbs: manuskriptu rediģēšana, īsināšana un saskaņošana, kas prasīja labu atmiņu, rutīnu un taktu, jo dažreiz bij nesaudzīgi jāpietas ar vecāko L. U. mācību spēku rakstiem.

Salīdzinot ar citu tautu enciklopēdiju apgādu stadiem, LKV redakcija bij maza un bez manis sastāvēja vēl tikai no 4—5 darbiniekiem, tehnisko korektrisi ieskaitot. Ļoti daudz darba sagādāja ilustratīvā materiāla sameklēšana un klišeju pagatavošana. Tas pats sakāms par ārzemju korespondenci un daudziem noraidījumiem no agrākiem rakstiem, kuŗu uztveršanai A. Dārziņa veda īpašu grāmatu. Vienojāties ar izdevēju, ka manuskripti tiek nosūtīti salikšanai rokkrastā, kāpēc pirmā sleju korektūra bij ļoti raiba kļūdu ziņā, ko vēl pavairoja daudzie novēlotu rakstu manuskripti, ko nācās ielīmēt attiecīgā vietā. Pēc līguma man bij tiesība rīkoties ar pirmo korektūru kā ar manuskriptu, kāpēc pēc maniem svitrojumiem un papildinā-

jumiem tā atgriezās spiestuvē tādā veidā, ka viss teksts bij pilnīgi jāpārliet no jauna. Ja laika trūkuma dēļ nepaspēju izrediģēt rakstus pirmā korrektūrā, to dariju otrajā, kas arī tika novilkta slejās. Trešo korrektūru lasījām aplauztā veidā, parasti 5 reizes: autors, tehniskā korektrise, A. Dārziņa, A. Būmanis un es. Tā kā daļa autoru parasti nokavēja laikā atsūtit savu korrektūru un dažreiz tur izdarija svarīgus labojumus vai pat papildinājumus, tad bieži nācās pārtraukt jau iesākto lokšņu iespiešanu, apstādinot mašīnas un liekot strādniekiem gaidīt, kamēr A. Gulbja spiestuves tehniskais vadītājs un tās labais gars A. Ekus, kaut arī pukodamies un rūkdams, izņēma formas no spiedes, pārlika labojamās rindas, nofrēzēja klišejām galus, lai iestarpinātu jaunas rindas, vai pat pārlauza vairākas lap-puses un saskaņā ar maniem norādījumiem izmeta kādus nesvarīgus rakstus, lai to vietā pēdējā minūtē varētu iespraust kāda novēlota autora sacerējumu. Šo iemeslu dēļ gandrīz katrā LKV burtnīcā bij loksnes ar dažādām teksta versijām, pat ar citām klišejām.

Par LKV redaktoriem oficiāli parakstījās trīs L. U. juridiskās fakultātes mācību spēki: es, Kārlis Dišlērs un Aleksandrs Būmanis. Pirmā gadā mēģinājām sasaukt periodiskas redaktoru apspriedes, bet drīz vien pārlicinājās, ka tām nav nekādas nozīmes. K. Dišlērs bij ļoti pasīvs, jo bij apkrauts citiem darbiem, kāpēc praktiski LKV izveidošanā viņš piedalījās tikai ar samērā nedaudziem rakstiem savā speciālitātē. Toties labi sastrādājām ar A. Būmani, kas vadīja civiltiesību nodaļu un lasīja visas aplauzuma korektūras; viņam šai darbā bij veica ilggadēja prakse un ievīn-grīnāta redze. Tāpat kā man, vārdnīca viņam bij sirds lieta.

Desmit gadu laikā tuvāk iepazīnos un sadraudzējos ar A. Būmani, kam līdzīgi man bij vairākas dalītas „dvēseles”: kā Rūdolda Blaumaņa skolnieks un laika biedrs viņš ļoti dzīvi interesējās par literātūru, un šai nozarē Aleksandram bij izkopta gaume un laba stila izjūta. Studenta gados Pēterburgā viņš bij daudz tulkojis un grozījis rakstnieku un mākslinieku aprindās. Sevišķi mīla viņam bij mūzika, kur kā mīļotājs bij komponējis dažas dziesmiņas R. Blaumaņa lūgām. Turpretim es mūzikā biju pilnīgs nepraša. Tai pašā laikā A. Būmanis bij viens no labākiem latviešu ju-

ristiem civilistiem un vienīgais L. U. doktors šai speciālitātē. Savā privātā dzīvē viņš bij ļoti sirsnīgs un vienkāršs, necieta lielu sabiedrību un svinīgas viesības, bet mīlēja palaist plostu prastos ormaņu un jūrnieku krodziņos, kā arī vaļas brīžos spēlēt „zolitī”, kur viens no viņa uzticamākiem partneriem bij Jūlis (Jūlijs Pētersons). Bez šaubām, A. Būmanis bij ārkārtēji apdāvināts un vispusīgi izglītots vīrs; viņš dabūja galu kādā auto katastrofā Lietuvā ceļā uz Vakareiropu.

LKV laikā man bij iespējams tuvāk ieskatīties arī Anša Gulbja personībā. Vienkāršu ļaužu bērns, gandrīz bez kādas skolas izglītības, Ansis paša spēkiem bij lauzies uz augšu, iemācījies krieviski un vāciski, pamazām pievērsdamies grāmatu rūpniecībai. Būdams vecpuisis un ieņemdams labi algotu vietu Krievijas galvas pilsētā, viņš pamazām kļuva par vienu no kultūrālākiem un rakstnieku visvairāk aplidotiem grāmatu izdevējiem, kuŗš jau priekš I pasaules kara nodibināja vērtīgo latviešu universālās bibliotēkas seriju, pieaicinot par autoriem un tulkotājiem toreizējo kreiso inteligenci. Tikai pateicoties A. Gulbja pabalstiem, Aspazija un J. Rainis varēja 15 gadus Šveices trimdā mierīgi nodoties literāram darbam. Arī Latvijas laikā A. Gulbis ar saviem monumentāliem latviešu klasiķu kopoto rakstu un LKV izdevumiem izdarīja neatsveřamu pakalpojumu mūsu tautai un kultūrai. Būdams liela vēriena grāmatnieks, viņš nebaidījās riskēt, nepelnījās ar izdevīgiem skolas grāmatu veikaliem, bet visus savus kapitālus ieguldīja tādos pasākumos, kas rentējās lēni, bet labi. Pēc savas dabas džentelmens un mecenāts, lai gan tai pašā laikā impulsīvs, viņš prata labi sadzīvot ar ļaudīm un iemantot draugus visās aprindās, kas viņam vieglāk nekā citiem pašķīra ceļu uz banku kredītiem un valsts subsīdijām. A. Gulbis izmēģināja roku arī prozas un drāmas rakstniecībā, jo viņam bij dzīva iztēle un liela pieredze cilvēciskās komēdijas tipu galerijā. Cik atceros, viņa darbu stilu un valodu laboja vairāki literāti (J. Pētersons, A. Būmanis u. c.), un tiem vienmēr būs zināma kultūrvēsturiska nozīme kā laikmeta dokumentiem. Šis neapšaubāmi cēlais ideālists mira ar sirds trieku, neatstādams saviem mantiņniekiem ne nāmus Rīgā, ne greznas vasarnīcas jūrmalā, pat

ne lauku mājas, bet gan labi nostādītu grāmatu apgādu un cienījamas firmas reputāciju. Pretēji citiem izdevējiem, A. Gulbis neslēdza ar autoriem rakstītus līgumus, jo katrs zināja, ka tas ir vīrs, kas tur reiz doto vārdu.

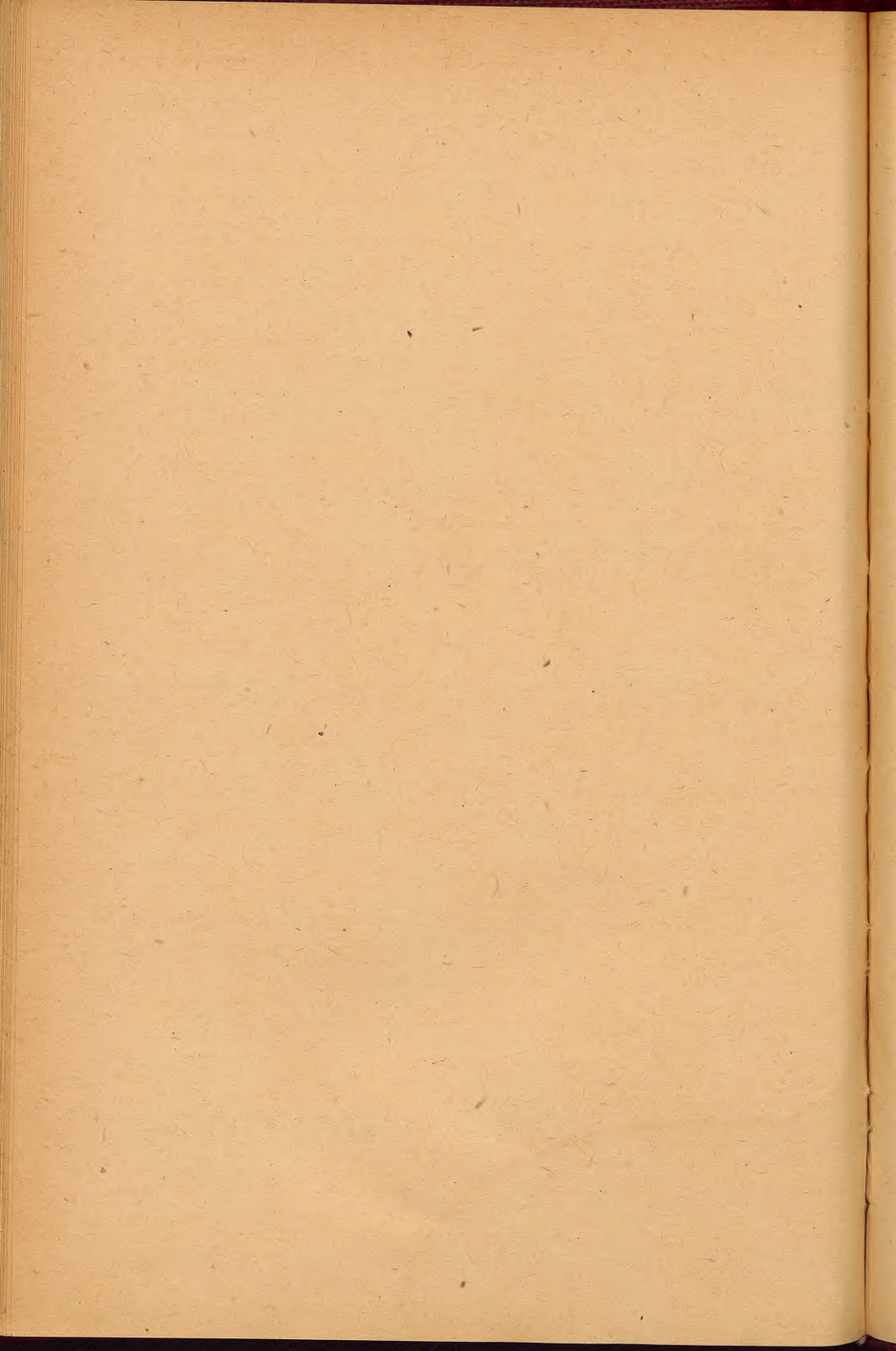
LKV metiens sākumā bij 15 000, bet vēlāk saimnieciskās krīzes gados nokrita līdz 10—12 000 eksemplāriem, kas samērā ar 1,5 milj. latviešu bij neredzēta tirāža. Tai pašā laikā Lielā padomju enciklopēdija tika iespiesta tikai 35—50 000 eks. uz 180 000 000 iedzīvotāju. Kad bij pabeigti pirmie 10 LKV sējumi un sākās sistēmātiskā rakstu serija par Latviju un latviešiem, tad pamazām manī nostiprinājās pārliecība, ka arī šai lielākai latviešu grāmatai būs tāds pats liktenis kā R. L. B. Derīgu grāmatu nodaļas izdotai LKV, t. i., ka to nāksies pārtraukt un pabeigt tikai pēc kara. Toreiz neviens nedomāja un nerunāja par 2. pasaules karu. Tomēr man zemapziņā kvēloja kāda tumša zemdega, kas mudināja pasteidzināt šo vienreizējo izdevumu. Diemžēl, dažādiem projektiem šai virzienā bij visiem jāatduras uz vienu nepārvaramu šķērslī — līdzstrādnieku trūkumu, kas spētu 2 nedēļās izstrādāt mēneša normu. Šai sakarībā jāatgādina, ka, piem., plašajā ģeografijas novadā mums bij tikai viens vērā liekams speciālists — L. U. doc. G. Ramanis.

Karam sākoties, K. Ulmanis, kuŗu acīm redzot mocīja līdzīgas nojautas, vairākkārt atgādināja A. Gulbim darīt iespējamo LKV tempa paātrināšanai. Tas izdevās tikai par nedaudz procentiem. Mēs pašlaik salikām 21. sējuma pēdējo burtnīcu, kad Rīgā iesoļoja Sarkanā armija. Lai gan visi LKV raksti par SPRS (Padomju Savienību), kas parādījās jau militāro bažu laikā, bij sastādīti ļoti uzmanīgi un pēc Valsts kancelejas pieprasījuma nodoti ārlietu ministra V. Munterā iepriekšējai cenzūrai, man nebij nekādu illūziju. Tikai vienā ziņā biju pārsteigts. Otrā vai trešā dienā pēc krievu okupācijas armijas ienākšanas man piezvanīja pa tālruni dzejnieks Andrejs Kurcijs (Dr. A. Kuršinskis), ka viņam steidzīgi jārunā ar mani. Lūdzu ierasties manā dzīvoklī (Andreja Pumpura ielā 4.), kur A. Kurcijs man paziņoja, ka nākot partijas uzdevumā un viņš interesējoties, vai LKV nākamā burtnīcā nebūšot K. Ulmaņa biogrāfija. Bez tam manā vadībā LKV vairst nedrīkstot turpmāk iznākt. Teicu,

ka patlaban iespēj 168. burtnīcas pēdējo loksni (patiesībā šī burtnīca vēl bij tikai korrektūrā), kas beigsies ar vārdu Tjepolo, un ka eventuāli K. Ulmaņa rinda varētu būt tikai 22. sējuma beigās, kam nemaz nav vēl manuskriptu, ne arī citu priekšdarbu. Tikko burtnīca bij iespiesta, pienāca rīkojums pārtraukt šo izdevumu, pie kam redakcijas manuskriptus, bibliotēku un citas mantas pievāca VAPP's.

Jau rediģējot LKV pēdējos sējumus, bieži tiku teicis savam izdevējam un līdzstrādniekiem: „Pieminiet manus vārdus: pēc simts gadiem šī grāmatu grāmata ar savu nekur citur vairs neatrodamo faktu un materiālu krājumu būs daudz vērtīgāka nekā tā likās laika biedriem. Varbūt, LKV piedzīvos varmāciģu fizisku nāvi, bet viņas gars būs mūžīgs.“ Pie šī pareģojuma es šodien neko nevēlos vairāk piebilst.

BIBLIOGRAFIJA

ARVĒDS SMILGA

Darbi

Dzejoļi sāka parādīties periodikā ar 1901 — J. Rž, Austr, vēlāk Zlk, JTk u. c. Aiz zaļā kalna (dz. kr.) — 1909 Varavīksna [Rec. K. Krūza — Latv 1910; A. Upītis — DzV 1910]; Aizsniguši celi (miniātūras) — 1912 Varavīksna [Rec. A. Baltpurviņš — Drv 1912, IV]; Siluetes (miniātūras; apv. ar iepr. kr. Aizsn. c.) — 1920 O. Jāpe. Dzejoļi, no kuriem daudzus komponējis Alfr. Kalniņš un Em. Meln* gailis, izkaisīti Drv, Latvī, J. Grīna red. Jaunības r. krājumos, Rit, Burtn, Dg u. c., kur sastopamas arī viņa apceres par pedagogiskiem un literāriem jautājumiem — recenzijas, r. par Fr. Hebbelu — Dr 1913, atmiņas par draugiem: J. Poruku (Latvis 1921, 37 un L Gr 1929, II), Saulieti, Zeifertu u. c.

Tulkojis T. Manna noveles Tristans — 1923, A. Hergeta Pedagoģiku — 1923. Sastādījis vācu v. māc. grāmatas.

Raksti par A. S.

Autobiografija — Atz II; LRPortr; T. Zeiferts — A. S. — IMM 1926; K. Egle — A. S. — LGr 1926; K. Egle — LLV IV; LKV XX (1940); P. Ērmanis — Divu dzejnieku piemiņai — C 1947, IV; J. Grīns — Dg 1947; isi nekrologi NA, Tēvz, LatvZ u. c.

Biografiski dati

A. S. dz. 1879. 24. VI Vecpiebalgas Laskatas skolā. 1893—96 māc. Mūllera reālskolā Cēsis; 1896 iestājies Rīgas pils. reālskolā, ko beidzis 1899; pēc tam līdz 1901 Rīgas politehnikā studējis arhitektūru, tad filozofiju, valodniecību, bet 1901—02 Jēnā un Minchenē literatūru, filozofiju. 1904 ieguvis ģimn. skolotāja tiesības; 1904—05 un 1906—07 skolotājs Arzamasas reālsk. u. siev. ģimn. Rīgā, bet 1905—06 stud. Berlinē sabiedr. zinātnes. 1910—13 Ribīniskas komercskolā; 1913—14 Liepājas Atbalss redakcijas loceklis, 1914—15 Latvijas atb. redaktors; 1916—17 skolot. Mariupoles ģimn. un 1917—18 L. Ausēja reālskolā; 1919—20 pēdējās un 1920—24 Cēsu Bērzaunes ģimn. direktors; 1924—29 Letas red. Berlinē; 1929—1934 Cesvaines ģimn. un 1934—40 L-jas Radiofona direktors. Trimdas laiku dzīvojis Berlinē, tad Hikarekā pie Dannenbergas, kur arī miris (1947. 30. I) un apbedīts.

KĀRLIS SKALBE

Darbi

Pirmais iespiestais darbs — dzejolis Sapnis — Balss 1896, 3 (15)
VII ar parakstu Austris.

Lirika. — Piejūras — 1898; Cietumnieka sapņi — 1902 J. Ozols Cēsis [Rec. J. Poruks — BV 1902, 123; Bideru Juris — B 1902, 35; J. Villit (?) — DL 1902, 223; A. Niedra — Pēt Av piel. 1902], 1906 (papildin. izd.) J. Ozols Cēsis; Kad ābeles zied — 1904 A. Gulbis Pēterburgā [Rec. J. Ak (uraters) — DL 1904, 49; A. Upītis — Austr 1904, XII], 1905 (papildin. izd.) J. Ozols Cēsis [Rec. A. Bērziņš — B 1906]; Dzejas — 1906 Rīgā; Zemesdūmos — 1906 D. Zeltiņš; Veļu laikā — 1907 D. Zeltiņš; Emigranta dziesmas — 1909 D. Zeltiņš [Rec. K. Krūza — Latv 1910, 92]; Sirds un saule — 1910 A. Golts [Rec. J. Akuraters — Latv 1911; A. Birkerts — Izgl 1911, IV]; Sapņi un teikas — 1912 A. Gulbis Pēterb. [Lit. Fonda godalga 1913] [Rec. A. Upītis — JDL 1913, 85; V. Dambergs — Drv 1913; Fr. Bārda DzV 1913, 22; K. Krūza — Latv 1913, 278]; Saules puķes (izm. dz.) — 1913 [Rec. Fr. Bārda — DzV 1914, 72; A. Bērziņš — Drv 1914, III], 1924 VuR; Daugavas vilņi — 1918 P. Stumps Limbažos; Pēclaiķi — 1923 A. Gulbis [Rec. Edg. Sūna — LGr 1923, IV; P. Jēger-Freimane — Latvis 1923]; Vakarauģunis — 1926/27 mājā A. Gulbis (Univ. Bibl.; Kult. F. godalga); Zāles dvaša — 1931 A. Gulbis; Izmeklētas dzejas — 1938 J. Roze; Klusuma meldijas — 1941, 1942 LGr [Rec. J. Grins — IM 1942; J. Kadilis — LM 1942; V. Strēlerte — Mana Māja 1942, A. Šv(abe) — Tvj 1942]; Daugavas vilņi 1943 ZĀb [Rec. J. Rudzītis — LM 1943, IX]. Visi līdz 1933 rakstītie dzejoļi ievietoti Kop. r. 1938/39 (J. Rozes) izd. Paša pēd. l. dzejoļi iespiesti g. k. LM, arī Dg (Stokh.).

Pasakas. — Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties — 1904 J. Ozols Cēsis [A. Niedras plašāka apc. — Austr. 1904, XI, XII; A. Bračs — Austrums pret Skalbi — Pēt Av 1905, 6 (?)], 1912 A. Gulbis Pēterb. (Univ. Bibl.), 1922 A. Jessens (Visp. Bibl.), 1924; Pazemīgās dvēseles (pasakas un stāsti) — 1911 A. Gulbis Pēterb. (Univ. Bibl.); Sarkangalvīte un citas pasakas — 1913 A. Gulbis Pēterb. (Univ. Bibl.; t. p. arī Skolas Literāt. Nr. 2 Rīgā, trijos izd.) [Rec. J. Kleinbergis — DzV 1915]; Ziemaspasakas — 1913 A. Gulbis Pēterb. [Lit. F. godalga 1914] [Rec. V. Kn(oriņš) — Dm 1914, IV; P. Rozītis — Drv 1914, V], 1921 A. Gulbja izdotajā latvju autoru darbu virknē vācu valodā [O. Šönhofa tulk.]. dažas arī latgaļu izloksnē ar vīrer. Posokas; Pasaka par vecāko dēlu un citas — 1924 J. Roze [krās. J. Zeberīņa ilustr.]; Skazki — 1924 (V. Gadaļina tulk.); Manu bērniņas dienu mēnesis un citas pasakas — 1926 J. Roze (S. Vidberga ilustr.); Mātes leģenda — 1928 VuR [N. Strunkes ilustr.] [Rec. K. Štrāls — Dg 1929]; Muļķa laime — 1933 VuR [N. Strunkes ilustr.] [Rec. K. Štrāls — Dg 1933]; Pasaku izlase — 1935 J. Roze (N. Strunkes krās. ilustr.); Gaŗā pupa — 1937 A. Gulbis (N. Strunkes krās. ilustr.); Jūŗas vārava (vācu v. tulk. O. Grosbergs) — 1939 ZĀb (E. Melbārŗa ilustr.); Kaŗiŗa dzirnavas —

1939 ZĀb (pirmiesp. Dm 1913, I), t. p. arī W. K. Matthews'a angļu tulkojumā ar J. Šternberga ilustrācijām — 1939 ZĀb, 1946 A. Baumanis Augsbūrgā; Pasakas — 1941 VAPP (teksts isināts un sakrōpots; pirmiespiedumā tur pasaka Sēnotājs); Pasaka par vērdiņu — 1941 LGr (Ed. Melbārža ilustr.); Pasakas — ZĀb Stokholmā; Le Pommier d'or (Pasaka par Zelta Ābeli, tulk. A. Bertrane) — 1946 A. Baumanis Augsbūrgā; Kaķiņa dzirnavas un citas pasakas (ar īsu biogrāfiju) — 1946 A. Baumanis Augsbūrgā; Pasakas — 1947 Sējējs Augsbūrgā.

Pēd. laika periodikā: Meža māte — JZ 1939; Gulbju jaunava — JZ 1939; Dzeltenais putns — JZ 1940; Labais ķēniņš — LM 1942, I; Rudens pasacīna — LM 1942, X; Meža fejas — LM 1943, I; Jūrnieka Gaigala piedzīvojumi — Dg I (1945) un pēd. d. izl. Zelta lāpa 1946.

Stāsti un tēlojumi. — Skaņas iztālumiem — 1905 J. Ozols Cēsis (pirmiesp. PētAv lit. p. 1902); Ezerieša meita — 1907 D. Zeltiņš; Bālas lapas — 1910 A. Golts; Kaņa gleznas — 1914 A. Kukurs [Rec. J. A. — DzV 1915, 160; K. Egle — Latv 1915, 54]; Atspidumi — 1917 A. Kukurs Pēterb. [Rec. K. Dz. — LkDm 1918, I; A. Austrīņš — JLatv 1918]; Kurzemē — 1919 A. Gulbis [Rec. Ā. Erss — LS 1919, 223]; Padzimtenes ceļiem — 1920 Vaināgs [Rec. J. Ezeriņš — BrZ 1921, 6, 8]; Mazās piezīmes — 1920 A. Gulbis; Sarkanās lapas — 1924 J. Roze (Kaņa gleznu un Atspidumu apvienojums); Namiņš zem vītoliem — 1942 un 1943 A. Gulbis (Grāmatrūpn. kopas godalga 1944); Pilītes — 1946 Minchenē; Stāsti un tēlojumi (I, II) — 1946 Minchenē [Rec. E. Raisters — NA 1946 (?)]. Viss K. S. līdz 1939 feb. nesaistītā valodā rakstītais uzņemts Kop. r. 1938/39 (J. Rozes) izd.

Tulkojumi. — H. Heines dzejoļu atdzejojumi L. Skalbes tulkojumā H. H. darbā Harca ceļojums — 1907; A. Gulb'a (Univ. Bibl.) izd. Pēterburgā iznākuši: J. S. Turgeņeva — Pavasaļa ūdeņi (stāsti) — 1911, Pirmā milestība (st.) — 1911, Aizvējā; Kn. Hamsuna — Sapnotāis (rom.) — 1912, Bads (rom.) [Rec. M. Liepa] — Vārds II (1913); Osk. Uaida — Pasakas un stāsti; A. S. Puškina — Piķa dāma u. c. noveles; L. N. Tolstojā — Pedējie stāsti. Dēmeļa u. c. vācu līriķu darbus atdzejojis latviski P. Blaua vad. ž. Tagadne 1913.

Apceres. — Rakstijis par J. Akurateru, A. Austrīņu, R. Blaumani, J. Kārklīņu, J. Poruku, V. Plūdoni, J. Raini, A. Saulieti, J. Ziemeļnieku u. c., kā arī par sveštautu literāturu, g. k. JZ, arī Lid u. c. Visas līdz 1939 feb. parādījušās apceres uzņemtas Kop. r. 1938/39 (J. Rozes) izd. VIII sējumā. Pēc tam periodikā parādījušās: Aspazijas piemīnāi — LM 1943, XII; Jāņa Zāliša piemīnāi — LM 1944, I; Pulkveža Kalpaka nāve — LM 1944, III.

Rakstijis arī recenzijas par H. Eldgasta, J. Poruka, J. Raina, Ed. Zvārguļa-Treumaņa u. c. darbiem kr. Ziemas naktis, Kāvi, Pēt Av u. c.

Vispār K. S. darbi parādījušies izdevumos: PētAv, Austr, Austr. kalendārā, Rita Skaņas, JRŽ, JDL, Kv, Ziemas naktis, Austr, Zlk, Dzl, St, Izgl, Rīta Vēstn., DzV (kur starp citu iesp. arī feļetoni, visvairāk

pantos, ar pseud. Vakargailis, kā arī dažas rec. par teātru izr.), Latv. Var, Lks, JLatv, JZ, Pies, LM u. d. c.

K. S. redakcijā: Kāvi (žurn. literatūrai u. sab. dzīvei) — 1906; Ziemas naktis (r. kr.) I — 1906, II — 1907 [Rec. A. Upītis — B. 1906, 190 un DzV 1908, 34; K. Krūza — St 1907, I; K. Landers — Vārpas 1908, IV]; laikr. Rīta Vēstnesis — 1910 (18 n-ri K. S. red.); Latvju dainu izlase I—IV (sakop. K. S.) — 1912 A. Gulbis Pēterburgā, 1921, 1938 (apvien. izd.) A. Gulbis (A. Mālitis); Kaŗa dziesmas (sakop. K. S.) — 1916 VuR [Rec. V. Dāvids — Baltija 1916, 158; K. Dzilleja — JV 1917, 13], 1917; Latvju Strēlnieks (r. kr. sakop. K. S.) — 1916 VuR [Rec. A. B. — Baltija 1917, 21—22]; Varavīksne (ned. ž.; ap 1916 lit. d. K. S. vadībā); Laiks (lit. žurn.) — 1917 paŗa izdevumā; Jaunā Latvija (mēn-r.) — 1918 Valkā; Latvijas Vēstnesis — 1920 (K. S. tikai dažus mēneŗus), pēc tam vadidams lit. nod. laikr. Jaunākās Ziņas; Ilustrēts Žurnāls — līdzredakt. no 1920; Piesauļe — 1928—35; Tautas pasaku izlase (sakop. K. S.) — 1943 J. Roze (N. Strunkes ilustr.); Latvju Mēneŗraksts — 1942—44.

Kopotī rakstī, izlases. — Raksti I — 1906 un II — 1907 D. Zeltiņŗ [Rec. R. Klaustiņŗ — JRŽ IX un XII]; Izmeklēti raksti — 1921 Izgl. Min. [Rec. K. Egle — LKar 1921, 246]; Kopotī raksti I—II—1922 un III—V—1923 KultB (ar A. Birkerta bioŗ. — krit. apskatu) [Rec. Edŗ. Sūna — LGr 1923, V/VI un 1924, III; J. Vecozols — IMM 1923, II; A. Goba IMM 1924, V (visi 5 sēj.)]; Kopotī raksti I—X—1938—39 J. Roze (P. Ērmaņa sakārtojumā un ar viņa plaŗu bioŗgrafisku apskatu I sēj.; ŷai izdevumā uzņemts viss, kas līdz 1939 feb. rakstīti nesaistītā valodā; 1933—39 dzejias nav uzņemtas, jo autors tās vēlējies izdot atseviŗki; tās iznāca grāmatā Klusuma mel-dijaŗ), 1947 Auseklis Stutgartē (J. Rozes izd. foto-kopija; izn. I sēj.); Sirds bagātība (K. Dzilleja sak.) — 1944 Ūdris; Zelta lāpa (pēdējo darbu izlase J. Rudziŗa sakārtojumā un ar viņa ievadu — Dzejnieks Aizsaules vārtos) — 1946 Māra Bōrnseņā [Rec. —?— La-bietis (Zviedr.); B. Senkēviŗa — Tēvŗ 1946; J. Kadilis — C 1946, VI].

Rakstī par K. S.

R. Blaumanis — K. S. (fantazija) — Vēr 1905, I; A. Ūpītis — Latv. jaun. r. vēst. — 1911 un 1921; P. Rozītis — Sāpju estētika (K. S.) — Drv 1913, VI un kr. Kultūras slāpes 1920, 1924; J. Lapiņŗ — K. S. — Burtn. pūrs II (1913) un Dm 1913; V. Bastjānis — K. S. un Maskavas studenti — Jaun. PētAv 1915, 23; J. Bankavs — K. S. politikā — JZ 1919, 138; A. A (ustriņŗ) — K. S. — LRīts 1919, 2/3; A. A (ustriņŗ) — Pie K. S. — BrZ 1919, 87; A. Bērziņŗ — K. S. dzeja — JZ 1919, 138; A. Bērziņŗ — K. S. — JZ 1919, 247; P. Ērmanis — K. S. Helsingforsā (dzejojums) — BrZ 1919, 87; V. Plū-dons — Dzejnieka diena — JTk 1920, II; K. Jēkabsons — S., Akuraters, Jaunsudrabiņŗ vispārīgos vilcienos — LKar 1920, 202, 204; K. Krūza — Piecas vēstules par K. S., viņa dzeju un jubileju — LV. 1921, 247; K. Dzilleja — K. S. — Sociāld 1921, 247; P. Ro-zītis — K. S. — Rit 1921, I; P. Ērmanis — K. S. — IlZ 1921, X;

Ā. Erss — Smaidošais brāmins — Latvīš 1921, 51; K. Jēkabsons — K. S. — BrZ 1921, 248; K. Jēkabsons — Sappu un pasaku dzejnieks K. S. — KultV 1921, VIII/IX (paraksts — R. Sk.); J. Kārklīšs — K. S. kā ceļotājs — JZ 1921, 247, 250; L. Šanteklers — K. S. valstībā — JZ 1921, 246; L. Šanteklers — Svētku mielastā — JZ 1921, 245; J. Siliņš — K. S. — Latv 1921, 21 un LS 1921, 247; V. Eglītis — K. S. 25 gadu darbības jubileja — LKar 1921, 246; Līgotņu Jēkabs — Sirds un saules dzejnieks — JTk 1921, X (t. p. Vēr 1905, V); J. Akmens K. S. īpatnējie izteiksmes līdzekļi — Rit 1921, II; A. Švābe — K. S. pasakas — Rit 1921, III; A. Birkerts — K. S. (plaša monogr.) — K. S. Kop. r. I—V 1922—23; P. Birkerts — K. S. daiļradišanas psiholoģija — Rit 1923; T. Zeiferts — Latv. r. vēst.; Par sevi (autobiogr.) — Atz III; LRPortr; A. Austriņa sak. atmiņu kr. — Kārlis Skalbe 1879—1929. Svētku raksti — 1929 (Saturā: A. Austriņa, J. Akuratera, P. Blauna, Ā. Ersa, J. Grīna, A. Gulbja, J. Lapīņa, J. Vesēļa, Ed. Virzas u. c. raksti); J. Ziemeļnieks — Īsas piezīmes par K. S. dzeju — LGr 1929; Ed. Virza — K. S. — Laikm. dok. 1930; A. Grīns — Divas sejas (par K. S. un Ed. Virzu) — BrZ 1932; N. Brakšs — Kad milzis atgriezās pasaulē — JZ 1932; J. Veselis — K. S. (īss dzejas raksturojums; tas pats, kas krājumā par Skalbi) — Pārdomu gr. 1936; R. Egle — LLV V; P. Ērmanis — Paziņu portreti 1937; P. Ērmanis — K. S. dzīve — Kop. r. I sēi. ievadā 1938; Z. Mauriņa — Klusuma burvis — gr. Saules meklētāji — 1938; A. Bērziņš — Dzejnieks savā dzimtenē — JZ 1939, 251, J. Grīns — Gaišais latviešu dzejnieks — BrZ 1939, 257; J. Sudrabkalns — Labais burvis — JZ 1939, 253; J. Kārklīšs — Dzejnieks karā — BrZ 1939, 253; J. Zanders — Mūžīgais smaidis — Dg g-gr. 1939; R. Egle — K. S. dzejas māksla — Kop. r. X sēj. 1939; J. Kārklīšs — Par K. S. — RM 1940, I; LKV XX (1940); A. Plaudis — Incēnu kalnā — KurzV 1943, 10. IV; J. Grīns — Miris K. S. — LatviZ 1945; M. Ziverts — K. S. pēcnāves mierā — Dg I (1945); A. Bērziņš — K. S. — Dg II—III (1945); A. Gailīte — Ar S. — C 1945, I, 58—59; J. Kadilīšs — Klusuma ceļš — C 1945, I, 52—57; V. Paegle (A. Baumanis) — Atmiņas par K. S. — LDm 1945, 5; M. Austriņa — Atmiņas par manu krusttēvu — LDm 1946, 2—4; Klāra Zāle — Bridis K. S. pasaulē — Lks 1946, II, 67—71; J. Jaunsudrabiņš — K. S. manā atmiņā — Lks 1946, II, 61—66 un krāj. Bez dzimtenes 1946. 1947; * * * Vēstule no Zviedrijas — LDm 1946, 3; * * * Pēdēja tikšanās ar S. — LDm 1946, 11; J. Miesnieks — Ceļnieks no Incēnu kalna — Jaunās Z 1946; J. Rudzītis — Dzejnieks ar miļo smaidu — Latviešu V 1946 (vas.); K. Kārklīšs — Latv. lit. v. III 1946, 69—74; P. Aigars — K. S. atmiņas — Lks (rotētāis) 1946; T. Siliš — Atmiņas par K. S. — LDm piel. Jaunatnei 1946, 40; A. Plaudis — Laiku griežos — Lks 1947, XIII, 42—56; T. Siliš — S. un latviešu skola — Tēvz 1947, 32; J. Veselis — Latv. rakstn. vēst. 1947, 111—114; K. Dziļleja — Tikšanās ar K. S. — IIV 1947, XIX.

Biogrāfiski dati

K. S. dz. 1879. 7. XI Vecpiebalgas Incēnos; 1887—90 mācījies Velķu pag. sk., pēc tam līdz 1895 Vecpiebalgas draudzes sk. Bijis grāmatu kolportieris, vēršu dzinējs, pag. rakstveža palīgs Raunā, Ērgļos; izturējies skolotāja pārbaudījumus; 1901—4 skolotājs Ērgļos un 1902 un 1903 vasarā Raunā. 1904 beigās nonācis Rīgā, strād. DL; 1905 feb. uz R. Blaumaņa ierosmi RLB-bā sarīkots S. darbu vakars, kas devis labus ienākumus un uzlabojis S. grūtos apstākļus; pēc tam pa brīžam dzīvojis Ērgļos, Vecpiebalgā, Koknesē, pie Zvārguļa-Treumaņa Leukadijā, nododamies rakstniecībai. 1905 rud. Rīgā nodibinājis žurn. Kavi. Sākoties vajāšanām, S. devies caur Pēterpili un Somiju, bet 1906 feb. caur Zviedriju tālāk uz Šveici. Taču drīz nonācis atkal atpakaļ dzimtenē, strādājis žurn. Dzl, St, Zalkša alm.; parakstījis kopīgo neatkarīgās mākslas deklarāciju žurn. Dzl. Bet, nedrošībai pastāvot, kad S. ticis pat apcietināts, 1906 sept. devies otrreiz emigrācijā, vispirms nonākams Somijā, bet 1907 dec. devies tālāk uz Norvēģiju, Oslo, kur pārcietis galīgu trūkumu. 1908 te pārnākusi arī S. dzīves biedre Lizete Erdmane. S. daudz lasījis tūrienes bibliotēkās, īpaši nodedīvis nopietnām dainu studijām. 1909 okt. Norvēģiju atstājis, caur Somiju nonācis Rīgā, kur apmeties Torņakalnā, strādādams DzV. 1910 pārcēlies uz Dombrovska Burtnieku māju Milgrāvī, kur apmetušies jau Barontēvs, Akuraters, Jaunsudrabiņš u. c. Pēc 1911 15. XII aprieduma par revolūcionāru darbību izcietis pusotra gada cietokšņa sodu centrāl-, tad termincietumā, kur daudz tulkojis A. Gulbja Univ. Bibliotēkai; te uzrakstījis arī Pasaku par vērdu, Kaķīša dzirnavas u. c. Sākoties kaņam, S. DzV uzdevumā devies kā kaņa korespondents uz Poliju, bet 1915 uz Kurzemi, strādādams laikr. Lūdums. 1915 rud. nonācis Valkā, 1916 sāk. Maskavā, kur vadījis Latv. kult. biroja mākslas nodaļu un žurnāla Varavīksna, kas izn. Rīgā, lit. daļu. Pavasarī atgriezies atpakaļ Valkā, Valmierā, tad Rīgā; 1916 ziemā iestājies strēlnieku pulkos, kur iedalīts kanc. dienestā. 1917 atpakaļ Ziemeļvidzemē, kur kā Latviešu nac. pad. loceklis uzstājies par neatkarīgās Latvijas dibināšanu; sastādījis arī 1917 nov. izlaisto uzsaukumu latviešiem. 1918 Valkā vadījis žurn. Jaunā Latvija, bet pēc Latvijas nodibināšanas kopā ar Tautas padomi, būdams tās loceklis, pārcēlies uz Līepāju. Bijis Tautas pad. delegāts sarunām ar A. Niedru. 1920 S. ievēlēts Satversmes sapulcē. 1921 apceļojis Itāliju. 1922 ievēlēts Saeimā, otrreiz 1931; 1934 piedalījies žurnālistu ekskursijā pa Padomju Savienību. Patstāvīgās Latvijas laikā pamazām no aktīvās politiskās darbības atrāvies, nododamies tikai rakstniecībai. Dzīvojis Rīgā, beidzamos gadus Meža parkā, tad Antonijas ielā, tikai vasarās izbraukdams uz savām mājām Saulrietim Incēnu kalnā. 1944 rudenī atstājis Vecpiebalgu, pajūgā dodamies uz Ventspili. No tūrienes ziemā pārcēlies uz Zviedriju, kur miris 1945. 15./16. aprīļa naktī. S. pelnu urna 15. jūn. Stokholmā svinīgi novietota Auģsto ciešanu baznīcas kolumbārijā. Urnas seifa plāksnē iegravēti vārdi: „Kalu rotas Latvijai. Kārlis Skalbe. 1879—1945.”

JŪLIJS VECOZOLS

Darbi

Pirmie publicējumi sāka parādīties īsi pēc 1905.

Proza. — Auf dem weißen Stern (Mysterien aus dem Kurleben von Davos) — 1912 Tristan Verlag Šveicē [Rec. Dr. Kurt Wüst — Davoser Blätter 1912; Herman Aellen — Die Ähre 1912; A. U(pītis) — Dm 1913, V un Vārds II (1913); B l. — Latvju rakstnieks vācu literātūrā — Drv 1913, XII]; Laināk Tava valstība (rom.) — 1922 A. Gulbis [Rec. K. Egle — LKar 1922, 95 (647)]; P. Jēger-Freimane — Latvis 1922; A. Krauja LGr 1922, III; Zenta (Mauriņa) — IMM 1922, IV (?); A. U(pītis) — Rit 1923, VI, tulkots arī angļu un vācu val.; Madonna un Venera (stāsts) — 1922 VuR [Rec. A. Goba — Rit 1923, V; Edg. Sūna — LGr 1923, IX/X]; Dzidra (rom.) — 1926; Dansingu tvanā (rom.) — 1936; Dzīves krustceļos (stāsti un noveles) — 1936; Gunvaris (rom.) — 1942 [Rec. K. Kārklīš — LM 1942, VIII]; Precību valgos (rom.) — 1942 J. Kadilis [Rec. K. Kārklīš — LM 1943, III]; periodikā: Uz divejādiem ceļiem (stāsts) — JDL 1912; Kāds plašums! — JDL 1914; Jūras meita (stāsts) — Dg g-gr. 1923 (?); Trakais brauciens — LV l.p. 1923; Uguns — LM 1942, II; manuskriptā palicis: Dzīves ceļa atmiņas; Dzidra II; Prāta Gars (vispīrms apstrādāts lugā, tad — vēsturiskā romānā); Jāņu nakts.

Drāma. — Divkauja (drāma 1 cēl.) — Drv 1914; Aivests (drāma) — 1935; manuskriptā palicis: Meitu nedienas Upītēs (komēdija); Zemes spēks (drāma); Pamiļas vārtiem (drāma); Uz zvaigžņotām tālēm (bērnu lugā); Pānainiem kras-tiem (psych. drāma).

Tulkojumi. — R. Blaumaņa — No saldenās pudeles — franču val. (uzvesta Briselē); A. Dodē — Vēstules no manām dzirnavām — 1922, rom. Sapfo drāmatizējums — 1926; Voteļa — Mans mācītājs pie bagātiem (lugā); Rišpēna — Donkichots; tulkojis arī savus darbus svešvalodās, kā Dzīvā dzīve (vācu v.) u. c.

Apceres. — Dantes Dievišķās komēdijas komentāri — 1923 [Rec. Ed. Meklers — LGr 1924, III]; Dzīvā dzīve (esejas) — 1932 (tulk. arī vācu v., bet nav izd.); Viktors Hugo (monogr.) — 1936; Rīga und die Düna im Spiegel der lettischen Volksdichtung. Sonderabdruck aus der „Schweiz“ mit einem Nachtrag: Über den Einfluß der Volksdichtung auf die moderne lettische Literatur (Dem Schweizerischen Komitee zum Studium der lettischen Frage überreicht vom Verfasser) — 1918 A. Franke Verlag, Šveicē [Rec. N. N. — Deutsche Rundschau 1918 aug.; * * * — Die Ostsee 1918, 25. VI]; Atspīdes — 1944 J. Kadilis (šeit sakopotas Rit, LM un Laikmetā publicētās apceres par R. M. Rilki, E. G. Kolbenheieru, G. Hauptmani, G. Kelleru, Herderu un latviešiem, V. Hugo prozu, Šekspīra drāmu un Dantes Dievišķo komēdiju); periodikā: Latvju literātūras renesanse — LGr 1923; daudzas recenzijas par Ā. Ersa, K. Skalbes, K. Štrāla, Ed. Virzas u. c. darbiem LV, IMM, LGr u. c.

Raksti par J.V.

A. Upītis — Latv. jaun. r. vēst. — 1921; J. Sudrabkalns — (par J.V. atvadišanās vakaru) — LV 1923, 242; Es un mana dzīve (autobiogr.) — Atz III; LRPortr; J. Rudzītis — LLV V; R. Klaustiņš — J.V. 60 mūža gadi — LM 1944, III; P. Ērmanis — Divi aizgājušie — C 1945, I/II; LatvZ 1946. 16. III (isa piemīna); A. Plaudis — Vētras putns — LDm 1946, 16.

Biografiski dati

J.V. dz. 1884. 12. II Nītaures Villās; mācījies Mores pag. sk., Nītaures dr-sk.; Ap 1900 pārnācis uz Rīgu, iestājies vācu Amatn. b-bas sk. un sācis strādāt Jaunā un vācu teātri; mācījies valodas, īpaši vācu, un pievērsies rakstniecībai. 1905 emigrējis uz Šveici, tad Ameriku, kur smagi saslimis. Atgriezies Šveicē, ārstējies Davosā un pelnījis kā valodu skolotājs (V. pārvaldījis 6 valodas). Pēc tam Itālijā, Parīzē (bijis turienes latviešu b-bas priekšnieks), atkal Šveicē; studējis Cīrihē, Parīzē, Bernē, beidzis Monpeljē U; uzstājies Šveices laikr. par Latvijas neatkarību, lasījis lekcijas par latv. lit. u. mākslu, tai pat laikā darbotamies kā Cīriches teātra kritiķis. 1921 atgriezies dzimtenē, laiku pa laikam atkal dodamies uz Vakareiropu. 1930-to vidū strādājis kā ierēdnis Zemnieku bankā, tulkojis lūgas Rīgas teātriem. 1944 nonācis Vācijā, kur gatavojies aizstāvēt doktora disertāciju par temu Dievs latvju dainās un ticējumos, taču tālākos nodomus pārtrauca pēkšņa nāve 1945. 15. III Jēnā (Tīringā).

EDUARDS ZICĀNS

Darbi

Arabieši Vecajā Derībā un viņu attieksmes pret izraēliešiem (disertācija 1934); Saules un Mēness kāzas (Die Hochzeit d. Sonne u. d. Mondes i. d. lett. Mythologie — 1935); Latviešu tradīcija par gaŗo pupu — IMM 1936; Mūžības nojauda latviešu tautas ticējumos; Senlatviešu dievs Pērkons; Par latviešu tautas dziesmu Saules meitām un Dieva dēliem (?) — Studia Theologica; Pasaules radīšanas teorija izraēliešu kosmogonijā; Reliģiskās noskaņas latviešu literātūrā — LLV VI; Ģētes balādes — LM 1943, IX (t. p. E. Z. šo balāžu tulkojumi); Aischila Agamemnon (A. Gulbja 1943 izdotā K. Strauberga tulkojuma rec.) — LM 1944, II; Ģermāņu reliģijas pamatlīnijas — LM 1944, V; Numinozie elementi latviešu Dieva tēlā — C 1945, I/II, 34—40; Piezīmes literatūras teorijas metodoloģijā — C 1946, VII/VIII, 340—351; Laiks un Mūžība — S 1946, XXI/XXII, 7—9; daudzi raksti LKV; periodikā izkāsīti arī dzejoļi — C, Lks, S, Z. Lazdas red. Latviskā laika gr. 1947 u. c.; grāmatā iznākusi kopā ar autoru un Reina k-dzi tulkotā prof. Bencingera Izraēla literatūras vēsture.

Manuskriptā palikuši: Psalmu tulkojumi no senēbreju valodas ar komentāriem (plašākais E. Z. darbs; nepab. palikuši 15 pēdējo psalmu komentāri; sk. publ. — C 1946, V, 20); Aмоса, Hozejas un Jesaja grāmatu, arī Eddas (fragm. Gaišrēģes vizija — LM 1944, II) tulk. latv. v.; ābece Viegla gaita; sakārtots dzejoļu un balāžu krājums; daudzi mazāki darbi.

Raksti par Ed. Z.

Z. Lazda — Profesora Ed. Z. 60 gadi (?) — KurzV 1944 okt.; K. Kaufmanis — Prof. Dr. theol. Ed. Z. piemiņai — Lks 1946, III, 65—69; F. Treus — Prof. Dr. theol. Ed. Z. — C 1946, V, 224—225; F. Treus — Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā, tiem aizmūža celos aizejot — C 1946, IX, 410—411; prof. E. Blesē — Prof. Dr. theol. Ed. Z. piemiņai — Tēvz 1946; E. Putniņš — Prof. Ed. Z. — S 1946, XXIII/XXIV.

Biogrāfiski dati

Ed. Z. dz. 1884. 10. X Līgatnes pag. Jaunžīguros, mācījies Paltmales pag. skolā un Valmieras sk. seminārā; pēc tā absolvēšanas 1903 darbojies par skolotāju Trikātes, tad Virkus pag. sk. pie Dobeles un Trikātes dr. sk. No 1905 skolotājs Valmieras sk. sem. paraugskolā, bet ar 1908 mācījis latv. v. un literātūru arī semināra klasēs. Valmieras laikā aktīvi darbojies turienes sabiedriskajā dzīvē, kas centrējies ap Valmieras Latviešu Biedrību; bijis tās administrācijā, vadījis kultūras sekciju, b-bas kori, spēlējis čellu b-bas simfoniskajā orķestrī, vēlāk arī to diriģējis, darbojies teātra trupā, starp citu tēlodams Akmentiņu R. Blauņa drāmas Ugunī uzvedumā, kas notika Valmierā ar Daci Akmentiņu Kristīnes lomā. — Pas. kara bēgļu gaitās nonācis Krievijas vidienē, kur Sizrānā 1919/20 māc. g. bijis paraugsk. vadītājs, aktīvi piedalīdamies arī latv. kult. dzīvē. — 1920 atgriezies dzimtenē; 1921 iestājies LU teoloģijas fak., interesēdamies arī par filozofiju un valodu mācību un strādājis kā skolotājs, vēlāk kā inspektors N. Draudziņas ģimn.; bijis N. Draudziņas bērnudārznieču kursu pārdarītājs. Pēc studiju nobeigšanas 1926 atstāts pie augstskolas sagatavoties zinātn. darbam. 1927 un 1929 papildinājis Berlīnes un Leipcīgas U. 1929 rud. ievēlēts par senēbreju val. lekt. teoloģijas fak., bet 1930 — par Vecās Derības reliģiju vēstures katedras privātdocentu. 1934 pēc sekmīgi aizstāvētas disertācijas (Arābieši Vecajā Derībā un viņu attieksmes pret izraēliešiem) ieguvis teoloģijas doktora gradu un tā paša g. rudenī ievēlēts par docentu, 1935 — par vec. doc., bet 1938 — par profesoru. Pēc prof. Bencingera nāves pārņēmis vispārējās salīdzināmās reliģiju vēstures katedru, ko vadījis līdz L. U. darbības pārtraukšanai 1944 rud. Bez tam no 1934 darbojies Rīgas Skolotāju institūtā (līdz tā pārcelšanai uz Cēsīm) kā ticības mācības metodikas skolotājs. — 1944 rudenī nonācis Vācijā — Blankenburgā, Berlīnē, tad Fišbachā pie Nirnbergas, kur latv. nometnē no 1945 rud. vadījis zinātniskos kursus, būdams pats to ierosinātājs, un mācījis turienes ģimn. latviešu val. un literātūru. Miris 1945. 30. IV Nirnbergas slīmnīcā; apbedīts Fišbachas ciema kapos.

KĀRLIS PLUKŠS

Darbi

Apceres — par latv. lit.: Atmiņas par Baltpurviņu — Filol. mat. 1933; Pēteris Ērmanis 25 darba gadi — IMM 1936, XI/XII; Profesora Ernesta Bleses 50 mūža gadi — IMM 1942, XII; par vācu lit.: Izcilākie Austrijas katoļu dzejnieki — IMM 1938, III; Hermanis Štērs un viņa darbu problēmas — IMM 1939, IV—VI; Jaunākās vācu literatūras enciklopēdija — K. Strauta red. Lit. u. Mākslas g-gr. 1942; Modernā vācu balāde — IM 1942, III; Hanss Franks — LM 1942, IX; Par Heinrichu Leršu — Dg V 1942 (vai 1943) pavasari; Adalberts Stifters — LM 1943, II; Kārlis Heinrichs Wagerls — LM 1943, III; Fridrichs Šnaks — LM 1943, VIII; Modernais vācu romāns — DgV 1943/44 gadu mijā; Vilhelma Šēfera anekdoti — LM 1944, I; Jozefa Veinhēbera lirika — LM 1944, IV; Galvenie motīvi jaunākajā vācu lirikā — IM 1944, III—IV; — par valodniecības jautājumiem: Par vārda pirmnozīmi — Ceļi IV (1934); Eufēmismilatiešu tautas dziesmās — Ceļi V; Igauniskie vietu vārdi Veclaicē — Ceļi VI.

Tulkojumi. — Nibelungu dziesmas fragments — LM 1942, V; Hansa Franka Dienvidjūras sala; latv. dzejnieki angļu valodā — Ceļi V.

Manuskriptā palicis — Das Verhältnis der Novellen und Erzählungen von Rudolfs Blaumanis zur deutschen Literatur des 19. Jahrhunderts (disertācija doktora grāda iegūšanai, nepabeigta); studiju darbs (par Betiju); maģistra grāda iegūšanai rakstītais darbs (abi pēdējie savā laikā iesniegti LU filol. un filoz. fakultātē).

Raksti par K. P.

P. Ērmanis — Divi aizgājušie — C 1945, I/II; E. Bleses — Doc K. P. piemiņai — LDm 1945, 6; V. Kalve — Par K. P. — LDm 1946, 17; K. Ieleja — Doc. KP. — S 1946, XXI/XXII.

Biogrāfiski dati

K. Pl. dz. 1906. 30. X Veclaicenes pag. Plukšos. Mācījies Veclaicenes pag. sk., Alūksnes ģimn., ko beidzis 1926, un tā paša g. rudenī iestājies LU filol. un filoz. fakultātē, ģermāņu nodaļā; to absolvējis 1931, iegūdam mag. phil. grādu ar atzīmi „ļoti sekmīgi”. Tūlīt aicināts palikt pie augstskolas, lai sagatavotos zinātniskam darbam vācu literatūras vēsturē. Līdztekus strādājis kā skolotājs Rīgas II Valsts u. c. ģimn.; bijis aktīvs stud. b-bas Ramave loceklis. Apm. 1 g. kā LU stipendiāts papildinājis Vīnes U. 1940 sācis docēt LU, lasot vācu lit. vēsturi, ko turpinājis nepārtraukti līdz 1944 pavasarim. 1944 vasarā zinātniskos nolūkos komandēts uz Tūbingenas augstskolu Vācijā, kur vācis materiālus un sācis rakstīt savu doktora disertāciju par R. Blaumaņa stāstu un noveļu sakariem ar vācu 19. g. s. literatūru. Vācijas sabrukuma dienās, franču armijai ienākot Tūbingenā, K. P. mira pēkšņā nāvē — satiksmes katastrofā 1945. 20. IV. Apbedīts Tūbingenas-Lustenau's kapos.

ALFRĒDS KVALIS

Darbi

Pirmais publicējums — dzejolis (par Rīgas ormani) — 1928.

Saules ceļos (dzejoļu krāj) — 1936 Rāmava; otrš. dz. kr. Ābeles kokle, kam vajadzēja iznākt 1943, palicis neizdots vācu cenzūras dēļ. Apm. 15 gados sarakstīts ap 250 dzejoļu, kas lielāko tiesu palikuši izkaisīti periodikā; vairāki komponēti (A. Žilinska — Dzimtene — „Kur tik maigi liepas šalc...”).

Raksti par A. K.

Alfr. Francis — Daži jaunās paaudzes rakstnieki — LLV VI; A. J. — Trīs aizgājēji — LatvB 1945, 12.

Biogrāfiski dati

A. K. dz. 1908. 14. XI Seces pag. Baložos. Mācījies Latv. Jaun. sav. bas ģimnāzijā. Strādājis kā ierēdnis Iekšl. ministrijā, Folkloras krātuvē, bet pēd. laikā kā redaktors laikr. Daugavas Vanagi. Kritis gaisa uzbrukumā 1945. 3. II Berlīnē.

LUDIS BĒRZIŅŠ

Darbi

Pirmie darbi — dzejoļi — iespiesti Balsī 1888, 3—4 ar pseud. Pabēzsis.

Līrika. — Cēli un teki — 1900 LAV izd. [Rec. Vizulis (E. Pipiņš) Modes Vēstnesī 1901, III], 1924; Svētrīta skaņas — 1928 VuR.; Brenčis (jaunībai veltīts dzejojums) — 1926; 1939 (?) P. Mantnieks, ilustr. Ansis Bērziņš; Īkšķītis — 1930 VuR.; Zelta auns — 1932 A. Gulbis; Vēlas vārpas — 1936 VuR. [Rec. P. Ērmanis — Dg 1937, VI]; Dziesmu gads — 1936 Ev-lut. Bazn. virsv. [Rec. P. Ērmanis — Dg 1937, VI]; Laimīgais Ansis — 1946 Gūnzburgā, ilustr. Ansis Bērziņš; Draudzes dziesmas — 1947 Ev-lut. Bazn. virsv. [Rec. O. Gulbis — C 1947, IV]; Mūža stīga (dzej. izlase) — saģat. Gūnzburgā. Atsevišķi dzejoļi, starp tiem arī Horācija odu tulkojumi, izkaisīti periodikā Latvijā un trimdā. Daļa garīgo dziesmu uzņemta jaunā Dziesmu grāmatā (1922) un citos baznīcas izdevumos.

Apceres. — Neredzīgais Indriķis un viņa dziesmas 1900 DGN, 1932; Nevācu Opics — 1925; Kristofors Firekers — 1928; Rīgas latviešu biedrība sešos gadu desmitos — 1928 RLB; Tautskolas līdumnieki Kurzēmē — 1933; Poētika pamatvilcienos — 1933 VuR.; Ernests Gliks — 1935 Ev-lut. Bazn. virsv.; Mūža rīts un darba diena (atmiņu grāmata) — 1935 A. Gulbis; Senais latvietis dzīvībā un nāves ēnā — 1938 A. Gulbis (sēr. Jaunības Apcirkņi); Ievads latviešu tautas dzejā I (Metrika un stilistika) — 1940 LU, 404 lpp [Rec. J. Bičolis — LM 1942, IV].

Raksti periodikā, rakstu krāj. u. c.: Tautas dziesmu krāšana — DL 1892, 217; Ko senāk zināja par latviešu tautas dziesmām — BV 1892, 251—252, 255, 258; Ko tagad zinām par latviešu tautas dziesmām? — BV 1892, 269—270 un 1893, 7—8, 22—23; Latviešu tautas dziesmas, viņu krāšana un gaismā laišana — Sēta, Daba, Pasaule VIII (1893), 14—38; Latviešu tautas dziesmu metrika — Austr. 1894, 91—95 un 1896, 196—199 + 371—379 + 450—454 + 528—532; t.p.-Vēr 1904, IV, Latvju Dainas II un vācu v. — Metrik des lettischen Volksliedes — Magazin XIX (1896), 4, 288—328; Tautas dziesmu pantmērs — RLB Zin. k. r. kr. IX (1894), 95—123; Dr. A. Bielensteina raksti par latviešu biškopību un tautas dzērieniem — Austr 1896, XII, 941—943; „Latvju dainas” 5. burtn. LAv 1896, 4; „Studien aus dem Gebiete der lettischen Archäologie, Ethnographie und Mythologie” von A. u. E. u. H. Bielenstein, Rīga 1896 — Austr 1896, IX, 702; A. Bielensteina „Die dieva dēli des lettischen Volksliedes” — Austr. 1897, I, 172; Vecais Stenders valodas ziņā — Austr 1897; O sobiraņiji i izučēņiji latiškich narodnich pesen. Etnografičeskoje obozreņije 1897, XXIII, 130—138 (1896 archeologu kongresā Rīgā nolasīts referāts); Oprepodavaņiji německovo jazika v trgovich školach — Ķijevā, skolas gada pārskatā; „Latvju dainas” 7. burtn. — LAv 1898, 5; „Mein Bruder freit um mich” (Grib brālītis mani ņemt) (Mythologischer Versuch über ein lettisches Volkslied und ein Lied des Rig-Veda von A. Winter) — Austr 1898, V 407; Christophorus Füreccerus — Austr. 1899 (II pg); Dievs latviešu mitoloģijā — Austr 1900, 33—55 + 148—150 + 244—251 + 534—536 + 605—611; Pārskats par oriģināl-rakstniecību mūsu mēneša u. nedēļas laikrakstu feļetonos 1898. gadā — JRŽ III (1899); No senās rakstniecības — Jaun Dr 1902; „Latvju dainas” otrais sēj. — Vēr 1904, 492—494; Andr. Niedras Zeme — Vēr 1904; (autobiografija) — Atz I; Kr. Barona piemiņai — Latvis 1923, 449; Bēru dziesmas (uzrakstītas Liepājas nespējnīeku patversmē) — Latvis 1923, 658; Senā tautas dziedāšana, sakarā ar suitu uzturēšanos Rīgā — Latvis 1924, 768; Jaukā daba Rucavas dziesmās — Latvis 1924, 818; Ziemas svētki latviešu tautas dzīvē un dzejā — RgZ 1925, 290; Tautas dziesmas krājot — RgZ 1925, 180; Dažāda veida atkārtojumi latviešu tautas dzejā — RLB Zin. k. r. kr. XVIII (1926), 45—92; Epitets latviešu tautas dziesmās — FBR VI (1926), 123—140; Tautas dziesmu studija — IMM 1926, VI, 20—30; Latviešu tautas dzeja Stendera un Herdera laikmetā — FBR VII (1927), 154—173; Latviešu tautas dzejas nozars — IMM 1927, IX, 171—181; X, 296—302; XI, 374—385; XII, 497—505; Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā — FBR VIII (1928), 145—224; Satira un humors latviešu tautas dziesmās — Burtn 1927, I—V; Tautas dziesmu motīvi — BrZ 1928, 197; Dainu metrika

— LKV III (1928—29), 4416—21; Dainu stilistika — LKV III (1928—29), 4421—23; Dainu zinātne — LKV III (1928—29), 4423—28; Jēkabs Lautenbachs - Jūsmiņš — IIZ, 1928; Dziesmu vainags Rozenbergu mātes godam (t. dz. no Aizputes) — BrZ 1928, 105, 120; Tautas dziesmas — BrZ 1928, 120, 161; Pa senlaiku pēdām (Folklorista māc. Dullo 50 gadu amata jubilejas apr.) — Kurz B 1929, 29; Stila jautājumi latviešu tautas dzejā („Deminutivs“) — IMM 1929, VII/VIII; Latviešu daiļliteratūra valsts pastāvēšanas laikā — BrZ 1929; Juŗa Alunāna dzeja — Alun. Kop. r. I, 1930, 57—77; Tautas dzejas nozīme latviešu tautas dzīvē — Latvieši I (1930), 235—254 un L. B. Latvju dainas VI (1932), 603—621; Latviešu rakstniecība svešu tautu aizbildniecībā — Latvieši I (1930), 277—301; Über das lettische Volkslied — r. kr. Die Letten 1930, 284; Latgales dziedātājas (tautas dziesmu teicējas) Rīgā — BrZ 1930, 56; Juris Bārs — IMM 1930, VII/VIII, 33—53; Tautas dziedātāji Latvijas Universitātē — Universitas 1930, 3, 7—8; Valodas psiholoģija — A. Viča red. r. krāj. Tautas Audzināšana IV (?); Latviešu tautas dziesmu metrika — L. B. Latvju dainas VI (1932), 648—654 un Latvju tautas dainas X (1932), 11—42; Juris Alunāns — IMM 1932; No tautas dziesmu stilistikas — L. B. Latvju dainas VI (1932), 622—647; Tautas atmoda latviešu rakstniecībā — Latvieši II (1932), 87—106; Dvēseļu dienā (Musu senču dvēseļu kults un tautas dziesmas) — JZ 1932, 262; Atraktā tautas dzeja — FBR XIII (1935), 114—151; Gara virzieni latviešu tautas dzejā — r. kr. Tautas Izglītība 1933, 17—31 un Burtn 1933, III, 77—91; Daži stila jautājumi latviešu tautas dzejā — Ceļi IV (1934), 39—50; Ziemas svētki latviešu tautas tradīcijās — BrZ 1934, 294; Latviešu akcents runā un dzejā — IMM 1934, VII/VIII, 40—51; Dabas un tēvzemes mīlestība latviešu tautas dziesmās — BrZ 1935, 309; Roberta Bērziņa piemiņai — IMM 1935; Tautas dziesmas krājot — SuM 1936, IV, 203—209; Vai latviešu tautas dziesmu metrika ir metrika pēdīnās? — Dg 1936, V, 437—448; Ziemassvētki senāk un tagad — Ceļi VII (1936), 84—89; Senās lieldienas — Ceļi VII (1936), 164—171; Par stilu dzejā — BrZ 1936, 243; Latviešu skolas pirmsākumi rakstniecības gaismā — RLB Zin. k. r. kr. XX, 140—160; Christl. relig. Anklänge i. d. lett. Volkspoesie (1937. g. Tīringā — Sonderhausen'ā — turēts priekšlasījums, pēc tam iespiests kādā teoloģ. r. krājumā); raksti LLV; Latviešu tautas dziesmas — I, 133—324; Garīgās rakstniecības uzplaukšana — II, 41—61; Fricis Brīvzemnieks — II, 247—256; Tautas dzejas ietekme latviešu literatūrā — II, 283—307; Jēkabs Lautenbachs un viņa centieni — III, 21—39; Literārās kritikas sākumi — IV, 77—94; Virza — dzejas mākslinieks — V, 304; Galvenie vilcieni Sudrabkalna dzejā — VI, 133; Oriģinālā daiļliteratūra, Pasaules klasisko drāmu

tulkojumi — r. kr. RLB Derīgu Gr. Nod 50 gadu kultūras darbā 1937; Jēkabs Velme un viņa Austrums — Vārds 1938; Etnografs Kārlis Pētersons — IMM 1938, VII/VIII, 1—22; P. Šmits kā latviešu tautas dziesmu pētnieks — FBR XIX (1939), 21—30; M. Zivertā Āksts — Sēj 1939; Plūdoņa piemiņai — BrZ 1940, 16; Atskaņas tautas dziesmās un jaunlaiku dzejā — Dg 1940, 153—166; Latviešu dzīve vecā mozaikā — LM 1942, VIII; Pieminams vīrs un pieminama diena (Par Georgu Bitneru) — LM 1942, XII; Tautas dzeja — tautas gudriba — Kurz V 1943 martā; S 1945, XVI—XVIII; C 1946, II; A. Brigaderes dienas grāmata — LM 1943, XII; Par l. etnografiju (ziemsvētku parāšām, Jāņiem) Deutsche Zeitung im Ostland 1942, 43; Celms, kas netrūd (Atmiņas par Jāni Bētiņu) — Latv B 1945, 19—22/23; Austrums — LDm 1945, 8; Lieldienu tradīcijas — Tēvz (1946 vai 1947); Skaistuma pasaule latviešu tautas dziesmās — Lks 1946, V, 66—76; Daugava dzīvē un dzejā — C 1946, V, 230—232; Par baltu tautām un valodām — C 1946, VII/VIII, 354—365; Dārzs bez žoga — C 1946, IX, 405—406; Skolas dzīve atmiņās un jaunā pieredzē — C 1946, X, 443—450; Stils dzejas mākslā — C 1946, XI, 494—508; XII, 549—570; 1947, II, 74—82; „Trimdas grāmata” (V. Mežezera dz. kr.) — Latv 1947, 25. II; Senā sēta dzejas spoguļi — r. kr. Kalve 1947, 33—39; Latviešu skola trimdas apstākļos — C 1947, II, 83—88; Veca laipa jaunā dzīvē — C 1947, V/VI, 262—264; Gara pasaule latviešu tautas dziesmās — S 1947, I/II, 35—38; u. c. Rokrakstā: Ievads latviešu tautas dzejā II (par gara virzieniem latv. t. dz.); Grezns dziesmas (par latv. t. dz. krāšanu un gaismā laišanu; Bitnera goda piemiņai); Georgius Mancelius Semgallus — Mūzs un darbs (kopā ar mag. phil. K. P. Kundziņu); vairākas nodaļas par Herderu; Igejā Bogā vlatišskoī nāradnoī poeziji (priekšlas. Kauņā) u. c.

L. B. redakcijā: Druva (Mēn-r. lit., mākslai un zinātnei — 1912 otrā pusgadā); Kāzu dziesmas (Aizputes apr. uzrakstītas) — 1924; Skrundas dziesmas (ziņģes) — 1926; Borkovys (Barkavas) dzīsmis — 1930; Aģlonas dziesmas — 1931; Latviu dainas (Pamatdziesmas, I—VI) 1928—32 VuR.; Latviešu literatūras vēsture I—VI (vīrsred. L. B., red. — K. Egle, K. Kārklīšs, Z. Mauriņa) 1935 (1934) — 1937 Literatūra (K. Rasiņš) (424 + 372 + 400 + 436 + 416 + 572 lpp); Tēvu dziesma (kopā ar Irēnu Bēziņu) — 1944 K. Rasiņš. Sastādījis lasāmās un latv. lit. vēst. grāmatas skolām (kopā ar A. Dravnieku, M. Gaidi, J. Grīnu, N. Kalniņu u. c.), kā arī mācību grāmatas vācu valodā (dažas no tām kopā ar J. Bēziņu, M. Bruņinieku un P. Neiju), red. jaunatnes žurn. Cirulītis. Kopš 1946, sept. mēn. Ceļš līdzredaktors.

Raksti par L. B.

R. Klaustiņš — Literātūra un dzīve — Apsk 1904; Līgotņu Jēkabs — L. B. — Latv. literātūra 1907; T. Zeiferts — Latv. r. vēst. III; (autobiogrāfija) — Atz I; LRPortr; J. Lapiņš — L. B. dzīve un darbi — L Gr 1928; Z. Mauriņa — L. B. — Ilz 1928; T. Zeiferts — L. B. — IMM 1928; LKV II (1928—29); LU 1919—1929; J. Sudrabkalns — (?) — Segodņa 1930; Ed. Virza — L. B. — BrZ 1930 un Zem karoga 1935; Ceļi I. (Rakstu krāj. L. B. sešdesmitās dzimš. dienas piemiņai; saturā: Ludim Bērziņam; V. Kancāns — ***; Ie. Celmiņa — L. B. kā semināra vadītājs; Absolvents — Audzinātāju audzinātājs; L. Bičole — Ludim Bērziņam; F. Treijs — L. B. kā teologs; Redaktors Pro domo sua; Alv. Augstkalns — Leišu dainu pantmērs; Kr. Ancitis — L. B. garīgā dzeja; K. Kurcalts — Stils; J. Bičolis — Folkloras studijas); L. B. — Mūzarīts un darba diena (Atmiņu grāmata) — 1935 A. Gulbis; P. Ērmanis — LLV III; Straubergi — Džukste; Zinātne tēvzemei divdesmit gados 1918—1938; N. Kalniņš — L. B. Rīgas Skolotāju Institutā — LDm 1946, 29; J. Bičolis — Dzejnieks un zinātnieks L. B. — C 1946, VI, 270—277; prof. E. Blese — Dzejnieku un profesoru Ludvīgu B. suminot — Tēzv 1946 sept.; V. Baltiņa — Tēvu dziesmas un tēvu valodas sargs prof. L. B. — LatvZ 1946, 89; A. Tamuža — Tiekoties ar prof. L. B. — LatvZ 1946, 92.

Biogrāfiski dati

Ludvijs (Ludis) Ernests B. dz. 1870. 14. IX Džukstes Pēternieku Rīpeles. Mācījies Džukstes pag. skolā, 1886—89 Irlavas skolot. seminārā; 1891 izturējis abiturijas pārbaudījumus Jelgavas ģimnazijā; 1891—95 studējis teoloģiju Tērbatā. 1896—97 mācītāja amata kandidāts Smiltēnē. 1898—1904 vācu valodas skolotājs un mācītājs Kījevā; pēc tam dibinājis un vadījis skolas: 1904—09 Jēkabpilī, 1909—15 Dubultos, 1915—18 Tērbatā, 1919—22 Limbažos; 1922—34 Rīgas skolotāju institūta direktors, 1934—35 skolu departamenta direktors. Kopš 1922 latv. lit. vēst. docents LU filoloģijas un filozofijas fakultātē; 1933 piešķirts LU goda doktora grāds, 1935 ievēlēts par profesoru. Rosīgi darbojies Rīgas latv. b—bā (referents Zin. kom. vasaras sapulcēs), Latviešu lit. b—bā (priekšnieks), Latviešu filologu b—bā (priekšlasījumi, raksti b—bas r. krājumos) u. c. No 1944 rudens Vācijā — vispirms Töplitz-Schönau'ā, tad Freiburgas tuvumā, kur dzīvo arī tagad. Par šo pēdējo laiku L. B. kādā vēstulē raksta: „Mūža pēdējos gadus tāpat kā neskaitāmi citi mūsu tautas locekļi esmu spiests vadīt trimdā, nu jau ceturto gadu. Rakstījis pa šo laiku esmu mazāk, pa daļai grāmatu trūkuma dēļ, pa daļai arī aiz visādiem pienākumiem bēgļu saimniecībā. Daudz prieka šinis bēdu apstākļos esmu pieredzējis no uzticīgu draugu un īpaši agrāku skolnieku puses. Tuos ticībā, ka „dzīvs arvien vēl vecais Dievs un dienas vēl nav galā“.

FRIDRICHS PLOSTNIEKS

Darbi

Pirmais darbs — dzeja Latvijas pavasaris — iesp. Liepājas laikr. Latvietis 1888. Rakstijis — Latvieti, DL, MVM, Pēt Av Purva malā, Austr, Vārdā, Apsk, Latv, JRž, Zvārguļa Zobgala Kalendārā u. c. Satriskos rakstus parakstijis ar pseud. Diedelnieks. Tie iznākuši krājumā — Diedelnieka izlasīti un neizlasīti raksti prozaiskā dzejā un dzejiskā prozā — 1906. Dzejoļu krājums — Bezmiega naktis — 1906 [Rec. Ed. Cālis — Dzl 1906, I; Al. Dulbe — Rg Av 1906; Līgotnis — Mūsu Laiki 1906 un Latv. literatūra 1907]; Fr. Pl. dzejas uzņemtas Kaudzites Matisa, Zvārguļa-Treumaņa, J. Janševska, R. Egles un A. Baumaņa (Latvian Poetry — 1947) antoloģijās.

Fr. Pl. rediģējis žurnālus — Baltische Tipographia un Latvijas Grāmatrūpnieks (no 1924); piedalījies tehniskās vārdnīcas Vāciski-latviski grāmatrūpniecības termini (1940) sastādīšanā.

Raksti par Fr. Pl.

T. Zeiferts — Reālistiskais virziens latviešu literatūrā — DzV 1911; T. Zeiferts — Latv. r. vēst. III; (autobiografija) — Atz III; LR Portr.; K. Egle — LLV III; LKV XVII (1938).

MIKELIS VALTERS (ANDREJS PAPARDE)

Darbi

Pirmais iespiestais darbs — Zūdermaņa Gods tulkojums — DL 1894, turpat arī dažas sīkas skices.

Līrika. — Tantris — 1908; Ēnas uz akmeņiem — 1909; Mūžība — 1914. Daudzi šajos krājumos neuzņemtie dzejoļi izkaisīti periodikā, ipaši Austr, sākot ar 1901; vēlākie — Dg, piem., Dzintara eposs (1931).

Drāma. — Dievs un cilvēks (izr. Dailes t. 1930).

Apceres. — Ciņā par badu un tumsību — 1903 (?) (pirmesp. Austr.); Tolstoinachseinensozialökonomischen, staats-theoretischen und politischen Anschauungen — 1907; Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos — 1908; Florencē 1909; Mūsutautības jautājums — 1913; Latvijas autonomija — 1917; Lettland — 1923; Baltengedanken und Baltenpolitik — 1926; Le Peuple Letton — 1926; Probleme Europas — 1943 Šveicē (M. V. lielākais darbs). — Periodikā; no 1900 Austrumā (pseud. Andrejs Papārde) apskati ar virsrakstu Iz ārzemju rakstniecības; Piezīmes pie kāda latv. romāna (par V. Egliša — Rita blāzmā) — Austr 1901; Sabiedriskās kritikas pānikšana — Latv 1911; Vēstules par Somijas kultūru — Latv 1914; Nacionālisms un marksisms — Drv 1914; Īpat-

nības Beļģijas mākslā — Drv 1914; Zemniecība kā tautas spēks — Lid 1918; Laikmetu plūdumā (E. Arņa 30 darba g.) — JZ 1936; u. c. Latvijas un ārzemju presē.

Raksti par M. V.

J. Akuraters — M. V. — LGr 1924; LRPortr; T. Zeiferts — Latv. rakstn. vst.; E. Arnis — Dr. M. V. loma un sabiedriskās ideoloģijas attīstība — Dg 1930, arī gr. Latvju tautas politiskā atmoda (1934); J. Lapiņš — M. V. dzīve un darbi — Pies 1930; Līgotņū Jēkabs — LLV V.

Biografiski dati

M. V. dz. 1874. 7. V (25. IV) Liepājā; tur apmeklējis arī raālskolu. Par piedalīšanos strādnieku kustībā apcietināts, 1897 emigrējis uz ārzemēm. Studējis Cīrihē, pievērsdamies tiesību zinānei, tautsaimniecībai, mākslām; beidzis šīs augstsk. valsts zinību nodaļu ar Dr gradu. Pēc 1905 atgriezies Latvijā, turpinājis latv. nacionālās un politiskās neatkarības propagandu. 1907 emigrējis otrreiz un uzturējies Somijā, Vācijā, Šveicē u. c. Dzimtenē atgriezies 1917 un aktīvi piedalījies Latvijas politiskā dzīvē. Bijis Latvijas pirmais iekšlietu ministrs; vēlāk sūtnis Romā, Parīzē, Varšavā, Briselē, kur dzīvo arī tagad.

MĀRTIŅŠ LIEPA

Darbi

Proza. — Pirmais iespīstais stāsts Kas vainīgs? — DL 1899; arī pārējie palikuši izkaisīti periodikā 1899—1918, visvairāk DL, MV, MVM, Izgl, Dm, kā: Tam labam būš augt — MVM 1901; Jauna mode — MV lit. p. 1901; Starp citu — MVM 1902; Krupji — MVM 1903; Pa apakšu — MVM 1904; Ceļā pēc labāka — MVM 1905; Tālajā krastā — St 1908; Laukgales labošanās — Izgl 1909; romāns Viršajos — Dm 1913; Motka — LkDm 1918 u. c.

Tulkojis no dāņu v. Johanna Sigurjonsona drāmu Kalnu Ejvins un viņa sieva — Rīgā 1913 (sk. Zeltmata apc. Ētiskais problēms lugā Kalnu Ejv. u. viņa sieva — DzV 1913, 24 un Kalnu Ejvins un viņa kritiķi — DzV 1913, 300).

Apceres. — Hermanis Bangs — Dm 1912; Augusts Strindbergs — Dm 1912; rakstījis arī recenzijas (par J. Jaunsdrabiņa tulkoto Kellermana rom. Jūra — Vārds I — 1912, K. Skalbes tulkoto Hamsuna rom. Bads — Vārds II — 1913 u. c.), bet pēc pirmā pas. kaŗa tikai par pīdagoģiskiem jautājumiem, visvairāk žurn. Mūsu Nākotne un Nākotnes Spēks.

Raksti par M. L.

A. Upītis — Latv. jaun. rakstn. vēst. (1911, 1921); Dzīves apraksta vietā (autobiogr.) — Atz II; A. Goba — M. L. — LGr

1924; T. Zeiferts — Latv. rakstn. vēst. III; P. Ermanis — Tiekam nav grāmatu — Burtn. 1933 un gr. Paziņu portreti (1937); K. Kraujiņš — LLV IV; LKV XI (1935).

Biografiski dati

M. L. dz. 1874. 12. IX Lēdurgas pag. Aijāžu muižā. 1883—90 mācīties vietējā pag. u. dr. skolā un 1890—94 Kuldīgas skolot. seminārā. Strādājis kā skolotājs 1894—96 Lēdurgas dr. skolā un 1896—1901 Aijāžu pag. skolā. 1901—5 dzīvojis Aijāžos kā sab. darbinieks un rakstnieks, piedalīdamies arī revolūcionārā kustībā. 1906 emigrējis uz Dāniju, kur nodarbojies kā žurnālists, lektors, valodu skolotājs; 1917—18 Pēterburgā; 1918—20 atkal Dānijā, būdams 1919—20 Kopenhāgenā Latvijas priekšstāvis. 1920 atgriezies Rīgā, kur darbojies kā paid. rakstnieks un redaktors (1922—31 ? Mūsu Nākotne, 1924—29 ? Nākotnes Spēkā, pēc tam JZ paid. nod.). Tagad dzīvo Dānijā.

FRICIS JANSONS

Darbi

Pirmais iespiestais darbs — kādas indiešu leģendas tulkojums — BV 1896; pirmais oriģināldarbs — skicīte Nabagu eglīte J. Veismaņa Māju kalendārā 1899 vai 1900.

Proza. — Viļņiem šalcot (stāsti) — 1913 DGN [Rec. Līgotnis — DzV 1913; A. Bērziņš — Latv 1913, 295]. Viss lielais vairums stāstu un noveļu izkaisīti periodikā: Nebija vietas — LAv ap 1900; Postā; Tālu aiz kalniem; Šķūtis — Apsk 1905; Viļņiem šalcot — JLatv 1910 (arī krāj. Viļņiem šalcot); Sapnis vasaras naktī (arī kr. V. š.); Biedri — 1911 (arī kr. V. š.); Zacharka — 1911; Zoķītis — 1913 (arī kr. V. š.); Pelēkas dienas — DzV 1912 [Rec. A. Upītis — Vārds I (1912)]; Pa nolemtu ceļu — DzV 1912; Dzirkstelīte — Latv 1911 [Rec. A. Upītis — Vārds I (1912)]; Ņem mani; Ubadze — Latv; Satikšanās — IIŽ 1922; Uzstūra — JZ 1922; Piekrastes mājiņa — Zemnieku kalendārā 1923; Vilks — Rit 1923; Būdnieks, Sprīžu tēva apgrēcība — Dg; Pelēkais viesis — BrZ 1923; Trīspadsmītais — JTk 1929; Sila Brencītis, Novakarēs — DgV; Samazgas — VircbV 1946, 7—10; Tukšavieta — VircbV 1947, 54—57; Dēdumu Slaists — VircbV 1947, 82—83. Vairāki stāstu krājumi, pat jau ilustrēti un salikti, kara apstākļu dēļ (1943—44) nav vairs varējuši iznākt, bet palikuši Rīgā pie izdevejiem: pie Zelta Abeles — Zaļās māsiņas (bērnu stāsts), Sauciens no jūras (st. krāj.); Aiz trejdeviņām jūrām (Fr. J. sak. t. pas. kr.); pie P. Mantnieka — Straumes bērni (bērnu st.); pie E. Ūdra — Četri viena tēva bērni (bērnu st.). Manuskriptā palicis arī rom. Gulbjezers; trimdā sakārtots st. krāj. Tikai cilvēks vien. — Pēc pirmā pas. k. Fr. J. rakstījis vai vienīgi bērniem un jaunatnei; daļa šo darbu, kas izkaisīti periodikā (bērniem vai-

rums — MJTk, Cīr, JCīr; jaunatnei — JTk, DzuPas), iznākusi arī grāmatās: Mazie ļaudis un viņu darbi, Zanīte — 1927 Jessens; Kad rociņas prasa darbu, Brīnumu zemē — 1929 Jessens; Divas saimniecības — Bērnu dr.b-ba; Kā Puteņu tēvs liksmojās — 1930 Bērnu dr.-ba; Baltā vilaine, Saulītei smaidot, Siltā saulītē, Rudens vējos, Siltā aizvēnī, Brīnumkoks — Latv. sk. koop. sēr. Darbam un Vaļai (Fr. J. redakc.) [Rec. Līgotnis — JTk]. Periodikā: Maksis (pirmais Fr. J. darbs bērniem) — Cīr 1922, I; Krimas Krišs — Cīr 1922; Sniega kauja — Cīr 1922; Baiga nakts — Cīr 1922, II; Džungļi, Draugs un siltā zeme — JCīr; Lielā dūša, Mazā māsiņa — JTk; Banga — DzuPas 1933, I—IV; Agrā rītā — DzuPas 1934; Kristības — LDm (Jaunatnei) 1946, 15. Bez stāstīņiem, tēlojumiem, pasakām Fr. J. rakstījis arī ludziņas bērnu uzvedumiem: Melnbaltā zeme (arī kā raidluga), Brīnišķīgās zāles, Spēlēju, dancoju, Kā Janka krāsoja mēnesi, Mirklīši, Sniega rūkītis u. c.; daļa to uzņemtas Elfrides Rapas krājumos Visi bērni tēlo.

Tulkojumi. — A. Čechova (Auša), Telešova, Buņina, Čirikova u. c. darbu tulkojumi — JLav; Osk. Uailda Salome — Skat 1907; neiespiesti palikuši: G. Hauptmaņa Un Pipa dejo, Blasko Ibaņesa rom. Jūras pabērņi, T. Manna rom. Budenbroki (?), K. Fibigas rom. Sieviešu ciems, ū. d. c.

Apceres. — Rainiskā bērnu dzejnieks — MNak; Četri spēka avoti (par A. Brigaderi) — IMM un NakSp; Jāņa Jaunsudrabiņa dzeja jaunatnei — NakSp; Soli pa solim (Metodiski aizrādījumi skolotājiem un audzinātājiem) — Latv. sk. koop. izdevums. Visvairāk rakstījis izd.: DzuPas, IMM, MNak, NakSp, JZ (paid. nod. Skolai un Mājai) un C, kur arī recenzijas par jaunajām bērnu un jaunatnes grāmatām. Sastādījis arī daudzas māc. gr. skolām.

Rakstī par Fr. J.

Pagātnes skicējums (autobiogr.) — Atz II; LRPortr; Ie. Salmgrieze — Fr. J. bērnu un jaunatnes literatūras laukā — IMM 1931; LKV III (1931—32); Ie. Salmgrieze — Fr. J. kā bērnu un jaunatnes rakstnieks — IMM 1932; J. Rudzītis — LLV V; B. Senkēviča — Divkārša jubileja Vircburgas Ziemeļu nometnē — Tēzv 1946, 63; I. Rītiņš — Izcila pādaģoga un literāta nopelniem bagāts mūžs — Tēzv 1946, 55; E. Tomass — Apsk 1946, 57; T. Zeltiņš — Jaunatnes draugs Fr. J. — VircbV 1947, 88

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ

Darbi

Pirmie darbi — dzejas — LAV 1896. Turpmākās ar pseud. Neizberings LAV un Ā. Alunāna Zobgala kalendārā, arī Zvarguļa Zobgala kalendārā, kur humorist. dzeja parakstīta ar pseud. J. Ziemeļis, augšzemnieku izloksnē — Klaucānu Šīpla.

Lirika. — Dzejas — 1911 [Rec. A. Bērziņš — Latv 1911, 172; K. Krūza — Latv 1914, 55]; Dziesminieks — 1912 [Rec. Līgotnis — DzV 1912, 262; K. Krūza — Latv 1913, 16; T. Zeiferts — Drv 1913, I; K. Dzirleja — Dzīve 1913, 80]; Dzejas — 1921 [Rec. K. Jekabsons — LKar 1922, P. Ērmanis — LGr 1922, I]; Debess un zeme — 1947 V. Štāls Kempenē [Rec. P. Ērmanis — C 1947, I; J. Rudzītis — Latv 1947, 11. III; O. Liepiņš — Tēvz 1947, 15. III]. Atsevišķi dzejoļi izkāsīti periodikā Latvijā un trimdā, kā arī uzņemti dažādās antoloģijās, skolu grāmatās u. c. kopkrājumos.

Stāsti, tēlojumi. — Vēja ziedi (stāsts) — 1907 ar autora vāka zīm. (pirmiespied. R. Blaumaņa vadītajā Latv 1907, 239—255; pirmais lielākais J. J. prozas darbs) [Rec. T. Zeiferts — JRž IX (1907)], 1913 J. Brīgaders, 1921 O. Jēpe Cēsis, 1930 VuR., 1944 P. Mantnieks ar K. Sūniņa ilustrācijām, 1947 Fürtā (V. z. vācu v. tulko W. Stöpplers; sakuma fragm. Rasma und Spodris — Im Ausland 1947, 5); Kolorēti zīmējumi (īsi tēlojumi) — 1910 [Rec. A. Upiītis — DzV 1910, 87; A. Bērziņš — Latv 1910, 274]; Jēkabs Gudrais (stāsts) — 1911 [Rec. A. Keņiņš — Drv 1912, I]; Trīs dienas (stāsts) — 1911; Mani draugi (stāsti) — 1911 [Rec. Līgotnis — Dm 1912, II; A. Upiītis — Vārds I (1912); L. Laicēns — Liep Atb 1912], 1920; Aija (stāsts) — 1911 (pirmiesp. Latv 1911), 1920, 1924, 1935, 1943 (visa triloģija) [Rec. J. Veselis — LM 1943, XI], 1944 J. Kadilīs (v. tr.), 1947 Selga Kempen (v. tr. ats. gr.) [Rec. J. Rudzītis — Latv 1947, 11. III, A. Dārziņa — Tēvz 1947, 38], 1923 A. Gulbis — O. Grosberga vācu tulkojums; Bērni bai (tēlojumi no Baltās gr.) — 1913 Dzirciemnieki; Dzimtēne (tēloj.) — 1914 (pirmiesp. — Latv 1914), 1922; Dzīve (stāstu kr.) — 1913 VuR; Debess vārti (st. kr.) — 1913 A. Gulbis (Univ. Bibl.) [Rec. K. Dzirleja — JDL 1913, 219]; Baltā grāmata I — 1914 [Rec. A. Bērziņš — DzV 1914, 294; Bideru Juris — Liep Atb 1915, 27; J. K. L. — Lid 1915, 172], 1923, 1930, 1937 VuR (ar autora ilustrācijām), 1941 VAPP (apvien. izd. kopā ar II d, 25 000 eks.), 1942 LGr (apv. izd.), 1944 (apv. izd.) (B. gr. franču v. tulko Aija Bertrane Parizē); Senā sētā (Baltās gr. tēlojumi) — 1914 A. Gulbis (Univ. Bibl.); Kaukāzs (piedzīvojumi un sapņi) — 1920, 1921; Mazā baltā grāmata — 1920, 1921, 1926; Atbalss (Aijas II d.) — 1920 (pirmiesp. DzV 1914; DzV godalga) [Rec. P. Ērmanis — LV 1921], 1927, 1943 (visa triloģ.) [Rec. J. Veselis — LM 1943, XI], 1944 J. Kadilīs (v. tr.), 1947 Selga Kempenē (v. tr. ats. gr.); Gredzens (stāsti) — 1920; Baltā grāmata II — 1921, 1925, 1935 VuR (ar autora ilustrācijām), 1941 VAPP (apvien. izd. — kopā ar Id., 25 000 eks.), 1942 LGr (apv. izd.), 1944 (apv. izd.); Plūdi un atplūdi (īsi stāsti) — 1921 Vaināgs [Rec. P. Ērmanis — LKar 1921]; Krietošas zvaigznes (stāsti) — 1921 VuR (st. krāj. Debess vārti un Dzīve apvienojums); Ar makšķeri — 1921 Vaināgs [Rec. K. Jekabsons — LatvS 1921; P. Ērmanis — LKar 1921], 1924, 1935 (ar šo izdevumu — Ūdeņi), 1947 P. Mantnieks — E. Kīploks (1944 ar Upiša kokgriezumiem sagatavotais izd. kara darbības dēļ nevarēja iznākt); Dzērājam laime (stāsti) — 1923 Ed. Alainis; Mana dzīve (autobiogr.) — 1922 A. Gulbis (pirmiesp. — Latvis 1921), 1924, 1937, ceturtais izd. sagatavošanā P. Mantnieka-E. Kīploka apgādā); Vasara (stāsts) —

1923 A. Gulbis (pirmiesp. — Rit 1921); Skolā (tēlojumi — 1923 A. Jessens (pirmiesp. — JTk 1921); Zieme (Aijas III d.) — 1925 VuR (pirmiesp. JZ 1924; JZ godalga) [Rec. P. Ērmanis — Rit 1925], 1935, 1943 (visa triloģ.) [Rec. J. Veselis — LM 1943, XI], 1944 J. Kadilis (v. tr.), 1947 Selga Kemptenē (v. tr. ats. gr.); Mazā Māra (bērnu bilžu gr.) — 1928; Darba prieki (bērnu bilžu gr.) — 1929; Ēšanas prieki (bērnu bilžu gr.) — 1929; Uršulīte (stāsts) — 1935 VuR (pirmiesp. JZ 1929 un 1935) [Rec. P. Ērmanis — Dg 1935]; Sliņķu virsnieks (stāsti) — GrDr [Rec. P. Ērmanis — IMM 1936]; Mazie pilsētņieki (bērnu stāsti) — 1936 A. Gulbis (Jaun. Apc.); Redzēts, dzirdēts un justs (īsi stāsti) — 1940 A. Gulbis (pirmiesp. — Ho-ho, JZ u. c.) [Rec. P. Ērmanis — Dg 1940]; Balle aplokā (tēlojumi) — 1946 Vegastiftelsens Förlag Stokholmā [Rec. J. Rudzītis — NA 1946 un JV 1947, I]; Es stāstu savai sievai (stāsts) — 1946 Oldenburgā (pirmiesp. LatvB 1945, 6—11); Bez dzimtenes (autobiogr., dzejoļi, stāsti un tēlojumi) — 1946 Grēvenes latv. grupa uz autora 50 g. darba jubileju 15. XII, 1947 t. p. izd. [Rec. J. Rudzītis — Latv 1947, 11. III; — eo — (Ē. Raisters) — NA 1947]; Baltā grāmata (autora saīsināta) — 1947 GrDr [Rec. P. Ērmanis — C 1947, I; J. Rudzītis — Latv 1947, 11. III]; Ganos (tēlojumi) — 1947 Latv. Apģ. (pirmiesp. Jelgavas laikr. Darbs un Zeme 1944, 9—12; LDm u. c.) [Rec. J. Rudzītis — Latv 1947, 11. III; O. Liepiņš — NA 1947, 4. IV]. Daudz pēdējo gadu darbu palicis izkaisīts periodikā Latvijā (LM u. c.) un trimdā (C, Lks, Dg, S, LDm, LatvB, Tēvz u. c.).

Romāni. — Nāves deja — 1924 VuR (pirmiesp. JZ 1922) [Rec. P. Ērmanis — Rit 1924]; Jaunsaimnieks un velns — 1933 VuR (pirmiesp. — Atp 1932; Kult. F. godalga) [Rec. J. Veselis — Dg 1934]; Neskaties saulē — 1936 (pirmiesp. — Atp 1936) [Rec. P. Ērmanis — IMM 1937; J. Rudzītis — Dg 1936]. 1947 T. Dārziņš Vestf. Hallē; Augšzemnieki — 1937 (pirmiesp. — SievPas 1936, 3—24 ar virsr. Kur tie citi, tur es ar), 1944 E. Kreišmanis, 1947 Selga Kemptenē; Kapri — 1939 VuR (pirmiesp. — JZ 1937) [Rec. J. Rudzītis — TS 1939]; Nauda — 1943 (Kult. F. godalga) [Rec. J. Rudzītis — Tvj].

Drāma. — Traģēdija (drāma) — 1907 (pirmiesp. — St 1907) [Rec. Ed. Vulfs — Dzl 1906, VIII; A. Bērziņš — Latv 1907, 297]; Pirmais sniegs (drāma) — 1907 (pirmiesp. — Latv lit. p. 1907, 3), 1926; Sāpnis saulītē (bērnu luga) — 1909, 1924., 1940 VAPP (25 000 eks.); Viena diena — 1910; Ansis Auns (komēdija) — 1911, 1920, 1926; Dzīvas un nedzīvas puķes (drāma) — 1915 [Rec. (izrāde) Ed. Vulfs — Lid 1915, 129], 1924; Latvieši (satirisks viencēliens) — 1918 (pirmiesp. DzimtAtb 1917); Dzīves nopūta (mazs bērnu teātris) — 1921 (pirmiesp. — JTk 1915 ar virs. Lieldienas); Baltās grāmatas dramatisējums — 1923; Zvēru didītājas (komēdija) — 1924; Jo plīks jo traks (komēd.) — 1926, 1926, 1943; Invalids un Ralla (traģikomēd.) — 1934 [Sk. J. Jaunsudrabiņš par Invalidu un Rallu — JZ 1934, 82], šo lugu J. J. trimdā uzrakstījis otrreiz, un tā uzvesta autora 50 g. darba jubilejā 1946 15. XII Grēvenē; Ezermaļu Krokodīls (dziesmu spēle) — nav iespiesta (uzr. 1942 un ar J. Norviļa mūziku uzvesta Tautas teātri 1943/44)

[Rec. P. Jēger-Freimane — LM 1943, X]. Daži uzvedumu teksti uzrakstīti trimdā Grēvenē nom. izrādēm, nav iespēsti.

Tulkojumi. — Kn. Hamsuna Pans — 1906 (pirmiesp. — St 1906) [Rec. A. Upītis — Balss 1907, 40], 1927, 1935 (?); Kn. Hamsuna Noveles — 1910; Geierstama Grāmata par brālīti — 1910 (pirmiesp. — MV lit.p. 1908); Kellermana Jūra — 1912 [Rec. M. Liepa — Vārds I (1912)], 1927; Dautendeja Astoņas sejas pie Biva ezera — 1913; Mopasana Milulis — 1924 (pirmiesp. JZ 1920—21); De Costera Pūcesspiegels — 1928 (pirmiesp. — BrZ 1919—20); Kellermana Tunelis — 1928 (pirmiesp. JZ 1919—20); Hauklānda Likteņa dieves — 1929; Hauklānda Alnis — 1935; Mičola Hedža Čiņa ar ūdens nezvēriem — 1937; K. F. Meiera Vēsturiskas noveles — 1942 LGr [Rec. J. Grīns — LM 1942, III]. 1907—13 daudz tulkojis periodikai — Latv, Latv lit.p., MV lit.p. (Kellermana Ingeborga — 1908) u. c. Senkjeviča, Hamsuna, Kellermana, Tvena, Bjernsona, Uailda, Strindberga, Dautendeja u. c. darbus.

Apceres. — Latviešu rakstnieks (polemikas brošūra) — 1911 [Rec. A. Upītis — Vārds I (1912)]. Apceres (īpaši daudz par glezniecību) palikušas izkaisītas periodikā (tām būtu bijis jānāk kop.r. XII sej.): PrS 1906, KV 1906, St 1906—7, Dzl 1906, Latv 1907—14, DzV 1910—14, Drv 1912—14 u. c.; dažas plašākās no tām: Džovanni Segantini — PrS 1906, I; Glezniecības pamati — St 1907, I; Pēteris Krastiņš — St 1908, II; Ceļojuma uzzīmējumi — Latv 1908, 303; Mūsu māksla Drv 1914, II, IV, VI; Janis Rozen tāls — JZ 1920, 231, 243, 244; Par glezniecību — LS 1920, 255, 261, 266, 272; Rūdolfs Pērle — Ilz 1928, V.

Kopoti raksti. — Raksti I—VIII (ar P. Ērmaņa biografisku ievadu un J. J. gleznu reprodukcijām) A. Gulbis 1926—31: I — 1926, II, III — 1927, IV — 1928, V, VI — 1929, VII — 1930 un VIII — 1931.

Raksti par J. J.

A. Upītis — J. J. — DzV 1909, 127, 133 un krāj. Studijas un kritikas I (1910); A. Krauja — J. J. — Vārds I (1912); P. Rozītis — Baltais miers — Drv 1914, VIII un krāj. Kultūras slāpes (1920); K. Jēkabsons — Skalbe, Akuraters, Jaunsudrabiņš vispārējās vilcienos — LKar 1920, 202, 204; J. Grīns — J. J. jubilejā — Latvī 1921, 92; Fr. Jansons — J. J. dzeja jaunatnei — NākSp; A. Švābe J. J. — Rit 1921, IV; J. Siliņš — J. J. — LatvS 1921, 288; J. Sproģis — J. J. dzīvē un darbā — LatvV 1921, 287; J. Akuraters — J. J. jubileja — JZ 1921, 288; V. E (glītis) — J. J. darbības 25 g. jubileja — LKar 1921, 287; K. Dziļleja — J. J. — Sociāld 1921, 288 un MNāk 1922, I; K. Krūza — J. J. jubilejā — BrZ 1921, 290; A. Bērziņš — J. J. dzīvē — JZ 1921, 290; J. Akmens — Rasma-Aija-Ieva — LV 1921, 288; Landavu Ziedonis — J. J. Aizkaukāzā — Kult Vēstn 1921 X/XII; P. Ermanis — J. J. — Ilz 1921, XII un Dg g-gr.; A. Upītis — Latv jaun. r. vēst. (1921); Līgotnis — J. J. kā stāstītājs — BrZ 1922, 1, 2, 4; Dombrovskis — Latvju māksla — 1925; A. Prande — Ilz 1926, I; LRPortr; T. Zeiferts — Latv. r. vēst.; P. Ērmanis — (Ievada

apcere) — Raksti I (1926); A. Goba — J. J. — LGr 1927; LKV VII (1931—32); K. Štrāls — J. J. Pļaviņās — BrZ 1932; Z. Mauriņa — LLVV; E. Grāvite — J. J. — IMM 1937; A. Plaudis — Jaunsudrabiņš — KurzV 1942; Mūsu autori — LDm 1945, 8; K. Dziļleja — J. J. — LDm (J) 1946, 21; A. Briedis — Cimos pie J. J. — Tēvz 1946 (vasarā); J. Veselis — J. J. — Latv 1946, 13. XII; Ē. Raisters — 50 gadu mazā sarunā — Latv 1946, 13. XII; A. Dravnieks — J. J. 50 darba gadi — NA 1946; P. Aigars — J. J. cilvēcīgais tēls un garīgā seja — NA 1946; K. Kārkliņš — J. J. dzeja — Lks 1946, VII, 69—75; O. Liepiņš — Kā J. J. nosvinēja jubileju — Tēvz 1947, 4. I; atreferējumi par J. J. 50 gadu darba jubilejas svīnībām Grēvenē 1946 14.—15. XII — Latv 1947, 3. I (Ē. Raisters); Tēvz 1947, 3 (N.K.); NA 1946 (P.A.) u.c.; P. Ērmanis — J. J. atmiņu atspīdumā — C 1947, I, 17—23; J. Širmanis — Jaunsudrabiņa skola — Lks 1947, XI; T. Zeltiņš — Baltās gaismas meistars — S 1947, I/II; V. Jansons — J. J. ilustrācijas Baltai grāmatai — S 1947, I/II; K. Dziļleja — Pa patumšam — Tēvz 1947, 61; D. — Tuvojas J. J. jubileja — Latv 1947, 58 un NA 1947, 45; K. Kārkliņš — J. J. dzeja — Tēvz 1947, 63; V. Baltiņa — Dizajam dzejas vārda māksliniekam J. J. — LatvZ 1947, 64; P. Aigars — J. J. rakstnieka seja — NA 1947, 48; Edm. Zirņītis — Nestor der lettischen Literatur — Im Ausland 1947, 5; atreferējumi par 70 g. jubilejas svīnībām Grēvenē 1947, 23—24. VIII — Latv. 1947, 65 (Ē. R.); NA 1947, 49 (P. Aigars); LatvZ 1947, 66; Tēvz 1947, 64 (L.) u.c.; J. Grīns — 50 ražena darba gadi — LatvJZ 1947; J. Veselis — Latv. rakstn. vēst. — 1947, 115—120.

Autora paša raksti par sevi: Mana dzīve (autobiografija ar plašu bibliogr.) — 1922, 1924, 1937; autobiografija — Atz II; Mani radu raksti — Atp 1932; Sprauga priekškarā — Lks 1946, IX, 51—53; Mana dzīve — C 1947, I un krāj. Bez dzimtenes — 1946, 1947.

Biografiski dati

J. J. dz. 1877. 25. VIII Neretas Krodziņos. 1886—92 mācījies tu-rienes pag. skolā, tad krievu tautsk. Panemūnē; 1893 iestājies Vecsātu zemkopības skolā, ko beidzis 1897. Nostrādājis pāris vietās par muižkungu, 1899—04 mācījies Blūma zīmēšanas skolā Rīgā; kādu laiku strādājis J. Rozentāla darbnīcā; 1905 mākslas studiju nolūkos apmeklējis Mincheni, 1908—09 Berlīni, kur strādājis Lovisa Korinta vadībā. 1906 vadījis žurn. Pret Sauli, 1906—07 žurn. Stari lit. d.; 1913 pārgājis dzīvot Pļaviņās; 1915—18 Kaukāzā; 1918 atgriezies dzimtenē. Darbojies kā rakstnieks, arī gleznotājs, dzīvodams Rīgā, Pļaviņās un pēdējā laikā Ropāžos.

J. J. piedalījies visās priekš pirmā pas. k. rīkotās Mākslas veic. b-bas izstādēs, gandrīz visās Neatkarīgo m. izstādēs, arī Lietuvā (1927), Stokholmā (1927), kopējā Latv. m. izst. (1927), Latvijas 10 g. jub. izst. (1928). Patsstāvīgas izstādes sarīkojis 1905, 1908, 1920, 1927/28 Rīgā un arī Liepājā, 4 izst. (1916, 1917) Bakū un Pjatigorskā Kaukāzā. Darbi atrodas Rīgā, pils. u. valsts mākslas mūzejos, Liepājā u. c. No 1920 J. J. ar maziem pārtraukumiem bijis pr-tājs Neatkarīgo māksl. vienībā.

1944 rudenī J. J. kopā ar dzīves biedri atstājis Latviju un nonācis Vācijā. Tagad dzīvo Grēvenes nometnē, kur arī nosvinēja savu 50 darba (1946. 15. XII) un 70 mūža gada jubilejas. Ar savām trimdas laikā līdz šim iznākušajām 14 grāmatām J. J. ir visvairāk izdots latviešu autors.

PĀVILS GRUZNA

Darbi

Pirmie iespiestie darbi — recenzijas un novele Miglā — DL 1904 vasarā.

Proza. — Milzenis (Stāsti un tēlojumi) — 1912; Žults (tēlojumi) — 1921 [Rec. J. Grīns — Latvis 1921, 82; P. Ērmanis — LV 1922, 117]; Svētīlaimīgo sala — 1924 (pirmiesp. — Dm 1913); rom. Pēdējais latavis (pirmiesp. Dm 1926); rom. Bursaki — 1928 (pirmiesp. Dm 1914); Quo pro quo (satīriski tēlojumi — Pe-Ge) — 1922; Dzīves teiksmas (noveles) — 1946 O. Krolls Augsburgā [Rec. — P. Ērmanis — C 1947, III un Latv 1947, 21. III]; rom. Jaunā strāva — 1947 O. Krolls Augsburgā; manuskriptā — rom. Mamma gaitnieki. Kā stāstnieks, feļetonists un recenzents P. Gr. darbojies periodikā: DL, Mūsu Laiki, Rita Blāzma, BV, Pirmd, PēdBr, JZ, Socd, LatvB, Līd, Skat, Dzl, Dadzis, Lietuvēns, Svāri, Ho-Ho, Atp, LV, Pies, īpaši Dm, kur izkaisīts ap 50 noveļu un 100 feļetonu, kā arī lielāks skaits apceņu un recenziju par mūziku un mūziķiem, teātra izrādēm, koncertiem u. t. t., bieži ar parakstu Pe-Ge. No trimdas izdevumiem minami — C, Tēvz, Var u. c.

Drāma. — Jaungada vakarā (viencēliens) — 1906; Tā mirst (vienc.) — 1910; Kad jūra krāc (drāma 3 c.) — 1921. [Rec. P. Ērmanis — Rit 1923, VII]; Ziedu grava (dr. 3 c.) — 1922 [Rec. P. Jēger-Freimane — IMM 1922, VI; P. Ērmanis — Rit 1923, VII]; Uz Brazīliju (traģikomēd. 4 c.) — 1923 [Rec. P. Ērmanis — Rit 1923, VIII]; Linča tiesa (dr. 3 c.) — 1924; Mēmais zvans (leģenda 4 ainavās) — 1924; Ugunskrusta zemē (brīvdabas izrādēm) — 1935; Vecpuišu nodoklis, Pūra lāde u. c., pavisam apm. 35 drāmatiski darbi. Drāmatizējumi: Kaudziņu Mērnīeku laiki — 1911 un 1943 (?) un Deglava rom. Rīga.

Tulkojumi. — Nac. operai pārtulkotas 17 operas un op-tes, g. k. slavu autori, starp tām — Ivans Susaņins, Junefa, Sikspārnis, Skaistā Helēna (Dailes t-im).

Raksti par P. Gr.

A. Upītis — Latv. jaunākās rakstn. vēst. — 1911 un 1921; Alfr. Gurtiņš — Jaunā rakstniecība III — Nacionālais Darbs 1923; Manas dzīves ritums (a u t o b i o g r.) — Atz II (III?); LRPortr; Edg. Ego — P. Gr. — Dm 1928; LKV VI (1931); J. Rudzītis — LLV V.

ARTURS BĒRZIŅŠ

Darbi

Pirmās A. B. atsauksmes par grāmatām un teātriem (ar parakstu Ar. Br.) iespiestas Balsī 1904 un 1905. Viss vairums viņa darbu izkaisīts periodikā (visvairāk — Latv. DzV, JRž, Drv, JZ): Kristjānis Barons — St 1907, VII; Līrika — Rakstn. Alm. 1908; Zemgaliešu Biruta — JRž IX (1907); Emīls Dārziņš — JTk 1910; Jānis Poruks miris — Latv 1911, 133; Annas Brigāder Princese Gundega un karalis Brusubārda — Drv 1912; Kaudzītes Matīss — Latv. almanachs (Ed. Vulfa red.) — 1918 Rīgā; Apsišu Jēkabs — Latv. almanachs 1918; Rūdolfs Blaumanis — Latv. almanachs 1918; K. Skalbes dzeja — JZ 1919, 138; Kārlis Skalbe — JZ 1919, 247; Edvarts Vulfs — Vaināgs 1920; Sapņotājs pāžs (par Fr. Bārdu) — Vaināgs 1920; Annas Brigāder darbi — JZ 1922, 7, 9—10; Viesos pie Kaudzītes Matīsa — JZ 1923, 158, 160; Kaudzītes Matīss — JZ 1923, 181—182; Andrejs Upītis — JZ 1923, 275—276; Ed. Vulfa (svaia) dzimtenē — JZ 1924, 276; Rainis Ibsena svētkos — JZ 1933; Latvijas Nacionālais teātris — LKV XI (1935); Latvju teātra vēsture — LKV XI (1935); Dzejnieks savā dzimtenē (K. Skalbe) — JZ 1939, 25; Mākslatagadējā laikā — JZ 1939, 216; Jūlija Skaidrīte — LM 1942, II; Vilhelms Purvītis — LM 1942, III; Ādolfa Kaktiņa mākslas ceļš — LM 1942, VI; Ludmila Špilberģe — LM 1942, VII; Jānis Osis — LM 1942, XI; Aleksis Mierlauks — LM 1943, V (visi šie LM iespiestie darbi uzņemti krāj. Pazīstamas sejas); Latviešu teātra 75 gadi — LM 1943, VI; Jūlijs Purāts latviešu teātra pirmais režisors un kopā diriģents Rīgā — LM 1944, II; Kārlis Skalbe — Dg I, II (1945); bez jau minētajiem A. B. rakstījās vai par visiem mūsu ievērojamākiem māksliniekiem, īpaši skatuves māksliniekiem (D. Akmentiņū, B. Rūmnieci u. c.) un rakstniekiem, kā A. Austrīņu, J. Akurateru, R. Blaumani, A. Brigāderi, V. Eglīti, H. Eldgastu, Aug. Gailīti, J. Jaunsudrabiņu, K. Jēkabsonu, L. Laicēnu, J. Pētersonu, J. Poruku, E. Prūsu, J. Raini, K. Skalbi, K. Štrālu u. c., visvairāk apcerot to drāmatiskos sacerējumus.

Tulkojis ap 30 luģu un daudz prozas darbu; no tiem 7 romāni.

Grāmatas: Latviešu teātra attīstības gaitas — 1932; Pazīstamas sejas I — 1944 P. Mantnieks, II — 1947 P. Mantnieks (Vācijā) [Rec. K. Rabācs — Latv 1947, 96/97].

Raksti par A. B.

LRPortr; LKV II (1928/29); K. Skalbe — A. B. — JZ 1932, 186; Līgotnis — LLV V; J. Porietis — A. B. 65 gadi — LatvZ 1947, 66.

Biogrāfiski dati

A. B. dz. 1882. 22. VIII Vecpiebalgas Spietēnos. Jaunībā darbojies kā skolotājs, drīz pārejot uz žurnālistiku; no 1905 Balss redakcija,

1906 žurn. Stari teātra nod. vadītājs, vēlāk redaktors Latv. DzV un JZ, kur vadījis literārās un mākslas nodaļas un bijis visu laiku teātra kritiķis. 1919—21 Nac. t. drāmaturģs, 1925—1937 (?) galvenais direktors. Vairāk gadus bijis referents Zinību komisijas vasaras sapucēs; darbojies daudzās latv. kultūras organizācijās. Tagad dzīvo Zviedrijā un strādā archīva darbus. Raksta Latviešu teātra vēsturi un turpina kr. Pazīstamas sejas.

JĀNIS SARMA

Darbi

Pirmais publicētais darbs — Ceļosim! — JTk 1911.

J. S. stāsti un noveles izkāsīti periodikā: Spinoza (vēst. nov.) — Dm 1928; Lielvārdes dziedonis, Logs pret vakariem, Muižas asinis, Hercoga pēdējais redzējums, Kādija Dunkere, Notikums Saldū, Diždzeldas skrīveris, Skriešanās ap Jerūzalemi, Ceļojums uz Aglonu, Sēlpils meitene, Dricu mātes pārskatīšanās, Dzīve — TS 1938—40; Gājējs — Tēv 1941; Mana pirmā mīlestība, Ķirps, Paukuļu Opale — RēzZ 1942—1943; Dziesminieka gals — LDm 1946; Velns kuražās — Latviešu V 1946; Monikas lielais atradums, Vīra valoda — Latv 1947; Kaķubuka lielskungs un skolmeisters, Vēlais pavasaris, Jelgavas Hamlets — C 1947. Arī apceres par mākslas vēstures un teorijas jautājumiem atrodamas periodikā 1923—40.

Raksti par J. S.

V. Kalve — Vēsturiskais stāsts (IV) — Latv 1947, 20. V.

Biogrāfiski dati

J. S. dz. 1884. 21. II Zemgalē. Mācījies mākslas akadēmijā, studiju nolūkos apmeklējis Florenci, Romu, Mincheni; darbus izstādījis Zaļās Vārnas u. c. izstādēs; strādājis kā zīmēšanas, mākslas un literatūras vēst. skolotājs. Vācijā nonācis 1944 okt. Tagad dzīvo Ebenweilerā (Würt.).

ANGELIKA GAILĪTE

Darbi

Pirmie darbi — apceres par ārzemju literatūru, kā arī atmiņas par Andreju Pumpuru — iespiestas Latvijā 1910 un 1911.

Ilgas un maldi (stāsti un tēlojumi) — 1913 Varavīksna; 1925 J. Roze [Rec. Līgotnis — DzV 1913, 158, 164; J. A. (A. Vičs) — Drv 1913, IX; V. Kn (oriņš) — JDL 1913, 138; S. - Spoguļis 1913, I; A. Uptītis — Vārds II (1913) un Dm 1913; A. B(ērziņš) — Latv 1913, 235]; Vēro-

jumi un sapņojumi (Itālijas ceļ. piez.) — 1920 A. Gulbis [Rec. Līgotnis — BrZ 1920, 269]; Dzirkstis sniegā (stāsti, noveles) — 1922 VuR sēr. Rakstu Avots [Rec. P. Ermanis — Latvīš 1922, 229; Līgotnis — KultV 1922, VII/VIII; K. Egle — Rit 1922, VI]; Pilnības ideāls (Asīzes Francis) — 1926 Rīts (L. Ausējs); Grēcinieces (stāsti) — 1926 (dec.) J. Roze; Francijā (ceļ. piez.) — 1936 J. Roze; Vecpiebalgas draudzes skola (vēst. apc.) — 1936 A. Gulbis (A. Mālitis); Žanna d'Ark (vēst. apc.) — 1939 VuR; Dzīves zālais koks (rom.) — 1947 Tēvz. apg. Hanavā; Uz zāļa zāra (rom.) — sagatavots izdošanai. Daudzas apceres un prozas darbi izkāsiti periodikā: Latv, DzV, LatvV, LKar, Latvī, IMM. (Jānis Georgs Eizens un 18. g. s. latv. zemnieka raksturojums — 1926, II—III; Daži motīvi Andreja Pumpura darbos un dažiformāli paskaidrojumi — 1930; Par P. Jēger-Freimani — 1938), Rit, LGr, Dg, Burtn, Pies, LM (Atmiņas par Andreju Pumpuru — 1942, XI) u. c.; no trimdā publicētajiem rakstiem minami: Ar Skalbi — C 1945, I/II; Jānis Veselis — Jaunās Z 1946; Latvietes tikumi (Ella Ritiņa) — Tēvz 1946; Balto ceriņu vietā (P. Jēger-Freimane) — Tēvz 1947, 4. I; Kronvaldu Atis — Tēvz 1947, 16. IV.

Raksti par A. G.

A. Upītis — Latv. j. r. vēst. 1921; Autobiogrāfiska skice — Atz III; T. Zeiferts — L. rakstn. vēst.; A. Goba — Latviešu rakstnieces — Sieviete 1925, 16; LRPortr; LKV V (1930—31); P. Jēger-Freimane — A. G. 50 mūža gadu atc. (?) — JZ 1934 un Latviete 1934; A. Goba — A. G. 50 gadi — Pies 1934; Vienpusīgs vēstījums (autobiogr.) — J. Ķelpes Siev. latv. rakstn. 1936; P. Jēger-Freimane — Ivande Kaija un A. G. — LLV V.

LIZETE SKALBE

Darbi — tulkojumi

G. Merķeļa Vanems Imanta — 1905; H. Heines Harca ceļojums (ar K. Skalbes pantu atdzejojumiem) — 1907; G. Hauptmāņa Emanuels Kvints — Latv 1912; V. I. Raimonta Zemnieki (I d.) — DzV 1914; Kn. Hamsuna Pēdējais prieks — Latv 1913, Zemes svētība — 1924 (pirmiesp. JZ 1921), Viktorija — 1927, Benoni — 1927, Klaidoņi — 1927, Roze — 1927, Pēdējais prieks — 1929, Augusts pasaules abraucējs — 1931; Korolenko Aklais mūzikants — 1927; Pirandello Vientuļie cilvēki — 1927; Jakobsena Marija Grube — 1930; S. Undsetes Degošais krūms — 1937, Olava Auduna dēla bērni — 1937; T. Gulbransena Mūža meži šalc — 1938; G. Gunnarsona Borgu ļaudis — 1938; E. Kirī Kirī kundze — 1938; J. Anker Larsena Marija un Marta — 1939; H. v. Kleista Michaels Kolchazs — 1943; Br. Brehma Uz redzēšanas, Zuzanna! — 1943 Gr. Dr.; K. Hagenbeka Par zvēriem un cilvēkiem — 1943. P. Mantnieks; u. c.

Raksti par L. S.

LRPortr; LKV XX (1939—40); Ā Erss — JZ 1936; B. Senkēviča — Lizete Skalbe 60 gadniece — Tēvz 1946.

Biogrāfiski dati

L. S. (Erdmane) dz. 1886. 14. XI Auru muižā Zemgalē. 1896—1900 mācījies Rīgas pils. elementārskolā, 1900—03 Draudziņas proģimnazijā, 1903—5 Maldoņa ģimnazijā, to beigdama. 1906—9 kopā ar dzīves biedru K. Skalbi uzturējies Skandināvijas valstīs, 1909 atgriezies Rīgā. 1915—16 strādājis laikr. Liduma redakcijā Valkā, 1916—18 turpat Bēgļu apgādāšanas birojā, 1918—1920 Rīgas Preses birojā un 1920—21 Letā, vēlāk žurn. Nedēļa red. u. c., g. k. nodarbotamās kā tulkotāja, īpaši no skandināvu valodām. Tagad dzīvo Zviedrijā.

VALDEMĀRS DAMBERGS

Darbi

Sākuma mēģinājumi krievu valodā, bet jau Jelgavas reālskolas laikā piegriezies latv. literātūrai; pirmos darbus — dažus dzejoļus un miniatūras — publicēdams 1906.

Līrika. — Zīmējumi (ar V. Egliša priekšvārdu) — 1907 Rozenāls, 56 lpp. [Rec. Fr. B(ārda) — St 1908, II]; Bareljeji — 1909 Jelgavā, 64 lpp. [Rec. Alfr. R. — DzV 1910, 167; A. Ūpītis — JDL 1911, 3]; Dvēseles ritmi (dzej. 1909—1920) — 1921 Letā, 142 lpp. [Rec. K. Jēkabsons — LS 1921, 259; V. Eglišs — LKar 1921, 142—143; Līgotnis — BrZ 1921, 150]; Atrakne (novele pantos) — 1922 Vaināgs, 22 lpp. (piriesp. LS piel. 1919) [Rec. A. Goba — LGr 1923, IV]; Klusais karnevāls — 1925 VuR, 160 lpp.; Zemes Mārai — 1935 VuR, 160 lpp. [Rec. J. Veselis — Dg 1936].

Proza. — Gaitniecības ceļi (rom.) — Id. 1922 [Rec. Līgotnis — KultV 1922, VII/VIII un Latv 1922, 37; P. Rozītis — Rit 1922, V; K. Štrāls — LKar 1922, 128; J. Veselis — LS 1922, 161; P. Jeģer-Freimane — IMM 1922, IX; A. Krauja — LGr 1923, II], II — 1925, III — 1928 A. Gulbis (rom. ieguvis Kult. F. godalģu). Visvalda Tūla stāsti (miniatūras) — 1923. Lapsene [Rec. Līgotnis — LGr 1923, XI/XII; Edģ. Sūna — BrZ 1923, 275; A. Ūpītis — Dm 1924, VI]. Garausis un Lienīte (stāstiņš bērniem) — 1943 (?) ZĀb; Visvalda Tūla jaunība (rom.) — LM 1944, II—VI, Kurzeme 1946 (?) (Dānijas latv. mēn-r. V. D. red.).

Drāma. — Ziedu viesulī (komēd. 4 cēļ.) — 1921 VuR [Rec. J. Grīns — Latvīs 1921, 20; K. Jēkabsons — LS 1921, 172]; Mēs viņus gūstīsim! (komēd. 5 cēļ.) — 1923 Lapsene [Rec. Edģ. Sūna — LGr 1923, VII/VIII]; Neticīgā Kolombīne (komēd.) — 1936 vai 1937 A. Gulbis (Mālitīis) (izrādīta 1926); Šķirējtiesneša lomā (komēd.) — 1944 ZĀb (ši gr. iespiesta Jelgavā un dažas dienas pirms Jelgavas nodēzīnāšanas nosūtīta uz Rīģu, kur nav izplatīta, jo izdevniecība evakuējās); Inta (drāma 4 cēļ.) — 1946 Ž. Pauzers Koģē. Dānijā (uzrakstīta agrāk).

Apceres. — Redīgējis rakstu krāj. Krustotie šķēpi (Jaunākās latv. rakstniecības kopojums) — 1924 [Rec. J. Veselis — LGr 1924, V; Edg. Sūna — Latvis 1922 (?), 224; K. Dz(i)lleja — Dm 1924, VI]; Goldoni Melis Jelgavasteātri — 1939 ZĀb; 10 gadu sarakstīšanās ar Edvartu Virzu — 1943 ZĀb; Zaļais rakstniecības koks (apc. par J. Raini, V. Egliti, Ed. Virzu, K. Jēkabsonu, Falliju u. c.) — 1947 (?) Zviedrijā; Das theatra-lische und das realistische Theater — 1946 (?) Dānijā (pirmiesp. dāņu žurn. Orbis litterarum, kas rakstus ievieto angļu, franču, vācu val.); Latviešu kultūras ceļi — 1946 (?) ZĀb (Univ. Bibl.) Zviedrijā. Par Falliju, K. Jēkabsonu, L. Laicēnu un Ed. Virzu rakstījis — LLV IV, V. Daudz rakstu izkaisīts periodikā: Fallijs — Rit 1923; Krišjānis Barons — BrZ 1923, 55; Kārlis Jēkabsons — Rit 1923, VIII—X; Viktors Eglītis — Rit 1924; Antons Austrīņš — Rit 1926; Kārlis Štrāls — LGr 1927; Elza Stērste — LGr 1928; Augusts Deglavs — Pies 1929; Formas problēmas mūsu jaunākā rakstniecībā — BrZ 1936; Reālisma tagadne — BrZ 1939, 262; Lietuviešu tautas dzeja un poēma — Labietis (rot. mēn.-r.) 1946 (?) Zviedrijā; vairāki raksti, kā Satikšanās ar Ādolfu Alunānu, apc. par Ed. Virzu, tā dzeju un Straumēniem u. c. iespiestas paša redīgētajā rot. mēnešr. Kurzeme 1946 (?) Dānijā. Dažu darbu publicējis arī Stokholmas Latvju Vārdā. Recenzijas par A. Austrīņa, V. Eglīša, H. Eldgasta, A. Ersa, K. Jēkabsona, A. Keņiņa, P. Roziša, E. Stērstes, K. Štrāla u. c. darbiem izkaisītas Drv, Rit, LGr, LV, LKar u. c.

Tulkojumi. — Kalderona Dzīve-sapnis, Rostāna Sirano de Beržeraks (1936—37 tulkotāja izdevumi).

Raksti par V. D.

K. Jēkabsons — Dzejnieku trijstūris — LKar 1920, 190; A. Upītis — Latv. j. lit. vēst. 1921; Ed. Virza — V. D. — BrZ 1923, 64 un Laikm. dok. 1930; Mana pašbiogrāfija — Atz III un LV piel. 1923; LRPortr; A. Grīns — V. D. — LGr 1928; LKV III (1928/29); A. Goba — V. D. — Pies 1929; V. Eglītis — V. D. — LLV V; Arv. Bolšteins — V. D. 60 gadi — Tēvz 1946; J. Veselis — V. D. — Latv. rakstn. vēst. 1947, 131—132.

Biogrāfiski dati

V. D. dz. 1886. 23. V Pēterpils guberņas Družnoselje muižā, kur tēvs, ienācis no Livbēzes pag. Abomeņiem, bijis muižas pārvaldnieks. No 1891 rud. vienu gadu nodzīvojis Pleskavas guberņā, tēvs ar ģimeni pārgājis uz Pudzino sādžu pie Nemunas Viļņas guberņā, kur uzbūvējis kokzāģētavu. Te V. D. saņēmis pirmo mājmacību mājskolotāju vadībā. 1899—1905 mācījies Jelgavas reālskola, 1905—1906 stud. Rīgas politehniskā institūta mehanikas nodaļā. 1908. l. I iestājies Tērbatas U filol. fak. klasiskā nodaļā, to beidzis 1916, pēc kam iesaukts karaklausībā. 1917 beidzis Pāvila kaņaskolu Pēterpilī, pēc tam līdz oktobra revolūcijai būdams jaunākais virsnieks Latv. strēln. rez. pulkā. No-

vembri demobilizējies un, vāciešiem, ieņemot Baltiju, devies uz Krieviju pie brāļa Tichvinā, bet 1918 ziemā kopā ar māsu Elizabeti uz Sibīriju. 1920 okt. kopā ar Troickas pulku atgriezies brīvā Latvijā un nodevies rakstniecībai. 1923 apprecējies ar Veru Spundi no Valmieras pag. No 1927/28 māc. g. latīņu val. skolotājs II Rīgas pils. ģimn.; 1934 rud. — 1936. I. I direktora v. izp. Hercoga Pēterā ģimn. Jelgavā; no 1936 referents rakstniecības lietās pie Izglītības m-jas, reizē izpildot drāmaturģa pienākumus Jelgavas teātrī, no kā atbrīvots, lieliniekiem ienākot, kad pārgājis uz Livbērzes pag. Abomeņiem; no jauna Jelgavas t. drāmaturģa amatā bijis visu vācu okupācijas laiku. 1942. 2. XI kopā ar meitu Selītu un māsu Elizabeti atstājis Liepāju un līdz 1945 aprīlim dzīvojis nometnē pie Rostokas. 1945. 2. V ieradies Dānijā, kur apmeties Sjelandes salā, bet no 1946 ziemas Kogē pie Kopenhāģenas; tur vada latv. bēglu ģimnaziju.

PAULA JĒGER-FREIMANE

Darbi

Sāka ar tulkojumiem 1905 g. vasarā, no krievu valodas pārtulkojot RLB Der. Gr. Nodaļai divus populārzinātniskus darbus. Turpmākie: Māterlinka drāma Aglavēna un Selizeta — 1908. R. Millers (Skatv. Bibl.); Pšibiševska drāma Sniegs — 1910 R. Millers (Skatv. Bibl.), Valta Uitmena dzejas (no krāj. Zaļu stiebrī) — DzV 1910; Šillera drāma Luīze Millere (tulc. kopīgi L. drām. kursu vajadzībām) — 1913.

Pirmais oriģināldarbs — apc. Viena vasara Helleravā — Drv 1913. Apc. krājumi: monogrāfija Dace Akmentiņa — 1929 A. Gulbis (nod. Rūd. Blaumaņa tēli un A. Brigaderes tēli — IMM 1928—29 mijā) [Rec. A. Bergs — Latvis 1929; Zeltmatis (?) — Ārpussk. Izgl.]; Atziņu ceļi (plašākie apc. periodikā) — 1936 A. Gulbis [Rec. J. A. Jansons — IMM]; Siluetes (skatv. mākslinieku raksturojumi — jubileju raksti) — 1938 VuR. Viss vairums darbu palicis periodikā, daž. rakstu krājumos u. c.: Jaunās sievietes problēma sakarā ar Annas Brigaderes dr. Ilģa — IMM 1921; Anna Brigadere — IMM 1922, II; Jāņa Poruka fantāzija Pērļu zvejnieks — IMM 1922, V, VI; Annas Brigaderes dzimtene un Sprīdiši — Latvis 1922, 312 piel.; Jāņa Poruka mīlestības dzeja — Rit 1923, IX; Jānis Veselis — Dg 1928, IX; Dace Akmentiņa (ref. mākslinieces 70 g. jub.) — IMM 1929, II; Dailes teātra aktieņu audze — alman. Dailes t. 10 gadi — 1930; Sievietes loma valsts dzīvē — Burtn 1930, IV; Dažas pārdomas par topošo sievieti — Burtn 1930, X; Latvju sieviete literātūrā un dzīvē — Dg g-gr. 1931; Pēdējie 10 gadi Annas Brigaderes literārā darbībā — IMM 1932; Gerhards Hauptmanis uz latviešu skatuves — Dg 1933, II; Brigaderu Maija — IMM 1933, II; Pēdējais gājiens pa zaļās Zemgales laukiem — Latvis 1933; Annas Brigaderes piemiņai — Burtn 1933; Ange-

likas Gailītes 50 mūža gadu atc. (?) — JZ 1934; Alises Brechmanes 25 skat. darb. atcere — JZ 1935; Ivande Kaija — BrZ 1935, 269, 279; Pie Birznieku Sofijas un Latīņas — Latviete 1935; Māte un dēls — BrZ 1935, 11. V.; Bērns un grāmata — BrZ piel. Zemes Spēks 1935, 41; Laikmets un teātra repertuārs — Sēj 1936, I; raksti LLV: Latviešu sievietes pirmie mēģinājumi rakstniecībā (II); Latviešu drāmatiskās rakstniecības pirmais posms (III), par Annu Brigaderi (IV), Ivandi Kaiju un Angeliku Gailīti — (IV); Latv. sievietes sasniegumi Latvijas patstāvības laikā (?) — Zelt 1937; Stipra ģimene — stipra valsts (?) — BrZ piel. Zemes Spēks — 1937 apr.; Dailes teātra rež. Ed. Smilģis (?) — grām. Ed. Smilģis un viņa darbs 1937; Mana māte — Latviete 1938 V; Izraksti un tulkojumi no Annas Brigaderes dienas grāmatas — BrZ 1938, 1. X; Teātra būtība (?) — Dg 1938; Daugavpils latviskā seja mākslā un dzīvē — BrZ 1939, 238, 240, 250, 252; Talanta, darba, personības un rakstura nozīme mākslinieka dzīvē — RM 1940, I; Emīla Mača darba svētki — BrZ 1940; Jāņa Oša pieeja lomai — RM 1940, III; Konrāds Kvēps — BrZ 1940, 10; Jānis Poruks — Tēv 1941, 13. X; Pa Annas Brigaderes pēdām Ventpilī — LM 1942, X; sastādījusi bibl. piezīmes Annas Brigaderes Mares izdevumam latv. un vācu val. — 1941 ZĀb; ievada vārdi Annas Brigaderes trīs pasaku lugu izdevumam — 1943 J. Kadilīš; Anna Brigadere un 10. janvāris — C 1946, V, 236—237; Aspazijas mūža izskaņa — C 1946, IX, 408—410; Annas Brigaderes piemiņai — NA 1947, 41; Impresijas par Jāņa Poruka un Annas Brigaderes nāvi — Apsk 1946, 48; pavadvārdi Annas Brigaderes Sprīdītīm — 1946. Latvju Raksti Mercfeldā; u.d.c.; Vientulības un draudzības problēma Annas Brigaderes dzīvē — Lks 1947, XIX, 56—66.

Darbojusies kā patstāvīga teātra kritiķe IMM (1921—38; arī par ārzemju viesiem — Raimonda Dunkana trupu, Mariju Leiko, Anniju Simsoni u. c.), Burtņ, Latvi (1929—34), BrZ (1935—1940; arī par teātra kongresu Vīnē — 1946. rud., svētku izrādēm Zalcburgā), Sēj (1936/37), RM, LM (sākot ar 1942/43 sez.) u. c.

Rakstījusi par iznākušajām grāmatām, īpaši lugu, arī jaunatnes literatūru, bez tam arī plašākas visp. apc., jubileju r. u. t. t. — IMM, LGr, Latvi (arī daži dzejoļi ap 1923), Rit, Dg, Dg-g-gr., Ārpussk. Izgl, Latvietē, Sievietē, SievPas BrZ, JZ, RM, LM, Tvj (īsi skatuves mākslinieku raksturoj 1941—42) u. c., kur arī recenzējusi A. Brigaderes, A. Čaka, A. Dāles, V. Damberga, Anšl. Egliša, P. Ermaņa, A. Ersa, P. Gruzņas, K. Jēkabsona, L. Pērļupes, P. Roziša, K. Skalbes, K. Štrāla, Tamsāres, J. Vecozola u. c. darbus.

Raksti par P. J-Fr.

LRPortr; LKV VII (1931—32); A. Baumanis — LLV VI; R. Deisons — Vērtību vērtētāja — Zelt 1937; A. Roga — (sak. ar

P. J-Fr. 50 mūža gadiem) — BrZ 1936, 19. XII; sakarā ar P. J-Fr. 25 g. darba jubileju 1938. 18. V: J. Grīns — BrZ, K. Egle — Ritā, A. Dāle — JZ, A. Dravnieks (?) — Sēj, M. Grimma — SievPas. K. Dāle — Latvietē; A. Gailīte — Balto ceriņu vietā — Tēvz 1947, 4. I.

EDGARS ARDENSS (EDVARDS GULBIS)

Sācis ar tulkojumiem no svešvalodām jau ģimnazijas laikā (1903—8). Pirmie mēģinājumi (ģ. k. dzejā) iespiesti dažādos kalendāros un sat. izdevumos, sākot ar 1906. Pirmais prozas darbs — tēlojums Ziedoņa dziesma — Rīgas Apskata lit. piel. 1908.

Svētās—Angelikas mats (rom.) — 1925 Latvju Kultūra (pirmiesp. Latvi 1924); Ap liesmu auļojošie (vēst. rom.) — 1926 VuR (pirmiesp. 1925 Latvi); Zvaigznes vējos (rom.) — Latvi 1928—29; Svelgaiša nāve (Senlatvijas rom. fragm.) — Burtn 1930. Tāpat periodikā izkaisīti visi A. stāsti un noveles, kā — Apburtais loks — DzV piel. 1910; Meža pasaciņa — Izglit. 1910; Dīvains atgadījums — Latv lit. p. 1912; Vergs — Drv 1913; Kā tas varēja būt? — LKar piel. 1920; Aiz dzīves loga — JZ 1921; Cilvēks — Rit 1922; Brūnais zirneklis — JZ 1922; Viena ģimene — Latvis 1922; Jēkaba Klāna bārda — JZ 1924; Mūžības uzvara — Latvis 1927; Rati uz lielceļa — Dg 1930 u. c. (DzV, Izgl, Latv, Drv iespiestie raksti parakstīti ar isto vārdu — Edv. Gulbis, kamēr pēc 1920 JZ, Latvi, Rit — pseud. — Edg. Ardenss).

Sastādījis arī māc. gr. latīņu valodā (ar isto v.): Latīņu gramatika — 1921, 1926; Latīņu sintakse — 1921; latīņu chrest. Prima luce; komentējis Livija, Vergilija, Ovidija tekstus; tulkojis Homera Iliādu.

Raksti par E. A.

A. Upītis — Latv. j. lit. vēst. 1921; T. Zeiferts — Latv. rakstn. vēst. III; LRPortr.; LKV I; P. Ermanis — Tie kam nav grāmatu — Burtn. 1933 un gr. Paziņu portreti — 1937; K. Egle — E. A. — IMM 1933; P. Ermanis — LLV VI; N. Kalniņš — Rakstniekam E. A. 60 gadu — Latv 1947, 88.

ANDREJS IKSENS

Darbi

Atklātībā parādījies ar dzejoli Brāļiem kaujas laukā — LS 1919 dec. Putrienas valdnieki (komēd. 3 cēl.) — 1924 J. Roze; Upmalas zēni (jaunatnes dzīves tēlojumi) — 1925 J. Roze; Ganu zēnu prieki un bēdas (jaunatnei) — 1929 VuR, 1937 J. Roze ar Zeberīņa ilustr., 3. izd. sagatavo Latvis Veidenē; Saņemiet

piemaksas (komēd. 3 cēl.) — 1932 Provincēs prese Pļaviņās; Varoņu gaitas — 1934 A. Gulbis; Makšķernieka piezīmes — 1938 A. Gulbis. Stāsti, apc., feļetoni (ar pseud. Andriks), dzejoļi izkāsīti periodikā: LV, IIŽ, Aizs, Ned, Līd, Lāčpl, LatvĒrgļi, LatvSports, LS, LKar, Latvī, PedBr, Auerbachas gūst. nom. 1 eks. rakstītā ž. Aiz dzeloņstieplēm, DP Express, S u. c. Dzejoļi uzņemti J. Rozes un J. Janševska antoloģijās. 1931 (?) iegūvis 1. godalgu par vakarjundas tekstu. Sakārtots dz. kr. palicis pie J. Rozes neizdots.

Sakop. rakstu krāj par Latvijas atbrīvoš. cīņām — Daugava sargi — 1923 Leta; priekšvārdi ģen. K. Goppera grām. Krusttēvs Oskars — 1923 aut. izd., vēlāk ZĀb. Rediģējis hum.-sat. ž. Rūgtās drapes un ned. laikr. Lidums (1927).

Raksti par A. I.

LRPortr; J. Janševska antoloģ. Latviešu Dzejas pagalmis — 2. izd. 1924. — V. Ambainis — Atp 1936 (?).

KĀRLIS IEVIŅŠ

Darbi

Pirmais darbs — dzejolis Dzīve — LĀv ap 1905.

Līrika. — Meklētāja dziesmas — 1912 (RLB Lit. Fonda godalga) [Rec. Līgotnis — DzV 1912, 203; V. Gaitn. — Mūsu Dm 1912, 109; V. Kn(oriņš) — Dm 1912, X; T. Zeiferts — Drv 1912, XI; K. Krūza — Latv 1913, 10; A. Uptis — JDL 1913, 73 un Vārds II (1913)]; Latvijas vasara — 1923 (pirmiesp. Rit 1923) [Rec. P. Ērmanis — LGr 1924, II; Līgotnis — JZ 1924, 26; Valts Dāvids — Dm 1924, II; A. Goba — Latvī 1924, 731]; Apskaidrošanas — 1937. Atsevišķi dzejoļi izkāsīti periodikā — Latvī, LV, RgZ u. c.

Stāsti. — Grēcīgie svētceļnieki — 1926 J. Roze; Asiņainā nauda u. c. stāsti — 1926 J. Roze; Mežābeles koka kastīte (pirmiesp. LV 1924) un Vecā Lukņa nauda (pirmiesp. JZ 1924) — 1926 A. Gulbis (Univ. Bibl.); Dvēseļu nemiers — 1938 A. Gulbis [Rec. P. Ērmanis — TS 1938, I]; garāki stāsti: Guntis un Daila — 1926 A. Gulbis (Univ. Bibl.; godalgota) [Rec. A. Bračs — Rit 1926; J. Burtņieks — Stāsti 1926; P. Ērmanis — LGr 1926; J. Veselis — LGr 1927, II; Juris Vidiņš — Dm 1926]; Mežrozītes mīlestība — 1926 J. Roze (pirmiesp. RgZ 1926); Vīrs un laime — 1927 VuR (Rakstu Avots; pirmiesp. LV 1925); Jaunie cīnītāji — 1939 (pirmiesp. Mūsu MV); Dvēseļu rēģi zvaigžņu kalnā — 1939 (pirmiesp. divos atsevišķos darbos — Dēmoni Zvaigžņu kalnā un Skaistais mācītājs — JZ ap 1930 — 1931); periodikā: Sudraba birze Id. — Pies 1934 (?); Noslēgums C 1946, XII u. c.

Romāni. — Putras Dauķis I un II d. — 1929 VuR (pirmiesp. atsevišķos posmos JZ 1926—28) [Rec. P. Ērmanis — Dg 1930]; Sievietes meklēšana — 1926 VuR (pirmiesp. RgZ 1925) [Rec.

P. Ērmanis — LGr 1926]; Ciņa ar sievieti (iepr. rom. turpin.) — 1936 GrDr (pirmiesp. JZ 1931); Pie teiksmotā ezera — 1938 VuR (pirmiesp. Atp 1934—36) [Rec. J. Andrups — Dg 1939]; periodikā: Medulājs — Atp 1930—33; publicējumi arī JZ. Siržu likteņi (fragm. Zvirgzdi — Dg IV, 1945) — izdod K. Rasiņš.

Drāma. — Putras Dauka precības — 1927; Māte un meitas — 1928; Mēnestiņš un Olga — 1932; Nevaldāmā meitene — 1933; Spodrais pavasaris — 1936.

Tulkojumi. — Franča Hedberga drāma Kāzas Ulvosā (izr. Nac. t. 1931); 19 latv. t. dz. (kojiem) zviedriski.

Apceres. — Ziemeļnieku lit. apskati, piem., lit. vēst. zviedru rakstniecības pārskats — Rit 1923; Zelmas Lagerlefas piemiņai — JZ 1940, 66; Veco ziemeļnieku literatūra — Dg I (1945); u. c.

Raksti par K. Ie.

A. Upītis — Latv. j. r. vēst. 1921; T. Zeiferts — Latv. r. vēst.; (autobiografija) — Atz III; LRPortr; J. Veselis — K. Ie. kā rakstnieks — RgZ 1926, 33—34; LKV VII (1931—32); K. Egle — K. Ie. jubilārs — JZ 1932; P. Ērmanis — K. Ie. — Pies 1928 un 1934; E. Aistars — LLV V; J. Jaunsudrabiņš — K. Ie. — JZ 1938; J. Veselis — Klusais jūsmotājs K. Ie. — Atp 1938.

Biogrāfiski dati

K. Ie. (Paķulis) dz. 1888. 10. III Džūkstē. Apmeklējis vietējo pag. skolu; pašmācības ceļā sagatavojies un 1907 ieguvis tautskolotāja tiesības; 1907—14 skolotājs Jaunpili (Kurzemē), 1914-15 beglis Ukrainā, Kaukazā, Turkestanā, kur sāk. darbojies krievu Sark. Kr. komitejā, vēlāk vadījis L-jas nac. padomes un Pag. valdības informācijas biroju. No 1921 pievērsies tikai rakstniecībai, uzturēdamies pa laikam Džūkstē, Rīgā un ārzemēs, īpaši Zviedrijā. Daudz ceļojis; klausījies lekcijas Freiburgas, Upsalas u. c. univ. Tagad dzīvo Zviedrijā.

KĀRLIS KĀRKLĪŅŠ

Darbi

Pirmais publicētais darbs — Krievu literatūra 19. g. s. otrā pusē — Drv 1912.

Grāmatas: Fricis Bārda — 1935 (kopā ar K. Kraujiņu); Kronvalda Atis — 1936 (kopā ar A. Gobu); R. Blaumaņa darbu ārējā forma (disertācija) — 1939; R. Blaumanis — 1941; Literatūras teorijas jautājumi — 1943; Latviešu literatūras vēsture I—III — 1946/1947 Fišbachā; māc. gr. pamatskolām: Rakstniecības teorija — 1921; Vārds (Valodas māc.) I—VI — 1927—31; Latviešu literatūra pamatskolām — 1932. Raksti periodikā: Kaŗš un literatūra — Lid 1916; R. Blaumaņa reliģiskie uzskati — Lid 1917 Veresajevs — Lid 1917; Romāna teorija — Lid (?);

Reālais simbolisms — Lid (?); R. Blaumanis kā drāmatīķis — JLatv 1918; Fricis Bārda, sapņu un skumju dzejnieks — LV 1920, 110 u.c. n-ros; Teodors Ūdris — IMM 1920; Mīlas un saules dzejnieks — LV 1920; Raiņa drāma Krauklītis — LV; Raiņa traģēdija Spēlēju, dancoju — LV 1921, 265—266; R. Blaumaņa Sestdienas vakars — Studentu g-gr. 1922; A. Austrīņš — Rit 1922, VIII; N. Nekrasovs — LV; V. Koroļenko — LV; Al. Bloks — IMM; R. Blaumaņa Pazudušais dēls — Rit 1923; R. Blaumanis kā mākslinieks — Rit 1923; A. Austrīņa lirika — LV; R. Blaumaņa noveles — IMM 1924; Mīlestība Plūdoņa dzejā — Rit 1924; Slavas dziesmas sievietei un milai — LV; Latviskie puķu nosaukumi — FBR; Praulēniešu izloksne — FBR VI; Apsišu Jēkaba stāstu tehnika un kompozīcija — FBR IX; R. Blaumanis kā nacionāls rakstnieks — FBR X; J. Janševska romāna Dzimtene uzbūve — FBR; Svarīgākās ipatnības Apsišu Jēkaba un R. Blaumaņa stilā — Dg 1932; Augusts Saulietis — IMM 1933; R. Blaumaņa noveļu uzbūve — Dg 1933; Ligoņņu Jekabs — Latvis 1933; Platona filozofijas ietekme Fr. Bārda's dzejā — Fil.mat. 1933; Apsišu Jēkaba stāstu tehnika — IMM 1933; Redzes gleznas Fr. Bārda's dzejā — Ceļi II (1933); K. Krūzas lirika — IMM 1934; Volde-mārs Zālītis (Valdis) — IMM 1934; A. Brigaderes stāstu uzbūve un stils — FBR XIV (1934); Valža darbu problēmas un kompozīcija — IMM 1934; V. Plūdoņa indi-viduālā lirika — IMM 1934; Krāsu simbolika — Ceļi III; Skaņu simbolika — Ceļi IV; J. Sārta romāni — Pies 1935; T. Zeiferta kritikas darbības sākums — T. Zeiferta piem. r. kr. 1932; Kronvalda nozīme latviešu kultūras vēsturē — IMM; A. Puškina — IMM; V. Plūdoņa dzeja — V.P. kop. r. ievadā; raksti LLV; Literatūras būtība un nozīme — I, Kronvalda Atis — II, Tautiskā laikmeta rakstniecības virzieni — III, Latviešu kritika — III, R. Blaumanis — III, Virzieni latviešu literatūrā 20 g. s. sākumā — IV, Antons Austrīņš — V, Virzieni latviešu literatūrā 20 g. s. pirmajā trešdaļā — VI, Antons Bārda — VI, Alberts Sprūdžs — VI; Literārā darba ideja — Dg 1939 (II pg.); Iekšējā forma — IM; Literārā darba saturs un forma — IM; Epitets Ed. Virzas dzejā — FBR; Vl. Majakovskis — (?) 1940; Hanss Carossa — LM 1942, IV; Latviešu lirikas attī- stība — LM 1942, IV; R. Blaumaņa draugi — LM 1942, V; Literatūra, kritika un publika — LM 1942, VII; Prof. Dr. phil. Jānis Endzelins — LM 1943, II; J. Poruks Rīgas politehniskā institūta ķīmijas nodaļā — LM 1943, III; V. Ģešes balādes Erbkönig tulkojumi — LM 1943, V; J. Poruks Rīgas politehniskā institūta komerc- nodaļā — LM 1943. IX; Reālā īstenība un literatūra —

LM 1943, X; Piramīdes kompozīcija — Tvj; Indivīds un tauta — Tvj; Ietvara tehnika — LM 1944, III; Literatūra atbrīvotāja — Zemg 1944; Daži romānu kompozīcijas veidi — DgV 1944; Daiļliteratūras vērtēšana — DgV 1944; Blaumaņa pasaules uzskats — C 1945, III, 108—111; Par dzīves vērtību — C 1946, V, 234—236; Jāņa Jaunsudrabiņa dzeja — Lks 1946, VII, 69—75; Apvērsums drāmas teknikā — r. kr. Kalve 1946, 91—93; J. Poruka fantāzija Pērļu zvejnieks — Pērļu zv. 1946 ievadā; Ed. Virzas Straumēni — S 1946, XXI/XXII, 29—31; Zemes spēks latviešu literatūrā — S 1946, XXVIII—XXXI, 27—29; Mirušo rakstnieku piemiņai (V. Eglītis, K. Jēkabsons, A. Erss, J. Pētersons, Ē. Asamsons, V. Cedriņš) — S 1947, III/IV, 51—52; Jāņa Jaunsudrabiņa dzeja — Tēzv 1947, 63; u.c. Recenzējis A. Austrīņa, A. Dziļuma, E. Kociņas, K. Krūzas, E. Kezberes, Z. Mauriņas, Raiņa, P. Roziša, J. Vecozola u.c. darbus LV, IMM, LM, Tvj, Tēzv u.c.

Raksti par K. K.

A. Baumanis — LLV VI; LRPortr; LKV VIII (1932—33); Zinātne tēvzemei divdesmit gados 1918—1938.

ARVĒDS ŠVABE

Darbi

Pirmais iespiestais darbs — kāds dzejolis — ned. laikr. Kāvi (Valka) 1910 ar parakstu H₂O.

Līrika. — Pilsēta, gūstekņa dziesma — 1913 A. Raņķis, ilustr. L. Līberts (pirmiesp. Dm 1913) [Rec. Fr. Bārda — DzV 1913; V. Knoriņš — Dm 1914]; Bulvāri (poēmas) — 1920 [Rec. K. Jēkabsons — BrZ 1921; K. Zariņš — LV 1921; V. Dambergs — Rit 1922]; Klusie ciemi — 1920 [Rec. K. Zariņš — BV 1920; V. Eglītis — LKar 1920; P. Rozītis — Rit 1921]; Gong-gong (tankas) — 1922 Vaināgs [Rec. A. Bračs — Rit 1923]; Sajonara (dz. izl.) — 1938; Bargā laikā — 1947 P. Mantnieks un A. Kiploks Vācijā [Rec. A. Plensners — NA 1947, 46; J. Rudzītis — Lks 1947, XVIII, 86—92]. 1910—11 rakstītie satiriskie panti izkaisīti strādnieku avīzēs un kalendāros; vēlākie dzejoli — Dm, Vainagā (1920) u.c., kā arī trimdas presē.

Proza. — Kā Dobulis brauca pie pelēkā barona viesos (stāsts) — 1911 [Rec. A. Birkerts — Dm 1912, VI; V. Knoriņš — Vārds I (1912)]; Inteliģenti (stāsts, iepr. turpin.) — 1912 [Rec. A. Sprīngis — DzV 1912; K. Ducmanis — JDL 1913; J. Jansons — Vārds II (1913); V. Knoriņš — Dm 1913, II] (abi šie stāsti 1943—44 pārstrādāti no jauna, bet palikuši rokrakstā); Ceļā (stāsti un tēloj.) — 1920; Darbs (rom.) — 1922 KultB (pirmiesp., nepab., Dm 1915) [Rec. P. Ērmanis — LV 1922; A. Krauja — LGr 1922]; Salauztais gredzens (stāsti) — 1923; Vārds (rom., Darba turpin.) — 1926 (pirmiesp. Rit 1922); Likteņu saistības (stāsti) — 1927. Daži

prozas d. izkaisīti periodikā; no trimdā publicētiem minami; Čiņa ar sirdsapziņu (pseud. Arv. Vilks) — BavLV lit. p. Trimdā 1945; Nevietā apraksts — Dg (Stokh.).

Drāma. — Piebalgas audēji (vēsturiska skatus pēle 8 ainās) — 1930 (1929 izr. Dailes t. ar nos. Piebaldzēni vēverīši).

Tulkojumi. — Japāņu lirika — 1921; H. Longfello Dziesma par Hajavatu (indiaņu eps no angļu v.) — 1921, 1937; Šekspira Vindzoras jautrās sievas — 1936. Tulkojis franču un beļģu modernos liriskus (JDL), V. Uitmena poēmas (Sociāld.) u. c.

Apceres. — Latvju kultūras vēsture I (Dzimtas satversme) — 1921, II (Feodālā satversme) — 1922 KultB [Rec. L. Arbuzovs — LGr 1924]; Latvijas vēsture (skolām) I — 1921, 1925, II — 1922, 1925, III — 1923; Raksti par latvju folkloru — 1923 J. Roze (Saturā: Ozols un liepa, Latviešu saule, Kaža dainas; pēd 2 r. publ. Taur 1917—20); Paġasta vēsture I — 1926; Vecpiebalgas zemnieku sūdzība Zviedrijas karalim Kārlim XI 1695 — Latv. vēst. pirmavoti 1927; Smiltenes novada zemnieki 1601—1630 g. — 1927; Grundriß der Agrargeschichte Lettlands — 1928 (1929 arī franču un angļu v., saisināts); Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā (iepr. d. pārstrādātā un populārākā veidā) — 1930 Zemk. ministrija; Livonijas senākās bruņinieku tiesības — 1932; Kuršu ķoniņu un novadnieku tiesiskais stāvoklis — 1933; Die älteste schwedische Landrevision Livlands 1601 — 1933; Kārļa XI kaža sodu likums — 1935; The story of Latvia and her neighbours — 1947 Edingurgā Skotu līga Eiropas brīvībai. No periodikā u. r. kr. izkaisītajiem darbiem minami: Rainis vai Plūdons? Divi sveicieni saulei (Ave soll! un Uz saulaino tāli salīdzin.) — 1912 [Rec. T. Zeiferts — DzV 1912, I; J. Berziņš — Vārds II (1913)]; Mūsu politiskā māksla un marksistiskā zinātne — JDL 1913, 295—297, 300; Pasaules sāpju rūgtums mūsu jaunākajā lirikā (Raina un Apsesdēla dzeja) — 1913; Stils un juteklība — Dm 1914; Latvju dainas kā materiāls socioloģiskai estetikai — Dm 1914; Latviešu Dievs un latviešu Velns — Dm 1915, I, III (vēlāk šī eseja pārstrādāta krieviski ar nos. Otkļiki nacionalnoj boŗbi v latišskom Mifotvorčestve — mēnr. Golos Minuvšego 1915); Valoda kā ideoloģija — Dm 1915; Rainis kā dzejnieks — JV 1915, 198; Ozols un liepa Latviešu reliģijā — IMM 1920, VII—X; Rainis mākslinieks — Socd 1920, 80; Domas par mākslu — Rit 1921; Jānis Jaunsudrabiņš — Rit 1921, IV; K. Skalbes pasakas — Rit 1921, III un r. kr. K. Sk. 1929; Latvju Dainas (Kr. Barona mūŗa darba piem.) — Rit 1923, III un arī ig. ŷ. Looming (Tallinā) 1923; Latvju dainu vecums — LGr 1923, IX/X un 1924, II; Jānis Rainis — Rit 1925; R. Klaustiņa Latvju Dainu izd.: Brāļu lielģimene — V (1930), Mīlestības simbolika — VI (1930), Tālās un tuvās tautas un Tilta un laipas simbolika — VIII (1931); Latv. tiesību vēstures

ievads — LKV XI (1935); Daži dainoloģijas jautājumi — LM 1944, I—II; Vēsturiskās prozas problēmas — BavLV lit. p. Trimdā 1946; Latviešu tautas dziesmas — JV 1946, I, 35—40; Vikingu laikmets latviešu tiesību vēsturē — S 1947, III/IV, 8—11; Latvieši bēgļu gaitās — Latv. apg. g-gr. 1947, 9—42. Daudzi zinātniski raksti publicēti žurn. Jurists, TMV, SuM, LVIŽ, Sej u. c., mākslas teorētiski r., kā arī recenzijas par J. Akuratera, Apsesdēla, A. Austrīņa, Ed. Čališa, A. Ersa, P. Ērmaņa, L. Laicēna, L. Paegles, P. Roziša, A. Upiša u. c. darbiem — JDL, Vārds, Darba Balss, Rit, Dm u. c. Publicējis r. par latv. rakstniekiem un folkloru arī Enciclopedia Italiana. (Pēd. laikā dažus r. parakstījis ar pseud. Arveds Vilks.)

Rediģējis Latvju tautas pas. u. teikas 9 pirmās burtn. (1923—24), r. kr. Prozas māksla — 1924 Latv. Kult.; LKV (1927—40), kur arī daudz paša darbu publicēts.

Iznākuši 2 kop. r. sējumi — Straumes un avoti I — 1938, II — 1940.

Raksti par A. Š.

Edg. Sūna — A. Š. — Rit 1925, IX—X; LRPotr; J. Sudrabkalns — Poet učenij — Segodņa 1935; R. Klaustiņš — LLV V; B. Ābers — A. Š. — LVIŽ 1938, II; T. Zeids — A. Š. — SuM 1938, III; LKV XXI (1940); J. Kadilis — Atmiņas par grāmatām un autoriem — BavLV 1945; Ē. Raisters — Prof. A. Š. — Tēvz 1947, 24, V; J. Veselis — Latv. r. vēst. 1947, 144.

PAULA BALODE

Darbi

Pirmie darbi iespiesti Maskavā 1914 studentu gada grāmatā. Romāni: Uzlēcošā saule — 1929 A. Raņķis [Rec. A. Upītis; A. Baumanis; J. Niedra — Pļaviņu Ziņas]; Daugavas ūdeņi — 1930 VuR [Rec. A. Goba — Zelt; Līgotnis — JZ; M. Grimma — SievPas]; Mākslas ugunis — 1936 GrDr. Lugas; Lāčgales dižvīri — 1926; Nomales cilvēki — 1927; Sapnis par laimi; Daugavas kaija. Dz. kr.: Zelta zobens — 1938 Zelta Grauds [Rec. V. Reiznieks]. Darbi publicēti Zelt, SievPas, BrZ, PēdBr u. c., trimdā — Tēvz.

Biogrāfiski dati

P. B. dz. 1888. 29. IX Pļaviņu pag.; mācījusies Klintaines p-skolā, Draudziņas ģimn., stud. Maskavas universitātē, ko beigusi ar cand. hist. gradu. Strādājusi kā skolotāja, bet drīz pārgājusi kā prakt. lauksaimniece dzimtā pagastā. Tagad dzīvo Vācijā.

Saisinājumi

Aizs	—	Aizsargs
Apsk.	—	Apskats
Atp	—	Atpūta
Atz	—	Atziņas (K. Egles red. — 1924)
Austr	—	Austrums
B	—	Balss
BavLV	—	Bavārijas Latviešu Vēstnesis
BrZ	—	Brīvā Zeme
Burtņ	—	Burtnieks
BV	—	Baltijas Vēstnesis
C	—	Ceļš
Cir	—	Cirulītis
Dg	—	Daugava
DgV	—	Daugavas Vēstnesis
Dg-ggr	—	Daugavas gadagrāmata
DGN	—	RLB Derīgu Grāmatu Nodaļa
DL	—	Dienas Lapa
Dm	—	Domas
Drv	—	Druva
Dzl	—	Dzelme
DzV	—	Dzimteneš Vēstnesis
Esvp	—	Es viņu pazīstu (Ž. Unāma red. — 1938)
FBR	—	Filologu B-bas Raksti
GrDr	—	Grāmatu Draugs
IIV	—	Ilustrētais Vārds
IIŽ	—	Ilustrēts Žurnāls
IM	—	Izglītības Mēnešraksts
IMM	—	Izglītības Ministrijas Mēnešraksts
Izgl	—	Izglītība
JaunDr	—	Jaunības Draugs
JCīr	—	Jaunais Cirulītis
JDL	—	Jaunā DL
JLatv	—	Jaunā Latvija
JLAv	—	Jaunās Latviešu Avīzes
JRŽ	—	Jaunā Raža
JTk	—	Jaunības Tekas
JV	—	Jaunai Vārds
JZ	—	Jaunākās Ziņas
KultV	—	Kultūras Vēstnesis
KurzB	—	Kurzemes Balss
KurzV	—	Kurzemes Vārds
KurzVēstn	—	Kurzemes Vēstnesis
Kv	—	Kāvi

Latv	—	Latvija
LatvB	—	Latvju Balss (Berlinē 1944/5)
LatviešuV	—	Latviešu Vēstnesis
LatvjV	—	Latvju Vārds (Stokh.)
LatvjZ	—	Latvju Ziņas (Stokh.)
LatvR	—	Latvijas Rīts
LatvZ	—	Latviešu Ziņas
LAv	—	Latviešu Avīzes
LDm	—	Latvju Domas
LDm(J)	—	Latvju Domu piel. Jaunatnei
LGr	—	Latvju Grāmata
LiepAtb	—	Liepājas Atbals
Līd	—	Lidums
LKar	—	Latvijas Kareivis
LkDm	—	Laika Domas
Lks	—	Laiks
LKV	—	Latviešu Konversācijas Vārdnīca
LLV	—	Latviešu Literatūras Vēsture (Prof. L. Bērziņa red. — 1935—37)
LM	—	Latvju Mēnešraksts
LRPortr	—	Latvju Rakstniecība Portrejās (A. Prandes red. — 1926)
LS	—	Latvijas Sargs
LV	—	Latvijas Vēstnesis
LVJŽ	—	Latvijas Vēstures Inst. Žurnāls
MJTk	—	Mazās Jaunības Tekas
MNāk	—	Mūsu Nākotne
MDm	—	Mūsu Domas
MV	—	Mājas Viesis
MVM	—	Mājas Viesa Mēnešraksts
NākSp	—	Nākotnes Spēks
PētAv	—	Pēterburgas Avīzes
Pies	—	Piesauļe
Pirmd	—	Pirmdiena
PrS	—	Pret Sauli
RgAv	—	Rīgas Avīze
RgZ	—	Rīgas Ziņas
Rīt	—	Ritums
RLB	—	Rīgas Latviešu B-ba
RLB ZK	—	RLB Zinību Komisija
S	—	Sauksme
Sēj	—	Sejejs
Socd	—	Sociāldemokrāts
St	—	Stari
SuM	—	Senatne un Māksla

Tēvz	—	Tēvzeme
TS	—	Tēvijas Sargs
Tvj	—	Tēvija
Var	—	Varavīksne
Vēr	—	Vērotājs
VircbV	—	Vircburgas Latviešu Vēstnesis
VuR	—	Valters un Rapa
ZĀb	—	Zelta Ābele
Zelt	—	Zeltene
Zemg	—	Zemgale
Zlk	—	Zalktis

Satura rādītājs

Ievadam	5. lpp.
Trimdā mirušie	7. "
Biografijas	15. "
Ludis Bērziņš	17. "
Fridrihs Plostnieks	23. "
Miķelis Valters	25. "
Fricis Jansons	39. "
Jānis Jaunsudrabiņš	91. "
Pāvils Gruzna	95. "
Jānis Sarma	99. "
Angelika Gailīte	115. "
Valdemārs Dambergs	123. "
Paula Jeger-Freimane	131. "
Edgars Ardenss	141. "
Andrejs Iksens	143. "
Kārlis Kārklīņš	155. "
Arvēds Švābe	163. "
Bibliografija	241. "
Saisinājumi	281. "

18432

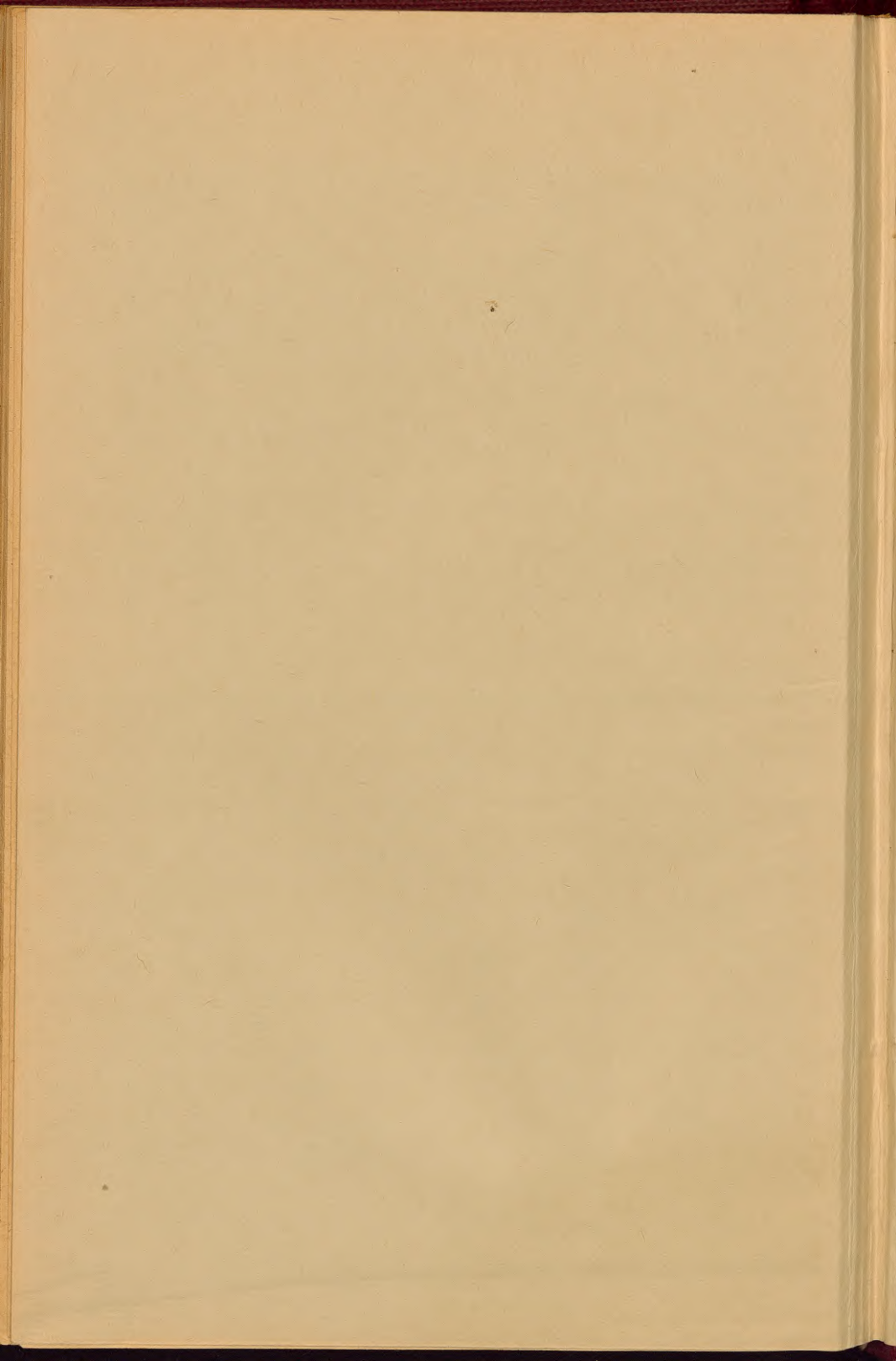
Ģimenes darinājuši: K. Skalbes — J. Šternbergs
 J. Vecozola — L. Liberts
 L. Bērziņa — H. Eberšteins
 Fr. Jansona — E. Liepiņš
 J. Sarmas — S. Kalniņš
 A. Iksena — J. Zvirbulis

Vāku zīmējis O. Stenders.

CONTENTS

Introduction	1
Chapter I	10
Chapter II	20
Chapter III	30
Chapter IV	40
Chapter V	50
Chapter VI	60
Chapter VII	70
Chapter VIII	80
Chapter IX	90
Chapter X	100
Chapter XI	110
Chapter XII	120
Chapter XIII	130
Chapter XIV	140
Chapter XV	150
Chapter XVI	160
Chapter XVII	170
Chapter XVIII	180
Chapter XIX	190
Chapter XX	200
Appendix	210
Index	220

28.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302040171

